Реља Новаковић

СРБИ
ИМЕ СРБИ КРОЗ ВРЕМЕ И ПРОСТОР

Прво издање

Издаје:
Издавачко прометна агенција „МИРОСЛАВ"

Адреса издавача:
Гоце Делчева 9, 11080 Земун
Телефон/факс: 011/693-805
П. фах 108 Земун
Југославија

Главни уредник:
Мирослава Петровић

Рецензија:
Проф. др Петар Влаховић, Мр Ново Томић

Дизајн:
Мирослава Петровић

Коректура:
Аутор

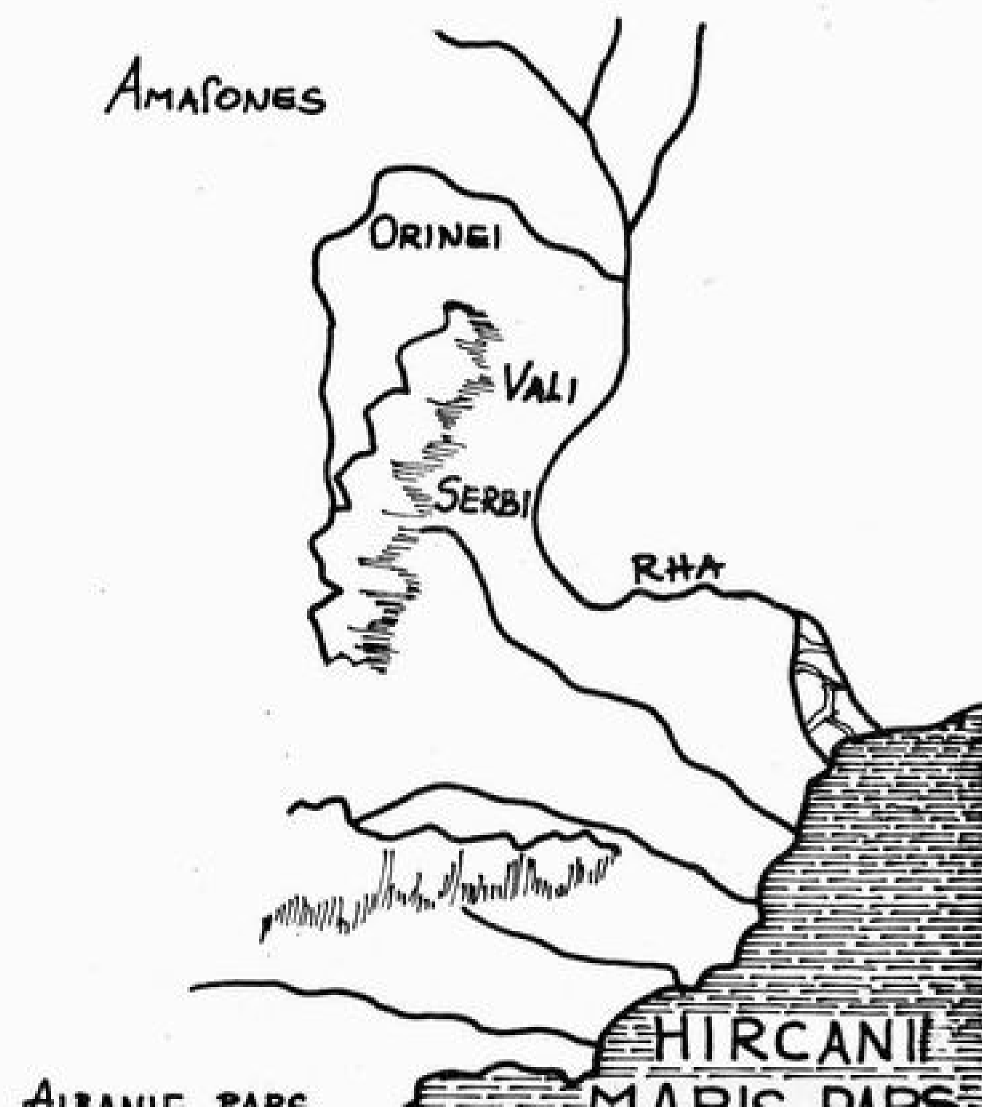
Тираж: 2000
Штампање завршено јула 1993.

Штампа:
„Космос" – Београд, Светог Саве 16–18

РЕЉА НОВАКОВИЋ

СРБИ

ИМЕ СРБИ КРОЗ ВРЕМЕ И ПРОСТОР

*

* *

Кад је крајем 1992. године у ИПА „МИРОСЛАВ" штампана књига под насловом „Још о пореклу Срба" убрзо се показало да је неколико издавачких кућа неоправдано, читавих пет година, одлагало штампање рукописа.

Одавно се зна да питање порекла Срба као саставног дела општесловенске групације народа још увек није разјашњено. У току вишевековних истраживања настајале су бројне теорије и предлози као могућа решења, али су сви ти предлози с правом оцењивани као недовољно убедљиви. Увек је понешто недостајало. Решење је, између осталог, ометао и недостатак иоле јаснијих аргумената због чега је било веома тешко снаћи се и у времену и у простору. Осећало се да су и време и простор готово немерљиви и несагледиви кадгод је требало наћи корен из којег су израсли прапреци Срба који су у своје време постали саставни део опште словенске масе народа. Уз то је требало поуздано знати којој је другој групи народа каснија општесловенска групација у свом почетном стадијуму била просторно најближа и најсроднија. Осим тога, као да се уопште није постављало питање да ли су сви народи које смо касније назвали Словенима још од свога настанка припадали тој пространој и бројној групацији народа или су неки од њих вековима били издвојени, и ако јесу – где, када и зашто. За боље разумевање њихове појаве и њихове историје није свеједно где је била њихова најранија постојбина и под чијим су се утицајем развијали пре него што су се стицајем околности прикључили некој другој групи, и кад је и где дошло до тог могућег новог груписања, чије се разматрање не сме мимоићи кад је реч о проучавању етногенезе било које групе народа за које сматрамо да су биле у додиру.

Из споменутих разлога овој књизи је дат наслов „Срби – Име Срби кроз време и простор" и уз то треба одмах рећи да и наслов и садржај књиге ваља схватти искључиво као прилог истраживању порекла Срба и њихове најстарије историје. С тим циљем је био дат наслов и књизи „Још о пореклу Срба", јер је писац оба рукописа био свестан свеколике тежине посла ове врсте. Јер, кадгод се приступа решавању оваквих проблема увек се, по правилу, истиче да је за његово

истраживање неизбежан мултидисциплинарни приступ, и то се одавно знало. Међутим, коликогод је то тачно тачно је и то да не треба изгубити из вида да се до жељених и корисних резултата може доћи и појединачним покушајима. Ако се такви резултати постигну не може бити тешко да се они уклопе у прихватљиве резултате до којих се долази другим путем. Добро и добро су увек два добра.

Читаоцу ових уводних редова неће бити тешко да схвате са каквим су циљем написани. И биће у праву ако се сети да писац овим жели да скрене пажњу пре свега на разултате својих истраживања у књизи „Још о пореклу Срба". Ти су резултати на први поглед невероватни, а за неке, можда, и неприхватљиви. Тај први утисак је такав, рекли бисмо, само због тога што нисмо навикли да се у нашим размишљањима одмакнемо даље од времена и простора које је ближе нашем времену и нашем садашњем простору. Заборављамо да сужавањем времена и простора реметимо природни ток збивања и тиме истовремено сужавамо и улогу и допринос народа којем припадамо или у другом случају народа чију историју желимо да сазнамо. У сваком случају треба имати у виду да је још пре много векова на више места забележено да народ којем припадамо спада у најстарије народе за које историја зна. И то су други забележили. И да поновим, ако је овој књизи дат наслов „Срби – Име Срби кроз време и простор" то је учињено само зато што писац сматра својом обавезом да оним што зна, или што мисли да зна, покуша да и кроз време и кроз простор одмакне што даље и што дубље у прошлост не би ли, заједно са читаоцима, јасније сагледао где су и у којим условима наши прапреци начинили прве кораке кроз историју.

(Аутор)

УВОД

Будући да нико данас не оспорава да су Срби део опште словенске групације, неизбежно је, чак и кад се говори и пише само о Србима, да се њихова појава у историји заједно и истовремено прати са историјом Словена уопште, али је исто тако неизбежно да се појава и кретање Словена и Срба прати напоредо и са многим другим европским народима, па и неевропским. Већ у овом уводу покушаћемо да докажемо да је такав приступ у трагању за Србима „кроз време и простор" неизбежан. Зато се надамо да ће најпре један општи преглед неких збивања у оквиру историје европских народа бити од користи у трагању за одговором који се очекује уз проблем истакнут у наслову ове књиге.

Дакле, судећи по наслову књиге очекивало би се да се писац одлучио да разреши и прикаже како је *један део* велике словенске скупине, у првом реду српске, доспео на Балканско полуострво, ту се населио и продужио да живи вековима не напуштајући више та своја последња станишта. На жалост, у науци се сматра да је насељавање Словена на Балканском полуострву необично сложен проблем и да га је још увек тешко у потпуности разрешити. И заиста, оно што о насељавању Словена у овом делу Европе знамо не може да нас задовољи. Пре свега, тешко је говорити о доласку Словена на Балкан ако нисмо сигурни ко су Словени, како су и из чега настали и где су се све налазили пре него што су се неки њихови делови упутили у овај део Европе. Јер, како се сматра, на Балканско полуострво нису дошли само Хрвати, Срби и нека словенска племена забе-

лежена на тлу данашње Македоније, Грчке и Бугарске, већ, како се наслућује, и нека друга. Још ако узмемо да су у насељавању Балканског полуострва учествовали делови све три велике словенске групације, Венда, Словена и Анта, а свака од те три групације била је састављена од великог броја мањих или већих етничких скупина, јасно је да нас мора интересовати које су то словенске етничке групе дошле на Балкан, одакле, када и где су се разместиле на Балканском полуострву. Ако поновимо да ни о Словенима у целини не знамо ништа поуздано, чини нам се да је очигледно да је још теже установити којој су великој словенској групацији припадале те мање или веће етничке групе расуте по балканским пространствима, поготову што неке од њих засад само наслућујемо.

Осим тога, проблем порекла Словена и питање њиховог кретања од најраније појаве до устаљивања на подручјима на којима се данас налазе у суштини није само проблем Словена, већ и свих оних несловенских етничких скупина са којима су Словени ближе или даље, дуже или краће, били у додиру, па самим тим проблем проучавања Словена и Срба постаје још сложенији и тежи, јер ни о несловенским етничким скупинама не знамо много. Није, на пример, једноставно приказати настанак и географски распоред германског и романског света кроз векове, а доста добро знамо да су у раном периоду неки делови Словена имали додира са тим групацијама европског становништва. А шта да кажемо о оним деловима који нису припадали ни германској ни романској скупини, на пример о старим становницима Балкана, да споменемо само Трачане, Грке и Илире. Мада се сматра да Словени по доласку на Балкан нису непосредно наследили те староседеоце, ипак се не може говорити о историји Словена на Балкану, а да се не прикаже и значај и улога предсловенског становништва. Али онда то важи и за друге делове Европе на којима су се појавили Словени, јер се и тамо могао раније налазити неко ко није припадао словенској групацији, а мога је извршити утицај на словенске придошлице било као покорени слој или као

слој који се према Словенима нашао у неком другом односу. Затим, Словени се убрајају у део велике индо-европске масе, што нужно намеће потребу да се истражи шта Словени у себи садрже од тог евентуалног неевропског порекла.

Карта Европе

Дакле, укратко речено, тешкоћа има веома много, али се чини да је најтеже одговорити на питање како настаје једна мања или већа етничка скупина, какав је то процес и колико он траје од неког почетка до времена кад се о једној етничкој целини почиње говорити као о особеној скупини, по много чему различитој од других. Обично се задовољавамо да констатујемо да се етничке групе у раној фази, па

и касније, разликују једне од других неким телесним карактеристикама, језиком, обичајима, начином живота, верским схватањима, начином сахрањивања итд, али најчешће не успевамо да допремо до почетних појава свих тих особености. Будући да је већина тих карактеристика, ако не и све, подложна променама, чини нам се да је неизбежно настојати да се проникне у хронологију свега што настаје кроз време, али и кроз простор, јер може бити да многе промене настају променом простора, односно дејством нових средина, без обзира у каквом су се међусобном односу те нове средине нашле. Међутим, овде настаје невоља што су писани извори толико ретки и оскудни подацима да на основу њих једва да можемо нешто да закључимо у вези са овим што је горе изнето. Због тога се у истраживањима јављају временске и просторне празнине, које бисмо могли назвати и прескоцима. Покушаји да се те празнине попуне домишљањем, или неким интуитивним осећањем да је овако или онако морало бити, обично не дају жељене резултате. Овде ваља додати да многи прави историчари заступају мишљење по којем „оно што нема у изворима то не постоји" и противе се сваком покушају да се логичким повезивањем познатих чињеница попуни „празан" простор. На срећу, не држе се сви историчари тог „правила", већ настоје да раздобља и просторе без података повежу међусобно макар и најтањим нитима у очекивању да накнадна истраживања те нити или покидају или их још боље учврсте.

За све ове проблеме историја је одувек била непосредно заинтересована и решавала их је вековима. Но, ипак се током времена увидело да је она немоћна да сама објасни све што сачињава људску прошлост, па су се временом, и све одлучније, јављале и друге научне дисциплине, као што су археологија, лингвистика, геологија, палентологија, антропологија, етнографија, етнологија, биологија, поједине гране медицине, правне науке и друге. Ако имамо у виду да је и филозофија задржала доста од своје улоге коју је имала као „наука над наукама" и да се и она, као и друге науке,

посебно лингвистика, све више грана у специфичне дисциплине, стичемо све јачи утисак да су класични методи којима су историчари утврђивали истину веома застарели. Кад овом додамо достигнућа која су постигнута у другим научним дисциплинама које проучавају порекло материје и промене кроз које је биљни и животињски свет пролазио док није доспео у фазу у којој се сад налази, јасно нам је, рекли бисмо, да се настанак и развој човечанства не може изучавати изоловано, без приучавања свега онога од чега је човечанство у разним раздобљима и на разним пространствима било увек зависно. Ма колико се добар део тих задатака приписивао историји као „учитељици живота" данас је, ваљда, јасно да их она сама не може разрешити. Готово да би се могло поставити питање шта јој је уопште остало од свега онога што се некада сматрало њеним неприкосновеним задацима. Ако је археологија преузела да проучавањем материјалних остатака људског друштва прикаже ниво материјалне и духовне културе, начин живота, друштвену структуру, па чак и друштвено и државно уређење у одговарајућим временским раздобљима; ако је лингвистика прихватила да објасни настанак и развој појединих језика, значење речи и припадност овим или оним народносним групама; ако етнографија има задатак да се бави проучавањем живота, веровањима и обичајима појединих народа; ако се филозофија бави, најкраће речено, појавом и развојем различитих облика друштвене свести, при чему неминовно своја запажања и закључке заснива на општим законима развоја природе и друштва, тежећи да прати однос духа и материје; ако се, најзад, правне науке баве питањем организације друштва од најстаријих времена и настанком и развојем правних норми које су увек имале за циљ да одрже у складу друштвену структуру и облике државне организације у датом временском раздобљу; ако се именоване науке баве проучавањем наведених проблема и многих других који овде нису назначени, питамо се може ли историја бити наука о развоју људског друштва ако у себи не садржи ре-

зултате свих других дисциплина које се такође баве човеком и које и сав остали материјални свет изучавају у жељи да објасне настанак живота на земљи и у њему појаву и развој човека. Неко ће на ово рећи да историји као научној дисциплини остаје још увек доста посла и то је тачно, али ако се у тој својој делатности не ослони на резултате других истраживача једва да би могла бити „учитељица живота".

Ако напред наведене тешкоће у истраживању далеке прошлости било којег народа заиста постоје, онда је јасно да и наслов ове књиге не обавезује писца да већ сад било по коју цену тражи и пружи жељени одговор. Будући убеђен да оно што се о доласку Словена и Срба на Балканско полуострво зна није довољно, јер не пружа јасну слику о пореклу свих словенских група на Балкану и у суседству, писац се определио за овакав наслов књиге имајући у виду више неизвесности која у науци влада о пореклу и времену насељавања него нека прихватљива решења. Пошто се о Словенима и Србима расправља већ готово пет векова, писац сматра да ће неким читаоцима бити и занимљиво и корисно да се упознају са једним делом тих многовековних напора да се објасни појава Словена и Срба на историјској позорници и њихов долазак на Балканско полуострво. Писац се нада да ће читаоцима, ако буду имали стрпљења да књигу прочитају, бити јасно зашто се аутор није усудио да се определи за неко чврсто решење. Додуше, он неће бежати од тога да ту и тамо и сам каже шта мисли, али ће то бити само жеља да се колико-толико помогне даљем решавању проблема. Углавном су тако радили и сви досадашњи истраживачи и писци. Другачије није ни могло бити.

Опредељујући се за овакав начин размишљања и овакав распоред садржаја писац се углавном држао сличног прилаза проблематици изложеној у својим књигама „Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво" и „Где се налазила Србија од VII до XII века". У обема књигама у наслову се осећа знак питања, а ни у једној није дат поуздан одговор, јер се писцу чинило да још није време за нека поуздања решења. Па ипак писац се у тим књигама доста јасно опредељивао за решења која су му у то време изгледала једино могућа. Тако је учињено и у овој књизи, која није замишљена као научно дело које даје чврсте одговоре на постављена питања. Писац је ипак уверен да ће многе читаоце интересовати шта се мислило и шта се мисли о пореклу Словена и Срба и о њиховим сеобама, па и о доласку на Балканско полуострво. Мада је литература о Словенима готово несагледива, писац се нада да ће читаоци и из овог извода моћи да стекну слику о тешкоћама на које су истраживачи наилазили, и ако пажљиво буду пратили образложења којима су појединци правдали своја опредељења, моћи ће у неким случајевима и сами да се определе за решења која им се учине најприхваљивија. У сваком случају писац се нада да ће бити јасније зашто још увек, после толиких векова, није могуће дати поуздан одговор на бројна питања која се односе на порекло и прошлост Словена и Срба све до почетка средњег века, па чак и нешто касније.

Као и у књизи „Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво" писац и у овој књизи поклања доста пажње напорима раних хроничара и историчара које су интересовала готово иста питања која и нас интересују. Они су на њих давали одговоре који су углавном одговарали нивоу знања њиховог времена. Са развојем науке уопште и појавом помоћних историјских наука мењали су се методи истраживања, па су и резултати бивали разноврснији и прихватљивији. Но, пажљивијим упоређивањем мишљења раних истраживача са резултатима новијих истраживања може се запазити да се идеје неких данас заборављених истраживача јављају и у наше време, често у готово неизмењеном садржају, и то углавном у оним случајевима кад су коришћени исти писани извори. Иначе, неке мисли и закључци из књиге „Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво" биће споменути и у овој књизи, јер је питање порекла Срба саставни део проблема порекла Словена уопште. Шта више, по некима је питање порекла Срба и

Хрвата једно од кључних, посебно за славизацију Балканског полуострва.

Неким ће се читаоцима можда учинити да у књизи има и неких сувишних ствари, чак и неких који на изглед немају везе са насловом књиге. Међутим, писац се с тим не би сложио, јер ако нам је много шта из прошлости Словена непознато не можемо бити баш сасвим сигурни шта нам је сувишно а шта не. Пре свега, чини нам се да је јасно да у разматрање долази у обзир велики географски простор, чак и део Азије, а исто тако и велика временска дубина. Тражећи на тим просторима и у тим добинама Словене и Србе нормално је да ћемо се срести са низом имена, са догађајима и стањима чије творце и носиоце нисмо увек у стању да одредимо. А ако их већ тражимо није искључено да можемо погрешити у опредељивању за ова или она решења. Видећемо да се кроз поједине грешке ипак ишло напред. Понегде су, видеће се, наведени и предлози који су просто фантастични, рекло би се немогући, али ни у тим случајевима не можемо да будемо сигурни да се од онога што су појединци предлагали баш ништа не може прихватити. Још увек су за много шта потребни докази да је тако или да није тако. У књизи су дата бројна мишљења често и из разлога да код читаоца изазову жељу за размишљањем, за сопственом проценом вредности постојећих података и решења. Уопште писцу ове књиге се чини да обични читаоци, не високи стручњаци, *не могу добити представу о сложености и тежини проблема док не виде како је ко гледао на исте податке, на исте изворе, како их је анализирао и каква је решења предлагао.* Тако се, чини нам се, може увидети да ли је време за нека одлучнија решења или смо још увек за многа питања у неизвесности, у фази размишљања, па чак и домишљања и ослањања на интуитивна осећања. Додуше, наука такве приступе и методе решавања проблема не признаје, али понекад не може без њих.

*

*   *

О доласку Словена на Балканско полуострво писано је веома много, и то вековима. Свако ко је покушао да разреши питање порекла Словена, њиховог раног развоја и поделе на три велике групе, на Источне, Западне и Јужне Словене, неизбежно је морао разматрати и питање састава и порекла Јужних Словена, покушавајући да објасни када су се почели издвајати из опште словенске масе, којим су све правцима кренули ка Балканском полуострву и како су се на њему разместили.

На први поглед би се рекло да је одговор мање или више познат, али у ствари није тако. Не само да нисмо сигурни колико је све мањих или већих словенских племена дошло на Балканско полуострво, већ нисмо сасвим сигурни ни у хронологију њиховог долажења, нити поуздано знамо њихов географски размештај у првим вековима по доласку на Балкан. Сетимо се само проблема порекла Срба и Хрвата, а да и не спомињемо осталу масу Словена који су незадрживо преплавили цело Балканско полуострво и допрли чак и до Мале Азије и острва у Јегејском мору. Не може нам никако бити свеједно ко је из те велике масе Словена на Балкану пре доласка на Балкан припадао Вендима, а ко Словенима или Антима, трима основним групацијама Словена чије постојање на почетку средњег века наука углавном признаје налазећи их на широком пространству негде од Лабе на западу до негде између Дњепра и Дона на истоку.

Питање доласка Словена на Балканско полуострво сложено је и због тога што се не може издвојити од питања разних сеоба народа које су потресале Европу још пре наше ере и које су завршене углавном између VII и IX века наше ере. Осим тога, ако желимо да уистину сазнамо што више о прецима балканских Словена морамо се интересовати и за онај период њиховог постојања док су живели на просторима пре оних са којих су непосредно кренули на Балканско полуострво. Наравно, оваква жеља знатно отежава

разрешење проблема, јер нас уводи у питање аутохтоности словенске масе на подручјима на којима се први пут спомињу у писаним изворима, односно у историји. И не само то. Пошто се порекло и давна прошлост Словена не може изоловано разматрати, неизбежно се намеће и потреба проучавања порекла и развоја њихових суседа кроз сва раздобља која нас интересују. Ту је, међутим, према садашњем стању науке, одговор готово безнадежан. И тако бисмо, како би се на први поглед рекло, питање доласка Словена на Балканско полуострво морали свести на уобичајени опис њиховог кретања од непосредног суседства до распоређивања на балканским просторима. Нама се, међутим, ипак чини да не би требало да се задовољимо само оним што је већ опште познато и прихваћено макар и условно. Звучало би и звучи невероватно да нас не интересује шта је то што је научницима вековима отежавало проналажење истине и што и сада, и поред свестраног развоја и знатног напретка низа сродних научних грана, онемогућава да се смелије определе за решења која би била шире прихватљива.

Но, пре него што се упустимо *у разматрање тих тешкоћа*, или барем неких од њих, можда ће бити корисно да се подсетимо како се *у општим прегледима*, углавном енциклопедијским, приказује проблем Словена, међу њима и Јужних, а онда ћемо видети да ли нам је у тим описима све јасно или у њима има нечег што још увек не задовољава нашу знатижељу, поготово кад је у питању порекло Срба.

Кад се у историографији говори о Словенима обично се наводе најпре два раздобља, прво – кад их историографи спомињу као *Старе Словене* и друго – кад међу њима, наводно потомцима старих Словена, разликују три веће групе: *Источне, Западне* и *Јужне Словене*. Сматра се да су стари Словени говорили језиком који припада индоевропској групи језика и да се најстарији извештаји о њима односе на I и II век наше ере и то под именом Венди. Извора о старим Словенима не само да има мало, већ су и веома оскудни у подацима. Засад се међу изворима за проучавање појаве и ране историје старих Словена најчешће спомињу Плиније

Старији, Тацит, Птолемеј, Јордан, Прокопије и неки други, али се у последње време све интензивније користе и резултати археолошких и лингвистичких истраживања, као и резултати неких других научних дисциплина.

Већина савремених научника прихвата мишљење да већ под именом *Венди*, који се спомињу у I–II веку н. е., ваља подразумевати Словене, односно један њихов део. Држи се да су Венди у то време живели у т.зв. „Европској Сарматији" између Карпата и Балтичког мора, углавном источно од Германа. Док се тако просуђује на основу података Плинија Старијег и Птолемеја, Тацит их у I в.н.е. налази у суседству Бастарна и Фина, то јест источно од Висле. Међутим, на познатој Појтингеровој карти убележени су Венеди–Сармати као суседи Бастарна, Гета и Дака. У VI веку Јордан спомиње Венеде у поречју Висле. Неки научници сматрају да међу вендска племена треба убројати и Птолемејеве Суовене (*σουοβηνοι*), које налазе северно од Карпата. Мисли се да су временом тим именом (Словени) обухваћена племена на доста широком пространству, док се назив Венди задржао углавном међу западним суседима Словена, које су Немци касније називали Wenden, Winden, док су код Финаца познати као Venäjä, Venea. Већ од VI veka n.e. sve je više pisanih izvora u kojima se spomiwu i Sloveni (Pseudo–Cezarije, Prokopije, Jordan, Teofilakt Simokata i dr.) U VII в. Словене спомињу и арапски писци под именом Сакалиби.

Мада су изворни подаци о старим Словенима били малобројни и оскудни вестима, научници су ипак покушали да помоћу њих, пре свега помоћу лингвистичких података, назива река, планина и других географских објеката, као и помоћу назива појединих врста дрвећа, утврде на којем су простору живели стари Словени у време кад се о њима у изворима почиње говорити или боље рећи наслућивати. У науци се доста дуго задржало мишљење које је о географском положају старих Словена изнео Лубор Нидерле. На основу података са којима је располагао, Нидерле је закључио да су стари Словени живели на подручју Централне

Мапа распрострањености индоевропских народа у времену пре н.е. Л. Нидерле Словенске старине, Нови Сад 1954.

и Источне Европе, и то од Лабе и Одре на западу до средњег Подњепровља на истоку, укључујући, разумљиво, и базен Висле и горње Подњепровље. Нидерле је сматрао да су Словенима на том простору северни суседи били Германи и Балти. У источне суседе убројио је западноиранска племена (*Ските* и *Сармате*), док је као јужне суседе навео Илире и Трачане. Међутим, у новије време се сматра да се још увек не може поуздано обележити географски простор Старих Словена. Док, на пример, неки научници сматрају да се првобитна отаџбина Старих Словена налазила на Одри и Висли, други су уверени да је била источно од Висле.

Но, утврђивање макар и приближног просторног оквира Старих Словена био је само један од проблема којим су се научници бавили од Ренесансе до данас. Далеко је, чини се, тежи проблем био установити ко су били Стари Словени, како су се појавили, из чега и кад. На основу постојећих података један број научника, совјетских, пољских и чехословачких, сматра да су Стари Словени, као и Германи и Балти, били потомци сточарско-земљорадничких племена,

носилаца културе шнурове керамике, која су се у трећем и другом миленијуму пре н.е. раселила из северног Прицрноморја и Прикарпатја по Централној, Северној и Источној Европи. Сматра се да су током времена ови Словени у свом културном развоју пролазили кроз различите фазе, које су археолози обележили разним именима, било по основним цртама или по географском одредишту. Од тих култура посебан заначај се приписује т.зв. *Тшињецкој култури*, која се, како се мисли, у трећој четвртини другог миленијума до н.е. ширила између Висле и средњег Дњепра, а затим и *Лужичкој* (од 13. до 4. в. пре н.е.) и *Поморској култури* (6–2 в. пре н.е.) на територији данашње Пољске. Колика неизвесност влада међу научницима о пореклу и географском простирању Старих Словена сведочи и чињеница да неки истраживачи у Словене убрајају и Херодотове Неуре и Ските ораче, носиоце *Чернолеске културе* у Подњепровљу (од 8. до почетка 6. в. пре н.е.), а неки, пак, предпостављају да су и носиоци *Подгорцевске* и *Милоградске културе* (од 7. до 1. в. пре н.е.) били Словени. Што се тиче *Пшеворске културе* (крај првог миленијума) у базену Висле и *Заруби-*

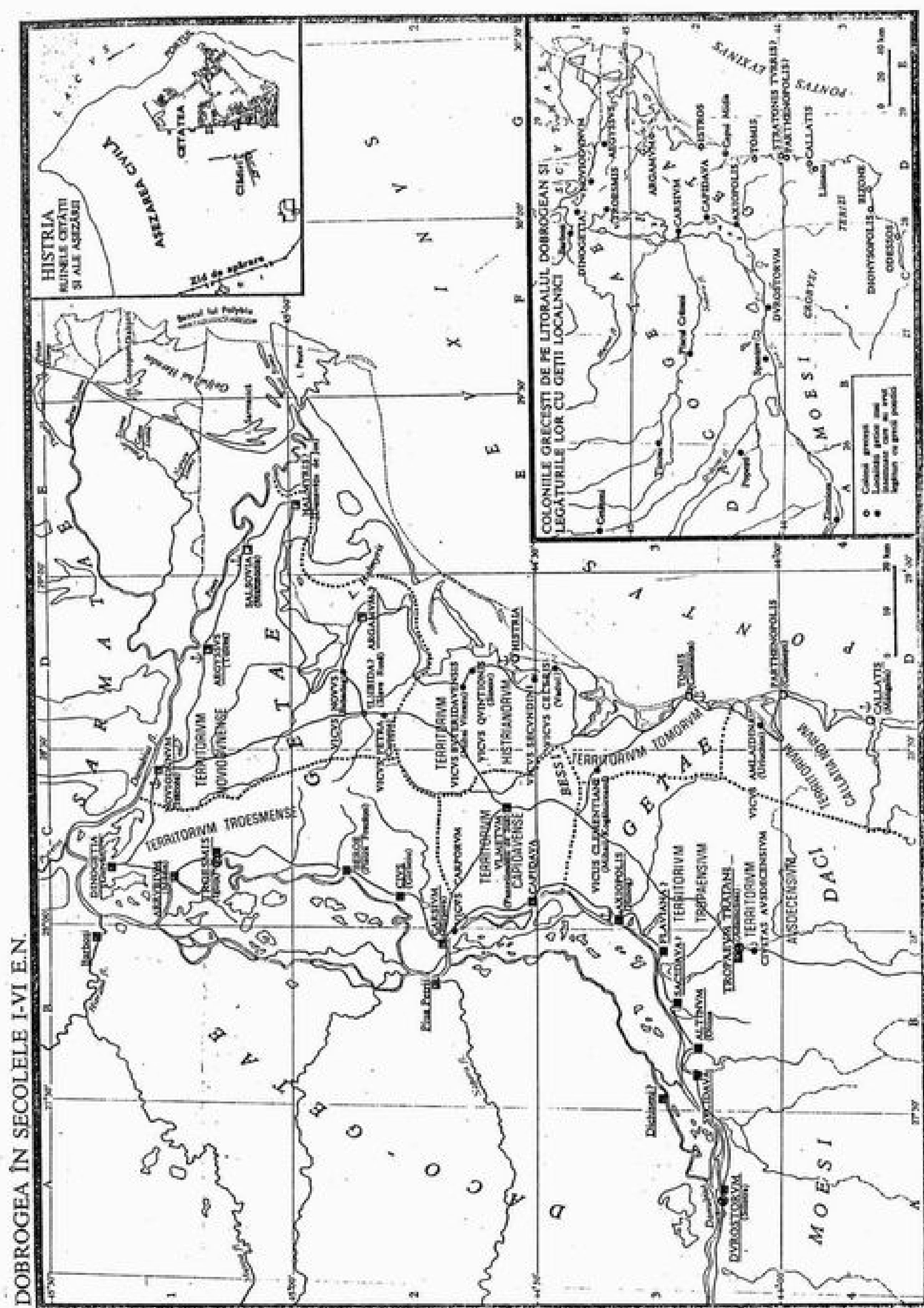
Подручје Лужичке културе (F. Dvornik, The Slavs, Their Early History and Civilization)

њецке културе на Припјету и средњем Подњепровљу, неки научници сматрају да су њихови носиоци били Венеди, с тим што се држи да међу носиоце Пшеворске културе ваља убројати и Германе. Иначе, мисли се да се ови културни слојеви поклапају са постојањем развијеног гвозденог доба у којем су се становници бавили земљорадњом, сточарством и занатима.

Овако уочено и описано стање и географска распрострањеност Старих Словена, по мишљењу неких научника, упадљиво се мења између другог и четвртог века наше ере наиласком германских племена (Готи, Гепиди) и њиховим кретањем према југу. Сматра се да је продором тих германских племена била нарушена целовитост словенске територије, што је довело до раздвајања Словена на *Источне* и *Западне*. Мисли се да у првим вековима наше ере на дотадашњем подручју Старих Словена има и других промена. Тако се верује да се у то време покреће и основна маса носилаца Зарубињецке културе на север и североисток, дуж Дњепра и Десне. Неки археолози убрајају у Словене и становнике средњег Подњепровља у 3–4 веку, док други међу њима разликују више етничких група, али и словенске елементе. Сматра се да овакво стање остаје углавном до распада хунске државе (V век), мада је чудно да се у приказу горње слике ништа не каже о доласку Хуна и последицама њиховог упада у Европу и силовитог похода преко многих европских земаља све до Франачке, већ се само констатује да су крајем V века н.е., после распада хунске државе, почела кретања Словена на југ, према Дунаву и њихов продор у балканске провинције византијске империје. Уз ово се истиче да су се неки делови Словена крајем V века покренули и према северозападном делу црноморског приморја. Држи се да су у веме ових кретања Словени били подељени у две групе, у *Анте* и *Словене*. За *Анте* се каже да су на Балканско полуострво упадали преко дунавске низије, док су *Словени*, како се сматра, продирали у византијске провинције са севера и северозапада, при чему се истиче да су неки делови ових Словена називани и *Гетима*, ранијим да-

котракијским становницима дунавске равнице. Док су тако, како се мисли, поједини делови Словена продирали на Балканско полуострво, други су, каже се, у то време заузимали горње Подњепровље и његове северне периферне делове, који су раније припадали Балтима и финско-угарским племенима. Према западу групе Словена су продрле до Лабе заузевши земље дуж њеног доњег тока, допревши и на југозападну обалу Балтичког мора, образујући тако велику етничку групацију у коју се убрајају Полапски Словени, Бодрићи и Љутићи. Несумњиво да су ове промене, ако су се на овај начин дешавале и у ово време, довеле и до устаљивања словенских племена на подручју данашње Пољске и Чехословачке. Ова расељавања Словена изазивала су велике промене и дотадашња етничка и језичка целина Словена почела је да се нарушава, а место ње постепено настају три велике словенске групације: *Источна, Западна и Јужна,* али се сматра да, на пример, насељавање Балканског полуострва није значило да су се Словени преселили из дотадашње отаџбине, већ само *раселили,* јер су, каже се, *преостали Словени задржали своје земље у Централној и Источној Европи.*

Из оваквог приказа неких најопштијих токова историје Старих Словена произилази да се се Словени још на прелазу из трећег у други миленијум пре наше ере налазили на подручју Централне и делимично Источне Европе, углавном између поречја Висле и поречја Дњепра, што би могло да значи да бисмо тај простор могли да сматрамо праотаџбином свих Словена, па чак да помислимо, како неки и сматрају, да су ту постојали као аутохтоно, првобитно, становништво. Но, ма колико да горњи приказ изгледа јасан и прихватљив осећамо да има још читав низ питања која нам се намећу и на која треба одговорити или барем покушати да се на њих одговори. Да узмемо најпре *питање аутохтоности.* Јасно је да аутохтоност означава дубоку старину, али она мора имати и свој временски почетак и своју географску основу и не може нам бити свеједно колико ћемо у том хронолошком одређивању ићи далеко у засад непро-

На овој карти Добруџе занимљиви су положаји Беса и Гета (Bessi и Getae) у залеђу територије града Томија из којег је Овидије као очевидац описивао сукобе римске посаде са Гетима и Сарматима, који су овде приказани много северније. Bessi на овој карти могу бити занимљиви због мисије Ћирила и Методија међу Хазарима на тлу Јужне Русије. Беси су овде занимљиви због тога што их неки замишљају уз горњу Марицу, а важно је знати где су били због постојања грчке, јерменске и бесијске литургије која се спомињу у Јерусалиму још у VI веку. (Симеон Кончар, Готи и њихов владика Улфила, Бранково коло, XVI, Сремски Карловци 1910).

зирну прошлост. Није свеједно да ли ћемо за тим почетком трагати у трећем или у петом миленијуму пре н.е. или ћемо ићи још дубље. Идући дубље све се више приближавамо проблему настанка живота на земљи. Где је била колевка човечанства? Чак и ако бисмо могли да утврдимо на ком су се делу земљине кугле појавиле прве људске заједнице морали бисмо се истовремено питати зашто баш тамо и зашто баш у то време? Историја је као наука одувек постављала питања када, зашто и где. Питање старости човечанства истовремено је и питање његове прошлости, његове историје, и кад год нас заинтересује било шта из те прошлости увек зажелимо да пођемо од почетка, од корена. Баш као и у животу човека, битног чиниоца историје. Бележимо место и време његовог рођења и пратимо његов развој, његова кретања, успехе и неуспехе. Покушавамо да проучимо његову природу и схватимо његово понашање настојећи да сагледамо и оценимо његову улогу и место у средини у којој је настао и живео. Слично је, дакле, и са народима. Не можемо бити задовољни проучавањем историје једнога народа ако не знамо где је настао, из чега се развио и како је живео све до раздобља које називамо, можда и погрешно, почетком његове историје. Тако је и са Словенима који су дошли на Балканско полуострво. Можда и није тешко утврдити са којих су предбалканских простора дошли у своја данашња станишта, али то је само један мали део онога што бисмо желели да знамо о тој њиховој предбалканској прошлости. Словени су се, као што се зна, дефинитивно населили на Балканском полуострву у VII веку н.е. Нека су неки њихови делови придолазили још од петог или од четвртог века н.е., али шта је са њима било вековима пре тога? Где су били у време постојања великих царстава у Јужној Азији, Месопотамији и у Египту, да споменемо само њих. Да ли је могуће да су климатско-географски услови до те мере спутавали првобитне Словене и њихове суседе да се у историји јављају тек онда кад су споменута царства, и многа друга, после више хиљада година свога постојања била већ давно ишчезла? Па чак кад бисмо сматрали да су

преци Словена за то време, то јест негде од четвртог миленијума пре н.е. већ били на оним европским пространствима на којима их затичемо на почетку т.зв. историјског раздобља, не бисмо смели бити задовољни само том констатацијом. Збуњује нас огромна разлика која је постојала између тековина цивилизација средњег и блиског истока и оних на тлу Источне и Централне Европе. Шта је у питању? Шта је одлучивало? У којој су мери одлучивали природни услови, а у којој етничке особености? И шта је то што је хиљадама година раздвајало, рецимо, цивилизације Средње Азије и Блиског истока од културног развоја Источне и Централне Европе? Посматрано гегорафски нису у питању неке велике и несавладиве даљине.

Зато нам се чини да је у проучавању порекла и најстарије историје Словена, и Срба, поред истраживања њиховог првобитног простора, од необичног значаја и темељније проучавање њихових суседа кроз сва раздобља која нас интересују. Разлог је јасан. Било где да су настали и било којим смеровима да су се кретали, Словени, односно њихови преци, по својој прилици никад нису били изоловани. Било да им порекло треба тражити у Европи или у Азији, постојала је могућност да још од најстаријих времена дођу у додир са етничким скупинама различитог порекла, наравно и са сродним. У Европи, осим Алпа и донекле Карпата, готово и да нема неких јачих природних препрека које би ометале успостављање веза међу народима. Сигурно је да са тим везама треба рачунати још и у раздобљу више миленијума пре наше ере. Можда је због тих вековних веза и тешко појединим називима одредити етничку припадност, јер су те везе свакако остављале трагове у материјалној култури и језику, а онда и у другим видовима живота, у религији и у обичајима. Ми можемо појединим остацима материјалне културе одређивати приближну старост и давати називе по месту налаза или по неким карактеристикама материјалних остатака, али је необично тешко утврдити етничку припадност њихових твораца и носилаца. Добрим делом то је због тога што су нам непознати

прецизнији географски оквири носилаца појединих култура, нити смо у стању да поуздано пратимо кад су се, како и због чега ти оквири мењали, померали или сасвим нестајали заједно са творцима културних садржаја које истражујемо. Зато нам се чини, да поновимо, да је необично важно да уз средину која нас непосредно интересује пратимо и ужи или шири простор који ту средину уоквирује. На жалост, кад је реч о најстаријем словенском простору, морамо рећи да не знамо много ни о суседима који су тај простор настањивали, и то не само у давној прошлости, већ ни у оном раздобљу на освитку историје. Додуше, знамо за имена неких народа која, како се тврди, не припадају словенској групацији, али се јако тешко сналазимо у покушајима да разјаснимо њихову појаву у суседству Словена или појаву Словена у суседству тих народа. Најчешћи је случај да је у малобројним и вестима оскудним изворима забележено само где се у одређено време приближно налазе, док су подаци о њиховој етничкој припадности крајње неодређени, вероватно из разлога што се у време кад се јављају ти најстарији писани извори није ни знало за класификацију која је настала много векова касније. И Грцима и Римљанима сви су народи у ближем и даљем суседству били „варвари". Истина, кад су Римљани освојили келтску Галију нашли су се на граници територије коју су настањивали Германи, али наука ни до данас није успела да разреши питање појаве Германа нити да утврди шта је све, на пример, захватала Тацитова Германија и који су се све народи налазили у њеном оквиру. Најстарији грчки извори не спомињу ни Германију ни Германе. То је подручје било далеко од сфере њиховог интересовања, које је у старо време у Европи обухватало земље око Црног мора, Кавкаско подручје и ужи обалски појас Средоземног мора. У њиховим писаним изворима наилазимо на бројна имена појединих народа и племена, али нам ти подаци, ма колико били драгоцени, не разрешавају основни проблем. Чак нам ни спомени, како се мисли, крупнијих групација, као што су Скити, Сауромати (Сармати), не помажу много у разјашње-

њу проблема појаве и ране историје Словена. Постоје само веома различита мишљења о Скитима, Сарматима и другим, али нема чврстог решења. Па чак и кад се јављају византијски извори, који, уз Гота Јорданеса, први спомињу име Словени, наше знање једва да постаје нешто јасније. У прилици смо да правимо само смелије комбинације, али не и да утврдимо једно опште прихватљиво решење. Остаје зачуђујуће да је између Тацита, који зна за Германе и Сармате, и појаве извора у којима се спомињу Словени, прошло само нешто више од четири века, а слика коју нам у једном делу Европе приказују писани извори око половине VI века толико је различита од оне коју нам приказује Тацит (55–120) да је просто невероватно да су се толике промене у бројности и распореду народа могле десити за такво релативно кратко време. Да ли је могуће да је т.зв. Велика сеоба народа до те мере пореметила односе у Источној и Централној Европи да се ранија слика једва може препознати. Скитима се одавно изгубио траг. Нема више ни Сармата. Готово на пречац јављају се Словени и то на веома великом простору, а о тој појави извори које знамо немају ни речи објашњења. Није ли то јак разлог да се питамо ко су Словени, одакле су дошли и шта је од њих остало тамо одакле су се покренули на запад – уколико се питање на овај начин уопште и може поставити? У сваком случају мора нас интересовати ко су њихови суседи у време које готово непосредно претходи појави њиховог имена. И да ли их у Европи треба тражити само под именом Словени или за њима ваља трагати и међу скупинама другог имена?

Ако се држимо простора на којем извори од VI века н.е. доста јасно спомињу Словене, онда ћемо се пре тога периода на том простору срести са народима различитих имена и свакако и различитог порекла. На једном делу простора на којем ће се касније појавити Словени извори пре наше ере налазе *Ските*. У једном синтетичком приказу каже се да се Скитима назива становништво северног Прицрноморја између 7. и 3. века до н.е. и да су се састојали из више сродних племена *северноиранске* језичке групе ин-

Скитски кургани у области Црног Мора. Према dtv-Atlas zur Weltgeschichte, 1964.

доевропске породице народа. Ту се каже да су Скити били сродни са *Савроматима (Сарматима),* Масагетима и Сакима. Према Херодоту најутицајнији су били т.зв. Царски Скити који су живели у степама између Дњепра и Дона, док су Скити номади живели, како се мисли, на десној обали доњег Дњепра и на степском Криму. Између Ингула и Дњепра живели су Скити земљорадници измешани са номадима, а у доњем делу Буга, близу Олбије, живели су Калипиди и елено Скити, док су северно од њих боравили Алазони и још северније Скити орачи. О пореклу Скита постоје различита мишљења. Док једни сматрају да су били потомци носилаца *Срубне културе* бронзаног доба, која се од 14. в. пре н.е. ширила од Поволжја према западу, други мисле да је језгро Скита дошло из *Средње Азије* или *Сибира* и да се по доласку у Европу измешало са становницима северног Прицрноморја. Почетак историје Скита обично се везује за њихов рат са Кимерцима, које су Скити око 7. в. пре н.е. потисли из северног Прицрноморја. Гонеће Кимерце Скити су доприли најпре до Мале Азије, а затим су, како се сматра, освојили *Медију, Сирију* и *Палестину.* Држи се да су Предњом Азијом владали 28 година. Њих су оданде потисли

Мећани. Мисли се да су се Скити по повратку учврстили углавном на степском подручју између Дона и Дунава обухватајући и Крим. Северна граница је нејасна. Ојачана држава Скита дошла је у 6. в. пре н.е. (514–513) у сукоб са моћном персијском државом Дарија I. Персијанци ни тада ни касније нису успели да покоре Ските. У 4. в. пре н.е. Скити ратују са македонским владарима Филипом II и његовим сином Александром. У време Александра македонска војска је 331. године преко Тракије допрола све до Олбије, али је ту била уништена. Сматра се да држава Скита почиње да слаби крајем трећег века пре н.е. кад јача притисак *Сармата,* за које се каже да су дошли *иза Дона.* После тога држава Скита се одржава углавном на Криму и донекле у низинама Дњепра и Буга. Касније скитска држава води ратове са Босфорским царством за превласт над Црним морем. Сматра се да је скитско царство са центром на Криму постојало до друге половине тећег века наше ере кад су га уништили *Готи.* Мисли се да су Скити доласком Гота изгубили не само своју државу већ да су постепено губили и своје етничко обележје нашавши се измешани са племенима која су још од четвртог века била обухваћена Великом сеобом народа.

Но, као што смо видели, постојање вишевековне скитске вржаве почели су угрожавати најпре *Сармати,* негде крајем трећег века н.е., а затим Готи, који су, како се мисли, уништили државу Скита у трећем веку н.е. Упадљиво је да нико уз настанак, развој и пропадање државе Скита не спомиње Словене, мада се говори о Бугу, Дњепру и Дону, мало касније типично словенским рекама. За проблем Словена уопште, па и каснијих Јужних, то је веома важно. Зато ваља видети шта се у синтетичким приказима говори о *Сарматима,* а после и о другим групама које се јављају на источним прилазима Европе. Обично се говори да су Сармати припадали групи племена *иранске* језичке скупине и да су у 4. и 3. в. пре н.е. постепено населили степска подручја од реке Тобола у Азији до Дунава. Почеци њихове историје доводе се у везу са *Савроматима* који су, како се тврди,

између 7. и 4. в. пре н.е. као номадска племена живели у поволшко приуралским степама и који су били, како се мисли, врло сродни са Скитима и Сакима. Поједина савроматска племена почела су у 5. и 4. в. пре н.е. да потискују Ските и да прелазе реку Дон. У новим условима дошло је у 4–3 в. пре н.е. до образовања нових савеза племена у којима су се нашла и сродна племена која су дошла са истока. То је време када се међу савроматско-сарматским племенима јављају нови савези значајних група као што су *Јазиги, Роксолани, Сираки, Аорси* и *Алани.* Сви се они од тог времена (4–3 в. пре н.е.) у ширем смислу приписују Сарматима. У другом веку пре н.е. сарматска племена Сираки и Аорси учврстили су се у предњекавкаским равницама, док су се други – Сармати, Јазиги и Роксолани, по преласку Дона, учврстили у степама северно Прицрноморја. На овојеним подручјима дошло је временом до асимилације Сармата са месним становништвом било стварањем савеза или трговинским везама. Тако је у доњем делу Дона и у поречју Кубана дошло до културне и етничке асимилације *Сармата са Меотима.* У другом веку пре н.е. Сармати постају значајна сила. При крају тога века они заједно са Скитима учествују у династичким борбама у Босфорском царству и постепено насељавају чак и босфорске градове који све више добијају грчко-варварски карактер. У првом веку пре н.е. Сармати су савезници понтског цара Митридата у борби против Римљана. На основу карте коју је саставио Агрипа тумачи се да се некако од тог времена некадашња територија скитије почиње називати *Сарматијом.* Источнији делови Сармата били су економски и културно повезани са државама Средње Азије, пре свега су економски и културно повезани са државама Средње Азије, пре свега са Хорезмом око реке Оксуса (Амударја). Почетком наше ере Сармати упадају у Закавказје склапајући тамо савезе са појединим државама. Држи се да се на западу један део Сармата (*Јазиги* и *Роксолани*) појавио на Дунаву и населио се близу границе Римске империје. Од других сарматских племена у првим вековима наше ере јачају *Алани између Азовског и Каспиј-*

ског мора. Премоћ Сармата у северном Прицрноморју била је знатно нарушена у трећем веку н.е. упадом *Гота,* а нови ударац сарматско-аланским племенима задају у 4. в.н.е. *Хуни.* Мисли се да су у т.зв. Великој сеоби народа у 4. в. учествовали са Готима и Хунима и неки делови из сарматске групације. Алани су, на пример, у тим походима допрли преко Шпаније чак у северну Африку. Преостали делови Сармата у Источној Европи у раном средњем веку измешали су се са *словенским, севернокавкаским* и *турским народима.* Држи се да су се у основи осетинског језика сачували елементи сарматског језика.

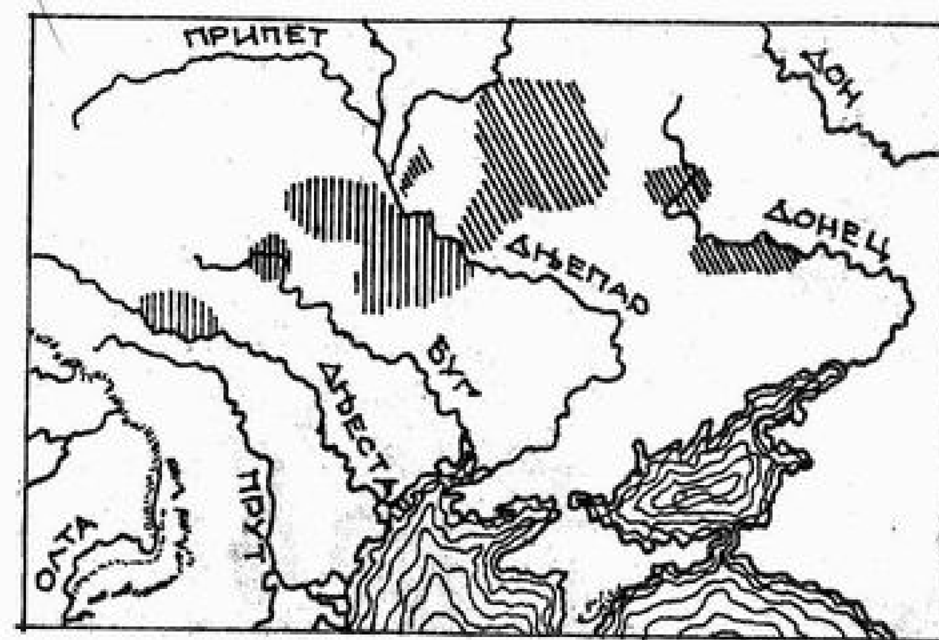
Међу народе које не можемо мимоићи кад је реч о прадавној прошлости Словена спадају свакако већ споменути *Алани,* мада их, на први поглед не видимо као неке суседе Словена. Међутим, с обзиром на њихову покретљивост, особито у 4. и 5. в.н.е., а и на чињеницу да су пре тога времена живели и на подручју на којем неки научници у новије време налазе *Србе,* па и Хрвате, вреди макар у општим цртама рећи коју реч и о Аланима. Алани, који се у руским изворима спомињу као Јаси (ясы), а у грузијским као *Овси* (Овсы) и *Оси* (Осы), припадају племенима *сарматског* порекла као део *иранске* језичке групације. Неки научници сматрају да под називом Роксолани у другом веку пре н.е. ваља подразумевати Алане. Иначе су Алани, како је оцењено, у првим вековима н.е. живели у средњем Поволжју, јужном Приуралу, Подоњу, северној Прикаспији, *Предкавказју* и у јужним деловима северног Прицрноморја (до Дњепра). Неки римски историчари приказују Алане као моћна ратничка племена која су преко Закавказја упадала у Медију, Малу Азију, па чак и на нека подручја Римске империје у том делу Азије. У време успона своје моћи Алани су од сточарско-земљорадничких племена достигли, како се мисли, доста висок ниво занатства, особито у области грнчарства, металургије и јувелирске делатности. Сматра се да су Алани у 4. в.н.е. у етничком погледу обухватали више народа, али су већ у том истом веку велики ударац том савезу задали *Хуни,* а касније, у 6. веку, *Авари.* Као што је речено, један

део Алана био је захваћен Великом сеобом народа. Они су прешли с краја на крај Европе. Нашавши се једно време у Галији, Алани су прво прешли на Пиренејско полуострво а затим у северну Африку где су остали у саставу Вандалске државе. Алани који су се задржали у области Кавказа образовали су *Аланију* која се од 7–10. в. простирала од Дагестана до Кубана и ушла је у састав *Хазарског каганата.*

Но, поред Скита, Савромата (Сармата) и Алана, чије постојање у источним деловима Европе може да буде од значаја и за појаву и развој Словена, ваља споменути и Херодотове *Неуре* и *Будине.* Херодотов спомен Неура тешко је растумачити, али се некако сматра као да је Херодот хтео да каже да су у 6. и 5. веку пре н.е. живели негде *источно од Скита Орача,* што би значило да су се њихове земље налазиле у горњим токовима Дњестра, Јужног Буга и у поречју Припјета. Што се тиче њиховог етничког обележја и припадности, неки научници, као Шафарик и Нидерле, убрајају Неуре у претке *Словена.* Неизвесност влада и у погледу етничке припадности Херодотових *Будина.* Неки истраживачи их сматрају прецима Мордвина, док их други убрајају у *Словене.* Има научника који мисле да су Будини једно племе *иранског* порекла. Што се тиче станишта Будина у време кад их Херодот спомиње сматра се да су живели северно од Скита и донекле и у суседству *Савромата,* док неки стављају Будине између Дњепра и Волге. Иначе су, каже се, Будини били номади, али су подизали и утврђења од дрвета. Заједно са Скитима ратовали су против персијског цара Дарија.

По свему судећи, ма колико да нам је слика о стању и приликама у источном делу Европе у последњим вековима пре н.е. и у првим вековима наше ере нејасна, она ипак макар донекле приказује готово непрекидно комешање и кретање народа у пограничном појасу између Европе и Азије и рекло би се да је притисак из Азије био претежнији. Па ипак, једну врло значајну промену у стање и односе у источном делу Европе уноси продор *Гота,* који у овај део не долазе са истока већ од Балтичког мора. *Готи* су сврстани

у групу Источних Германа. По језику су, иначе, блиски Северним Германима. Према неким античким писцима Готи су на почетку наше ере живели на јужној обали Балтичког мора и у поречју доње Висле, куда су дошли, ако је веровати Јордану, историчару Гота из VI века, из *Скандинавије*. При крају другог века Готи се из својих дотадашњих станишта крећу према југоистоку. Мисли се да је разлог овом померању био притисак племена са севера. За неколико деценија, тачније у првој половини трећег века, Готи су се нашли у области *северног Прицрноморја*, где су, како неки сматрају, затекли *скитско-сарматско* становништво. Мисли се да су Готи већ 238. године, најпре у савезу са Карпима, а онда и са другим племенима, почели походе преко граница Римске империје, продревши најпре у Дакију, а онда, прешавши Дунав, у Мезију и још даље на југ. Својим походима морем стигли су и у Малу Азију. У немогућности да сасвим сузбију нападе Гота, Римљани су око 260. године били приморани да напусте Дакију. Под утицајем културе скитско-сарматског света, као и културе некадашњих грчких колонија на северној обали Црног мора, Готи и сами доживљавају културни успон (Черњаховска култура). Убрзо после наведених догађаја у Готском савезу настаје значајна прекретница. Готи се деле на Западне (Визиготе) и Источне Готе (Остроготе). У склопу савеза Западних Гота нашли су се и Гепиди, Готима сродно племе. На истоку је у то време створен један савез племена на чијем је челу био источноготски краљ Херманарик. Тај савез није дуго трајао. Кад су са истока наишли Хуни 375. године савез је био разбијен. После овог догађаја Источни Готи су потиснути са подручја северног Прицрноморја, осим једног мањег дела (Кримски Готи). Но, с продором Хуна и поразом 375. године не престаје историја Гота. Још од поделе Гота на Западне и Источне њихове историје имају своје посебне токове. Већ се одавно сматра да су обе групе могле имати ближи или даљи додир са *Словенима, особито Источни Готи*, а можда је тај додир постојао још док су се Готи кретали са обале Балтичког мора ка црноморском приморју.

Распрострањеност северних скупина скитских гробова (по А. Спицину)

Западни Готи или *Визиготи* су 70-тих година 4. века због притиска Хуна прешли Дунав и населили се у Мезији, али се ту нису дуго задржали. Пошто су једно време крстарили по Балканском полуострву, допревши чак до Пелопонеза, Визиготи су под Алариком 401. године упали у Италију где су 410 опљачкали Рим, после чега су под Атаулфом отишли у Галију где су 418 створили прву варварску државу на територији Римског царства. Као савезници царства Визиготи су учествовали у борби против Хуна у Галији и против Свева и Вандала у Шпанији. Прекинувши савезништво са Римом, Визиготи су освајали Галију за себе знатно проширивши своју државу. Своје галске поседе, осим Септиманије, изгубили су у борби са Францима, али су већ пре тога поседи велики део Шпаније, осим територије Свевске државе на северозападу и подручја Баска на северу. Визиготска држава је трајала све до почетка VIII века кад су је заузели Арабљани дошавши из Африке преко Гибралтара.

Док су тако Визиготи после дугог кретања по Европи коначно застали у Шпанији, *Источни Готи (Остроготи)* су се кретали по подручјима далеко ближим својим раним становиштима, и на тим својим походима могли су у више махова доћи у додир и са *Словенима*. „Готоманију" коју је јужнословенски романтизам с презиром спомињао и напа-

дао треба свакако трезвеније оценити. Не спомиње Дукљанин без разлога готског краља Тотилу описујући збивања из ране историје Словена на Балкану. Кад су Хуни 375. године разбили источноготски савез на чијем је челу био краљ Херманарик, који је, како се сматра, привремено окупио, поред Источних Гота и неких других германских племена, још и *скитско-сарматска и словенска племена,* већи део покорених Острогота, свакако са својим савезницима, ушао је у састав моћног Хунског савеза. Заједно са Хунима Остроготи крећу на запад и насељавају се у Панонији. Кад се Хунски савез после пораза на Каталаунским пољима (451) и Атилине смрти (453) убрзо распао, Хуни су се повукли у околину Азовског мора и доњег тока реке Дона. Међу племенима која су се ослободила хунске власти били су и Остроготи. Једно време су били најамници Источног римског царства, али су убрзо прекршили своје обавезе и почели упадати на територију царства пљачкајући особито западни део Балканског полуострва. Да би се ослободили ових опасних најамника Византијци их у време цара Зенона упућују 488. године у Италију где су Остроготи под Теодориком потукли Одоакра, који је на челу углавном варварских одреда бранио Рим, створивши своју пространу државу која је обухватала Италију све до Алпа, Сицилију, западни део Балканског полуострва и Провансу. Кад су Остроготи упали у Италију мисли се да их је заједно с другим племенима у савезу било око 150000. Сасвим је могуће да је већ тада међу њима било и неких делова *Словена.* Остроготска држава није дуго трајала. Најпре је византијски војсковођа Велизар натерао 540. године остроготску војску на предају, а кад је остроготски краљ Тотила (541–552) покушао да обнови остроготску власт, моћна византијска војска под командом војсковође Нарзеса коначно је 552. године сломила сваки отпор Острогота, чиме је 60-тих година VI века престала да постоји Остроготска држава. Пораз Острогота и обнова византијске власти на Балкану и у Италији непосредно је у вези са наиласком Словена на Балканско полуострво. Као што је напоменуто, *сасвим је могуће*

да је међу Остроготима било Словена још на старим стаништима, а поготову док су били у Панонији, па је сасвим вероватно да су са Остроготима у Италију отишли и неки Словени.

Но, док смо у овом сасвим уоштеном прегледу споменули племена и племенске савезе који су везани углавном за Источну Европу пред крај старе ере и у првим вековима наше ере све до појаве Хуна и збивања везаних за њихов долазак, пре свега за т.зв. Велику сеобу народа, ваља се подсетити какво је у том периоду било стање у западном делу Европе, јер се појава и рана историја Словена доводи у везу и са неким народима који припадају тој западноевропској групацији народа. Од тих народа по старости, распрострањености и значају треба споменути најпре Келте *(Гале).* Мада и о Келтима, као и о другим старим европским народима, у науци влада доста велика неизвесност, сматра се да су Келти по језику и материјалној култури блиски племенима која су у првом миленијуму пре н.е. боравила северно и западно од Алпа, на територији данашње Француске и Белгије, и од реке Роне преко јужне Германије до области дуж горњег тока Дунава. Један део Келта стигао је чак и у Малу Азију где је једна област добила по њима назив Галатија.

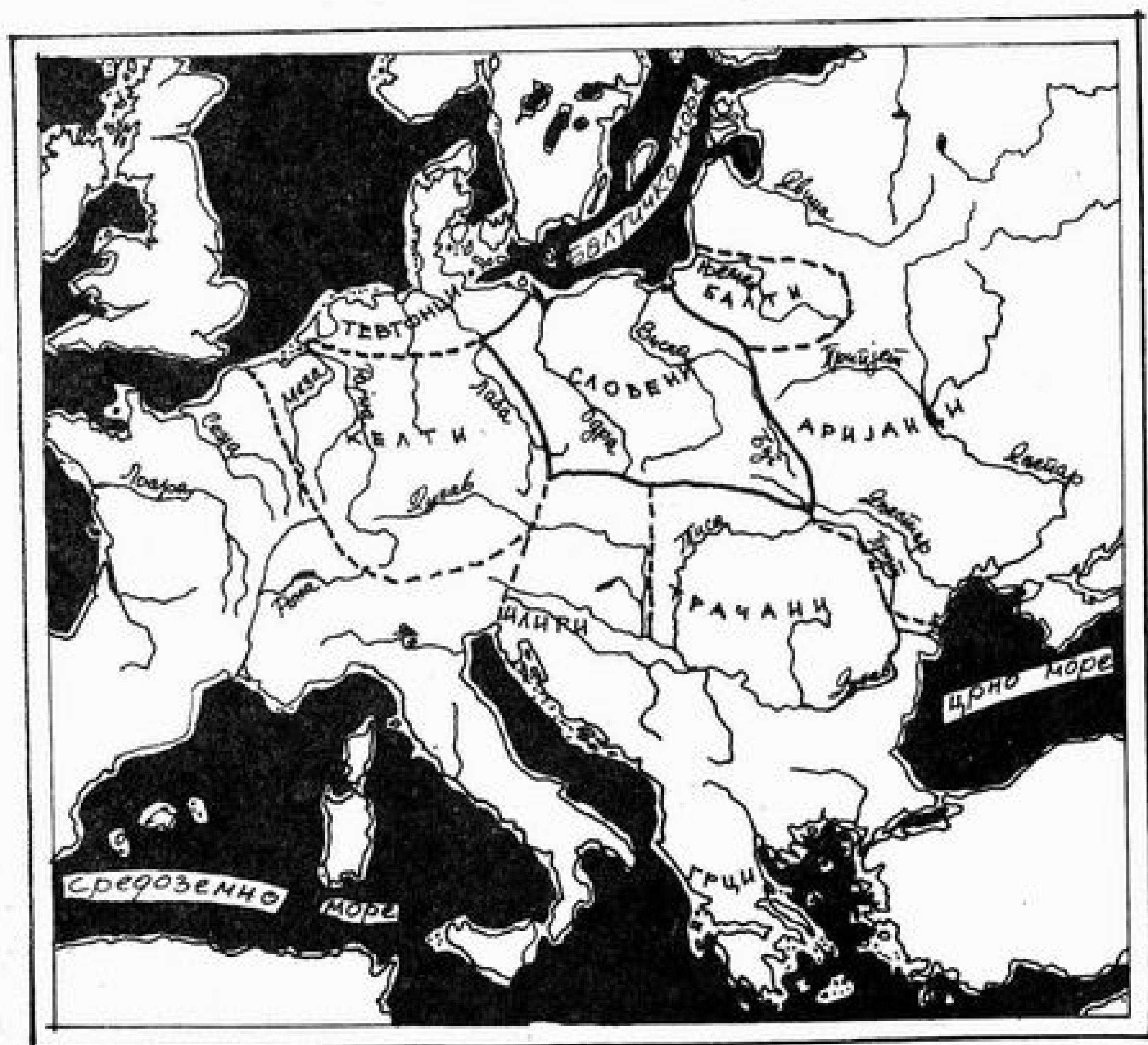
Иначе , неки научници у развоју *Келта* разликују два периода: период т.зв. *Халштатске културе* (старије гвоздено доба, 9–5. в. пре н.е.) и период *Латенске културе* (млађе гвоздено доба, око 5.–1 в. пре н.е.). Сматра се да су Келти још у Халштатском периоду доживели доста висок ступањ културе. Међу њима долази до појаве класног друштва, подизања утврђених градова и двораца богатих слојева друштва. У том периоду Келти успевају да знатно прошире своју територију. Они захватају читаво подручје данашње Француске, Белгије, северне Шпаније, Баварске, јужне и централне Чешке, као и територију између Рајне и Лабе. Ипак, највећа експанзија Келта настаје у Латенском периоду. Крајем 5. и почетком 4. века Келти продиру у северну Италију, најпре до реке По, а затим су 390. године пре н.е. опљачкали и

запалили Рим. Други делови Келта се у горњем раздобљу крећу дуж Дунава и допиру до Доње Аустрије и Карпатске котлине. Сматра се да су се негде у том појасу Келти сукобили са Скитима, после чега су Келти пошли на југ и у 3. веку пре н.е. допрли најпре до данашње Бугарске, а затим су упали у Македонију и Средњу Грчку. После пораза код Делфа Келти се повлаче према северу. Ту се неки делови задржавају једно време између Мораве и Саве, други одлазе на подручје Босне и у Тракију, али је кретање претежно усмерено ка Карпатској котлини и Средњој Европи. Приближно у 4. веку Келти прелазе на Британска острва, најпре из Бретање, а затим у 3. веку из базена Сене, а у 1. веку из Белгије. Важно је напоменути да су се Келти у својим походима и застојима мешали са појединим племенима и народима, као, на пример, са Иберима, Лигурима, Илирима, Трачанима, а можда и са *Словенима.* Положај Келта постаје тежи у 3. в. пре н.е. наиласком Римљана, који су већ почетком 2. в. пре н.е. заузели већи део Северне Италије и Јужне Галије, где су крајем 2. в. пре н.е. основали своју прву провинцију *Нарбонску Галију.* Из Северне Италије Римљани протерују келтске *Боје,* који се заустављају у централној и северозападној Чешкој, која је по Бојима, добила назив Бохемија. Држи се да су се у 1. веку пре н.е. Келти трајно усталили на подручју данашње Француске, северне Шпаније, Белгије, Швајцарске и на Британским острвима. Међусобни ратови су ослабили Келте, што су искористили и Римљани и Германи, нападајући једни с југа други са истока. Германи су потисли Келте преко Рајне, док су Римљани продирали с југа, углавном из Нарбонске Галије. Од 58–51 Цезар је успео да освоји целу Галију, после чега је предузео први поход на Британију, чији ће највећи део бити освојен за време цара Клаудија. У доба Августа Римљани су освојили области на горњем Дунаву и највећи део Шпаније. Значајна прекретница настаје упадом германских Англа, Саса и Јита у Британију у 5–6. веку н.е. У то време, склањајући се испред Германа, један део Брита прелази у северозападну Галију која по њима добија име *Бретања.* Као

што је напоменуто, о пореклу Келта, њиховој распрострањености и утицају на друге народе постоје у науци различита мишљења. С обзиром на њихову територијалну распрострањеност и културни ниво није искључено да се неки елементи келтског језика могу наћи и у неким *словенским групама.*

Па ипак, кад се истражује порекло и нȁјстарија историја Словена готово да највеће тешкоће и неспоразуми постоје у вези са првобитним стаништима и односима између *Германа* и Словена. Уверавања неких научника да су на одређеном простору првобитни становници били Германи, а да су Словени касније придошлице, наилазе на отпор и уверавање других научника да је било сасвим обратно: да су ту првобитни становници били Словени, а да су Германи дошљаци из каснијег времена. Има и мишљења да су и једни и други могли још од најранијих времена живети у суседству, па чак и међусобно измешани. Иначе, у једном кратком приказу каже се да су *Германи* велика група племена индоевропске језичке породице. Мада је свакако спорно порекло Германа и географски положај њихове првобинте постојбине, доста је раширено мишљење да се културни круг Германа појавио на крају Неолита и то као резултат мешања различитих етничких група које су, с једне стране, боравиле у северној Германији, на Јитланду и у јужној Скандинавији, а с друге у Шлезији и Тирингији (представници т.зв. „шнурове керамике"), који су се кретали са тих подручја према Балтичком мору и који су били носиоци индоевропског језика у Средњој Европи. Сматра се да се о културним додирима са Германима може смелије говорити још од бронзаног доба. Тако се даље мисли да су у периоду од 6–1. века пре н.е. Германи са севера постепено наступали према југу и западу заузимајући простор између Рајне и Висле и Дунава и Балтичког мора, укључујући још од раније и Јужну Скандинавију. Држи се да се најранији писани подаци о Германима налазе код *Питеаса из Масилије* (4. век пре н.е.), а да *Јулије Цезар* разликује Германе и Келте.

Као и о многим другим народима и о Германима се почиње више говорити тек од ближег додира са Римљанима. Крајем 2. века пре н.е. Кимбри (Цимбри) и Тевтонци избијају на Дунав, а затим продиру у Галију, Италију и Шпанију. Тек их је Марије зауставио. У 1. веку пре н.е. сукоби Римљана са Германима све су чешћи. Године 58. пре н.е. ере Цезар побеђује Свеве, а 55 је потиснуо преко Рајне Узипете и Тенктере. Да би обезбедили границу на Рајни Римљани на крају 1. в. пре н.е. успевају да ставе под номиналну зависност и Германе источно од Рајне, све до Везера. Покушај Херуска да збаце римску власт и поред Арминијеве велике победе над Римљанима код Теутобуршке шуме, није довео до отклањања опасности од римске агресије, али је мало касније ипак успостављена граница између Римске империје и Германа углавном на линији Рајна–Дунав.

Најстарија станишта Индо-европских народа (F. Dvornik, The Making of Central and Eastern Europe)

И кад је организована ова граница према Германима (Limes Germanicus, Limes Romanus) још увек се о Германима није знало много. Та неизвесност је главни разлог што и о подели Германа постоје различита мишљења. Ако прихватимо једно које се заснива углавном на географским положајима, онда би једну групу германских племена сачињавали Batavi, Brukeri, Hamavi, Hati, Ubii и др., који су се налазили претежно између Рајне, Мајне и Везера. Северније од њих, ближе обали Северног мора били су Хауки, Англи, Варни, Фризи и јужније од њих Саси (Саксонци). Од средње Лабе до Одре налазило се више племена међу којима су познатија Свеви, Маркомани, Квади, Лангобарди и Семнони. Између Одре и Висле спомињу се Вандали, Бургунди и Готи, а у Скандинавији Свиони и Гаути. Наравно, ово је једна сасвим условна подела како у односу на етничку припадност тако и у односу на географску распрострањеност. Осим тога овде су из разумљивих разлога споменути само нека племена која извесни научници убрајају у германска, а мањих племена и група било је далеко више само што им је које због покретљивости које због недостатка поузданијих извора тешко одредити сталнији географски положај.

Шта се све збивало међу бројним германским племенима последњих деценија пре н.е. и првих деценија н.е. мало је познато, али се зна да су у другом и трећем веку појачали притисак на границе Римске империје. У другом веку границу на Дунаву нападају Маркомани (Маркомански рат 166–180). На западу се покрећу јаче Алемани и Бургунди и прелазе Рајну. Крајем 3. века Римљани препуштају Готима Дакију. Вандали и Свеви, којима се придружују негермански Алани, прелазе Галију и одлазе у Шпанију у којој Свеви остају, а Вандали и део Алана прелазе у северну Африку. Кретање Германа од необичног је значаја за распоред и односе народа у Европи у првој половини првог миленијума наше ере. Али су на односе у тим давним и нејасним вековима могле утицати и друге групације европског становништва. Једну од тих свакако чине и Илири, великим делом

становници оног простора на Балканском полуострву на којем ће се у своје време појавити и Словени.

На жалост и о *Илирима*, као и о многим другим етничким групама у тој даљој прошлости, засад се још увек може говорити само у општим цртама. Као део опште групације индоевропских племена Илири су, како се каже, у давно време населили северозападни део Балканског полуострва од обале Јадранског мора до Дунава, као и југоисточни део Апенинског полуострва. Уз ову констатацију додаје се да су Илири првобитно насељавали пространу територију у Централној Европи, али кад су Келти почели проширивати своја првобина станишта, Илири су били делимично потиснути, а делом су били келтизирани (келтско-илирска племена). Сматра се да се спомен Илира први пут јавља код Херодота. Кад се о Илирима почиње више сазнавати, приказани су као суседи Келта (на северозападу) и Трачана (на истоку). Иначе се развој њихове материјалне културе везује за Халштатски период. Уочене су чак и три фазе од 1–2. в. пре н.е. У трећем веку пре н.е. с продором Римљана, почињу на Балканском полуострву дуги ратови са Илирима, најпре 229–228 и 219, у т.зв. првом и другом илирском рату, а касније кад Илири у више махова настоје да збаце римску власт, Римљани сурово угушују устанке Илира. Последњи и најјачи устанак Илира покренут је 6–9. године у време Августа. Већ од првих освајања илирских покрајина Римљани настоје да покорно становништво романизирају. Са учвршћивањем римске власти тај процес је све успешнији, али дејство романизирања није ипак било свуда подједнако. Брдска племена су успевала да дуже одрже своје особености. Међутим, кад је већ од краја 3. в., а особито од 4. до 7. столећа Балканско полуострво постало поприште најезда бројних племена различите припадности, и потомци Илира све више губе своје одлике стапајући се са придошлим становништвом, па се у том процесу асимилирања губи и илирски језик. Од првог рата са Римљанима (229–228) до коначног насељавања словена (7. век н.е.) прошло је преко осам векова готово непрекидних утицаја

неилирских елемената на илирску основу. Уколико се до почетка продора Римљана на илирску територију и могло нешто говорити о илирској историји, ако би се само могли наћи поузданији подаци, од краја 3. в. пре н.е. историја потомака Илира само је део историје подручја сложеног етничког састава у којем сваки саставни део учествује у стварању свега онога што на том подручју чини оквир и садржај историје.

Првобитна станишта Словена према М. Фазмеру (M. Vasmer). F. Dvornik, The Slavs, Their Early History and Civilization

Доста неизвесности постоји и у односу на *Трачане*, чију ће територију у 6. и 7. в.н.е. највећим делом населити најпре *антско-словенска* скупина, а за њима и *Протобугари*. Додуше, у време доласка Словена и Бугара, на некадашњој територији Трачана живели су, после пропасти Римске државе, њихови потомци који су знатно изгубили раније особености између 4. и 7. века услед провала разних народа који су са севера продирали на Балканско полуострво. Иначе се сматра да су Трачани антички народ индоевропског порекла, насељен на простору од Карпата до Јегејског

мора и од реке Мораве до Црног мора. Међу трачким племенима у изворима се најчешће спомињу Одриси, Дачани, Межани (Мезијсци) и Трибали. Мисли се да је међу Трачанима у другом миленијуму пре н.е. била развијена култура бронзаног доба. О Трачанима се почиње знати нешто више тек од краја 6. в. пре н.е. кад је Дарије I у свом походу на Ските заузео и Тракију (513). Почетком 5. века Трачани организују своју државу, али она пропада већ у сукобу са македонским краљем Филипом II (прва половина 4. в. пре н.е.). Кад су Римљани срушили македонску државу (167) јужни део раније трачке државе потпао је под римску власт, док су северни део Римљани заузели так 29–28. г. пре н.е. Подручје северно од Дунава, све до Карпата, на којем су живели, како се сматра, *трачки Дачани,* Римљани су заузели у време цара Трајана створивши провинцију *Дакију.* Као што је речено, пропашћу Римске државе некадашње подручје Трачана од 5. до 7. века постаје поприште борби разних народа, док коначно део јужно од Дунава нису населили у 7. веку *Словени* и *Бугари.* Од некадашње велике територије име Тракија задржало се само на подручју од Родопе до Мраморног мора. На њему су Византинци у време упада Бугара организовали војно-управну јединицу–тему, коју су назвали *Тракија,* настојећи да из ње спрече словенско-бугарски продор према Јегејском мору.

Као што смо могли видети, племена и народи које смо досад споменули готово су стално били у покрету, некад са дужим, некад са краћим прекидима. Ми не знамо шта се све дешавало пре него што смо чули за имена народа о којима је било речи. Не знамо како су се нашли на просторима на којима их на освитку историје затичемо. Не знамо колико је било сеоба у још увек непрозирној прадавној прошлости и каквих су размера биле. Једно велико померање народ историја познаје као *Велику сеобу народа.* То је свакако зато што се не зна за она ранија померања, или што се за њих мало зна, а сва она каснија нису била таквих размера као оно које се везује за 4. век н.е. Узроци свих померања су бројни и сложени. Покушава се, у недостатку

Словени половином VI века н.е. (Lech Leciejewicz, Slowianszyzna Zachodnia)

јаснијих доказа, да се период великх сеоба прикаже као појачани процес распадања родовско-племенског уређења међу германским, сарматским, словенским и другим племенима, праћен настанком класа и образовањем великих племенских савеза. Уз ово објашњење додаје се и појава и јачање војничких дружина, војних старешина, који настоје

да се силом домогну јаче власти, да стекну пространију и бољу земљу и умноже своја богатства ратним походима и пљачком. Главна мета ових ратних похода било је Римско царство. Оваквом објашњењу, које веома много звучи као шаблон, посебно се истиче потреба за новим комплексима земљишта, јер се сматра да су племена о којима је реч, негујући у то вереме екстензивни начин обраде земље, осећала потребу за проширењем обрадивих површина, поготову у случајевима наглог пораста становништва. Ово се све доводи у везу и са стањем у Римској империји. Сматра се да су угњетени слојеви римског друштва, уз незадовољство поробљених племена, стварали повољне услове за напад на постојећи поредак, било унутар самог царства или продором племена и народа ван граница Римске државе. Ма колико ово објашњење изгледало привлачно, оно ни издалека не објашњава сву сложеност не само Велике сеобе народа, већ ни других мањих или већих померања, у којима су учествовала било појединачна племена или савези на различитом ступњу економског и културног развоја, што би могло да значи да су им и побуде за мања или већа кретања могле бити различите. Сасвим је могуће да нека племена нису осећала потребу за прелажењем огромних простора, већ су по свој прилици била на то приморана. Шта је могло, на пример, натерати један део Алана да негде са подручја Кавказа крену далеко на запад и застану најпре у једном делу Шпаније, а онда да се коначно задрже у данашњем јужном Тунису? И зашто се о Словенима и Србима ништа не чује у току овог вртлога који је прешао и преко једног дела Централне Европе? Да ли се и они у 4. и 5. веку крећу, куда и зашто? Зашто се и о њима у то време не говори као о нападачима на привлачне земље у оквиру Римског царства које се распадало? Зашто једни напуштају одређена подручја, тобож, због непогодности за живот, а други наилазе на та иста подручја и остају ту вековима? Ми врло мало знамо или готово ништа не знамо о унутрашњем уређењу појединих племена крајем прошле ере или у првим вековима наше ере. Само претпостављамо колико је могло бити

бројно стање појединих група, колико је од тога било ратника и с каквим су наоружањем кренули да освајају удаљена и пространа подручја. Кад је реч о тако крупним догађајима као што је Велика сеоба народа морали бисмо нешто више знати и о односима међу појединим племенима или племенским савезима. Да ли је још у тим далеким вековима постојало осећање неке етничке припадности и повезаности или су нека друга осећања држала људе у заједници? Има и низ других неизвесности чије би отклањање пружало свакако јаснију слику о стањима и збивањима у оно време. Народи и племена различите старости и различитог порекла били су по свој прилици и на различитим нивоима развоја материјалне и духовне културе, па је вероватно и њихов став и однос према разним збивањима био различит. Не знамо колико су у овим збивањима имала утицај религиозна схватања и обичаји. Особито бисмо волели да знамо како је решавано питање прелаза племена преко туђе територије у мирним условима. Пре него што је дошло до Велике сеобе народа претпостављамо да су многа племена деценијама, па и вековима живела на једном истом подручју, можда уз незнатна померања, што је могло бити од великог значаја за њихов развој, особито за развој језика и других карактеристика којима се једна група разликовала од друге добијајући постепено одлике мање или веће етничке целине. И како је у том развоју дошло до појаве т.зв. сродних група, како често називамо поједине делове племена или народа настојећи да их уклопимо у неку већу целину. Имамо ли основе за питање колико су дуго „сродне групе" живеле у суседству својих „сродника" пре него што су примиле исте или сличне језичке или друге карактристике. И коме су те касније „сродне групе" припадале раније, односно из чега су постале „сродне"? Да ли је ту претежни значај имала географска близина или нешто друго? Све је то важно знати и због хронологије. Јер, ако бисмо били у стању да схватимо процес настајања „сродних група", могли бисмо макар приближно проценити дужину живљења одређених група у узајамном суседству, што би нам доста помогло да створимо

слику географског распореда оних група чији нас узајамни однос интересује. Тако бисмо, на пример, могли нешто више сазнати откада и откуда потиче сродност словенских језика, у које је време и на ком простору постојао језик близак свим словенским групама, а када се и због чега почео гранати у језичке групе чији су носиоци међусобном постајали постепено само мање или више „сродни" а не истородни. Док филолози свакако боље знају каквом законитошћу од првобитних језичких садржаја и облика настају промене и у једном и у другом смислу, које доводе до појаве нових језика, та законитост занима и историчара, с тим што он, по природи свога интересовања у тражењу одговара настоји да тој законитости сагледа пре свега хронолошке и просторне оквире постављајући увек већ устаљена питања: где, када, зашто баш тада и зашто баш тамо? Питајући се како је, када и где долазило до одређених промена, историчар се, уосталом као и други истраживачи, непрекидно интересује и ко је све учествовао у том процесу и на који начин, што га неизбежно доводи у прилику да поред унутрашњих чинилаца који дејствују у средини коју проучава, истражи и упозна и дејство спољних чинилаца, оних који делују из ближег или даљег суседства. Ако бисмо сад рекли да је то особито важно за проучавање порекла и раног развоја Словена сигурно бисмо погрешили, јер то важи за све етничке групе ма где биле и ма колико биле „сродне" или разнородне. Никад не можемо избећи питање зашто је тако или да ли је могло бити и другачије.

Свега овога смо се потсетили споменувши Велику сеобу народа, јер је опште прихваћено да је она у приличној мери пореметила постојеће односе међу етничким групама, пре свега у Европи. Ми о приликама у Европи знамо нешто више само у случајевима кад је реч о оним деловима који су били у саставу Римског царства. Шта је било ван граница царства знамо само из извештаја појединих војсковођа који су покушали да продру што дубље на подручја варварских народа, како су Римљани звали народе у свом суседству или још даље. По својој прилици да су и римски писци на

основу тих извештаја, или из оскудних казивања трговаца, или пак најамника у римској војсци, настојали да прикажу слику односа и стања на ширим пространствима Европе ван граница царства. Ма колико да су нам дела римских и других писаца корисна, на основу њихових података нисмо у стању да створимо жељену слику. Не познајемо добро њихове изворе сазнања, не знамо тачно њихове побуде, нисмо сигурни у то шта је у њиховим казивањима хронолошки ближе а шта даље и колико у тим казивањима има преношења традиције која сама по себи, због више посредника, није увек довољно поуздана. Осим тога, нашу сумњу појачава и претпоставка да су имена и појединаца и племена, као и географски називи, могли бити забележени погрешно, јер је ван граница Римског царства свакако и у оно време било више језика и могло се десити да су исте појмове, за нас битне, поједини народи различито називали и изговарали, а да и не спомињемо уопштавања која су писци чинили из недостатка података. Кад узмемо у обзир да се и та оскудна слика коју су нам оставили писци пред крај римског периода могла доста изменити до појаве следећих описа приближно истог подручја, јасно је колико је напора потребно да се помоћу тог каснијег стања реконструише оно два, три или више векова пре. То је утолико теже што су и каснији писци о бројним народима и о широким пространствима давали сасвим уопштене податке. Увек нам недостаје веома много хронолошких и геграфских оријентира, неопходних за повезивање историјских токова и стања. Из ових разлога нам је и тешко да схватимо шта се све десило, шта се пореметило у бурним временима негде од 4. до 7. века н.е., да и не залазимо у дубљу прошлост.

Кад су у питању те промене, неки историчари сматрају да већ Маркомански рат (166–180) и покрети неких племена у 3. веку означавају увод у т.зв. *Велику сеобу народа.* Још на крају другог и почетком трећег века покреће се један део источногерманских племена са северозапада према југоистоку и југу (Готи, Бургунди, Вандали). Као што знамо, Готи су доспели на подручје црноморског степског појаса.

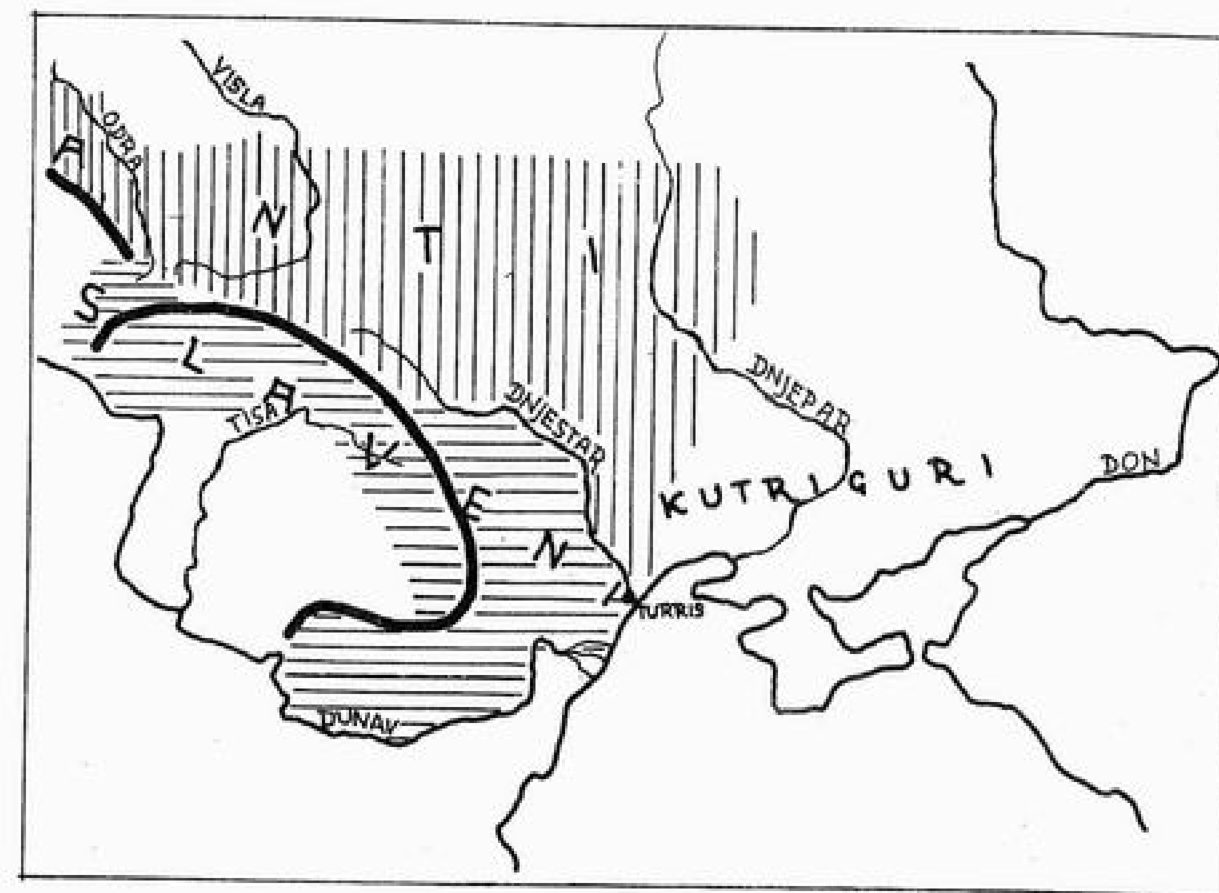
Тамо је у ранијој фази био образован велики савез племена у који су ушли, како неки сматрају, и гетотрачка и *ранословенска* племена. Готово у исто време покрећу се и поједина племена из западногерманске скупине. Алемани и Франци врше притисак на Галију. Алемани 261. године освајају провинцију Рецију и упадају чак и у северну Италију, док Франци постају све опаснији на граници северне и североисточне Галије. Ипак, покрети т.зв. варварских народа постају све обимнији и силнији од 375. године. Те године, како је познато, Хуни су, долазећи из Азије разбили савез Источних Гота под Херманариком покоривши највећи део Острогота и вероватно и нека друга племена из тог савеза, па можда и део *Словена.* Даљи продор Хуна према западу изазива читав низ других покрета. Као што смо видели, Визиготи упадају на Балканско полуострво побеђују 378. године римског цара Валенса код Једрена, а почетком 5. века (410) заузимају и пљачкају и сам Рим, после чега одлазе преко Галије у Шпанију, у којој су се још на почетку 5. века нашли Свеви, Алани и Вандали. Од германских племена према западу су кренули и *Алемани,* који су заузели подручје данашње југозападне Немачке, Елзас и део Швајцарске. *Бургунди* са обале Балтичког мора одлазе такође у Галију и тамо половином V века у поречју Роне стварају *Бургундско краљевство* са центром у Лиону. Савез германских племена под вођством *Франака* успешно удара темеље *Франачке државе* која се из северне и североисточне Галије постепено проширује према југу. Англи, Саси и Јити почетком V века одлазе у Британију где стварају неколико т.зв. англосаксонских државица. Све се то дешавало пре него што су Хуни под Атилом стигли у Галију где су 451 потучени на Каталаунским пољима. Неки сматрају да је Атила пред сам пораз успео да успостави власт на огромном простору од Волге на истоку до Рајне на западу. Ма где на том простору у то време замишљали Словене готово је сигурно да је њихов већи део био у склопу те привремене творевине Хуна и сасвим је могуће да је на Каталаунским пољима било и Словена, међу њима и Срба и Хрвата. Не-

колико деценија постојања хунске моћи у Европи (од 375 до 453 или коју годину касније) свакако су веома много утицали на стање и односе у Европи, особито у оном делу где се њихова власт непосредно осећала, али је и нагла пропаст хунске творевине морала имати одјека на положаје и односе германских и словенских племена, и то не само на простору недавног хунског савеза већ и шире. Нове околности настају и због чињенице да је у том истом веку 476. године, падом Рима, и формално престало да постоји *Западно римско царство.* Успостављање *Остроготске државе* у Италији, на западном делу Балканског полуострва и у Панонији, ма колико да је трајало само неколико деценија (493–555) морало је утицати и на положај свих племена и народа који су са Остроготима били још од њиховог одласка са обале Црног мора или који су временом, успут, потпадали под њихову власт. Мада не знамо поуздано, али доста слободно наслућујемо, да је са Остроготима било и *словенских група,* као што их је могло бити и у саставу Визиготског савеза. Комешања народа која су започета ко зна када и која су пред Велику сеобу народа и у току њеног трајања била оштрије изражена приводе се крају у другој половини VI века када се (568) у Италији појављују *Лангобарди* у чијем су се саставу нашла и племена која су Лангобарди окупили на свом путу од Прибалтика (углавном поречје доње Лабе) до Италије. Могли бисмо рећи да је и кретање Лангобарда могло имати везе са неким групама *Западних Словена,* јер многи истраживачи уверавају, по својој прилици с правом, да се тамо, где су раније била станишта Лангобарда, јављају и *словенске групе, односно делови вендске гране опште словенске масе.*

И најзад, ако изузмемо кретања и сеобе Нормана и Мађара у IX и X веку, јер су овом приликом делимично изван круга нашег интересовања, онда се период великих сеоба народа у Европи завршава, како се мисли, доласком и коначним размештајем Словена и Бугара на Балканском полуострву у VII веку.

Већина историчара сматра да су од словенских племена која су дошла на Балканско полуострво главну улогу у насељавању имали *Словени (Склавини)* и *Анти*. Мисли се да су кретања Словена према југу почела на прелазу из V у VI век. Продори Словена на Балканско полуострво од прве половине VI века готово су непрекидни и мисли се да су се већ у другој половини VII века учврстили на територији *Источног римског царства у Византији*. До средине VII века завршен је процес насељавања Словена који су населили Тракију, Македонију, део Грчке, Далмацију и Истру. Многи научници сматрају да су том приликом, долазећи са истока, Словени продрли и у долине алпских планина, као и у неке делове данашње Аустрије. Један део Словена прешао је и у *Малу Азију*. Многи сматрају да су после учвршћивања Словена на Балканском полуострву настале државе Бугарска, Хрватска и Србија. Оваквим приказом не само да је упрошћен проблем досељавања Словена, већ и настанак раних држава међу Јужним Словенима. Касније ће се, надамо се, видети да је проблем појаве Словена на Балканском полуострву много сложенији, па и настанак словенских државица на Балкану.

Као што смо могли видети, постоји доста раширено мишљење да су Балканско полуострво населили углавном *Склавини, Анти* и *Бугари*. Ретко ко спомиње *Венде*. За *Склавине* (Славини, Словени) се каже да су пре поласка на Балканско полуострво становали између река Висле и Дњестра и да су допирали и до средњег тока реке Саве. Тако су, барем, неки тумачили спомен Склавина код Јордана, готског писца из половине VI века. Иначе о првом спомену Склавина постоје различита мишљења. Док једни сматрају да се први спомен о њима односи на почетак V века, други су убеђени да се њихово име јавља тек почетком VI века. Разлика је доста велика. Не постоји сагласност ни о *Антима*. Док су Склавини сматрани као западнија грана Словена, Анте углавном сви замишљају као источнију грану, али признају да је засад немогуће утврдити на ком се све подручју простирало име Анта, уосталом као ни Склавина.

Анти и подунавски Словени око 550. године (Q. Hauptmann, Seobe Hrvata i Srba)

Неки сматрају да је назив Анти једна варијанта општесловенског имена „Венты” „Вяты” и истичу да се први пут назив „Ант” налази у III веку на једном натпису на Керчу. Ипак, као да се прихвата мишљење да су Анти боравили на простору од Карпата до северског Донеца, на подручју на којем је постојала т.зв. „Черњаховска култура”, коју многи повезују са Антима. Сматра се да су Анти већ у III–IV века створили државу, која није доживела завршни облик. У писаним изворима VI–VII века спомињу се и имена неких кнезова, као што су Боз, Ардагаст, Пирогост и др. Иначе се држи да су између IV и VI века неки делови Анта имали развијену земљорадњу, стајско сточарство, добијање и примену гвожђа и грнчарство. Постојали су и занати (јувелирски, ткачки, обрада камена и др.). Мада се о раној историји Анта зна врло мало, мисли се да су имали доста јаку војну организацију и да су у IV веку водили упорне борбе са Готима у време Херманарика. Покушај Гота 385. године да покоре Анте није успео, али су, како се тврди, касније неке антске велможе биле заробљене. Не зна се, међутим, до које су мере Анти били у зависности од Гота (Источноготске

државе). Не зна се поуздано ни који је разлог натерао Анте да крајем V и почетком VI века заједно са Склавинама крену на југ продирући на балканске поседе Византијског царства. Обично се истиче да су ти први упади били пљачкашки походи, али да се већ половином VI века делови Анта и Склавина стално настањују на Балканском полуострву. Сматра се да су у периоду ове колонизације Балкана Анти водили ратове са Аварима, али је занимљиво да се већ од почетка VII века име Анта више не спомиње у изворима.

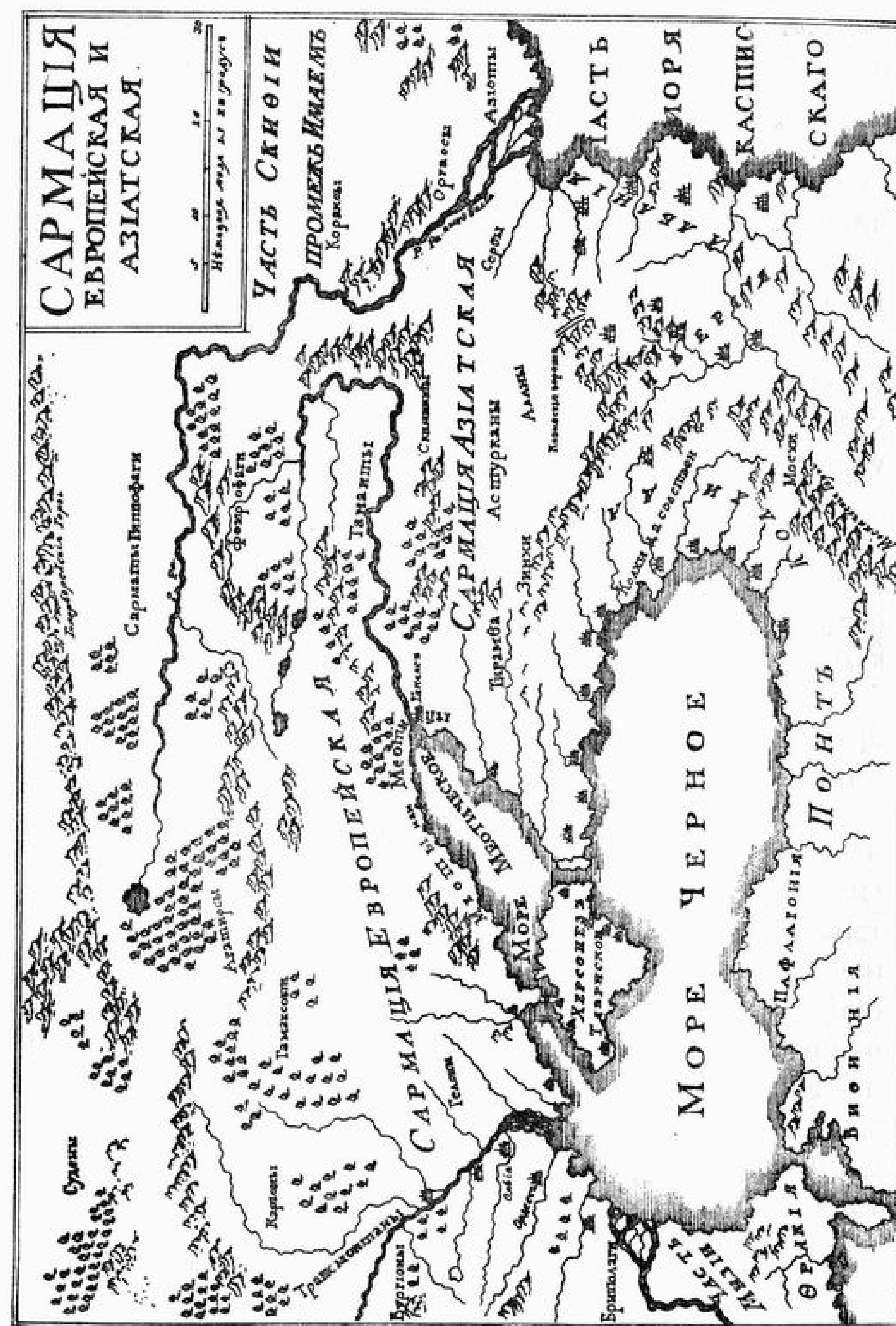
Свакако да су у стварању прве словенске ранофеудалне државе у источном делу Балканског полуострва претежно учествовали Анти. Та се рана словенска творевина назива у историографији и држава *седам словѐнских племена*. Та творевина већ 70-тих година VII века доживљава прекретницу упадом *Протобугара* из јужне Бесарабије. О пореклу Протобугара постоје различите теорије, али у науци у последње време преовлађује мишљење о њиховом номадско-турском пореклу. Први пут се спомињу, како се мисли, у IV веку н.е. док су живели у степама југоисточне Европе. И Протобугари у V веку ратују са Готима (481), али крајем тога века (499) упадају чак у Тракију, па и кроз читав VI век нападају на територију Византије. У првој половини VII века у Приазовљу и доњем Поволжју основан је завез протобугарских племена (Велика Бугарска). Кад се после Кубратове смрти тај савез распао и кад су у трећој четвртини VII века наишли Хазари један део Протобугара је отишао на подручје Каме и средње Волге, док је други део на челу са Аспарухом прешао у јужну Бесарабију, а одатле, прешавши Дунав, упао на византијску територију на којој су већ били насељени Словени антско-словенске групације. Доласком Протобугара настаје нови моменат у животу дотадашњег словенско становништва. Сматра се да су номадско-сточарски дошљаци потпали под утицај више словенске културе. Боравком на заједничком простору долази до асимилације Протобугара и Словена и до стварања ранофеудалне државе чије јачање Византија покушава да спречи, али без успеха. Шта више, она је била приморана

да 681. године склопи мир са Аспарухом, владаром нове државе (Прво бугарско царство) признавши њено постојање на територији између Дунава, Старе планине, реке Искера и Црног мора.

Као што се могло видети, у вези са главним збивањима у Европи негде од другог миленијума пре н.е., па све до друге половине IV века н.е. Словени се готово и не спомињу. Некако се само као узгред напомиње да је Херманариков источноготски савез обухватао, поред неких германских племена, и скитско-сарматска и словенска племена. Ако уз ово узмемо да неки сматрају да под Херодотовим (V век пре н.е.) Неурима и Будинима треба подразумевати Словене или њихове претке, и да се спомен Венда у I и II веку н.е. може такође везати за далеку прошлост Словена, онда би то било готово све што се о Словенима казује у току скоро две хиљаде година. Кад се уз то узме да је све што је о Словенима речено у овим општим приказима веома неодређено, неизбежно нам се намеће низ питања. Пре свега питање раног простора Словена. Где су се Словени могли налазити кад су још од пре наше ере прилазе Европи са истока попунили, како се тврди, Скити, Савромати (Сармати), у чији се састав убраја читав низ племена, као што су Јазиги, Роксолани, Сираки, Аорси и Алани. Уз овај бедем на истоку пристају још у првој половини III века н.е. Готи, а онда Хуни. Осим тога, негде у Источној Европи ваља сместити и Протобугаре. Према томе стичемо утисак да је у нама сагледиво време на истоку Европе, на прелазима преко доње Волге и кавкаских превоја био онемогућен прилаз нових племена. Долазак нове групе, поготову такве као што је могла бити Словенска, не би могао проћи без већег потреса и одјека у историји. Па ако се наслућује да је међу Сарматима могло бити и словенских елемената и ако се мисли да су се могли наћи и у склопу Херманариковог источноготског савеза, онда се ти Словени крајем првог миленијума пре н.е. и у првим вековима н.е. нису могли налазити источније од Скита, Савромата (Сармата) и Хуна, већ западније, *што би могло значити да су тамо, где их*

налазе писци V и VI н.е. и касније, били још много векова пре. Словени у догледно време нису могли доћи ни са југа, јер смо видели да сви истраживачи на Балканском полуострву знају, осим Грка и Македонаца, још само за бројна племена Трачана и Илира, уз које ваља додати у одређеном раздобљу и Келте, којима се приписује привремени боравак у овом делу Европе. Кад су се трако-илирскска и келтска племена изгубила, онда су сви прилази с југа били све до V века н.е. под контролом Римљана. *Значи да у садледиво време Словени нису могли доћи у Европу ни са те стране. И овај јужни смер, као и источни, могао би доћи у обзир као правац доласка Словена у Европу само у вековима далеко пре н.е. У временском размаку који овде спомињемо Словени се нису могли појавити ни са севера ни са запада.* На северу су живели Германи и Балти, али досад нико није озбиљно помишљао да би Словени могли доћи са севера, мада научници сматрају да Германи, Балти и Словени сачињавају северну групу индоевропских племена, што је особито изражено у балто-словенској скупини. Готово је најјасније питање западног правца. Засад нема никаквог трага да је нека словенска група могла у прадавно време поћи на исток са тог правца. Тамо су Келти и Германи и више векова пре н.е. затварали прилазе у Централну Европу.

Ако би се овакво размишљање могло прихватити, т.ј. ако ниједна словенска групација није могла ни са једне стране продрети у Европу између, рецимо, Лабе и Дњепра или између Балтичког мора и Карпата, јер су све правце затварале групе и савези другачијег етничког састава, *онда нам остаје да претпоставимо да су се Словени на горњим пространствима налазили још више векова пре наше ере, и то или као, да кажемо, аутохтони или су се у VI веку пре н.е. нашли у Европи у вези са ратовима Персијског царства са Скитима.* У сваком случају у вези са појавом Словена, односно њихових предака, и њиховим положајем у Европи много шта нам није јасно. Зачуђује нас да се у VI веку н.е. Словени спомињу као скупина бројних племена и уопште као многољудна маса, и то на великом простору, а да се у

Карта из Рајићеве Историје разних европских народа. Свакако је занимљиво да је Рајић неке Србе убележио при ушћу Волге и Каспијско море, недалеко од Алана

време великх кретања, сеоба и ратних похода између, рецимо, III и VII века н.е. нигде не спомиње неки савез словенских племена, било одбрамбени или офанзивни.

Да ли је уопште у тим тешко сагледивим вековима постојала нека велика разлика међу племенима, која би поједина племена оштро одвајала по имену и етничким особинама? Каква је разлика постојала и какво је било унутрашње уређење ужих или ширих заједница? Да ли је и у којој мери постојало осећање припадности одређеној племенској групи, кад се то осећање почело јављати, у којим условима, и колико је могло задржати појединце и групе у ужој или широј заједници? Из разних разлога волели бисмо да знамо да ли је и од када било појава да су неки делови заједнице, особито периферни, могли да се отисну и оду са неким другим скупинама били сродним или разнородним. Кад бисмо о томе знали нешто више било би нам свакако много лакше да објаснимо откуда се неки називи јављају и стотинама километара, па и више, далеко од подручја која замишљамо као матична. У вези са померањима или и јачим кретањима интересује нас зашто се Словени у већим масама покрећу тек пошто су се друге групе око њих или раселиле или ишчезле у току асимилирања са другим групама, сродним или разнородним. Има и других питања, читав низ. Не знамо, на пример, који су се Словени најпре покренули са севера према југу. Ако су то били Склавини (Словени) и Анти питамо се шта их је покренуло са ранијих станишта, ко је тамо остао и зашто? Да ли је у питању пренасељеност, тежња за бољом земљом или пљачка, или ниједно од тога? Обично се мисли да су од Словена први кренули на југ Склавини и Анти, али ми у то не можемо бити сигурни, јер су, може бити, приближно у исто време кренули на југ и неки делови Словена који су у ранијој постојбини живели западно од Анта и Склавина. Можда су само Анти и Склавини имали отворенији пут, па су брже и стигли, док су западнији Словени, међу њима Хрвати, Срби и други спорије напредовали, јер је пут преко

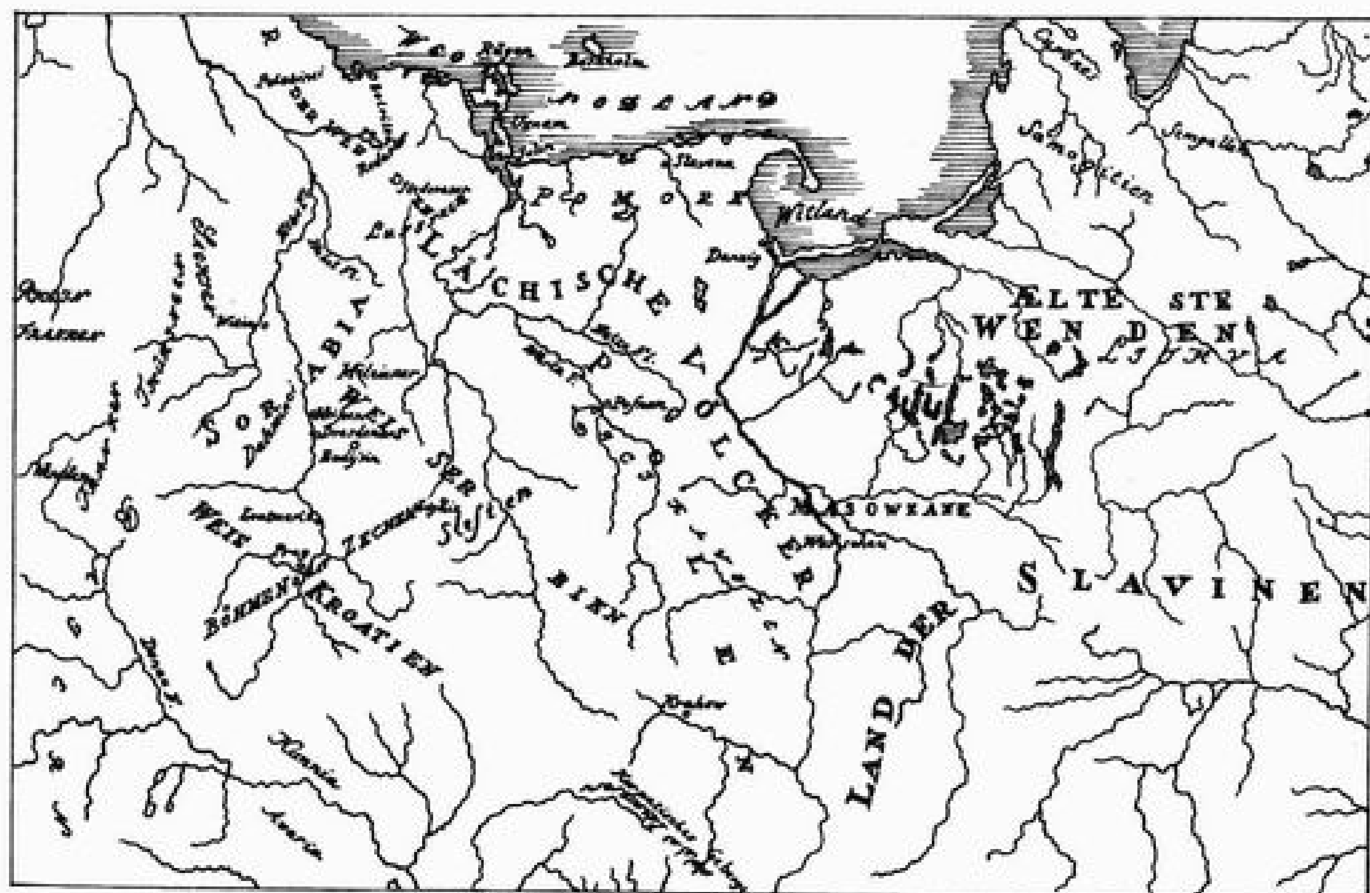
Алпа, Карпата и Паноније био тежи. Ту су прилике одувек биле сложеније.

Било би нам важно да сазнамо да ли су све споменуте групе кренуле приближно у исто време на југ, јер бисмо тако, чини нам се, лакше дошли до одговора на питање да ли је исти узрок покренуо овај велики талас Словена из читаве Централне и Источне Европе, јер је готово неоспорно да су на Балканско полуострво у VI и VII веку стизале групе Словена од Лабе на западу до око Дњепра на истоку. Ако се сеоба велике масе народа објашњава жељом за земљом и уопште тежњом за бољим условима живота, било би готово несхватљиво да је та побуда захватила готово истовремено бројна племена на једном огромном простору. Да ли је било могуће да су та племена која су живела под различитим условима, и то вековима, одједном сва осетила потребу да крену у далеке земље њима свакако недовољно познате. Лакше бисмо разумели да је у питању притисак неког спољног непријатеља, а мање да се над цео тај словенски свет надвила нека заједничка опасност, изненадна и велика. У ствари чак нам ни таква претпоставка не одговара, јер поуздано знамо да је на ранијим стаништима остало веома много група, па се можемо питати зашто и њих није покренула иста та опасност, ако је уопште и постојала? Уопште, остајемо у великој недоумици питајући се који је разлог задржао толики број људи у старим стаништима, поготову што се зна да су они ускоро створили више сасвим уоквирених словенских држава мањег или већег обима. Шта је одређивало да једни остану а други да крену у велику неизвесност? Опет да споменемо унутрашње уређење. Интересује нас да ли су они које називамо Словенима сачињавали компактну масу једног порекла, једног етничког састава, са можда мањим разликама, или су под општим именом Венда, Склавина и Анта живеле и неке придошлице, које су дуго могле одржати своје особености. Видећемо касније да има истраживача који озбиљно тврде да ни Срби ни Хрвати по пореклу нису били Словени, већ припадници кавкаских или иранских народа. Смемо ли и да помислимо

да је та разлика била неки разлог за издвајање и одлазак из заједнице на југ или у неком другом правцу? Но, можда грешимо што помишљамо на један или два општа разлога за себу. Може бити да узроке тражимо и сувише оптерећени схватањима која смо стекли проучавајући народе ближе нашем времену, па неке појаве и законитости новијег времена уклапамо у раздобља и просторе којима не одговарају. Можда сметају шаблони у објашњавању настанка и развоја појединих етничких група. Држећи се тих шаблона понекад заборавимо да постоје и други путеви сазнања, други методи. Готово је сигурно да нисмо довољно проучили прадавне постојбине Јужних Словена. Просто је невероватно да се задовољавамо само констатацијом да су на Балканско полуострво Словени дошли однекуд са севера. Понекад се додаје „иза Карпата” или са подручја око Дњепра, Дњестра и Дона, или се, као за Хрвате, каже да су дошли са подручја горње Висле, а за Србе да су или из „данашње Пољске” или „из Полабља”.

Сложенија се питања готово и не постављају, а њих има. Има и једноставних питања. Ево једног, чини нам се, основног. *Ако су данашњи Јужни Словени само део неке веће скупине, логично је да претпоставимо да су њихови саплеменици и, да кажемо, сродници, који нису нигде кренули, остали на некад заједничким просторима. Да ли је могуће, ако су на тим заједничким просторима живели вековима, неки можда и више од хиљаду година, да су те везе од пресељења до данас до те мере избледеле или чак и сасвим ишчезле да је немогуће утврдити са којег су простора ова или она данас јужнословенска племена кренула на Балканско полуострво.* Племена се у покрету крећу са навикама стицаним вековима, говоре успут језиком којим су говорили и пре поласка и користе оруђа и оружја на која су навикли деценијама и вековима. Наравно, од дужине кретања и од додира са другим народима доста зависи шта се све и колико променило од поласка до доласка на нова станишта, *али је сасвим вероватно да се путем језика и облика и садржаја материјалних добара може пратити траг тог кретања све до матице земље.* Не вреди ни претпостављати да су после одласка Словена на југ њихова станишта остала привремено ненасељена, па су после попуњена другим групама, било сродним или разнородним, јер за такву претпоставку нема објашњења. Не бисмо просто знали одакле тај свет да доведемо после V или VI века н.е. Зато бисмо се морали потрудити да некако повежемо избледеле или искидане нити које повезују јужнословенски свет са осталим Словенима међу којима се крије и предбалканска постојбина Јужних Словена. Међутим, велико је питање, чак ако бисмо успели у том покушају, да ли бисмо могли одговорити на ранија постављена питања као што су: *на каквом су се ступњу материјалне и духовне културе налазили Словени напуштајући своја дотадашња станишта, какво је унутрашње уређење постојало и какви друштвени односи?* Зашто су се неки одвојили из постојеће скупине и да ли ти делови, који су се издвојили, потичу из више родова и племена или из само неких и зашто само из њих? Да ли су словенска племена на Балкану, чија су нам имена позната, једина која су дошла на Балканско полуострво или је било и других чија имена нису у изворима забележена или су ишчезла? Кад бисмо на сва ова питања могли да одговоримо долазак Словена на Балканско полуострво и њихов размештај био би нам много јаснији. Међутим, бољем разјашњењу сеобе Словена не би био довољан одговор само на горња питања, већ и на нека друга, на пример, да ли је могуће да су из исте групације из које су неки делови Словена отишли на југ, поједини делови отишли у неком другом смеру, на пример на запад, што би, ако је таквих случајева било, знатно отежало истраживање заједничког порекла, јер би вековни развој у различитим околностима условио и развој других карактеристика било у језику или у другим видовима духовне или материјалне културе. Можда би одговор и на ово питање помогао да добијемо јаснију слику о стању и приликама међу Словенима пре њиховог расељавања било на југ или у неком другом правцу. Све ово постављамо зато што се у последње време јав-

љају веома различита мишљења о Словенима, о њиховом пореклу, а особито о старости њиховог постојања у Европи, па и о простору на којем су живели, како неки мисле, веома дуго пре него што су дошли на Балканско полуострво. Мишљења су таква да нас понекад подстакну на помисао *да је сеоба Склавина, Анта, Хрвата, Срба и других у VI и VII веку само једна од сеоба словенске групације, а да је пре ње било и других, које су пале у заборав и којима се трагови назиру само у именима река, планина и других географских облика.* Будући да се ти називи, који звуче словенски везују и за народе, који су живели и далеко пре прве појаве словенског имена као обележја једне сложене етничке скупине, биће можда интересантно да се већ овде у уводу изнесу неке појединости, *с обзиром да се у уводу углавном и указује на проблеме са којима се истраживачи сусрећу тражећи прихватљиве одговоре.*

Бела Србија и Бела Хрватска на „Charte aller von Winden und Slawinen besessenen Länder" (Šlecer i Gebhardi 33 Theil 1789)

Но, пре него што се упознамо са једним од таквих проблема код нас мање обрађиваних, а везаних за порекло и

рану прошлост Словена, наиме са могућношћу постојања вендско-словенских веза са келтско-илирском скупином, задржаћемо се мало на Порфирогенитовим именима *Бела Србија* и *Бела Хрватска,* јер нам се чини да и спомени ових имена могу донекле да укажу на веома стари боравак Словена или можда боље Вендо-Словена у Централној Европи. Можда ће бити схватљивије откуда велика подударност имена и назива на келтском и словенском подручју, о чему ће мало даље бити речи, кад знамо да се о Келтима и Илирима говори као о народима пре наше ере. Можда ће касније бити мање чудно зашто су и старији европски хроничари и историчари говорили о Словенима као о врло старим становницима Европе. Ако их и нису знали под именом Словени могли су однекуд знати да су ти каснији Словени уствари народ који је на одређеним просторима живео још веома давно, само под другим именима. Али да се задржимо мало на именима Бела Србија и Бела Хрватска. Као што се зна, један број научника тврди да бела боја по иранском тумачењу означава запад, црна север, плава или зелена исток а црвена југ. Ако је тако, онда је и Порфирогенит, спомињући Белу Србију и Белу Хрватску, употребио те називе имајући у виду овај ирански начин оријентисања. Ако би заиста било тако могли бисмо претпоставити да се још и у његово време знало да су Бела Србија и Бела Хрватска зато беле-западне што су настале од неких које су раније постојале на истоку. Ниједан други правац не долази у обзир – само исток јер су само у односу на исток географски положаји Беле Србије и Беле Хрватске могли бити означени као бели, а то говори да се можда још у Порфирогенитово време знало да су Бели Срби и Бели Хрвати у неко давно време дошли са истока, можда из Ирана или са неког блиског подручја на којем је ирански начин обележавања страна света био традиционалан или накнадно прихваћен. Ако би овакво тумачење било могуће могли бисмо помоћу њега у даљем размишљању назрети и неке просторне и хронолошке оквире, односно могли бисмо покушати да и помоћу оваквих оријентира приближно установимо кад су се Срби

и Хрвати, било као Словени или још пре као несловени, појавили у Централној Европи и одакле. Кад је Профирогенит забележио да су Срби дошли на подручје под византијском влашћу додао је да су тамо одакле су дошли живели „од почетка". Бели Срби и Бели Хрвати су на Балканско полуострво приспели у VII веку, али су из својих претходних отаџбина, Беле Србије и Беле Хрватске пошли свакако још раније.

Ако су већ приликом сусрета са Византинцима казали, што је и нормално, одакле су дошли и том приликом објаснили да су тамо живели (њихови преци) још од почетка мора се претпоставити да је у питању била прошлост која је можда обухватала и коју деценију пре наше ере или барем сам почетак наше ере. Да би подручје насељено неком етничком скупином било означено бојом која означава сасвим одређени смер претпостављамо да је морало постојати сећање на ранији географски положај те исте скупине, која је у новој средини („белој") представљала ако не главну масу оно барем по нечему утицајну. Тај ранији положај Белих Срба и Белих Хрвата могао се налазити само негде на истоку. Ако га потражимо на прилазима Европи из Азије, онда у обзир долазе само подручја доњег Урала и доње Волге или област Кавказа, а можда и неко подручје даље према истоку, све до Ирана, па и до Индије. Али, питамо се, кад су се на простору Урал–Волга–Кавказ–Азовско море–Црно море могли налазити преци било Белих Срба или Белих Хрвата кад смо из ранијег прегледа главних токова ране историје источноевропских народа констатовали да су на тој страни још пре наше ере или на самом почетку наше ере живели Скити, Савромати (Сармати) и друга племена међу којима мало ко, и то бојажљиво, назире и неке делове Словена. Ако би тако било морали бисмо претке Белих Срба и Белих Хрвата тражити негде још источније, с тим што бисмо морали претпоставити да су из тих првобитних постојбина отишли на запад, где су добили обележје Белих Срба и Белих Хрвата, још много пре него што су се на крајњем истоку Европе образовале групе Скита,

Савромата (Сармата), а нешто касније и Гота, или су можда и покренути са истока у време похода Персијанаца на Ските. У сваком случају, између Беле Србије и Беле Хрватске на западу и постојбине њихових предака негде на истоку морао је постојати велики и хронолошки и географски распон, морали су их делити многи векови и многе стотине километара.

*

* *

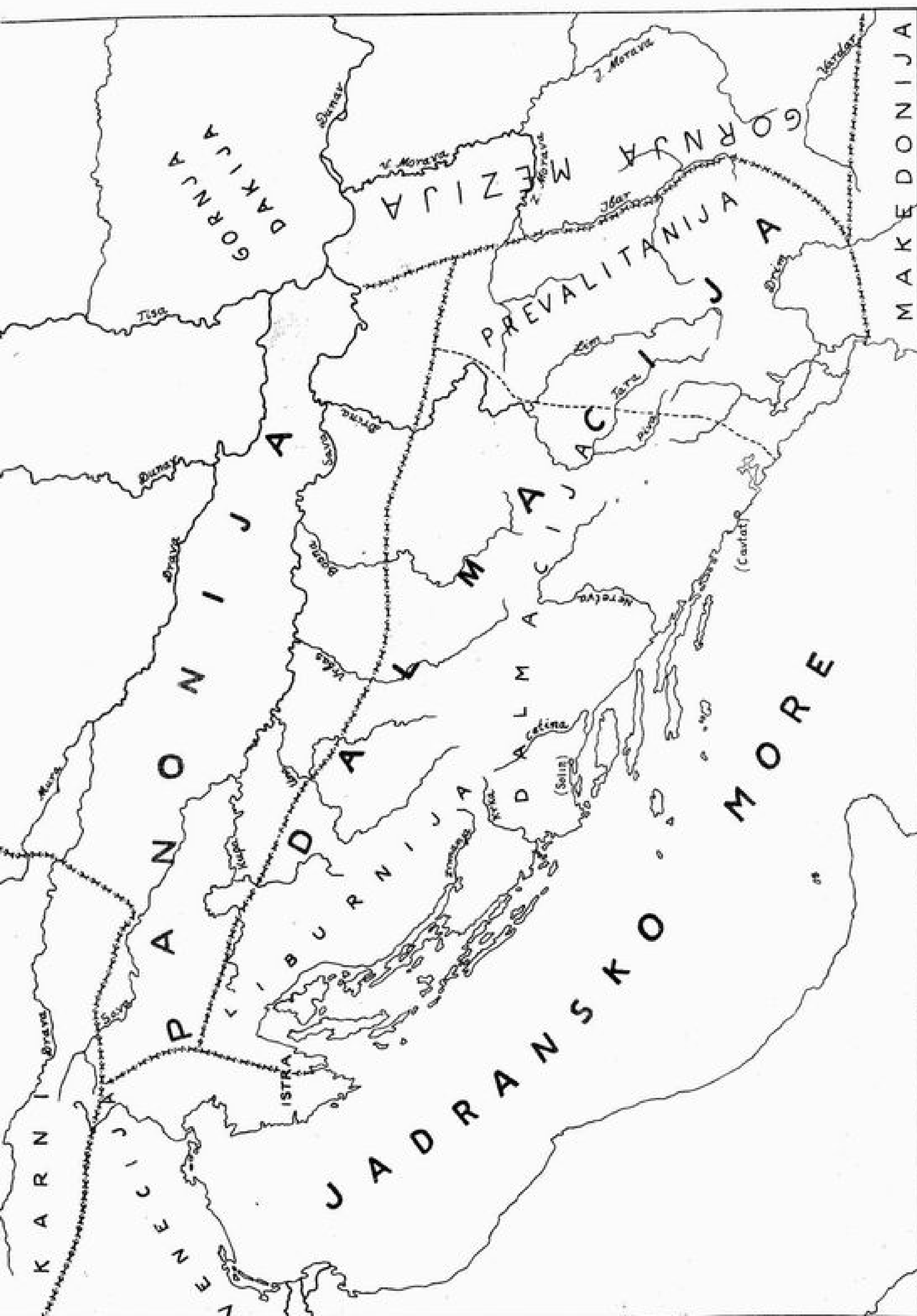
Ограничавајући се у овом уводу на напорима које су само неки истраживачи учинили бавећи се сложеним проблемом поперкал Словена чини нам се да ће он ипак пружити довољно материјала за стицање утиска о необично сложеним питањима везаним за порекло Словена и Срба и њихов долазак на Балканско полуострво. Читаоци ће после овога, надамо се, лакше разумети зашто су бројни научници вековима били у великом недоумици кад је требало приказати појаву Словена и Европи, њихов састав и географски распоред. Ни савремена историјска наука није у стању да пружи поуздан одговор на читав низ питања везаних за порекло и најстарију историју Словена. Пре свега, засад је немогуће дати поуздан одговор на питање ко су Словени? Јер, ако се њихово име спомиње у Европи тек средином VI века, или нешто раније, с правом се може поставити питање шта је са њима било до тог времена? Каква су све имена постојала за раније Словене пре него што су забележени под тим именом? Шта значи име Словен, Словени, које су њихове основне заједничке карактеристике и на који начин су те карактеристике деловале док није настало време да се из неке засад непознате масе формира велика групација под именом Словени? Шта је одлучивало код настанка три велике словенске групације: Венди, Словена и Анта и кад су се ове три групације појавиле? Да ли је довољно што знамо да их Јордан први пут спомиње средином VI века?

Какву су улогу имали Срби и Хрвати у формирању словенске етничке скупине? Очигледно је да време кад се у изворима спомињу не можемо прихватити као време њиховог настанка у виду посебних етничких група. Да ли су Словени већ постојали као Словени кад су наишли Срби и Хрвати, и можда и неки други који сада сачињавају групу Јужних Словена. Које су језичке особености Словена биле већ доста изражене кад су наишли Срби и Хрвати из, по свој прилици, друге географске средине, другог етничког састава и другог језика? Може ли се говорити о посредничкој улози Сауромата (Сармата) и Скита приликом продора кавкаско-иранских народа и њиховог додира са оном групацијом која ће у VI веку бити обележена као словенска (вендска, словенска и антска). Оваквих и сличних питања има још веома много. У уводу је само дотакнуто и питање Илира, Трачана и Келта, а нешто касније и Грка и Римљана. Питање најранијих односа Германа и Словена још увек је више отворено него што је решено. Зато бисмо рекли да не треба очекивати да ће у овој књизи бити дат сасвим јасан одговор у вези са доласком Словена и Срба на Балканско полуострво. *Јасно је једино да је проблем необично сложен и да ће можда бити довољно да се само то докаже, да се овом приликом прикаже само како су бројни појединци покушавали да га реше.* Наравно, писац ове књиге не може остати само на томе да прикаже како је ко осећао тешкоће на које је наилазио, већ ће и сам настојати да се определи за ово или оно мишљење трудећи се да објасни разлоге свога опредељења.

Писац наслућује да ће се највећа неверица јавити у вези са могућим постојањем Срба и Хрвата као веома старих народа на простору од Индије до Кавказа, као и у Месопотамији и Малој Азији. Неверица ће бити и у вези са њиховим сеобама онако како их је приказао Лазић прихвативши казивање М. С. Милојевића. Међутим, сама неверица, ако се не ослања на неке убедљиве противдоказе, може опет да створи само произвољну слику – ништа друго. Напред изнете претпоставке и закључци о Србима и Хрватима у прадавно време могу да сметају једино ако су језичке комбинације неисправне. Са географске стране, како је раније већ речено, нема никаквих сметњи. Ако су преци Срба и Хрвата заиста поникли негде на иранско-индијском простору, или на Кавказу, онда ни са географске стране нема сметње. Могли су се као и многи други народи кретати с краја на крај старог истока, односно предњеазијског простора. Треба се само сетити ратних похода које су предузимали владари старог Египта, Асирије и Вавилоније, Медије и Персије и превласти која је повремено успостављена на огромном простору. Зна се да су у тим походима владари покретали читаве народе, пре свега оне који су се налазили у подређеном положају. Тако су и преци Срба и Хрвата, као и неки други, могли бити премештани с краја на крај, могли су се наћи у војсци Међана и Персијанаца у току борбе за превласт у Ирану, а нарочито у време продора Персијанаца у Малу Азију, сукоба са Грцима или у походу на Ските. А још много раније до великог комешања могло је доћи у сукобима асиро-вавилонског царства са Египтом. У питању су хиљаде година пре наше ере и ако филолози тврде да су на разним подручјима, често веома много удаљеним једни од других, наишли на језичке трагове имена Србин и Хрват, не би требало да нас чуди или да изазива неверицу то што су ти трагови нађени на простору који нам изгледа тако далек од европског, то јест од оног за који смо навикли да везујемо порекло Срба, Хрвата и Словена уопште. Неоспорни проблем остаје и даље значење имена Срби и Хрвати, и уопште значење имена појединих етничких скупина и кад су се та поједина имена појавила. Ко су били њихови носиоци, из чега су, на пример, образовани Срби и Хрвати као посебне етничке групе (ако су биле посебне), кад су се појавили у Европи и, наравно, како и где је настало име Словен. За све друго, особито за кретање Срба и Хрвата и за њихов долазак у Европу можда би се могло наћи прихватљиво решење. Кад бисмо били сигурнији у њихово порекло могли бисмо помоћу општих историјских догађаја да пратимо и њихова кретања све до

времена када о њима можемо да говоримо са више поуздања. Сеобе не претстављају готово никакав проблем ако их посматрамо у склопу општих историјских кретања изазваних крупнијим међународним догађајима. Чак и сеобе у више махова не морају остати необјашњиве. Сетимо се опет Алана. Од прикавкаског народа постали су становници подручја данашњег Туниса. Хуни су из Централне Азије стигли чак до границе Француске, да би се при повратку преко северне Италије и Паноније нашли негде код Црног мора и ту се изгубили. Мањег обима нису била ни кретања Западних Гота: Од Балтичког мора стигли су на северну обалу Црног мора, а затим су преко данашње Румуније и дуж читавог Балканског полуострва, па преко Италије и Јужне Француске стигли у данашњу Шпанију и тек ту се смирили до продора Арабљана у VIII веку. Освајања Арабљана спадају такође у подухвате огромних размера. У Европи су велике просторе прешли још необјашњени Келти, али и Источни Готи, Вандали, Свеви, Бургунди и Авари. Мањих размера, рекли бисмо, била су кретања Англа, Саса, Јита и неких других германских племена, на пример Лангобарда. Последње замашније продоре извршили су Нормани стигавши из Северне Европе чак до Јужне Италије. Осим Арабљана и Нормана чији походи нису допирали до Централне Европе, сви други споменути народи прешли су преко средишног дела Европе или се дотицали њеног граничног појаса. *Једино за кретање народа које сматрамо Словенима нема никаквих података.* Није ли то чудно? Не значи ли то да су они још пре наиласка било којег од споменутих народа већ били на својим становиштима са којих су у неким случајевима били силом одвођени као присилни савезници нападача (Келти, Хуни, Готи) или да су се и сами јављали као нападачи. По свему судећи прапреци Словена у Европи сачињавали су једну доста солидну етничку скупину ширих размера, који су каснији бурни походи народа са запада, севера и истока само донекле потресли, али је нису уништили и етнички претопили.

Наравно, размишљањима ове врсте могу се ставити мање или веће замерке, али засад, како бисмо рекли, само начелне, јер, на жалост, још увек нема таквих аргумената који би нас приморали да другачије размишљамо и закључујемо. Да их има не бисмо ове проблеме ни постављали нити о њима овако расуђивали. Кад будемо прешли на *други део* овог рукописа видећемо да ни други, бројни, истраживачи нису били у стању да кажу нешто што би се без поговора могло прихватити. **Зато и овај увод и ову књигу у целини треба сматрати једино као један у низу покушаја да се о доласку Словена и Срба на Балканско полуострво размишља на начин мало другачији него што је уобичајено.** Проблем насељавања Балканског полуострва утолико је сложнији што није само реч о доласку Словена и Срба као дела једне широке европске етничке скупине, већ и о објашњењу порекла свих оних народа који су се у историјском раздобљу формирали у одређене народносне групе образујући своје привремене или трајне државне организације. С обзиром на геополитички положај Балканског полуострва, посебно на његове готово непосредне везе са азијским континентом, необично је важно проучити етничке слојеве на њему, пре свега промене које су настајале под утицајем похода и сеоба још у преисторијско време, било са које стране да су наилазиле. Из тих разлога необично је важно утврдити, или барем приближно установити, из којих су праваца наилазили на Балканско полуострво Словени, односно њихови преци, и сродници, али и они народи са којима су се Словени или њихови преци мешали још у најстарије време. Одговор на ова питања биће у овој књизи предложен, али ће више бити речи о томе шта се све о овим проблемима мислило и шта се данас претпоставља. Успешније решавање проблема ове врсте захтева посебан прилаз и далеко већи напор, и то стручњака више научних дисциплина. У том напору и историчари би имали своје место, али не истакнутије од других, од којих смо неке раније споменули.

Наше земље под Римљанима (Ст. Станојевић, Историјски атлас, 1931)

Решивши се ипак да напише књигу о доласку Словена и Срба на Балканско полуострво и опредељујући се за овакав увод, свакако неуобичајен, писац, који је већ од раније био свестан тежине проблема, желео је да и читаоце, који нису стручњаци, увери да је посао сложенији него што се мисли. Историја једног народа је уопште веома сложен процес и да бисмо тај процес могли да пратимо и разумемо морали бисмо да у њему сагледамо све компоненте из којих се састоји, да уочимо и одмеримо све снаге које у одређеним оквирима делују, веома често у различитим правцима. Том унутрашњом несkладу са којим готово сви народи улазе у историју ваља сагледати *корене* и пратити његов непрекидни пораст упркос напорима друштва да тај несклад барем ублажи ако већ није у стању да га сасвим отклони. Историчари ту не могу ништа да учине осим да објашњавају узроке, али не и да дају поуке. Шта је Херодот мислио кад је рекао „Историја је учитељица живота”, не знамо, али би се у извесном смислу силно разочарао кад би могао да сагледа шта се збило од његова времена до данас и на који начин. Херодотова фраза се понавља и подржава у варљивој нади да ће оно што је у било којем виду доживљено послужити као поука људима и времену које наилази. На жалост, све сложенији проблеми друштва углавном се само механички одмеравају и процењују, али се не сагледавају битни узроци несклада нити се успело у спречавању његове појаве. Хиљаде година историје човечанства доказују да се многи идеали рађају али се тешко остварују. Да поновимо, ако би историчари били уопште позвани да помогну „учитељици живота” морали би бити доследни у свом послу разоткривања и приказивања истине, наравно у оној мери у којој су им путеви до истине доступни. Такав је случај и са покушајем писца ове књиге. *Увод је написан с намером да укаже да су у овом случају путеви до истине до те мере изукрштани да је веома тешко изабрати прави пут. Писцу ће бити слаба утеха ако читаоци на крају утврде да су и други истраживачи, тражећи излаз из немоћи, само поверовали да су га нашли. Међутим, ако сав овај напор послужи макар као подстрек за даља трагања, труд ипак не би био узалудан.*

I

ОСВРТ НА НЕКЕ ЗНАЧАЈНИЈЕ ИЗВОРЕ У КОЈИМА ЈЕ РЕЧ О СРБИМА

Као што је у Уводу речено, међу бројне народе о чијем се пореклу и праотаџбини не зна ништа поуздано спадају и *Срби*. Више стотина година научници разних струка настоје да установе како је и на ком делу света дошло до појаве појединих народа који су се једни од других разликовали по боји, имену, језику, религији, култним и другим обичајима, начину становања, ношњи и другим особеностима.

Кад се временом дошло до сазнања да на земљи постоје готово небројени народи, који се по много чему разликују једни од других, утврђено је да ти народи постоје већ хиљадама година и да се још од неутврђених временских дубина и различитим именима називају.

Нажалост, и кад се дошло до тог сазнања, за многе народе остало је и даље нејасно где су и када та имена добили, да ли су сами себе тако звали или су их суседи, или неки други народи, тако назвали, и шта та имена значе.

Међу народе за које не знамо ни где су се ни када су се први пут појавили, нити шта њихово име значи, спадају и Срби, али и поред тога више старијих хроничара и раних истраживача и писаца историје европских народа као да верују или су чак и убеђени *да Срби спадају међу најстарије европске народе.*

Још у IX веку наше ере т.зв. *Баварски географ* уверљиво тврди да су Срби, које он назива Zeriuani, тако просторан и моћан народ да су од њега произашли сви Словени. Да он није сам дошао то таквог мишљења, већ да се у то и раније веровало, доказују и писчева опаска на крају реченице: „sicut affirmant" („како тврде"),[1] што може да значи да је до његовог времена такво мишљење већ постојало, али, на жалост, не знамо када је такво мишљење настало, ко је први то рекао и о којем је простору реч. Из горње писчеве занимљиве и веома привлачне опаске не знамо чак ни да ли су ти Zeriuani (Срби), кад се за њих чуло, већ били Словени или су припадали некој другој групацији народа, несловенској, а да су назив Словени добили када су, можда, већ ко зна колико времена постојали као посебна етничка скупина или заједница у којој је било и других имена, а име Срби је упамћено и у сећању сачувано као најстарије језгро, па је тако и до Баварског географа (IX в.н.е.) остало сећање на Србе као на скупину око које се у току дугог времена развила бројна словенска заједница којој је и значење имена и време настанка остало и до данас необјашњено.

Него, ако је Баварски географ у IX веку однекуд сазнао да су Срби још од раније означени као најстарији народ, размештен на широким просторима, морали бисмо очекивати да је у том истом веку, или приближно у исто време, за њих знао и неки други хроничар. И заиста, читајући *Опис Германије* англосаксонског краља *Алфреда* (849–901) наилазимо у одељку 12° на једну реченицу у којој се помињу и Хрвати и Срби: „А источно од Далеминаца јесу Хрвати (Horigti), а северно од Далеминаца јесу Срби (Surpe)...". Али Алфред помиње Србе и у одељку 12° у овој реченици: „...Ости имају на северу такође морски рукавац и Винеде и Бургунде (ond Winedas ond Burgendan), а јужно од њих јесу Хавољани (Haefeldan). Бургунди имају на западу такође

[1] Bohuslav Horák a Dusan Trávníček, Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii (t, zv. Bavorsky geograf). Rospravy Československé Akademie VED, Ročník 66, Sešit 2, Praha 1956, 40.

морски рукавац, а на северу Шведе (Sweon); источно од њих јесу Сармати (Sermende), а јужно од њих су Срби (Surfe)".[2]

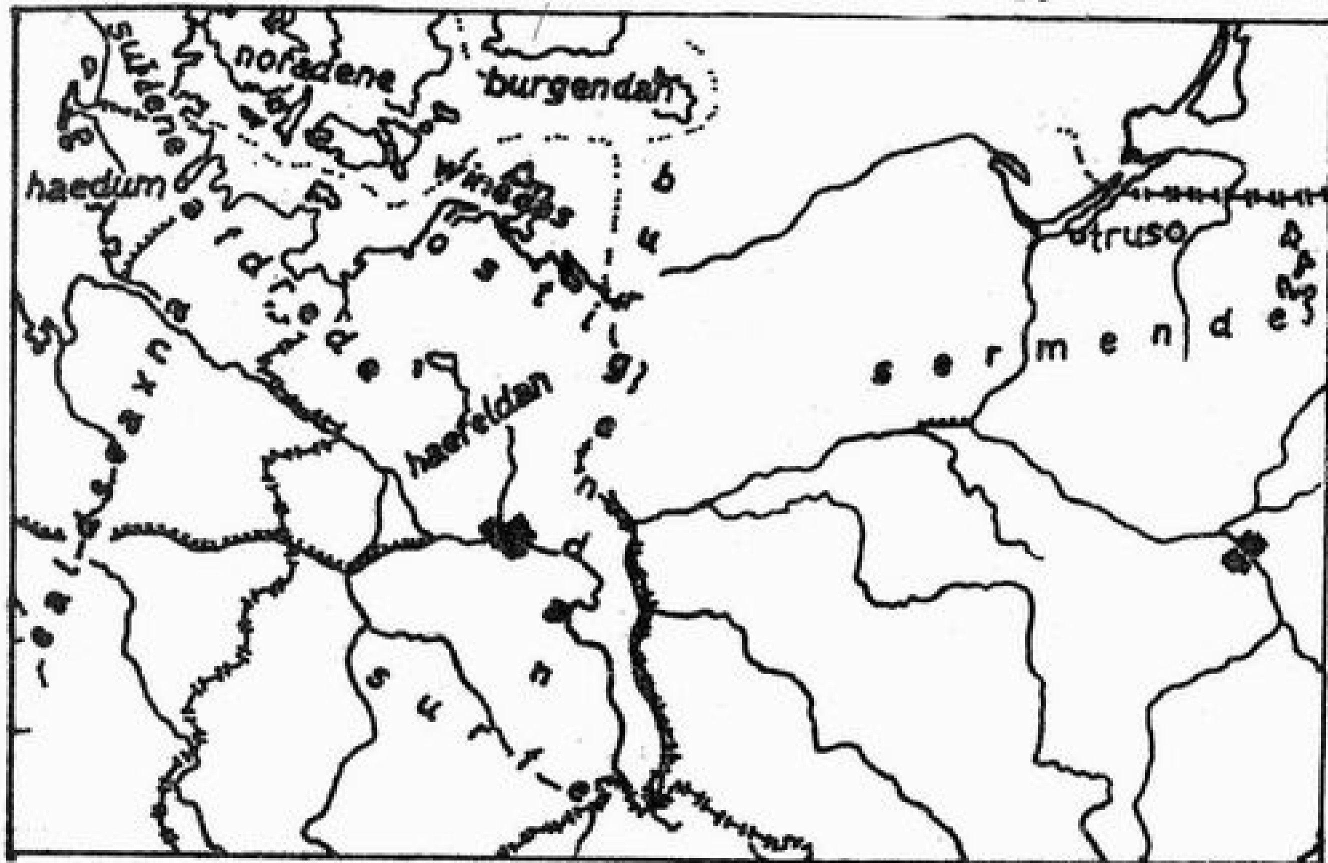

Вероватни положаји народа према једном одељку Алфредовог описа

Дакле, кад Баварски географ у IX веку помиње Зериуане (Србе), он је морао знати и за Сурпе и Сурфе, само што је однекуд још начуо или је прочитао да су они (Срби) и врло стари народ и веома распрострањен. Али кад већ помињемо Србе у IX веку, пре него што пођемо у потрагу за Србима пре IX века, да поменемо још једног владара–писца, визан-

[2] Р. Новаковић, Срби Константина Порфирогенита и англосаксонског краља Алфреда. Зборник Историјског музеја Србије 11–12, Београд 1975, 21 и даље.

тијског цара *Константина Порфирогенита* (+959), који Србе помиње половином X века, само коју деценију после Баварског географа и англосаксонског краља Алфреда.

Положај Срби (Сурфе) према Алфредовом опису у одељку 12°

Од бројних значајних података које о Србима налазимо у Порфирогенитовом делу под насловом „О управљању државом (De administrando imperio-DAI) задржаћемо се у провом реду само на оном податку у глави 32 уз који писац, после географског описа простора на којем су, по његовом мишљењу, Срби живели пре доласка у Далмацију, додаје и ово: „Тамо су, дакле, и ови Срби од давнине настањени"[3] По другим издавачима (Бандури) то место је преведено са „Illic igitur initio Servii hi habitabant", што би значило да су тамо где су затечени и забележени боравили још *„од почетка"* или *„у почетку"*. Било да је реч о „давнини" или о „почетку", ако рачунамо од средине десетог века уназад, очигледно је да можемо рачунати са вековима до којих допире народно сећање, а како то народно сећање не помиње никакав одређени временски оквир, с правом можемо да

[3] Божидар Ферјанчић, Константин Порфирогенит, Византиски извори за Историју народа Југославије, том II, Београд 1959, 47 (даље: Извори)

сматрамо да је реч о заиста великој временској дубини. Колико народно сећање може да продре до непрозирних временских даљина подсећа нас и ово једно сећање давно изумрлих Сумераца, забележено клинастим писмом на глиненим таблицама много векова пре наше ере:

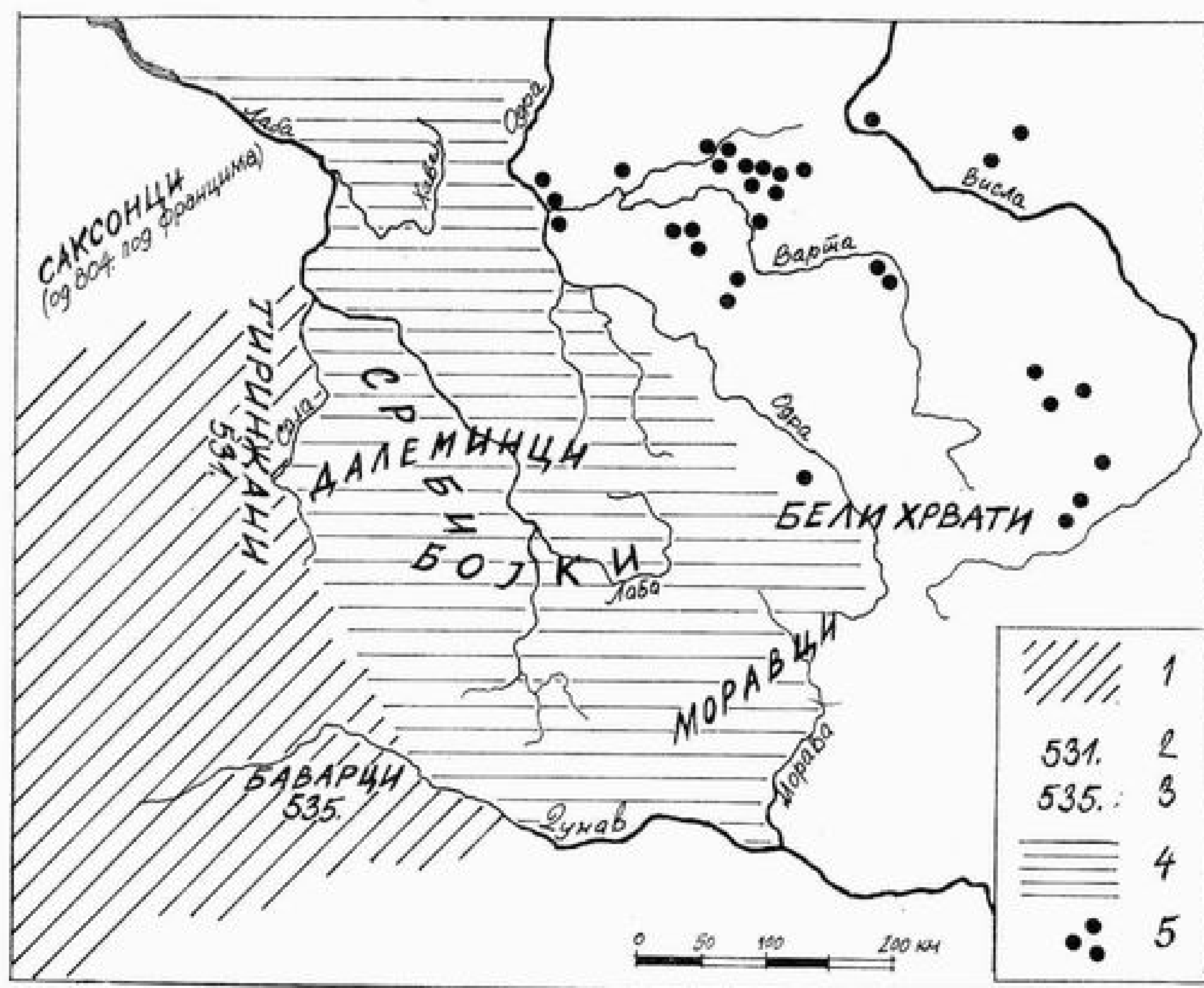
„Људи времена првих
не знаху за крух што се једе,
не знаху за одјећу што се носи,
људи на руке и ноге ходише,
попут оваца једоше траву,
из јарка воду су пили".[4]

Ако су Сумерци овим сачували сећање на првобитно човеколико биће, онда су у питању, можда, стотине хиљада година или милиона година, па нам утолико вероватнија изгледа непрецизност Баварског географа или Константина Порфирогенита кад за Србе не дају никакав одређени временски оквир, већ само обавештавају да је реч о некој давнини којој се не зна почетак, мада је, може бити, у питању „само" која стотина или која хиљада година.

Дакле, ако Баварски географ тврди да се прича како су од Zeriuana (Срба) произишли сви Словени („cunctae gentes Sclavorum"), а он, ако је био Баварац, значи да је у IX веку живео не само у исто време кад и краљ Алфред, већ и у непосредном суседству, а не много далеко и од оног простора на којем Порфирогенит помиње Србе још „од почетка" или „од давнина", имали бисмо три веома важна податка у којима се Срби помињу које у геграфском које у хронолошком погледу. Али ако смо утисак о некој дубокој хронолошкој прошлости стекли из података споменута три хроничара, онда бисмо утолико пре такав или сличан утисак морали добити читајући казивање хроничара из VI века, у првом реду *Прокопија* и *Јордана,* али и код неких других,

[4] Законици древне Месопотамије, независна издање, Београд 1985, Законике с енглеског превео, студију и коментар сачинио Марко Вишић (даље: Законици)

ранијих. У том случају не би нам било много важно да ли ти писци помињу Србе или Словене. Од краља Алфреда и од Порфирогенита знамо приближно где су у њихово време (IX и X век) боравили Срби и њима сродна племена, а од Баварског географа дознајемо да су сви Словени, како се тврди, настали од Срба, па ако писци VI века на том истом простору из неких разлога помињу само Словене мирне душе можемо да сматрамо да су и у њихово време ту живели и Срби.

Срби између Лабе и Одре и Бели Хрвати
1. Франци од краја VI до средине VIII века; 2. Година пада Тиринжана под франачку власт; 3. Година проширења франачке врховне власти над Баварском; 4. Немачка освајања у Полабљу у време Отона I (936–973); 5. Део топонима типа Сарб у данашњој Пољској (приближни положаји)

У *Прокопијевој* (рођен крајем V или почетком VI века, умро 565) *Историји готског ратовања* (Bellum Gothicum) задржаћемо се пре свега на оном месту на којем писац под годином 495, или на самом почетку VI века, описује сукоб

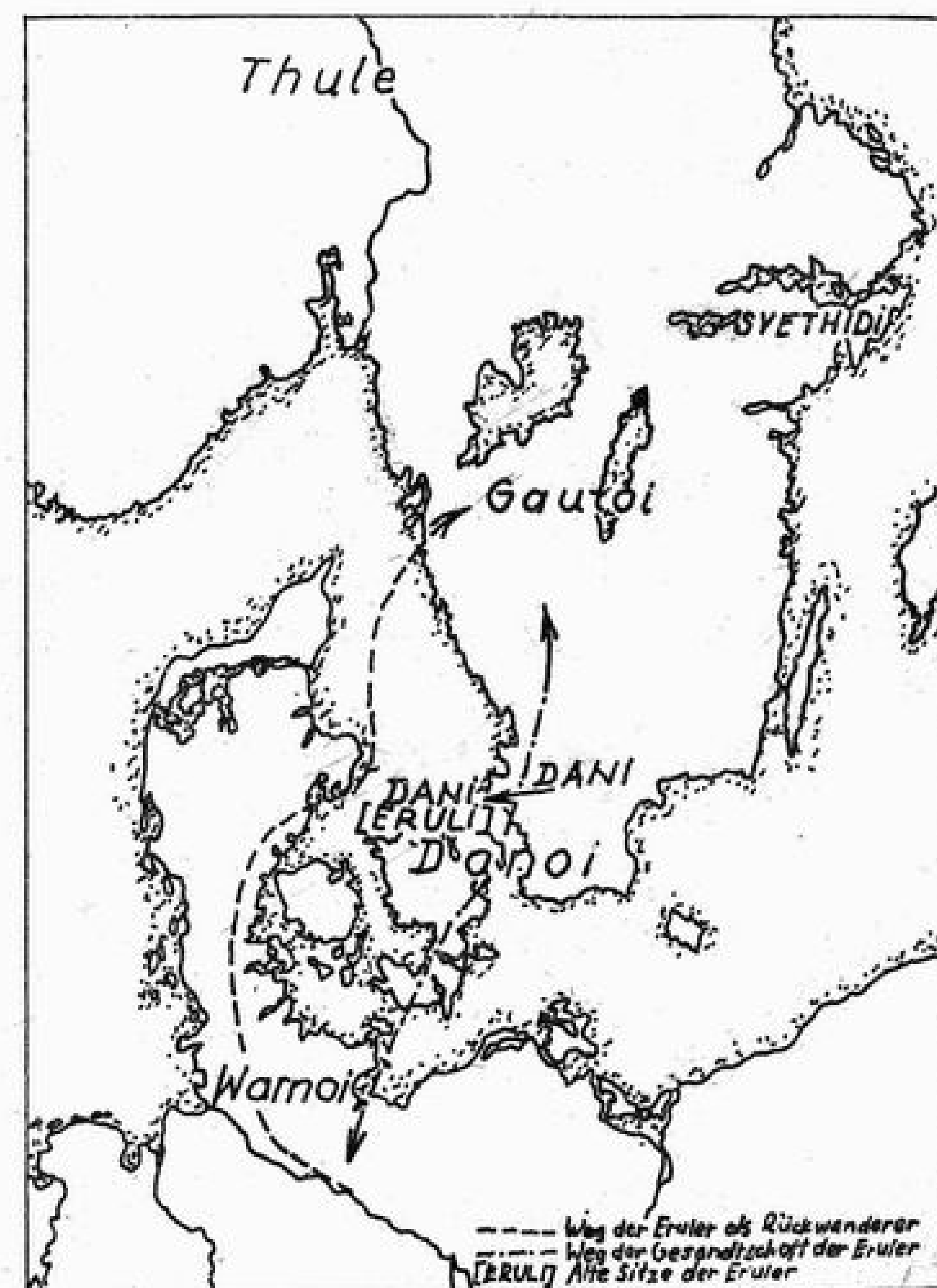
између Лангобарда и Херула негде у северозападној Панонији. Пошто су, прича Прокопије, претрпели пораз, један део Херула повукао се и и кренуо у своју отаџбину коју Прокопије назива Туле. На том путу, пре него што су стигли до т.зв. Варна, „пређоше редом сва племена Словена”, после којих су, пре доласка до Варна, савладали и једну пространу пустињу.[5] У овом Прокопијевом опису, за истраживање положаја Словена и међу њима, видећемо и Срба, веома су важна ова три наведена податка: „сва племена Словена”, пустиња (ненастањена земља) и Варни, односно њихов географски положај. Али како Прокопије даље казује да их је пут после Варна водио кроз земљу Данаца, можемо рећи да нам је и спомен Данаца веома важан, јер Прокопије каже да су идући несметано кроз земљу Данаца избили на Океан, па су тек после тога дошли на острво Туле. Као што се зна, о правцу кретања Херула за Туле постоје разна тумачења, али се нама чини да је најприродније да су се Херули после пораза кретали између Лабе и Одре, јер су Варни (Varini), како је то утврдила и веома заслужна Хана Скалова, тада, по свој прилици, боравили на простору данашњег Мекленбурга, одакле су преко Холштајна, Шлезвига и делом преко Јитланда избили или на Немачко море на западној обали Јитланда или на Скагерак, одакле су бродовима одпловили за Туле (Скандинавија или Гренланд). Према томе, ако су Варни у оно време боравили на простору Мекленбурга и то све до балтичке обале, морали бисмо и њих убројати у Словене, што, уосталом, и није спорно. Кад Прокопије каже да су Херули под својим вођама прокрстарили најпре једне за другим све области и најзад стигли до т.зв. Варна не треба схватити као да Варни нису били Словени. Прокопија треба разумети као да је хтео да каже да су од места сукоба са Лангобардима, идући за Туле, пролазили све преко словенских земаља које он не именује, а кад је споменуо „ненастањену земљу” или пустињу, како неки хоће, то не значи

[5] Фрањо Баришић, Прокопије, Извори , Београд 1955, 22–23

да и та ненастањена земља није припадала Словенима, а кад после тога каже како су стигли у земљу т.зв. Варна, он им је споменуо име, али не зато што мисли да они нису били Словени, већ што је то последња словенска земља из које су прешли на подручје Данаца. А да је земља Варна била тада словенска земља лако дознајемо из Франачких и других анала који описују борбе франачких краљева и царева у VIII и у IX веку против Полабских Словена (Ободрита, Љутића, Срба и др.), а од Прокопијевог времена до VIII в. није ту било никаквих ни досељавања ни расељавања. Видећемо касније да је то од најстаријих времена био вендски (словенски и, врло вероватно, српски простор). Уосталом, сви који говоре о настанку немачких градова Warnemünde и Rostock (Wendisch Rostock) тврде да су настали на темељима старих словенских насеља. Тако бисмо од Прокопија дознали да су половином VI века, у ствари још и у V веку, па тиме и много раније, између Лабе и Одре живела бројнија мање или већа словенска племена међу којима ћемо преко других писаца и хроничара наићи и на Србе под веома различитим именима. Да кажемо одмах да нам не смета много што Прокопије не спомиње Србе, већ само Словене. Ако смо сигурни да између V и IX века, кад Баварски географ спомиње Зериуане, није било на том простору никаквих значајнијих ни досељавања ни расељавања, онда је међу Словенима између Лабе и Одре, а видећемо и на ширем простору, сигурно било и Срба.

Али да најпре погледамо у којој прилици и како још један византијски писац, *Теофилакт Симоката* (прва половина VII века), спомиње Словене. У својој *Историји* Симоката прича како су једнога дана 592. године Византинци у Препонтидском приморју ухватили три човека који су изјавили да су Словени „и да су настањени на граници Западног океана”.[6] Мада се о овим Словенима из 592. године свашта просуђује, склони смо да верујемо да је заиста могло

[6] Фрањо Баришић–М. Марковић, Теофилакт Симоката, Извори I, 111

Данци, Херули и Варни према Јордану и Прокопију (Из књиге: Gutenbruner–Jankuhn–Laur, Völker und Stämme Südostschleswigs im Frühen Mittelalter, Schleswig 1952)

бити да су на југ дошли или са јужних обала Балтичког мора или чак и са јужне обале Северног немачког мора. Ако су Прокопијеви Херули на путу за Варне и Туле прошли кроз „сва племена Словена”, онда су и ови Симократини Словени „са границе Западног океана” могли бити из исте словенске групације из које су и Зервијани (Срби, Словени) Баварског географа и Срби (Сурпе и Сурфе) краља Алфреда из IX века, као и Срби Константина Порфирогенита. Јасни трагови Словена у Британији указују на велику могућност да су заједно са Англима, Сасима и Јутима негде у V веку преко Северног Немачког мора (Западног океана) прешли

на Британска острва и делови Венда (Словена, па и Срба) са европске обале, мада није искључено да су делови споменутих племена прелазили на британско копно и пре V века, чак и пре наше ере.

Да се у поменутим вековима Срби јављају под именима Венеда, Словена, Анта и др. запажамо и у драгоценом *Јордановом* делу Getica, које је, како мисли Шафарик, написано 552. године. За Јордана се сматра да је био Гот, а по некима Алан, и око тумачења његових вести у науци и до данас постоје веома велика размимоилажења. Ваља одмах подсетити да се сматра да је његово дело „De origine actribusque Getarum" („Getica") у ствари извод из дела римског политичара, историчара и филозофа *Касиодора,* који је, како се сматра 519. године, између осталог, саставио и један нацрт светске историје (Chronica). Будући да је Касиодор рођен око 500. године, а умро после 552. године и да је као веома образован човек био у прилици да сакупи и бројне писане податке и усмену традицију, можемо тврдити да се његова, а преко њега и Јорданова, казивања не односе само на VI век, већ и на раније раздобље, на V и IV век свакако, а вероватно, ако су и Касиодор и Јордан сакупили и забележили и усмену традицију, и на неко још старије време. Можда наше неизвесности око неких Јордановихформулација произилазе из тога што не обраћамо довољно пажње чињеници да Јордан не износи само своја запажања већ, и то вероватно у већој мери, и запажања ученог Касидора. Иначе, споменути неспоразуми у вези са Јордановим описима почињу већ од реченице: „ab ortu Vistulae fluminis per immensa spatia Winidarum natio populosa consedit", па преко реченице: „Quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principalitet tamen Sclavini et Antes nominantur" до реченице: „Nam hi, ut initio expositionis vel catalogo gentis dicere coepimus, ab uno stirpe exorti tria nunc nomina edidere, id est Veneti, Antes, Sclavi".[7]

[7] P.J. Schafariks Slawische Alterthümer, II, Leipzig 1844, 659 (даље: Шафарик)

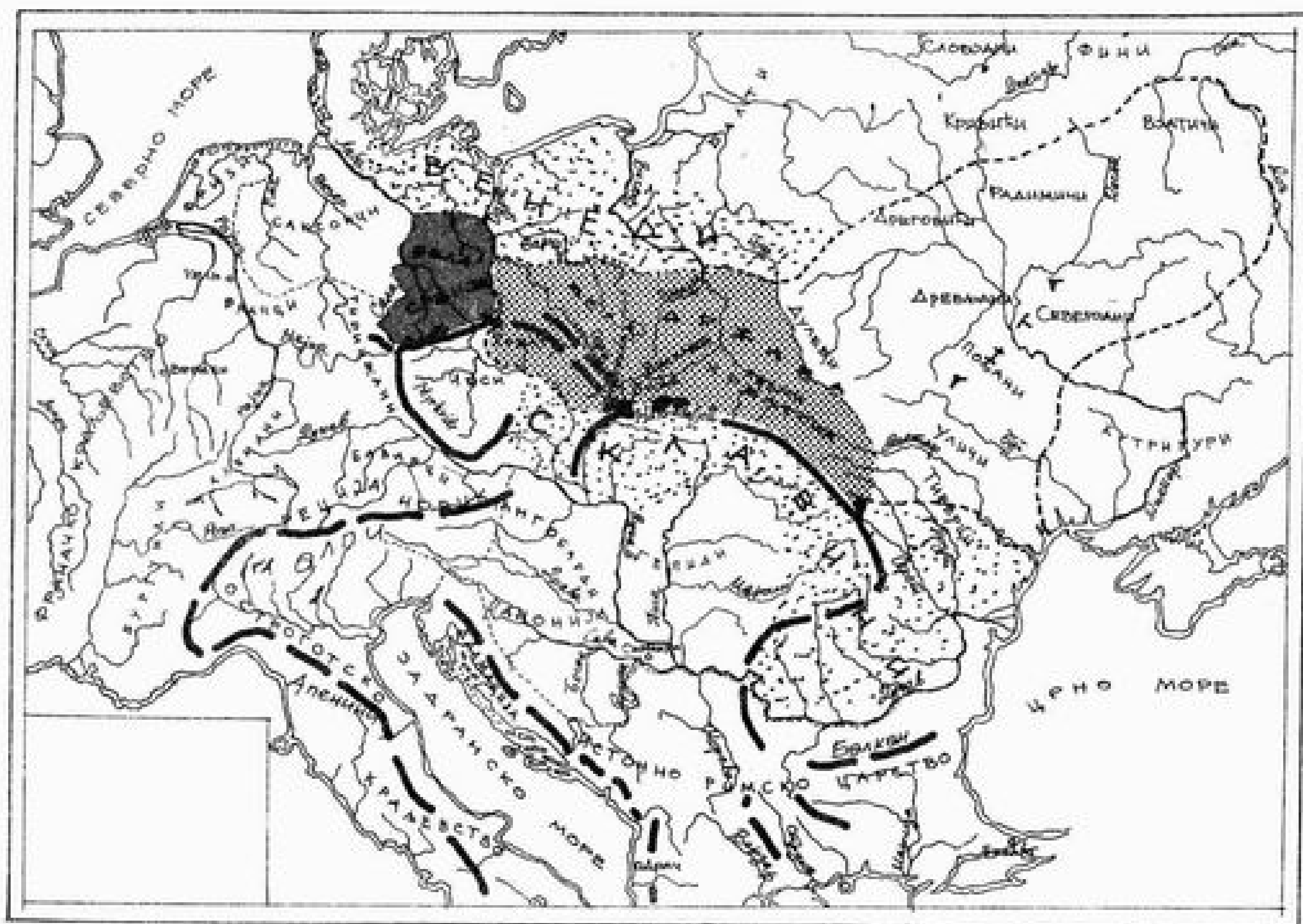
Размишљајући како да протумачимо ове три кључне реченице пада нам на ум да би можда најближе правом значењу одговарало кад бисмо „per immensa spatia Winidarum" схватили као да је реч о огромном пространству Винида на којем је живело више племена („natio populosa consedit") истог корена, истог стабла, међу којима су *сада* (nunc) најзначајнији и најбројнији Склавини (Словени) и Анти. Упадљиво је да Јордан у свом опису двапут употребљива прилог за време "nunc(сада), што очигледно указује на неки дужи историјски процес, што ће рећи да су и Касидор и Јордан знали да није увек било као сада (nunc), већ да су у неко врло давно време постојали смо једни, по свој прилици најпре само Виниди (Венеди), а да су током времена, свакако веома дугог, наишли или се из Винида развили и други, да ли најпре Словени или Срби – за сада не можемо знати и најзад Анти. У сваком случају, цео процес настајања Словена морао је бити и дуг и сложен чим ниједан од двојице хроничара и не наговештава када је то било нити на који начин. Упадљиво је само да су сигурно знали да није увек тако било као сада (nunc). Кад бисмо и Јордану могли да припишемо велику ученост као и Касиодору, односно упућеност у порекло европских народа лакше бисмо са одлучили за најстарије језгро три поменута народа: Венеде, Словене и Анте, али и ово како нам је описао значи веома много за истраживање најстарије и најраспрострањеније групе европских народа, поготово ако не заборавимо могућност да подаци о Вендима потичу, по свој прилици, од Касиодора, који је, више него Јордан, био у прилици да прочита дела класичних писаца, која су до његовог времена могла бити у већем броју сачувана и била приступачна ученим људима Касиодоровог ранга. Међутим, оно што нас у наведеним реченицама зачуђује јесте чињеница да се у њима, такав је барем први утисак, уопште не спомиње име Срба. Не знамо зашто их Јордан није споменуо тамо где бисмо очекивали да их спомене, ако није због тога што их *на том месту* није споменуо ни Касидор. Зачуђује нас пре свега због тога што је само три

века млађи хроничар, Баварски географ (IX век) сматрао да су *они,* Zeriuani (Срби), основа, језгро, свих словенских народа. Но, можда грешимо кад уопште и покушавамо да утврдимо који је од ова четири народа (Венеди, Словени, Анти, Срби) најстарији. Ако је Јордан у праву кад каже да су Венеди, Словени и Анти „ab una stirpe exorti", т.ј. да су све три групе настале из једног језгра, можда је довољно да покушамо да утврдимо старост било којег од њих, јер може бити да су сва три, односно сва четири, народа настала у неко прадавно време, па пошто су се веома рано развили на великом пространству, ближи или даљи народи другог порекла и другог језика, могли су их назвати или називати различитим именима у чија значења још нисмо сигурни. Уосталом, зар и сам Јордан не каже да се њихова имена мењају (разликују) идући од рода до рода и од места до места, односно до подручја („Quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur").

Ако бисмо овим путем пошли можда бисмо могли да закључимо да Баварски географ није погрешио што је за Зервијане (Zeriuani), Србе, рекао да су веома стари народ и да су већ постојали пре него што су се појавили Словени, односно пре него што се појавило име Словени. Баварском географу су Зериуани, Срби, били најближи, а пошто је однекуд могао да сазна да су припадали најстаријој групацији европских народа није морао да погреши констатујући да су и Срби, заједно са осталим саплеменицима, најстарији народ. Да поновимо, ако Јордан каже да су из једног језгра настали Венеди (Венди, Винди, Виниди и сл.), Словени и Анти, онда су из истог језгра настали и Срби, само су их други народи називали различитим именима, зависно од тога где су боравили, којим су наречјем говорили или из неких других разлога. Према томе, ако је све ово логично, старост имена Срби и њихове етничке групе можемо тражити и утврђивати и помоћу било које од наведене четири групације: Венеда, Словена, Анта и Срба.

По ономе што до сада знамо о старости било којег од ова четири народа, па и о њиховој географској распрострањености, морали бисмо почети од *Венеда,* и то не само зато што нам је за Венеде (Виниде) Јордан на једном месту оставио податак о „...per immensa spatia Winidarum natio populosa consedit", што се веома различито схвата, већ и из других разлога, али нам се чини да је ипак најприхватљивије ако схватимо да тај део реченице треба разумети у смислу, односно у значењу да се на огромном пространству настанио бројни народ Винида, чија се имена разликују од места до места и од рода до рода, али су од свих тих најзначајнија имена Винида, Словена и Анта. У сваком случају чини нам се да само ако овако схватимо постаје јасно да су сви ти „винидски народи" („Winidarum natio populosa") произишли из једног језгра (стабла, корена): „ab una stirpe exorti", што се много пута потврђује и у другим изворима и литератури, и старијој и новијој, где се спомињу „вендски Словени" и „вендски Срби". Неко ће се можда запитати зашто Јордан уз Виниде, Словене и Анте није споменуо и Србе ако су већ као Зериуани били познати Баварском географу (IX в.) као етничка скупина из које су се, како он каже, развили сви Словени. Не знајући прави разлог овог неспомињања на споменутом месту (на којем наводи Виниде, Словене и Анте) да се ипак присетимо једне сличности коју запажамо и код Јордана и код Баварског географа. Као што знамо, Јордан за порекло свих винидских племена (народа), које је споменуо, каже „ab una stirpe exorti"- из једног су стабла произишли, а Баварски географ за Зериуане (Србе) каже: „ut ex eo cunctae gentes Sclavorum exorte sint et originem, sicut affirmant ducant". Дакле, код обадвојице је упадљиво да истичу једну праоснову. Код Јордана је та праоснова винидска (вендска), а код Баварског географа Зервијанска (српска). Упадљиво је да се код обадвојице у тој етничкој праоснови спомињу Словени, што је веома значајно. Привидну разлику, неспомињање Срба код Јордана (на наведеном месту) и неспомињање Винида и Анта код Баварског географа не мора да изазове никакву сумњу или помисао да у Јорданово време (VI век) Срби нису били познати, а у време Баварског географа (IX век) нису били познати Ви-

ниди (Венеди) и Анти. Неспомињање било једних или других може једноставно да значи да у изворима који су нам познати једноставно ко зна којим случајем нису забележени на местима на којима бисмо то очекивали. Касније ћемо видети да је тако заиста могло бити. Уосталом, чини нам се *да је и Јордан споменуо Србе*, само не на месту где је навео Виниде, Словене и Анте, већ у једном сасвим другом делу свога списа, при чему бисмо рекли, с обзиром на назив који је за Србе употребио, да то и није његов податак већ Касиодоров, али о томе мало касније.

Држава Анта, Бела Хрватска и Бела Србија пре најезде Авара (око 560 н. е.) (F. Dvornik, The Making of Central and Eastern Europe)

Овде ћемо се задржати мало дуже на Винидима (Вендима) полазећи од Јордановог податка о огромном винидском простору. Будући да нам се чини да је о том пространству Винида (Венеда) најјаснији приказ дао истакнути пољски научник *Герад Лабуда* поћи ћемо од његових запажања. Позивајући се пре свега на класичне писце Лабуда закључује да су Виниди (Венеди) запажени на заиста веома великим пространствима.

Најстарији помен Венеда, каже Лабуда, оставио је Хомер у Илијади: Enetoi у Пафлагонији (Мала Азија) а затим Корнелије Непос и Ливије. Половином прве хиљаде пре наше ере Херодот помиње Венеде на Јадрану, на подручју Венеције (Enetoi kai en to Adria), а затим их помиње Страбон-Enetoi, као и римски писци у време Катона у облику Венети. Лабуда затим скреће пажњу да се нека група Венеда налазила на подручју Висле где их (Венеде) спомињу Плиније и Тацит. Овде Лабуда додаје да се на тај простор односе и један век старији и Птолемејеви (II в. н. е). записи, који је међу бројним сарматским племенима помињао и Венеде који су живели уз Вендски залив (Балтичко море), подсећајући да и Корнелије Непос (I в. пре н. е.) помиње неке вендске морепловце, које је бура нанела на обалу Северног мора (Немачког). Истражујући где се још у даљој прошлости помињу Венеди Лабуда наводи и Еурипидов текст „Хиполит" у којем се говори о насељу Енета, али додаје да није јасно да ли је реч о неком „месту у Епиру", при чему напомиње да је неизвесно да ли је реч о Епиру у Албанији или о Епиру у Малој Азији.[8]

Кад овде већ указујемо на ових неколико Лабудиних запажања о територијалној распрострањености Венеда (Винида) да поменемо још и неколико Лабудиних тумачења назива Венеди. Он, тако, на једном месту каже да се неки етноними типа Венед односе на Словене, а неки на неке друге индоевропске народе, па затим додаје да „сви антички етноними Венед означавају индоевропски народ, али несловенски, а да је назив Венеди прешао на Словене тек пошто су овладали њиховим првобитним венедским боравиштима". Судећи по овим напоменама очигледно је да је Лабуда доста резервисан према тврђењу Јордановом (Ка-

[8] Герард Лабуда, Учешће Венеда у етногенези Словена (Etnogeneza i Topogeneza Slowian, Materiały z Konferencji naukowej w Poznaniu w dniach 8–9. XII 1978. PWN, Warszawa–Poznan, 1980, превео Владан Продановић)

сиодоровом?) по којем су се, како се може тумачити, Венеди, Словени и Анти, развили из једне етничке праоснове. У сваком случају, било да прихватамо Јорданово (Касиодорово?) указивање на хронолошку дубину кад је у питању појава Венеда и уз њих и Словена и Анта, или да се држимо Лабудине процене временске старости, очигледно је да је реч о небројеним вековима и неизмерним просторима, јер чак ако је Лабуда у праву кад каже да је „несловенски" назив Венеда прешао на Словене кад су ови овладали вендским боравиштима, опет је, по свему судећи, реч о многим вековима пре Јордановог или Касиодоровог казивања, јер и Словенима и Антима, под тим именима, можемо само да наслућујемо време појаве и простор на којем су се први пут појавили, односно када су у историји забележени.

Али да се на кратко вратимо Лабудином помену Венеда, односно Инда, код Корнелија Непота. Као што је познато, *Помпоније Мела* (I в. пре н. е.), римски географ (De Chorographia) записао је да је римски историчар *Корнелије Непот* (100-24) причао како је *Квинту Метелу Целеру* (+59 пре н. е.), док је управљао Галијом као проконзул, краљ Боја (по другом тумачењу краљ Свева, по трећем краљ Батаваца) поклонио неке Инде који су ради трговине допловили, наводно чак из Индијског мора, али су услед буре били избачени на обалу Германије. Користећи овај драгоцени податак Корнелија Непота сви се истраживачи слажу да овде није реч о Индима већ о Вендима, који су однекуд са јужних обала Балтичког мора, пролазећи кроз мореузе Скагерак и Категат, допловили до обала Фризије и Батавије (Холандија), ту претрпели бродолом и били избачени на обалу где их је римска погранична посада заробила.

Како је овде реч о првом веку пре н. е. а о Вендима (Венедима), уз које по Јордановом знању од најстаријих времена пристају и Словени, морамо се опет сетити Симокатиног казивања о Словенима заробљеним у Тракији око 592. године, који су навели да су дошли са границе Западног океана. Они, дакле у VI веку себе називају Словенима и тврде да су дошли са Западног океана, а из казивања исто-

ричара Корнелија Непота сазнајемо да су још у I веку пре н. е. неки Инди, несумњиво Винди (Венеди) стигли до батавске обале Северног мора, као дела Атлантског океана (Симокатиног Западног океана). Пошто с правом можемо веровати Јордану (VI век) кад по пореклу и старости изједначује Виниде (Венде), Словене и Анте и кад Баварски географ (IX век) Србе сматра старијим од Словена, чини нам се да можемо макар да наслутимо да је међу Симокатиним Словенима, као и међу Прокопијевим „свим племенима Словена" било и неких Срба.

За овакво мишљење опредељујемо се имајући у виду и један сасвим кратки опис *Вибијуса Секвестра* у делу „De fluminibus" у којем стоји: „Albis Germaniae Suevis a Cervetiis dividit; mergitur in Oceanum". Мада на први поглед јасан, овај податак причињава истраживачима велике тешкоће. Пре свега, у науци није утврђено кад је Вибијус Секвестер живео и кад је горње податке написао, а то је јако важно. Једни мисле да је горњи опис из почетка V века н. е., док други сматрају да је Вибијус живео и писао између 500. и 600. године или „око 550".[9] Иначе, они који наводе Вибијуса чине то углавном због назива Cervetii (Cervitii, Servitii) сматрајући да је овде реч о Србима, изводећи од Цервеција назив града Цербста (Zerbst, Servestum, Србишче) на десној обали Лабе недалеко од ушћа Сале, где су по другим подацима заиста забележени Срби. Упадљиво је да Секвестер каже да се Лаба улива у Океан („mergitur in Oceanum"), па помишљамо да је то онај Океан са чијих су обала дошли Симокатини Словени чак у Тракију. По свему судећи и Вибијусова и Симокатина вест припадају готово истом времену, али је упадљиво да један од њих (Симоката) помиње Словене, а други (Секвестер) Србе (Цервеције, Цервиције, Сервиције). Да опет подсетимо. Ако су у праву и Баварски географ и Јордан, као и краљ Алфред и Порфирогенит, и ако можемо да докажемо да су и Вибијусови Цервецији исти

[9] Шафарик, 658, 641

ти Срби, онда за наше опредељење и није много важно што од савременика једни спомињу Србе, а други на истом простору, или у најближем суседству, Словене. Изгледа да разлика настаје једино од тога које је које име чуо и како га је забележио.

Али да се задржимо још мало на Вибијусовим Цервецијима и да одмах кажемо да и овај податак није лако разрешити, једно због описа суседства Свева и Цервеција, а друго што не знамо тачно кад је овај податак забележен. Ако су Цервеција (Цервицији, Сервицији) исто што и Срби, како већина истраживача тврди, поставља се питање када је било да је Лаба *те* Србе делила од Свева, јер се обично сматра ду су Свеви германско племе, па је утолико пре важно сазнати када је та вест записана. Ако је тачно, као што се обично мисли, да су Свеви, као германски народ, још на прелазу из IV у V век отишли на запад и дефинитивно се настанили у данашњој северозападној Португалији и Шпанији, по једнима 411, по другима 477. године, онда се утолико пре морамо питати када је Вибијус Секвестер забележио горњи податак и које је то Свеве у то доба Лаба делила од Срба? Да ово питање није једноставно указао је још Нико Жупанић тврдећи да порекло свевског имена није германско, већ да су Suebi, Svebi, од који је настало Свеви, алародијског порекла и да су у Германију стигли из Азијске Сарматије пролазећи преко словенских земаља. Бранећи своју теорију о пореклу имена Suebi Жупанић је сматрао да су Suebi и Срби истог извора и додаје: „Исти извор и исто значење имена Срб и Свеб је лингвистички могућно и врло вероватно, но ову би теорију требало подрупрети још јачим хисторијским разлозима, него што је овде учињено".[10] Зато се питамо, ако су Свеви као нека германска групација још у V веку отишли на Пиренејско полуострво, а Вибијус наведени податак написао у VI веку, онда његови „Suevis" не би могли бити германска група

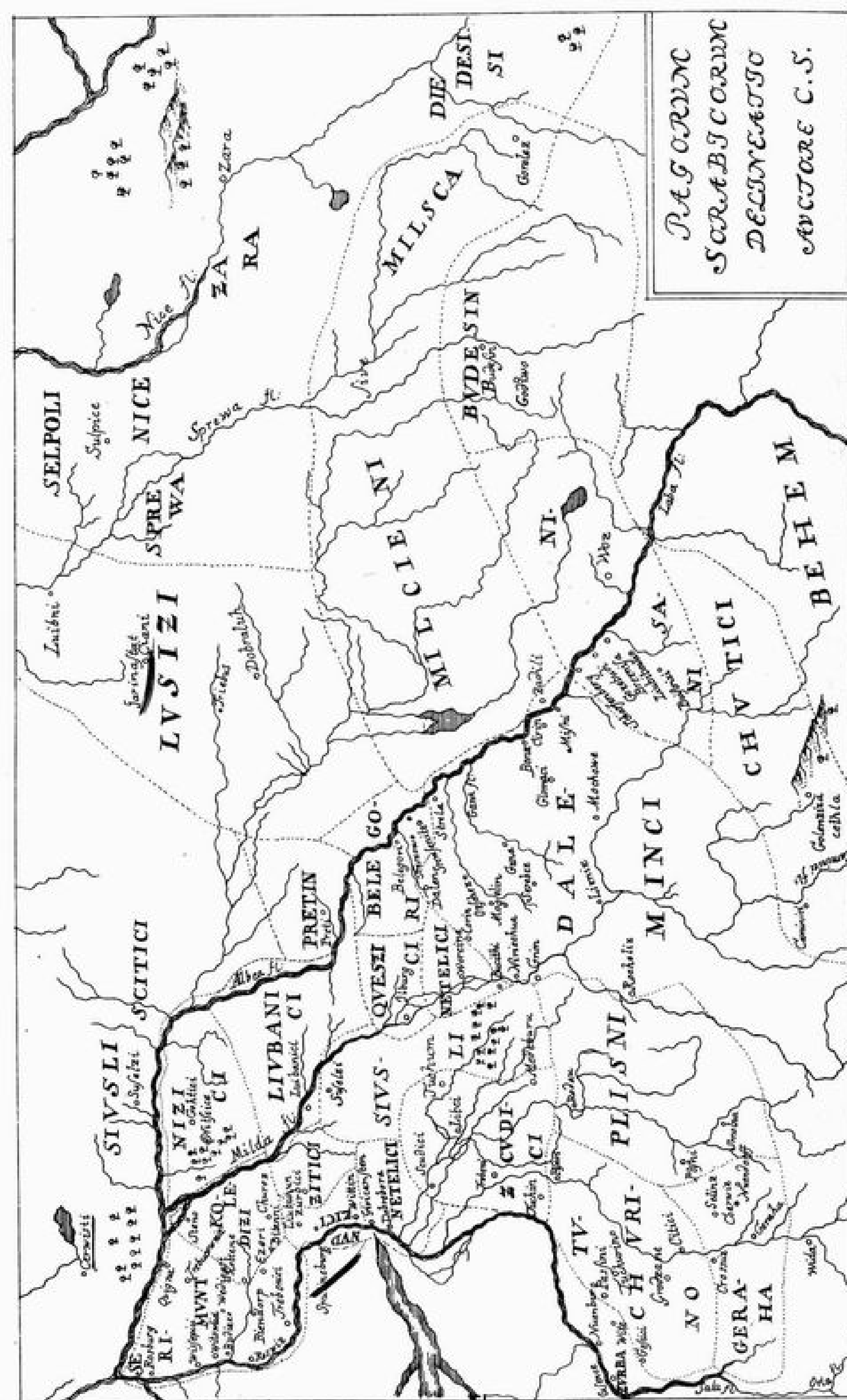
[10] Нико Жупанић, Срби Плинија и Птоломеја, Зборник радова посвећен Јовану Цвијићу, Београд 1924, 584–586 (даље: Жупанић)

већ нека друга највероватније словенска, можда чак и српска, баш онако како је и Жупанић мислио. Као што знамо, Вибијусова опаска је сасвим кратка, рекли бисмо да је то само једна констатација без намере да се упушта у нека опширнија објашњења. Отуда, ваљда, неизвесности још у коментарима *Оберлиновог* издања Вибијуса Секвестра De fluminibus, али је већина истраживача ипак сагласна у томе да Cervecii, Cervitii, Servitii означавају Србе.[11] Што се тиче Свева, Свеба и сл. неизвесност остаје и даље, с тим што постоји велика вероватноћа да су у Вибијусово време на левој страни доње Лабе боравили неки пословењени остаци Свева, можда блиски суседним Цервецијима (Србима). Али пошто је по свему судећи Вибијусов податак веома важан за утврђивање географског положаја Срба у Полабљу у раном средњем веку чини се да морамо обратити пажњу на још неке појединости. Ако је данашњи Zerbst (Србиште) на десној обали Лабе при ушћу Сале заиста добио назив по Цервецијима (Србима), онда се то не слаже сасвим са Вибијусовим податком да Лаба раздваја Свеве (па ма ко они били) од Цервеција (Срба), јер по општем и уобичајеном знању Срби су у то време боравили углавном између Лабе и Сале, при чему не узимамо у обзир Србе у Горњој и Доњој Лужици, јер да је Вибијус мислио и на њих не би никако могао да каже да Лаба раздваја Цервеције од Свева, пошто бисмо у том случају морали помишљати на целу дужину Лабе са чије би се једне стране (десне, источне) налазили Цервеции, а са друге (леве, западне) били би Свеви. Међутим, како таква комбинација не долази у обзир по много којечему (па и због Сале), то се морамо вратити појму реке Лабе само од састава Сале и Лабе до Хамбурга, односно Хамбуршког залива. Ако је Вибијус мислио на Лабу као граничну ознаку само између састава са Салом и Хам-

[11] Vibius Sequester de Fluminibus fontibus lacubus memoribus paludibus montibus gentibus quorum apud poetas mentio fit... Jer. Jac. Oberlinus... Argentorati... MDCCLXXVIII (1778), 5 и даље (даље: Вибиус); в. и Р. Новаковић, Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво, Београд 1977, 98 (даље: Р.Н.).

буршког залива, онда, ако су на левој обали били некада Свеви у то исто време на десној обали Лабе не само да не би могли бити једино Срби као Cervisti, Cerveciji и сл., већ, почев од севера и Ободрити и Љутићи (Велети), док би Срби у том случају били само на простору око Цербста (Србишча). Али пошто не знамо ништа поуздано можемо да претпоставимо да је Вибијус у своје време знао за податак да су се сва словенска племена на десној страни Лабе звала Cerviciji, Serveciji, Serviciji (Срби). Са овом претпоставком могла би ићи још једна, наиме, да је Вибијус, ако је и живео у VI веку располагао са много старијим податком, може бити век или два старијим, па га је некритички унео у свој спис, јер ако се зна које све реке Вибијус наводи у свом спису De fluminibus невероватно звучи да је све те реке обишао или проучавао као савременик. Пре ће бити да је, ако не све, оно макар један део преписао из неког старијег рукописа, што се може наслутити не само по архаичним називима река, већ и по Оберлиновим коментарима уз поједине називе.

Међутим, ако нисмо у стању да у овом тренутку тачно објаснимо шта стоји иза податка о Лаби као граничној реци између Свева и Церведија, једно је, изгледа, неоспорно. Наиме, ако се већина стручњака слаже да су Церведији, написани у разним варијантама, исто што и Срби, онда је то за наше питање драгоцени податак, поготово ако би се могло доказати да је Вибијус користио неки стари рукопис не само за називе река, већ и за имена народа, у овом случају Свева и Церведија. Чак и ако је Вибијус живео у VI веку, а Церведији били исто што и Срби, *то би био најстарији податак о постојању Полапских Срба.* Још ако би се лингвистички могло доказати да Cervetii, Cervitii, Servitii одговарају називу Zeriuani Баварског географа, онда би вредност Вибијусовог податка била још значајнија. Помишљамо да су у оно време, па и касније, у читању и писању настајала одступања од основног имена и значења, па се могло десити да су се у означавању имена Срби јављале варијанте којих, иначе, има веома много. Ако би се доказало да заиста постоји основа за овакве претпоставке, онда би нам била вероватнија и из-

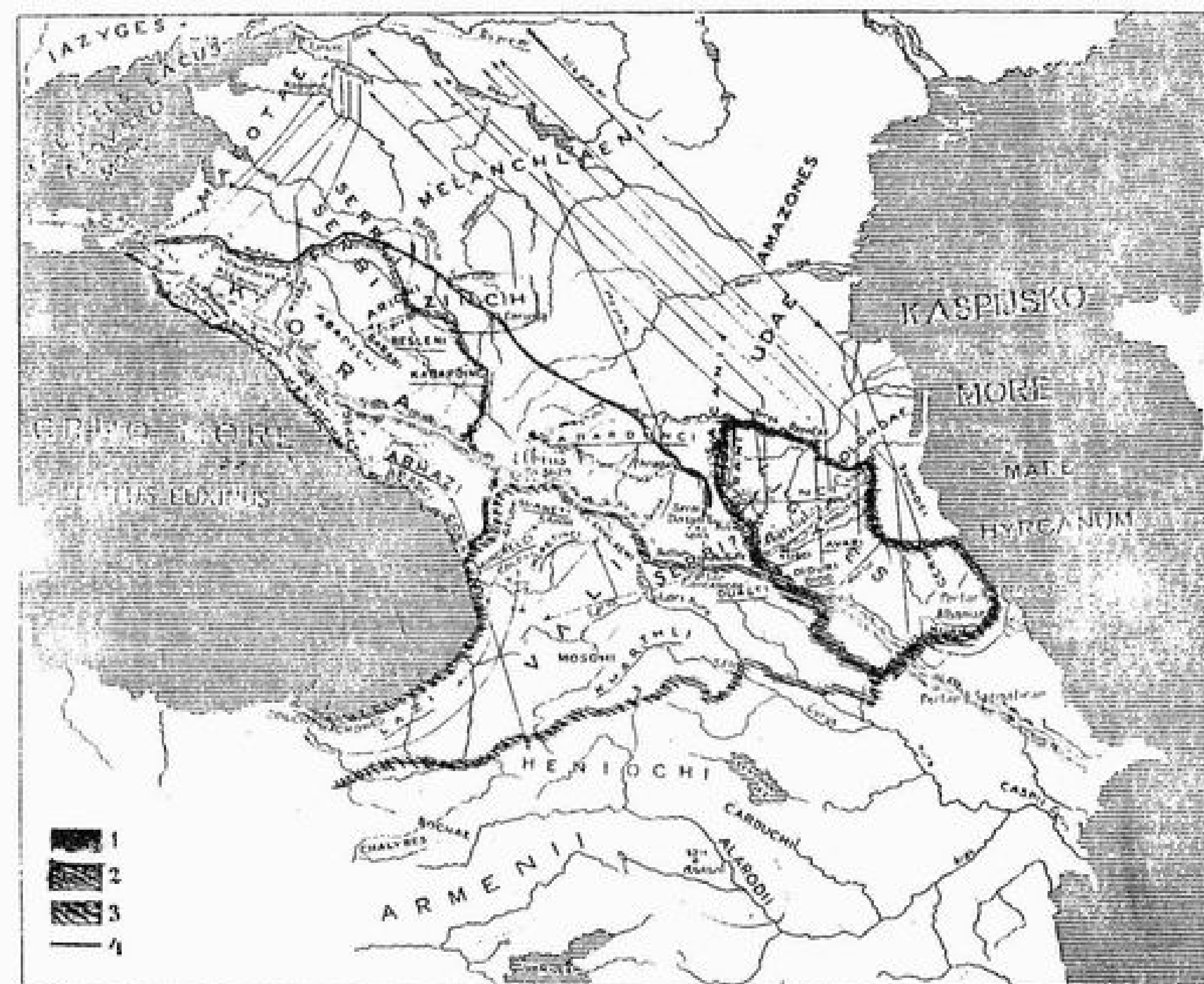

Жупе Полапске Србије према Шетгену и Грајзигу

јава Баварског географа да су Zeriuani (Срби) прастара етничка основа из које су настали сви Словени. Осим тога, ако се ова два израза, Cervetii и Zeriuani, могу сматрати у корену истоветни, могли бисмо помислити да је Баварски географ знао за наведени Вибијусов податак и то за Вибијусов изворник, што би даље могло да значи да се овим путем можемо приближити и оном времену када су се на јужној балтичкој обали и на обали Западног океана (Северног Немачког мора) одвајкада налазили Венеди, па нас не би морало чудити зашто на британском тлу има толико имена која звуче, како Црњански каже, славофоно, јер бисмо могли помислити да је заједно са Англима, Сасима и Јитима отишао на Британска острва и део Венеда око Јитландског полуострва, уколико на острва нису прешли још и раније. Осим тога, кад овако размишљамо постају нам прихватљивије и изјаве она три Словена из 592. године који су у Тракији изјавили да су дошли са границе Западног океана, а прихватљивији нам постају и подаци о Словенима на тлу Холандије, затим у поречју Мајне и на домаку Рајне, а и на ширем простору, чак до Швајцарске.

Али, уз ово несумњиво занимљиво и значајно питање чија нас решења упућују у дубоку прошлост да у њој тражимо корене било етничке основе Срба или само њиховог имена, морамо, поред до сада наведених података, тражити и друге трагове имена Срби, можда на сасвим другом крају Европе, па чак и изван Европе. Морамо ићи свуда где се још спомињу Венеди, Словени, Анти, Сармати, Алани и друге групације за које се наслућује да имају везе са настанком Срба или са именом Срби.

Као што се одавно зна, многи истраживачи порекла Срба међу првима наводе податке о Србима у делима класичних писаца, *Плинија* (I в. н. е.) и *Птолемеја* (II в. н. е.). Тако је већ споменути *Нико Жупанић* у својој расправи „Srbi Plinija i Ptolemeja" закључио „да су у I столећу после Христа, *или можда и пре* (подвукао Р. Н.), Serbi и Serrei живели између северозападног гребена Кавказа (Corax) и Азовског Мора, у суседству Ziga (Zinha), Konapsena, Tata и Vala", док је за Птолемејеве Србе ($\Sigma\varepsilon\rho\beta o\iota$) рекао „da ih valja tražiti severno od Vala, otprilike u oblasti Centralnog Kavkaza, tako da

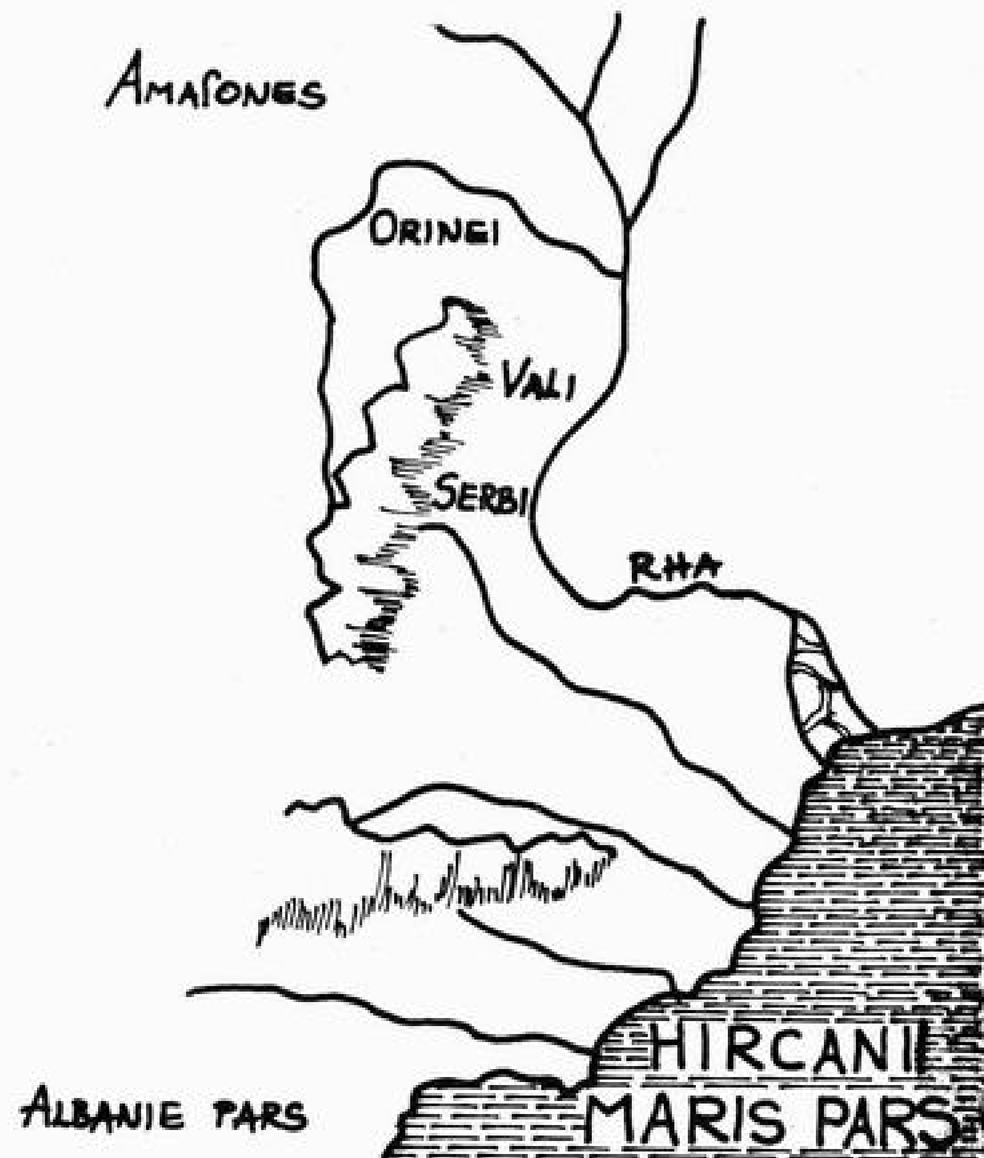

ANTIČKI I NOVI NARODI KAVKAZIJE
SEDIŠTA „KAVKAZACA" oko godine 1856.
Положаји Плинијевих Срба (Serbi и Serrei) и Птолемејевих Срба ($\Sigma\varepsilon\rho\beta o\iota$ – Срби) на кавкаском простору према Жупанићевим истраживањима

su oni imali svoju postojbinu u severnoj Iberiji, a Tusci i Surani su im bili istočni susedi...". За истраживање старости имена Срби, и за простор на којем се јавља, може да буде од значаја ако је Жупанић у праву кад каже да кавкаски староседеоци „nisu srodnici Indoevropljana, ni Mongola, ni Semita, već spadaju u porodicu Alarodijevaca, čiji su članovi osim spomenutih Kavkazaca još i stari Egipćani, Libijci, Berberci, Iberci, Ligurci, Reti, Etruščani, Pelazgi, Hetiti, Mitanci, Kaspijci, Elamci, Sumerci i mnoga druga staroevropska plemena pre poplave Arijevaca (Indoevropljana. К. Оштир убраја овамо и Илире".[12]

[12] Жупанић, 574

Иначе, задржавајући се на анализи Плинијевих и Птолемејевих назива Серби и Сереји Жупанић је закључио да је корен оба ова назива Ser, а да се додавањем плуралних суфикса -bi и -ni добијању називи Serbi и Serni.

Оринеји, Вали и Серби на Птолемејевој карти (Жупанић, 564)

Као што је познато, у нашој историографији, и не само у нашој, Жупанићева анализа и закључци не само да нису привукли пажњу истраживача порекла Срба, већ готово да није било ни озбиљнијег покушаја да се његови налази и предлози макар провере и тако се оцени шта се може прихватити док се не нађу убедљивија решења.

Међутим, ма колико да су Жупанићева трагања за коренима имена Срби и за њиховим првобитним или најстарије познатим стаништима била на први поглед необична,

што би требало да значи и да су привлачна, она су, напротив, за већину била одбојна, па тако и неоправдано запостављена. Уверени да Жупанићеви резултати могу веома много да допринесу бољем познавању порекла Срба и њихових географских положаја у току кретања из вероватне прапостојбине и доласка на станишта на којима их историја затиче као доста јасно испољену етничку групу, покушаћемо са до сада расположивим подацима да дамо макар неки прилог који би ово крајње нејасно питање макар колико-толико осветлио.

У том циљу враћамо се *Јордану,* јер нам се чини, као што смо раније наговестили, да се у његовим драгоценим описима налази и један податак који ипак може имати везе са Плинијевим или Птолемејевим Србима. Реч је о оном делу Јордановог описа географског положаја Скитије у којем он на једном месту каже да се Скитија граничи на истоку са Serenима, који на његовом крају (источном) бораве код Каспијског мора („Dies Land Scythien also, weit in die Länge und Breite sich ausdehnend, grenzt im Osten an die Seren, welche an seinem Ende beim Kaspischen Meer wohnen").[13] Ваља, међутим, указати да је *Скржинской* ово место у Јордановом опису протумачио као да је реч о Китајцима: „Ser (Seres, Seres, Serae-Китајци)", сматрајући да Јордана овде треба схватити као да је хтео да каже да се „Seres" налазе источно од Скитије, одмах иза Каспијског мора.[14] Али, ако је Dr. Wilchelm Martens, Jordanes Gothengeschichte nebst Auszügen aus seiner römischen Geschichte, Leipzig 1883, правилно превео горњи Јорданов опис и назив Seren, онда никако не може да буде да је горе реч о простору источно од Каспијског мора, већ само западно, поготово кад тврдимо да Јорданови изводи из римске историје сигурно нису изводи из неког

[13] Dr Wilhelm Martens, Jordanes Gothengeschichte nebst Auszügen aus seiner römischen Geschichte, Leipzig 1883

[14] Е.Ч. Скржинскои, Иордан о происхождении и деяниях Геотов, Getica, Москва 1960.

његовог рукописа већ, по свој прилици, из Касиодоровог (Chronica или *Историја Гота*), а можда и из Мелиног (De Chorographia). Тако је, на пример, Касиодор могао знати за кавкаске Сере из рукописа било Плинијевог или Птолемејевог. Кад је Мартенс издавао Јорданово дело он је множину Плинијевих или Птолемејевих Сера, место са Ser-ni, како ту множину замишља Жупанић, означио са Seren. Уосталом, да по свој прилици није реч о источној страни Каспијског мора, како мисли Скржинској, нити о Серенима као Китајцима (Кинезима?) сведочи и Јорданов опис тог источног дела Скитије која належе на Каспијско море и на простор на којем су се налазили Серени. Јордан ту јасно каже да се на југу тог (источног) дела Скитије налазе Персија, Албанија, Иберија, Понтско (Црно) море и доњи ток Дунава. Очигледно је, чини се, да Јордан на том месту описује распоред земаља око Скитије из његовог или из Касиодоровог времена, односно из периода касне антике. По свему судећи овде је реч о Персији из времена Сасанида (224-651). Да је реч о подручју источно од Каспијског мора и о Серенима (Серима) као Китајцима Јордан (или Касиодор) никако не би могао да на јужној ивици спомене као граничне земље Албанију и Иберију, *јер су оне одувек биле на простору између Каспијског и Црног мора.* Зато бисмо рекли да у спомену Јорданових *Серена имамо драгоцену потврду Жупанићевог закључка по којем се облик Сер у множини могао појавити у облику Сер-ни,* који је касније могао бити претворен у Sereni (Ser(e)ni). Тако је. можда, и Мартенсу било лакше да затечени облик Сери или Серни изрази са Seren. Корен је у сваком случају Сер.

Него, с обзиром да Јорданово (Касиодорово) сведочанство о земљама и народима може да буде драгоцено за боље познавање не само збивања и стања средином VI века, и не само у вези са Венедима, Словенима и Србима, већ и са другим народима тога и много ранијег времена, можда много векова ранијег, чини нам се да вредан пажње може да буде још и податак у вези са описом Скитије. Наиме, кад

је на једном месту Јордан споменуо острво Скандзу (Insel Skandza) рекао је да је то острво као нека врста фабрике или мајке народа („...aus einer Werkstatt der Völker oder einer Mutter der Nationen...") и да су одатле пошли и Готи са својим краљем Беригом (Berig). Описујући даља збивања у вези са кретањем Гота после доласка у земљу која је названа Gothiskandza, Јордан продужава казивање о ратовима Гота и о одлуци краља Филимера да потражи погоднија станишта при чему се одлучио за земљу Скитију која се, каже, на њиховом (скитском) језику називала Oium. Прешавши неку реку, прича Јордан, један део Гота се домогао земље зване Oium, после чега су дошли до народа који се звао Spali (zu den Volk der Spalen), које су потукли и стигли до најудаљенијег дела *Скитије*, која се граничи са Црним морем („der an den Pontus grenzt") – *како то стоји у њиховим јуначким песмама које су нека врста историје.*

Овај Јорданов опис у којем спомиње *Готе*, *Спале*, *Серене* и земљу Oium може да буде од великог значаја за истраживање порекла и најстаријег периода Срба, односно њиховог географског положаја у том раном историјском периоду. Мада се не сналазимо потпуно ни са временом ни са географским подацима Јордановим, три податка нас ипак упућују на највероватнији географски простор. То су Sereni, Spali и земља Oium. Ако је Јордан на једном месту споменуо Серене као становнике оног дела Скитије који належе на Каспијско море, а на другом рекао да су Готи, потукавши Спале дошли до Црног мора као, такође, граничног (јужног) подручја Скитије, при чему је узгред додао да се *Скитија* на скитском језику назива Oium, онда нам се чини да су Готи тада (II век н.е.), како и Дворник мисли, доспели до надомак *Кавказа.*[15] Ако смо присталице Жупанићеве теорије о прастарим babиштима Срба (Сереја, Серба) на Кавказу, на којем су могли бити и много векова пре него што су их

[15] The Making of the Central and Eastern Europe by Francis Dvornik, London 1949, 277–282 (даље: Дворник)

ту затекли Плиније и Птолемеј I и II в.н.е.), онда, како смо раније рекли, у Јордановим *Серенима* налазимо извесну потврду о географском положају Серена као кавкаског народа алародијске групације, чији се један део тада нашао на путу ка Европи уз западну обалу Каспијског мора и даље смером ка Меотском (Азовском) мору. Али нас овде, како смо рекли, мора интересовати и назив за Ситију-OIUM, јер је и то нека врста оријентира, поготово кад Јордан каже да се Скитија (Oium) граничи са Персијанцима, Иберима и Албанима, а пошто су сви ти народи били на јужним обронцима Кавкаског масива, *онда излази да је Oium обухватао сав остали део Кавказа који се налазио северно од Персије, Иберије и Албаније, што може да значи да су се тада у саставу Скитије налазили и народи на читавом огромном масиву Кавказа, па тако и Спали и Серени на његовим северним падинама и на простору између Црног, Азовског и Каспијског мора.*

На жалост, као што је истраживачима одавно познато, о Серенима, Спалима, а поготово о називу Oium, врло мало се зна, готово ништа поуздано, па чак се не зна довољно ни о Скитији. Па ипак, ако ништа више, на овом месту смо дужни да макар кажемо шта се о овим називима и подацима зна а шта се наслућује. Почећемо од назива Oium, при чему нам не треба замерити ако се упустимо у разматрања која ће се наћи готово на граници између стварности и маште. Понекад је то неизбежно.

Кад је E. F. Weidner изјавио да је „хетитски језик несумњиво кавкаски" сетили смо се и једне опаске везане опет за стару Месопотамију, али и за Египат: „Ове су темељне категорије филозофске и теолошке мисли древне Месопотамије и Египта значењем и обликом толико сличне да се по себи намеће питање заједничког порекла њихових духовних твораца које можда треба тражити *у подножју Кавказа одакле су Сумерани стали насељавати Месопотамију. У тим је крајевима и древни Египат имао своје колоније, као, на пр. још неистражену Еју. И неке нам египатске легенде казују да су управо источни народи у Египат донијели писменост и културу*[16] (подвукао Р. Н) Да ли су Oium и *Eја* иста земља казаће лингвисти, а ми само да подсетимо да Жупанић поред Плинијевих и Птолемејевих Серба и Сереја, и других кавкаских народа, убраја у Аламродијевце и старе Египћане, Иберце, Хетите, Каспијце, Еламце и Сумерце, дакле народе и земље које посредно или непосредно спомињемо дотичући се Јордановних Серена и географског описа Скитије. Да овде одмах кажемо да је, на срећу, одувек било истраживача које је највише привлачило оно што је најмање било познато, а без чега се, по њиховом мишљењу, није могло објаснити оно што се желело и што је било незаобилазно. Тако нам се чини да у напорима тих ранијих истраживача назиремо и покушаје да објасне неке појмове које и данашњим истраживачима изгледају неразумљиви и нерешиви. реч је, видећемо, о Oium-у, Еји, Серенима, Скитима, Спалима, Спорима и Сарматима.

Најсложеније је свакако питање *Еје*, за коју се каже да је неистражена, непозната, па се одмах питамо има ли према нашем садашњем знању икакве основе за помисао да се називи *Еја* и *Оиум* односе на приближно исти простор и исти или сродан народ. Док се лингвисти и други стручњаци не одлуче за неко прихватљиво решење, покушаћемо ипак да горње називе доведемо једне с другима у везу према односу на који нас упућује наше садашње знање или боље рећи размишљање. Ако пођемо од географских назива који у недостатку јаснијих писаних трагова могу да буду готово једини путоказ морамо се одмах задржати на називима Oium и Еја који нам слично звуче, а чија разлика долази можда отуда што су их у различито време чули и записали људи који су на свом језику те појмове само тако могли да означе. Као што смо сазнали, Јордан Скитију назива Oium и каже да су Готи у Oium дошли пошто су прешли једну реку и домогли се неког знатног подручја, победили *Спале*

[16] Законици

и стигли до најудаљенијег дела *Скитије* који се граничи са *Црним морем.* Одмах да кажемо да то не може да буде онај део Скитије, на истоку, на чијем су крају, уз Каспијско море, живели Серени, како Јордан каже, после преласка безимене реке, али свакако значајне, и после победе над Спалима, после чега су Готи стигли до обале Црног мора. Према овом опису изгледа највероватније да су Готи стигли до црноморске обале негде јужно од ушћа Кубана. Ако би тако било онда би та безимена река била Дон, па би се назив Oium за Скитију, или за један њен део, могао односити на подручје између Дона, Волге, Каспијског мора, Кавказа, Црног и Азовског мора. На том простору би се налазили и Јорданови Seren (Серени), и Спали, и река чији је назив сличан називу Oium, а можда и тајанствена египатска колонија *Еја.* Од занимљивих назива на описаном подручју свакако је и назив једне реке која се зове *Јеја,* која се између ушћа Дона и Кубана улива у Азовско море код града *Јеиска,* јужно од Ростова, а извире из северних обронака Кавказа. У великој Енциклопедији (La Grande Encyclopédie, 15) за ту реку читамо: Eia, Fleuve de Russie, afluent de la mere d'Azov. Sa longueur est d'environ 230 kil.) Можда треба имати у виду и то да са јужног Урала извире река Аі, која преко Бјелаје и Каме припада сливу Волге, а то је простор који се могао налазити у саставу некадашње Скитије. Једну реку Aii (Jeji) налазимо и у Судану, а спомињемо је само због тога што је и Судан једно време био у саставу египатске државе. Најзад, у старој Персији, на домаку старих Гела уз једну реку налазимо назив Еі, а тај назив такође спомињемо за случај да је име непознате египатске колоније било у вези са називом неке реке.

О овим називима и проблемима у старијој литератури не налазимо много трага, али у вези са називом Oium за Скитију можда вреди указати на оно место у *Херодотовој* (V в. пре н.е.) Историји на којем „отац историје", спомињући Сармате и Ските, казује ово: „А за Сауромате се прича: кад су Хелени ратовали са Амазонкама (Скити називају Амазонке „Oirpata", што на хеленском значи „мужоубица", јер „oior" значи човек, а „pata", значи убити) тада су... Хелени отпловили на три лађе с оним Амазонкама...".[17] Ову Херодотову белешку запазио је још заслужни *Антон* и оценио да је сасвим могуће Херодотово тумачење о „мужеубицама", јер, ако oior значи човек, а pata убити, онда се траг таквог тумачења сачувао у *јерменском* језику у којем, air, значи човек, додајући да се тај израз може сасвим добро запазити у словенском, грчком (*ανηe*) и латинском (vir), док pata (убити) одговара изразима у словенским језицима bitь, бјти, бић, byczi и др. (тући), као и ubivatь... (Убити). Иначе, о Амазонкама међу Сарматима Антон упућује и на казивање Помпонија Меле.[18]

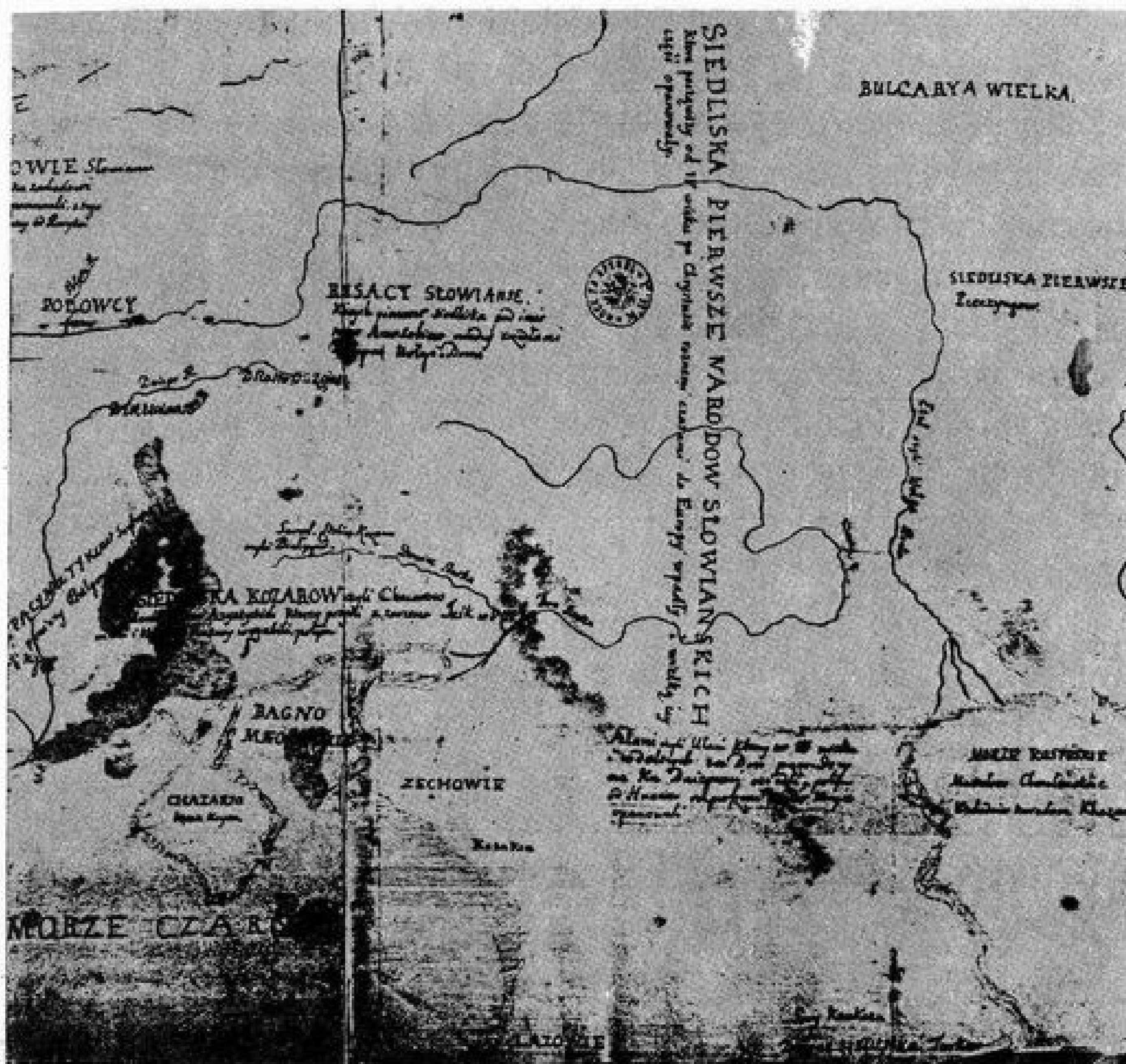
Међутим, за наше сналажење у вези са географским положајем Скитије у време кад Јордан у њој налази Серене (Србе) вреди споменути и оно место у Херодотовој Историји на којем Херодот прича о походу Персијанаца у време Дарија кроз Скитију и Сарматију. Кад је споменуо Будине и Тисагете, навео је да из земље Тисагета теку четири реке које теку кроз земљу Меоћана и уливају се у Меотско језеро (Азовско море) чија су имена: Лик, *Оар,* Танаис и Сиргис, при чему се у коментару објашњава да се за *Оар* не зна где се налазила.[19] Ако су, пак, Танаис и Сиргис исто што и Дон и Доњец, онда би *Оар* и Лик морали бити источно од Дона, па би река *Оар,* чији назив личи на Оиор била негде на подручју Скитије (Сарматије), коју знамо и као земљу Oium. Можда би та река *Оар* могла бити река Еіа, јужно од Ростова.

Али, у овој великој недоумици поводом једног од најсложенијих проблема у вези са пореклом Срба и значењем њиховог имена морамо покушати да помоћ потражимо код *Помпонија Меле,* римског географа рођеног у Шпанији у I веку пре н.е., што ће рећи да је живео готово у истом веку

[17] Херодотова Историја, I, Превео са старогрчког Милан Арсенић, Београд 1980, 315 (даље: Херодот)

[18] Erste Linien eines Versuches über die Alten Slawen Ursprung, Sitten, Gegräuche, Meinugen und Kenntnisse, Ausgearbeitet von Karl Gottlob Anton, D. Leipzig 1783, 7008

[19] Херодот, 477

Предусретљивошћу колеге Љубомира Дурковића набављена је копија ове карте без наслова, рађене у првој половини XIX века(?). Цела карта обухвата на западу Чешку, Истру и Јадранско море, а на југу северену границу Византије. На овом делу карте упадљива је напомена аутора, која гласи: Седишта првих словенских народа, који су, почев од IV века по Христу у разно време упадали у Европу и заузели велики њен део. По свој прилици да аутор те упаде словенских народа везује за појаву Хуна, што не мора да се односи на све словенске народе. Овде је, чини се, важније што аутор првобитни положај „словенских" народа ограничава Волгом, Каспијским Морем, Кавказом, Црним Морем, Азовским морем, Доном и Доњецом. Као што смо запазили, то је подручје на које упућују и неки класични писци кад спомињу порекло Срба. То спомиње и Јордан, а и неки други.

кад и Плиније. Мела је на основу грчких и римских извора око 40. године врло брижљиво написао један преглед Географије (De Chorographia) са описима обичаја појединих народа. Како је ово Мелино дело могло бити познато и Плинију и Птолемеју, па и Касиодору и Јордану, очекивали бисмо да ћемо неке појединости из његове Географије запазити и у описима истог подручја у делима каснијих писаца. Уколико бисмо осетили неко јасније подударање било би то од великог значаја, јер бисмо се тако знатно приближили истини коју жељно тражимо. Ваља, међутим, одмах рећи да није једноставно пратити Мелине описе, не само због самог начина излагања, већ и због тога што су нам неки појмови веома мало познати. Описујући тако подручје око Танаиса (Дона) Мела каже како на том простору, почев од истока прве од људи имамо, каже, Инде, Сере (Seras) и Ските („in ea primos hominum ab oriente accipimus Indos et Seras et Scytas"). Кад је за овим прешао на појединачне описе, Мела је најпре споменуо *Сере* (Seres) рекавши да они настањују управо средишни део ЕОАЕ („Seres media ferme Eoae partis incolunt"), док Инди и Скити крајњи („Indi et Scythae ultima"). Мада, како смо рекли, није једноставно разумети у свему Мелине описе имамо, ипак, утисак да су касније Јорданови (Касиодорови) Seren (Sereni) исто што и Мелини Seres. Мада Јордан не спомиње сасвим исте народе и географске појмове које и Мела, утисак је да је угледање очигледно. Извесне разлике могле су настати због тога што је Мела писао у I а Касиодор и Јордан у VI веку, а реч је о једном великом простору, веома прометном и са бурном историјом. Тако је упадљиво да Мела више истиче Индију и Инде, а Јордан, преко Касиодора, спомиње Персију и Персијанце. За наш случај веома је важно да се у оба рукописа говори о народу по имену Seres (Мела) или Seren (Јордан), као и земља Скитија коју први писац назива ЕОАЕ, а други OIUM, а уз то се наводе још и Дон (Tanais), Маеотида и Понтус (Азовско и Црно море), што, надамо се, јасно указује на један исти простор између Азовског мора, Волге, Каспијског мора, Кавказа и Црног мора. Тешко је и помислити да се све то случајно тако стекло.[20]

[20] Pomponii Melae de Chrographia libri tres recognovit Carolus Frick, Lipsiae 1880

Иначе, кад овако у више махова спомињемо земљу OIUM да подсетимо да тај назив спомиње и *Тојнби* позивајући се на Јорданово казивање о кретањима Гота. Тојнби сматра да Порфирогенитови Aspháloi, које Плиније налази у донском базену, иза реке („in the Don basin beyond the river") одговарају Јордановим Спалима, које он (Јордан), како мисли Тојнби, ставља у исто подручје и у напомени додаје и овакво објашњење: „Across a river, beyond some water-meadows (Oium). The location might be across the Levedhía".[21] Али, како Тојнби Леведију ставља и у Казарију и при ушћу Дона, онда би „across a river" морало бити иза Дона, источно, али и иза Левадије, па би у том случају „across a river" одговарало Јордановом „über den Fluβ", преко реке јер је очигледно да његова река не би могла бити нека мања река већ река чији прелаз представља подвиг вредан помена, и то не само због самог прелаза, већ и због тога што се тим прелазом ступало у једну другу земљу, у овом случају у Скитију, у OIUM, у којој су, чим су заузели један знатан део („des ersehnten Bodens") дошли у сукоб са народом који се назива Spali („gleich darauf kamen sie zu den Volk der Spaler, lieferten ihnen eine Schlacht und gewanen den Sieg"). Ако такав опис одговара и Плинијевим и Порфирогенитовим Спалима, онда се све то могло односити само на подручје источно и југоисточно од ушћа Дона према Каспијском мору, на простор на којем Јордан, у ствари Касиодор налази Србе (Seren) северно од Кавказа, на домаку Каспијског мора, а рекли бисмо да одговара и Јордановом опису по којем су Готи, прешавши реку (несумњиво Дон) доспели у земљу OIUM.

На свему овом задржали смо се мало дуже из жеље да се што је могуће боље снађемо са поменима назива као што су Еја, Оиум, Серени, Скитија (Скити), Спали, Спори и Сармати, јер нам се чини да смо на терену на којем се сусрећемо *са најстаријим, досад познатим, споменом имена Срби.* То чинимо и због тога што и у вишевековној литератури, кад

[21] Arnold Toynbee, Constantinus Porphyrogenitus and his world, London 1973, 423

је реч о пореклу Срба, велики број истраживача разних струка почиње од горе омеђеног терена тумачећи га сваки на свој начин.

Још је поменути *Антон* био уверен да је Прокопије био у праву кад је поводом помена два племена, Анта и Словена, говорио да је њихово раније заједничко име било Spori, у ствари Срби („eigentlich Serben").[22] Србе са Спорима посредно изједначује и Franz Martin Pelzel сматрајући да су Прокопијеви Спори исто што и Јорданови Венди, додајући да име Венди није словенско, није домаће, и тиме ни историјски ни генетски није од народа чије су гране Словени и Анти. Уз ово неуобичајено тумачење Пелцел додаје још једну неуобичајену примедбу по којој су Венди, изгледа, само географско име народа", па онда завршава једним заиста оригиналним и смелим питањем: „Како би требало овај народ (Венди) на свом језику да се зове? Како друкчије него Srb (Serb, Sorb)?" Кад је ово констатовао, Пелцел је додао: „Срб се зове сав народ који су Прокопије и Јордан поделили у Словене и Анте". Настојећи после овога да неким примерима докаже да је у праву, са чиме се не морамо сложити, Пелцел на крају самоуверено завршава: Венди су дакле Срби и вендска земља је Србија („Winden sind also Srben, und das Land Winden ist Srbien"). Будући да смо овде Пелцела споменули поводом изједначавања Срба са Спорима, да додамо још једну његову напомену, мало опрезнију: „Кад се све ово скупи чини се да је највероватнија претпоставка да су се бројни народи Винда, које спомиње Јордан, на матерњем језику звали Srb, Srbsky Národ; да су и Прокопијеви Спори Венди, па тиме истовремено и Срби". Занимљиво је да је Пелцел у овој својој књижици и за Чехе рекао: „Они су, дакле, били Срби пре него што су постали Чеси, па и као Чеси остали су Срби, мада је то опште име (Срби) уз посебно (Чеси) пало у заборав". Као што смо видели, мада уз Пелцелове предлоге не налазимо увек одговарајуће до-

[22] KG. Anton, Geschichte der Teutschen Nazion, Erster Theil. Geschichte der Germanen, Leipzig 1793, 388

казе, просто је невероватно колико се његови закључци о пореклу Срба слажу са констатацијом Баварског географа о Зериуани-ма (Србима) као основи свих словенских народа. Томе у прилог иде и Пелцелова опаска о Спорима као Србима због које смо се и задржали мало дуже на његовим запажањима.[23]

У новије време о Спорима (Спалима) занимљива и значајна запажања изнео је и *Фр. Дворник.* У поглављу о државама Анта, Белих Хрвата и Белих Срба Дворник упућује на књигу *М. Ростовцева,* Iranians and Greeks in South Russia, Oxford 1922, у којој се на једном месту каже да улога коју су Иранци имали у Јужној Русији пре него што су се Словени ту населили допушта вероватноћу о сарматском пореклу Хрвата и Срба. Прелазећи на прву вест о потпадању Словена под власт Сармата Дворник ту вест приписује Прокопију (VI в.н.е) и каже да их он назива Словенима и Антима, али признаје да су ова имена нова, док су у раније време Словени имали име Sporoi или Спори на шта додаје да би ови Sporoi вероватно могли бити Спали које спомиње Јордан, а Јорданови *Спали* изгледа да су Spalei које наводи Плиније. На овом месту Дворник у напомени упућује на Жупанићеве радове у којима изједначује Прокопијеве Споре са Србима („with the Serbloi"), при чему Дворник сматра да Жупанић није довољно процени однос и улогу Сармата у Јужној Русији у односу на првобитне Анте, Србе и Хрвате. Размишљајући и сам о Јордановом спомену Спала Дворник се сложио да су Спали највероватније идентични са Spalei-ма, који су тада живели у басенима Доњеца-Дона и Дњепра где су, мора бити, каже он, припадали *аланској* групи Сармата. Само, додаје Дворник, као што знамо са друге стране простор на којем су Готи покорили Спале био је у то време заузет од стране *словенског народа,* па би се Јорданов закључак могао разумети као да су алански Спали били под контролом словенског племена у доњецком и дњепарском басену. Ту мисао Дворник потврђује и у једној реченици у којој каже: „Изгледа да је заиста постојало једно раздобље у првобитној историји Словена када су се словенска племена у дњепарском и доњецком басену звала према својим аланским господарима Спали, Споли или Спори."[24]

[23] Franz Martin Pelzels Geschichte der Böhmen, von den ältesten bis auf die neuesten Zeiten. Aus den besten einheimischen und auswärtigen Geschichtschreibern, Kroniken und gleichzeitigen Handschriften zusammen getragen, Erster Theil, Vierte fortgesetzte Auflage, Prag 1817, XII–XIV.

Очигледно да Дворник или није запазио или је на свој начин протумачио Јорданов податак о Готима, Спалима и Серенима или је можда схватио да помен Серена може да се односи само на ране Словене, мада такав закључак о Словенима у том делу Скитије (Сарматије) у време појаве Гота и сукоба са Спалима не може ничим да се оправда. Ако се Spalei, Спали, Спори изједначују са Србима и доводе у везу са Сарматима, онда ту у оно време нема места Словенима. Ни Јордан их без разлога не изоставља. Као што смо видели, ни Тојнби, како нам се чини, не објашњава убедљивије продор Јорданових Гота и место и улогу Спала и Серена у тим догађајима.

Међутим, ако смо до сада, трагајући за најстаријим споменима имена Срби, полазили од података које смо налазили у рукописима страних писаца и хроничара, и који су нас у том трагању усмеравали према Кавказу налазећи у том масиву имена Серби и Сереји, треба да читаоце подсетимо да постоји и један наш, домаћи, српски, извор који такође спомиње Србе мислећи опет на оне најстарије.

Као што је неким читаоцима познато Карловачки родослов (XVI в.) почиње овим речима: „Глагољут истини списатеље јако Лики (ни) ју Србину бити родом, Јелину мудрованијем, и вса Србска идолу служаше Дагону, от суду и Дагони и Даки именујут се; от Сера же Србље".[25] Како је састављач ове белешке дошао до податка да Срби (Србље)

[24] Дворник, 277–281

[25] Љ. Станојевић, Стари српски родослови и летописи, Београд–Сремски Карловци 1927, VI, 2 (даље: Љ. Стојановић)

воде порекло од неког Сера-не знамо, али је, чини нам се, очигледно да се тај податак односи или на Плинијеве или на Птолемејеве Србе, што ће рећи на онај исти кавкаски народ о којем смо толико много расправљали поводом Јордановe вести о Србима (Серенима) у Скитији, односно у земљи Oium. Ако су, дакле, Срби и Сереји, као и Србље нашег родословца, припадали алародијској групацији народа, што би значило да су на тим просторима постојали још пре наиласка индоевропских (аријевских) скупина, морали бисмо њихову старост рачунати и хиљадама година. Овакву дубоку старост Срба на подручју Кавказа наслућујемо готово највише због Дагона, идола (божанства) коме је „служила сва Српска", а Дагон је семитско, асиро-вавилонско, божанство везано за прастари период малоазијских блискоисточних народа.

Већ сада се можемо питати није ли и Баварски географ у IX веку однекуд знао за наведене податке о Србима, па је оценио да с правом може да каже да су постојали далеко пре времена када се почело говорити о Словенима.

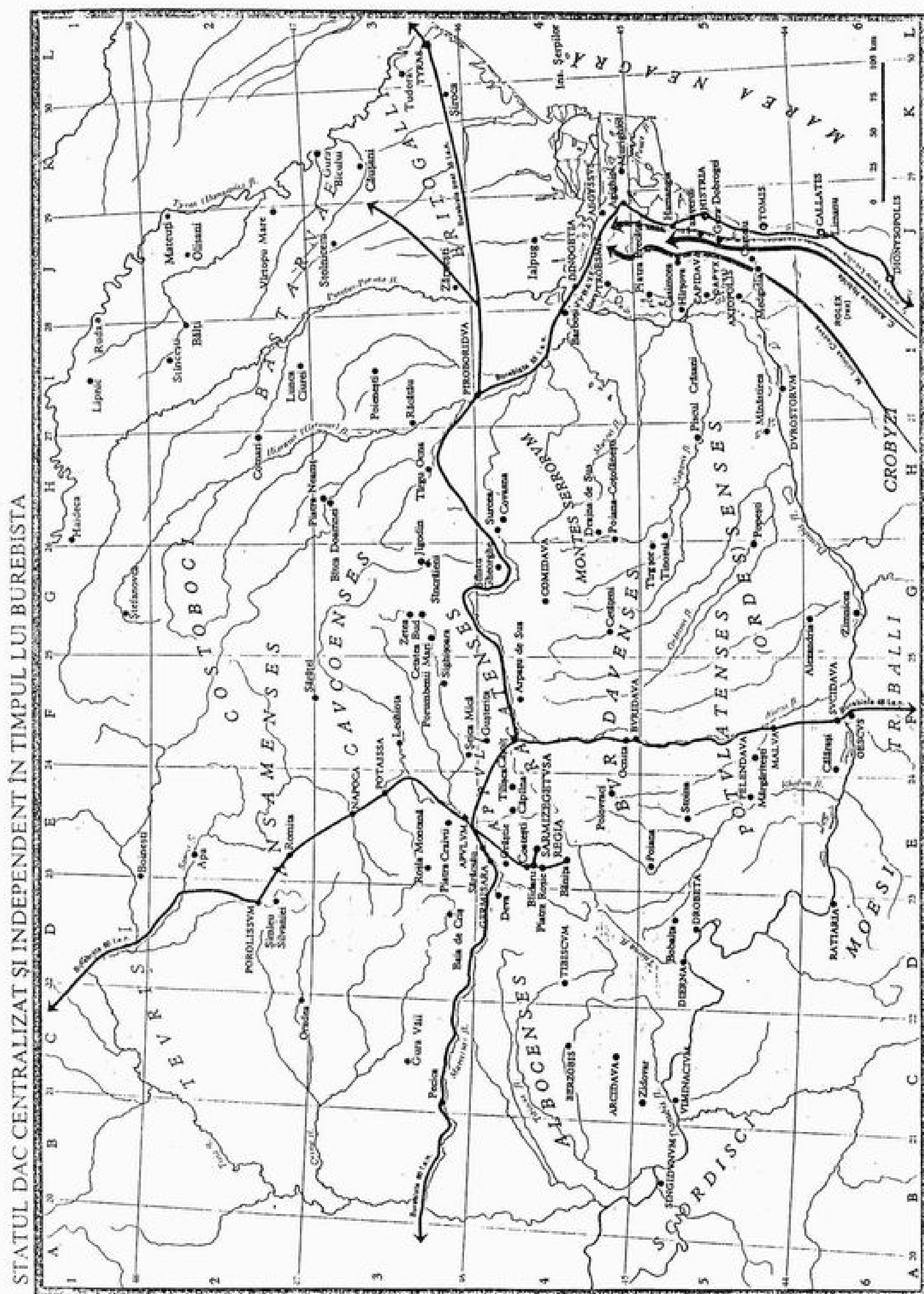
Међутим, трагајући за најстаријим или врло старим поменима имена Срби не морамо помишљати или очекивати да ћемо наћи само неки писани текст или забелешку у којој је име Срби записано у овом или оном облику. Често се заборавља да се такво име, можда у нешто измењеном облику, могло одржати вековима и у називима географских објеката, у називима река, потока, планина, крајева или појединих насеља. Тако, на пример, ако верујемо да су Плинијеви или Птолемејеви Срби заиста постојали као нека прадавна кавкаска групација, морали бисмо претпоставити да су се, као и многи други народи, било кавкаски или са неког другог подручја, покренули са својих станишта, успут се креће или дуже задржавали или се најзад стално настанили стотинама или хиљадама километара далеко од својих прадедовских боравишта. Имајући у виду да су народи са Кавказа могли кренути у разним правцима, ако су кренули у Европу, *једни су могли поћи идући северно од Црног мора, на пример Плинијеви Серби и Сереји (можда Јордановi Серени у Скитији), а други јужно, преко Мале Азије и Мореуза и стићи у Тракију и на суседна подручја (можда Птолемејеви* Serboi).

Ако потражимо траг, рецимо, Плијевих кавкаских Срба на правцу од Кавказа преко Скитије (земље OIUM) и даље северно од Црног мора наћи ћемо на старим картама у Трансилванским Алпима (Ердељским Карпатима), у Мезоготији, тамо где се кроз планински венац пробија румунска река Алута (Олта), назив Serrorum montes (негде Montes Serrorum), које Жупанић спомиње као податак римског писца Амијана Марцелина (+ око 400. године), који је и посетио бојиште између Гота и Римљана. Поводом овог географског податка Жупанић каже: „Пошто смо утврдили да Serri значи исто што и Срби, споменуто место латинског писца потврђује Србе у подручју јужних Карпата, где су се привремено задржали на своме путу у срце Европе„.[26] Ово необично занимљиво и, рекли бисмо, значајно запажање, Жупанић допуњава следећим речима: „За Јазигима, који су брзо после Христова рођења стигли у равницу између Дунава и Тисе, упутише се преко Дона у Средњу Европу, можда и Срби. У вртлог опште сеобе народа, која је почела у II столећу пре Хр. упадоше можда и *меотски Срби,* па можда и Хрвати и Чеси (Zihi, Zinhi, Cissi, Zekhi). Све нам се чини, као да су у исто доба заузели Хрвати, северни Срби пак и јужни лук планинског венца, који разграничава Сарматију од Дакије и именовали га својим народним именом Montes Serrorum и можда деломице κaρπάτες όρος. Пре Птолемеја се ове планине нису тако именовале, што је важно констатовати".[27]

За питање порекла Срба и њиховог кретања са кавказког простора и Скитије (земље OIUM) према западу, идући северним и северозападним појасом Црног мора, веома су занимљива и прихватљива и даља Жупанићева запажања. Он тако сматра „...да су се мање, изоловане чете Срба (можда у друштву са Јазигима) залетале већ у I. столећу после Христа из Сарматије или Дакије у Панонију, у наше

[26] Жупанић, 578

[27] Жупанић, 578–579

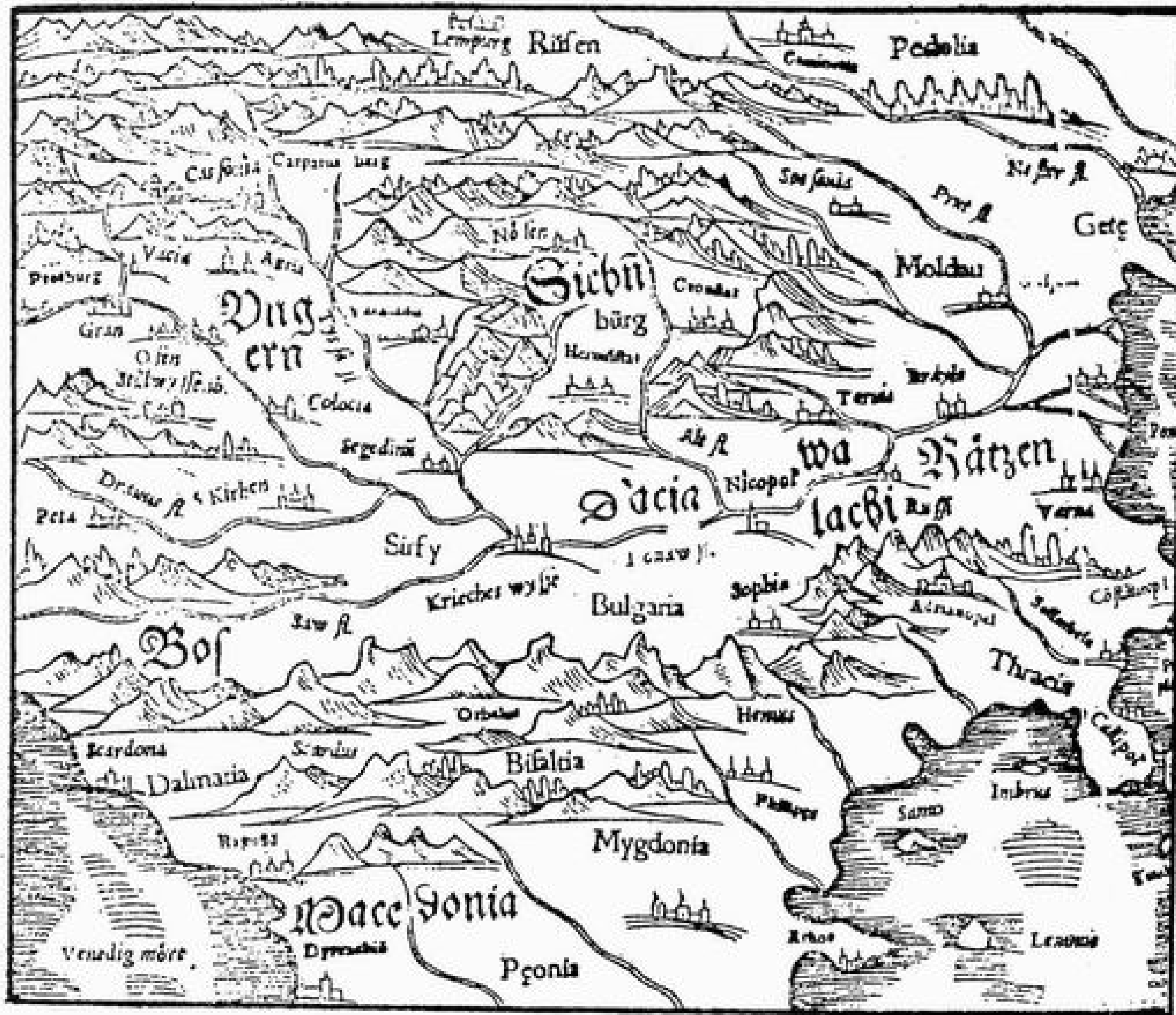
Montes Serrorum на карти у литератури се везује за боравак Срба на том подручју. На овој карти пажњу привлачи и положај Трибала уз које се такође везују неки Срби, само што се на другим картама Трибали налазе ближе Тимоку и Хомољским планинама.

земље на Драви и Сави. Плинијус наиме спомиње, наводећи племена на Драви, и Serete. Мисли се, да су Sereti били у области доње Драве, а Птолемеј спомиње у доњој Панонији (Pannonia Inferior), у савској долини, град Serbitium. Град Serbitium лежао је на раскрсници сисачког и далматинског римског друма, где је Germanicus године 7 после Хр. у илирском рату прешао преко Саве отприлике тамо, где је данас Стара Градишка. Ови Срби тешко да су већ тада говорили словенски, него по свој прилици черкески можда са извесном применом сарматскога".

Овај део своје расправе Жупанић завршава једном сасвим оправданом опаском: „Како и кад су дошли Срби, Хрвати и Чеси у слив Лабе и Одре, питање је за себе. Без сваке сумње су утицали Хуни и Авари на насељење Срба, Хрвата и Чеха на оним местима, где их је затекла хисторија и почетку средњег века"[28] Да је Жупанић по свој прилици с правом Серете на Драви и Serbitium у долини Саве довео у везу са кретањима Срба, „можда у друштву са Јазигима", у I в.н.е. и то „из *Сарматије* или *Дакије* у *Панонију* (подв. Р.Н.) чини нам се да потврђује и један несумњиво поуздан извор из XV века. Наиме, међу осталим делима *Енеје Силвија Пиколоминија* налази се и једна карта штампана под насловом Europa orientale secondo la carta in Aeneae Sylvii Piccolomini, Opera quae extant omnia, Basileae, ex officina Henricpetrina, 1571. Овде о њој говоримо према књизи Martino Segono di Novo Brdo Vescovo di Dulcigno. Un umanista Serbodalmata del tardo Quatrocento. Vita e opere di Agostino Pertusi, Roma 1981. Пиколомини је живео од 1403 до 1464. године. Од 1458 до 1464 био је на челу римокатоличке цркве као папа Пије II.

Веома образован и плодан писац, Пије II је оставио за собом низ историјских, реторских и поетских дела, први пут сакупљених и штампаних 1571. године. Његова карта *Источне Европе* рађена по свој прилици на основу старе и

[28] Жупанић, 579

Пиколоминијева карта припада најкасније половини XV века, али је штампана тек 1571. На њој су упадљива два назива за Србе: Raetzen у Добрџи и Sirfy у Срему и Славонији

већ тада разноврсне и богате збирке *Ватиканског* архива, који се спомиње још од IV века, утолико је драгоценија, јер је сигурно заснована на аутентичним подацима који су одасвуд притицали у ватиканску збирку. Нас у овом моменту на његовој карти привлаче пре свега два податка, то су Sirfy између Саве, Драве и Дунава и Rätzen на простору између доњег Дунава и Црног мора, јужно од дунавске делте и северозападно од Варне, у данашњој Добруџи. Жупанић није користио ову драгоцену карту, али се његов опис кретања Срба „из Сарматије или Дакије у Панонију, у наше земље на Драви и Сави” готово потпуно подудара са положајима на којима је папа Пије II убележио називе Syrfi и Rätzen.

Оба та назива означавају географске положаје Срба у време када је ова карта састављена, највероватније половином XV века.[29] На холандским картама XVII века налазимо исте податке на истим местима, али и у Банату (Rascia). У називе којима су Пиколомини и холандски картографи означили положаје Срба не треба сумњати ако верујемо изворима и лингвистима који су те називе протумачили. Као што је познато, поводом назива Србица на реци Бистрици у Тесалији Петар Скок је на једном месту закључио: „Од 1437 кад Турци долазе овамо, они називају ово место Serfice.

На Валспергеровој карти Србија је означена као Serfia, али је занимљиво да је Београд забележен и као waisseburg и albuserfie, што је редак податак, ако није и јединствен

Забележен је и облик Selfice ... Приметити треба да Турци за Србъ познају замену Sirf са полугласом l. Овај се облик налази у Серфице или Селфице”.[30] Већ у том истом веку

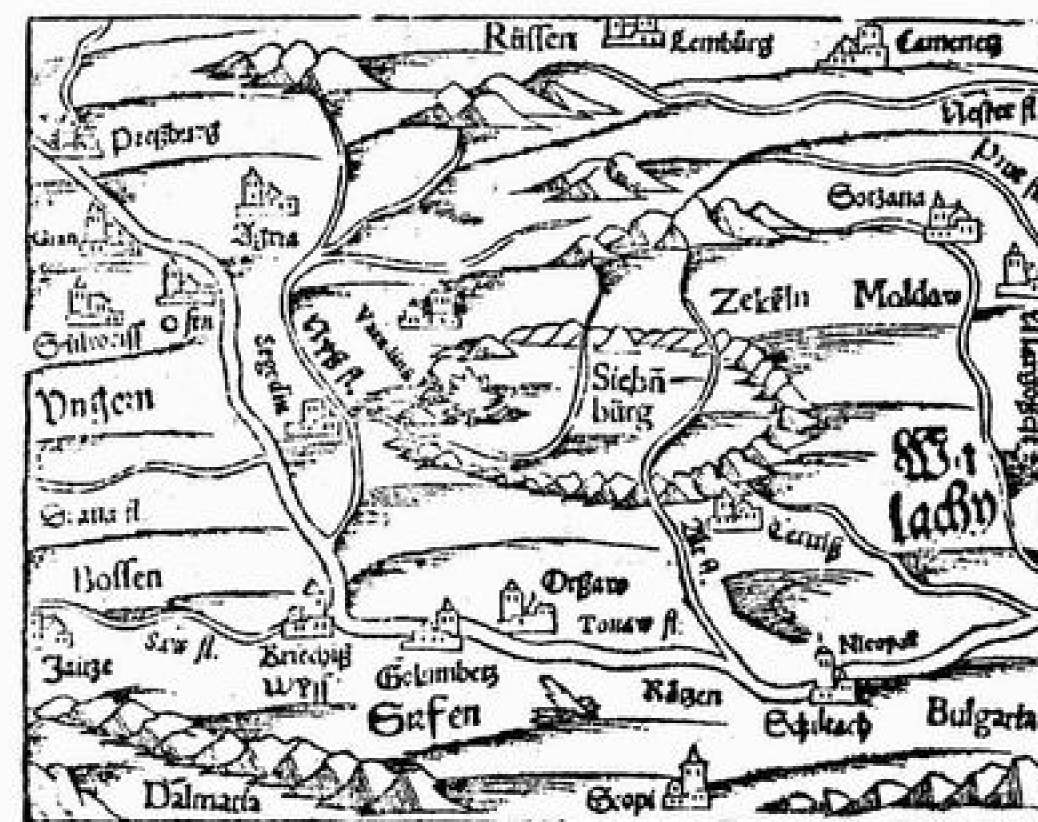
[29] Вероватно да се и назив Amantini seu Rusi у Срему, на Ортелијусовој карти Панонbackslash-free Паноније и Илирика, Антверпен 1572 односи у ствари на Србе (Sirfe) са Пиколоминијеве карте из половине XV века.

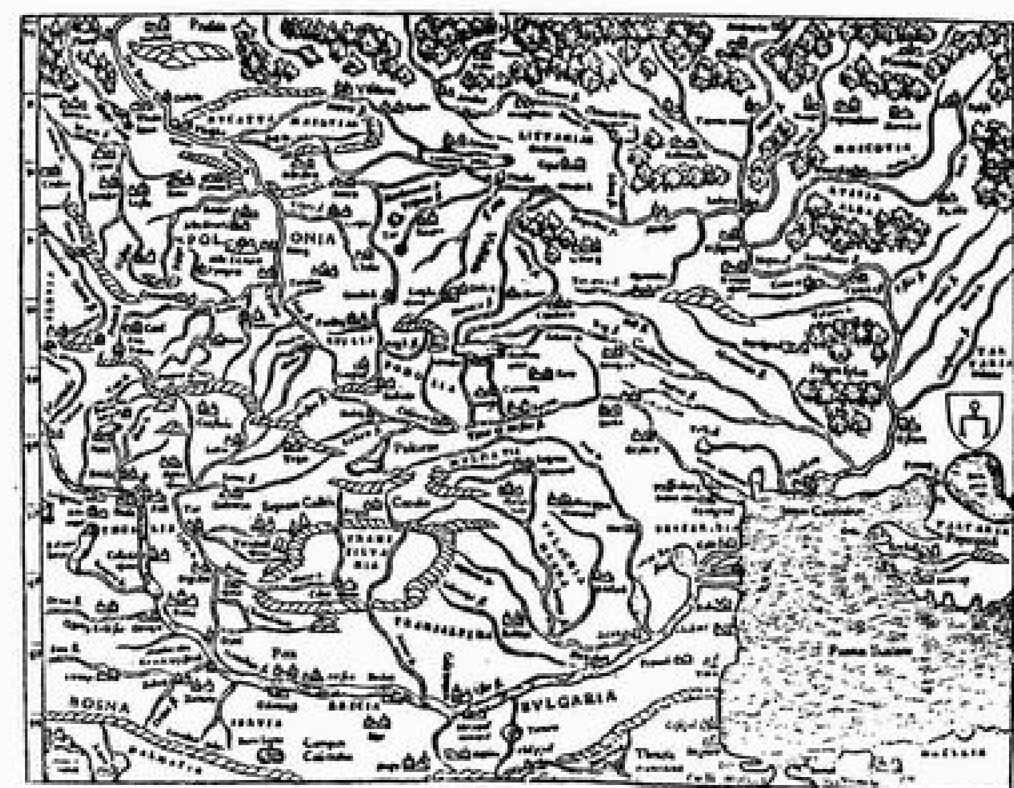
[30] Петар Скок, Константинова Србица у Грчкој. Топономастичка студија, Глас СКА CLXXXI, Београд 1938

налазимо више места на којима се Срби називају Sirfi. Као што се зна, Турци су заузели Добруџу 1410. године, па ако се на Пиколоминијевој карти из половине XV века налази назив Rätzen, а на холандским картама из XVII века на том истом месту назив Syrfia (Србија), онда је ваљда јасно да су Турци у XV веку у Добриџи са Sirfi и Sirfia означили народ и земљу Срба. Да је заиста реч о Србима и Србији посредно сазнајемо и из аката великог црквеног сабора у Констанцу (1414-1418). И у њима су Срби споменути као „Serfi/oder Sirffen".[31] Приређивач турске хронике у којој се ови подаци налазе Србе назива још и Serbi, Sorabi, Zirfi, Zerfi, Serf, а место на којем су Срби претрпели пораз од Турака {1389} назива Zerf Zungani. Затим, исти назив, Sirfi, употребљавају и *Улрих од Рајхентала* и *Конрад од Гриненберга* (XV в.) кад за један грб тврде да је „цара Србије" (Kaysers von Sirffey) или кад у једној повељи краља Сигисмунда (XV в.) за Голубац стоји да је Taubersburg in der Sirffey". Дакле, не може бити сумње у то да Пиколоминијеви Sirfy у Срему и Славонији као и Rätzen у Добруџи, Ортелијусови Rusi у Срему XVI в. (вероватно место Rasi), Јансонова (XVII в.) Rascia у Банату, као и његови Rasci и Rätzen у Славонији и Срему, па исти називи код Меркатора и Де Blauw-а да сви ти називи означавају српски народ и српска подручја од обале Црног мора (Добруџа) преко Баната, Срема и Славоније све до славонских планина Диља (471), Крндије (792), Папука (953), Псуња (989), Била (830) и Пожешке Горе (618).

Ако мало пажљивије погледамо историјске карте које приказују римске земље у Европи на врхунцу успона (до половине IV в.н.е.) запазићемо да би се географски положаји споменутих назива, који означавају Србе и српска подручја у Срему и Славонији у свему поклапали са по-

[31] Приређивач Турске хронике у којој се ови подаци налазе назива Србе још и Serbi, Sorabi, Zirfi, Zerfi (Zeriuani?), Serf, а место на којем су Срби претрпели пораз од Турака (1389) назива Zerf Zungani (у једном другом издању Zerf Zunguni). Neue Chronica Türkischer nation von Türken selbst beschrieben... Frankfurt am Meyn 1590

На овим двема Минстеровим картама из половине XVI века упадљиво је да су на левој карти Срби означени као народ (Sirfen i Raetzen, док на десној називи означавају земљу (државу): Servia i Rascia. Упадљиво је и то да су Raetzen и Rascia убележени доста далеко према истоку, приближно на јужној страни Дунава прекопута ушћа реке Олте (Алуте).

дручјем римске провинције Савске Паноније (Pannonia Savia), што сигурно није случајно, па ако је Жупанић у праву кад подсећа да је Плиније на доњој Драви означи Serete, а да Птолемеј у Доњој Панонији (Pannonia Inferior) спомиње

град Serbitium (његови Σερβοι на Кавказу?), који Жупанић тражи негде око Старе Градишке, онда је све то, чини нам се, врло јака основа за претпоставку да су неки делови српске групације, на путу за Европу, застали и трајно се

На овој карти назив Зервиа запажамо на три места. Њен простор би одговарао географском положају Србије пре пада под турску власт (1459)

настанили уз приобалне делове Драве и Саве на сектору римске Савске Паноније. Кад овако размишљамо можда ћемо смелије закључивати и о језику који је Приск чуо кад је био у посети на Атилином двору (V в.).

Међутим, мада је готово неоспорно да се подаци на поменутим картама о положајима Срба преко Саве и Дунава, па и у Добруџи, не односе само на XV век, већ и на неко много раније раздобље, питање када су се Срби појавили у Централној Европи и на суседним просторима ипак је још увек далеко од сасвим поузданог решења. Оно је веома много везано за разрешење питања најраније појаве и географског распореда Венеда, Словена, Анта и других народа у Европи уз које се веома често спомињу и Срби. Но, како каже Жупанић, „то је питање за себе". Нама, пак, у овом

тренутку то не смета много да траг кавкаских Срба потражимо и на просторима који се од Кавказа пружају јужно од Црног мора, односно од јужних обронака Кавказа, па преко Мале Азије до Мореуза између Азије и Европе.

Нажалост, док нам Јорданови Seren-и у Скитији, Марцелинове nontes Serrorum у Карпатима, Плинијеви Sereti и Птолемејев Serbitium (Servitium, Servitii) у савској долини, као и споменути називи на каснијим географским картама, макар донекле указују на могућност да се сви ти називи односе на потомке кавкаских и скитско-сарматских Срба, као и на правац њиховог кретања према централној Европи тим *северозападним смером,* дотле је трагање за неким Србима на *јужном* и *југозападном смеру,* на прелазу из старе у нову еру, или у још дубљој прошлости веома отежано, на први поглед безнадежно. Али да је тих покретања са Кавказа према југу и ка Јерменији и Малој Азији било и пре наше ере, осим неких других, за које знамо, задржаћемо се накратко само на једном који нас посебно привлачи. Наиме, јерменски историчар *Мозес из Хорене* (V или IX век н.е.) у својој *Историји Јерменије* пише да су у II веку пре н.е., за владе цара Вахаршака, са јужних падина Кавказа продрли на тле старе Јерменије неки народи које Хоренски назива Вехендур Булгари Венди, а земљу коју су населили назива Ванандом. Хоренски спомиње и друге упаде кавкаских племена у Јерменију. Ако је Хоренски у праву кад ове дошљаке назива именом у којем се осећа призвук имена Венди, онда би се, можда, то могло довести у везу са Милојевићевим Венашима (Venanii) у Малој Азији уз које спомиње и „храм Serbca-бога дагског". Venanii, ако су постојали и ако су се тако звали подсећају нас на Венеде, Венете за које се поуздано зна да их је било у Малој Азији. Па ако су у II веку пре н.е., како каже Хоренски, са Кавказа наишли ови „дивљи народи", могли су тада или још и много раније сићи са Кавказа и неки Срби. Видећемо мало даље да то заиста није немогуће. Подстицај у трагању за именом Срби на поменутим просторима и то у веома старо време добијамо пре свега пратећи резултате истраживања лингвиста,

и то у првом реду класичних филолога. Па ипак, за почетак, вратићемо се оном нашем, већ споменутом, рукопису-Карловачком родослову. Да се подсетимо шта у њему под насловом „Историја в кратце о српских царej” пише на самом почетку: „Глогољут истини списатеље јако Лики (ни) ју Србину бити родом, Јелину мудрованијем, и вса Србска идолу служаше Дагону, от суду и Дагони и Даки именујут се; от Сера же Србље”. Овде ваља подсетити и на то да се имена Сер и Сербли налазе и у једном нашем летопису сачуваном само на латинском језику (Бранковићев летопис). Српски оригинал није сачуван. На срећу, податак да су Срби (Србље) пореклом од Сера налазимо у још једном домаћем рукопису, у Зборнику манастира Никољца (код Бијелог Поља), у белешци чији наслов гласи: „О Латинех сиреч Фругох. Откуд низводетес сих родове. У истој белешци под тим насловом налазимо истоветан податак о пореклу Срба као и у Бранковићевом летопису: От сера же Србље, што очигледно значи да су обе вести из истог извора.[32]

Иначе, у Бранковићевом летопису уз податак да су Срби (Србље) пореклом од Сера налазимо и вест по којој су неки Вар и његова жена Лиега имали пет синова: Кала, Сера, Мелфита, Виона и Арвана од којих су настали Калабри, Сербли, Мелфитани, Венетици и Арбанаси. Овде ваља рећи да су у рукописном Зборнику манастира Никољца имена родитеља Бар и Лега, а не Вар и Лиега како стоји у латинском тексту Бранковићегов летописа. Да одмах кажемо да је ово важно знати и због тога што на кавкаском простору уз Сербе и Сереје налазимо и Леге (Legae, Ligyes), а недалеко од њих су и кавкаски Албани, док на једној карти Персије из 1724. године, у изворном пределу старе реке Cirus запажамо крупним словима забележено Kala. На тој истој карти у југоисточном делу Кавказа убележени су Lesgui, и то на месту на којем су на старим картама означени Legae. Уз Гилански залив (Golfe de Gilan) на Каспијском мору налази се област Ghilan на положају старих Гела (Gelae). У вези са овим подацима да подсетимо да кад је Жупанић кавкаске аутохтоне поделио на три скупине једну од њих је означио као Лезгинску (Легае, Λιγυες). Занимљиво је да је Жупанић на једној својој карти „Ligyes и Serbi?" убележио недалеко једне од других на југоисточном делу Кавказа. Како су сви ови занимљиви и свакако драгоцени подаци доспели у наше поменуте рукописе - не знамо, вероватно преко неких старих византијских или других хроника. Важно је констатовати да се у нас доста рано јавила жеља да се сазна одакле потичу Срби и да по свој прилици није случајно што се њихово порекло доводи у везу са кавкаским просторима. Рекли бисмо да ово, нечије, на изглед, наивно етимологизирање не треба одбацити као безвредни покушај неког раног истраживача жељног да сазна одакле потичу народи за чије је порекло био заинтересован, било да је и сам припадао неком од поменутих народа или што је живео у њиховом суседству. Мало је вероватно да је било који од наведених података изворно забележио неко од домаћих, српских, писмених људи, али ни то није сасвим искључено. Упадљиво је да се синови Бара и Леге називају Кала, Сера, Мелфити, Виона и Арвана и да летописац бележи да су од Леге настали Логибарди, а од њихових синова Калабри, Сербли, Мелфитани, Венетици и Арбанаси. Свим тим именима осим, за сада, Мелфитанима, налазимо траг било на Кавказу или у Малој Азији. Исто тако је упадљиво да се траг горњих имена налази било у Јужној Италији (Калабри у Калабрији) или на супротној обали, на Балканском полуострву (Арбанаси, Срби и Венетици), дакле одвојени само узаним Отрантским мореузом. По свој прилици да Франсис Конт с правом скреће пажњу на рано присуство Словена (и Срба) у Јужној Италији, при чему спомиње и Калабрију.[33] Требало би истражити није ли тај траг још из времена досељавања неких Срба на јужни део Балканског полуострва у време када су пристизале и неке друге мање

[32] Реља Новаковић, Бранковићев летопис, Београд 1960. Рукописни Зборник манастира Никољца налазио се педесетих година у манастиру Никољцу код Бијелог Поља. Није штампан.

[33] Франсис Конт, Словени, Catena Mundi, I, Краљево 1992, 415–418. Нисмо сигурни да ли уз ова размишљања треба додати да једно место *Бар* налазимо на карти Персије негде око изворног подручја Еуфрата и Тигра (Royaume de Perse... par Pierre Vander Aa... a Leide). Карта је без године, вероватно из XVII века.

или веће групације преко Мале Азије заустављајући се и на једној и на другој страни Отрантског мореуза. Тешко да су се сви напред наведени подаци случајно онако стекли.

Нас овде, ипак, највише интересује можемо ли у горе забележеним подацима, записаним у домаћим рукописима, без обзира ко их је забележио, назрети старост и порекло имена Срби и утврдити просторе на којима се јавља. Ако се сложимо да је Жупанић у праву кад Плинијеве и Птолемејеве Сербе и Сереје сматра прецима каснијих Срба у разним или у само неким деловима Европе, па и на Балкану, онда с правом можемо закључити да и наши рукописи, кад Сера спомињу као родоначелника Срба (Србаља), у ствари помињу те исте кавкаске Србе. Навођењем женског претка под именом Лега (кавкаски народ Legae) само се још више потврђује вероватноћа *да је и у нашим рукописима забележен податак велике вредности о пореклу Срба са Кавказа.* Будући да су их Плиније и Птоломеј у I и II веку н.е. забележили као већ постојећи кавкаски народ, или народе, можемо с правом претпоставити да су и „наши" Срби тамо боравили и много векова пре него што се за њих сазнало, и *да су заиста стари народ.* Нас на овакво мишљење наводи и податак у Карловачком родослову по којем су Срби („сва Србска") служили идолу Дагону. Ако би се могло доказати да су Срби заиста обожавали идола Дагона, а видећемо да то није немогуће, онда би њихова старост могла обухватити и многе векове пре наше ере, можда и више хиљада година.

Асирски приказ Дагона

Дагон је, како се сматра, као божанство био поштован на широком простору од горњих токова Еуфрата и Тигра преко Месопотамије и Сирије све до Канаана, или, како неки сматрају од Персијског залива до Средоземног мора. Име

Дагон неки тумаче да значи риба, „мала риба", а неки опет да значи жито. Осим тога сматран је и за бога водених дубина. Често је приказиван у виду човека уз чије је тело придодата риба. Да одмах кажемо да се у науци врло мало зна о верском ритуалу у вези са обожавањем Дагона, што може да буде од значаја у нашим напорима да растумачимо неке култне обичаје у једном делу наше земље (у Подунављу) на којем су познати неки посебни култни обичаји и за који везујемо родословни податак о мучењу Јермила и Стратоника *„в Дагони близ Истра* {Дунава}", како стоји у Карловачком родослову. У нас је о томе писано врло мало, нити се неко задржао на појму *Дагонь*. Први је, колико знамо, то запазио немачки лингвиста Хајнрих Кунстман и схватио да се римска провинција Дакија на словенском звала *Дагонь.*[34] Да уз ово додамо да је Лубомир Хавлик запазио на Појтингеровој табли на подручју Баната, назив Dagae,[35] а да у неким старијим словенским рукописима налазимо на назив *Дакронија,* при чему се опет мисли на Дакију.[36] Сви ови називи неодољиво нас подсећају на име асиро-вавилонског идола, божанства, Дагона, па је разумљиво што желимо да установимо да ли и какве везе ова имена имају једна с другим и да ли се и како могу довести у везу са пореклом Срба, у првом реду кавкаских. Проблем је заиста веома сложен, па се морамо хватати и најмањег трага у којем се назире неку путоказ. У том циљу задржаћемо се најпре на неким подацима византијског писца Псеудо-Цезарија из почетка V века н.е.. На једном месту Псеудо-Цезарије спомиње неке Словене који, како каже, живе у близини Дунава, али он ту спомиње и неке друге народе међу којима и *Фи-*

[34] Heinrich Kunstman, Über die Herkunft der Polen von Balkan. Die Welt der Slawen, Halbsjahresschrift für Slavistik, Jahrgang XXIX, Heft 2, IV F. VIII, 2, München 1984

[35] Lubomir E. Havlik, Einige £ragen der Ethnogenese der Slawen im Lichte der römischen und byzantinischen Historiographice (1. Hälfte des 1. Jahrtausends), Berichte II (1970), Band IV, Berlin 1973

[36] Ђ. Сп. Радојичић, О књизе Птоломеја (два стара српска географска „тлковани-ја"), Историјски часопис, VI, Београд 1956, 55–62 (даље: Радојичић

сонце, Вавилонце, Халдејце, Персијанце, *Сере*, *Геле*, *Амазонке* и др. Мада не знамо поуздано на кога је мислио кад је споменуо Сере, рекли бисмо ипак да би Сери могли бити кавкаски народ, јер је испред њих навео Персијанце, а после њих Геле који су живели уз каспијску обалу јужно од реке Cyrus. Рекли бисмо да нам овакво мишљење потврђује и спомињање Амазонки којих се сећамо из Херодотовог казивања о ратовима Сауромата са Амазонкама које су Скити називали „Оиорпата" („мужеубице"), па како се све то дешавало између Меотског (Азовског) и Каспијског мора, излази као највероватније да су и овде Сери били, као што је и раније речено, исто што и Јорданови Серен-и, то јест кавкаски народ. Али међу Псеудо-Цезаријевим народима нашу пажњу привлаче и Фисонци, у првом реду због тога што је у грчкој народној традицији сачувано неко сећање по којем је Фисон исто што и река Тигар, док се по *румунској* (дачкој?) народној традицији тумачи да је Фисон исто што и река Еуфрат, па би по томе Фисонци били неки народ чији су преци у неко давно време живели или уз реку Тигар или уз реку Еуфрат, или, можда и уз једну и уз другу.[37] Али, откуда таква народна традиција у Грчкој (мада наслућујемо), а посебно у подунавској земљи Румунији. Чини се да одговор може да буде само један. Ако је Псеудо-Цезарије, који је родом из Мале Азије однекуд сазнао да се неки народ у Подунављу назива још и Фисонцима и ако је сачувао сећање да је Фисон што и Еуфрат (или Тигар), онда је то сећање могао пренети и дуго сачувати само народ који је некада, ма како давно било, и сам живео уз ове месопотамске реке. Ипак, да не заборавимо да Псеудо-Цезарије почетком V века у близини Дунава спомиње и неке Словене. Да ли случајно, писац Словене и Фисонце наводи једне уз друге, али их не изједначује већ их само ставља једне уз друге: *и* Словене *и* Фисонце, па и тим поводом помишљамо

[37] Извори, I, 4

да се у близини Дунава, поред Словена, налазио и неки народ који није био истог порекла као Словени. Он га није ни именовао по етничкој припадности, већ по географској- Фисонци, за које само каже „да се називају и Подунавци". По свој прилици је то био неки прастари народ којем је заборављена етничка припадност, али је сачувано сећање да је у своје време на ово подручје дошао са поречја Еуфрата и Тигра. На срећу, неке друге појединости помоћи ће нам да сазнамо који је тај народ могао бити.

Али, да бисмо то сазнали морамо се сетити чињенице да се један дѐо подручја уз Дунав, и са једне и са друге стране, у своје време звао Дакија. Дакија се најпре налазила само на левој страни доњег Дунава, а од III века н.е. (после 264) и на десној страни реке, мезијској, као Dacia ripensis (Приобална Дакија) и Dacia Mediterranea (Средоземна Дакија). Осим тога за појам Дакије везани су несумњиво и називи *Дагонь* и *Дакронија*, али и народ Dagae. Кад свему овом додамо и име идола, божанства, *Дагона*, постаје све јасније да се морамо више задржати на белешци Карловачког родослова која гласи „и вса Србска идолу служаше Дагону, от суду и Дагони и Даки именујут се; от Сера же Србље". На овој белешци се задржавамо сматрајући да је неизбежно да установимо може ли се блискоисточно божанство Дагон и народ који га је у некој далекој прошлости обожавао некако довести у везу са једним делом народа у Подунављу чију област наслућујемо у називима Дагонь и Дакронија.[38]

Ако су, дакле, називи за Дакију, Дагонь и Дакронију, као и народ Dagae, настали према имену идола Дагона, онда је, можда, и народ у том делу Подунавља почео да обожава идола Дагона или још кад је боравио на подручју Месопотамије, Мале Азије уопште, где је божанство Дагон поникло, или је култ Дагона у Подунављу прихватило кад је тај култ пренет из Мале Азије, и то или још у VI веку пре н.е. кад

[38] Радојичић, 55–62

је персијски цар Дарије организововао поход на европску Скитију (Oium?) или кад је римски цар Трајан 107. године н.е. заузео Дакију користећи, као и Дарије, трупе бројних народа из Мале Азије међу којима је могло бити и поклоника идола Дагона, кога су продужили да поштују и кад су се после 107. године задржали у Дакији као римској провинцији. Било зашто да се определимо морамо покушати да на путу од Кавказа или од изворних предела Еуфрата и Тигра, па преко Месопотамије и Мале Азије до дачког Подунавља, пронађемо неки траг носилаца култа Дагона или боље рећи траг Срба, јер се једино њима приписује да су „служили идолу Дагону". У тражењу неког трага треба напоменути да је у литератури на једном месту споменуто постојање „храма Serbca-бога Дакског" наводно негде у источном делу Мале Азије. Колико је познато, постојање тога храма није потврђено нити је, ако је постојао, утврђено где је био. Ипак, уз све околности о којима ће бити речи у трагању за именом Срби од Кавказа, преко Мале Азије, до Тракије и доњег Подунавља, не треба ни овај наговештај одбацити као сасвим безбредан, а ево због чега. Кад се погледа на нешто старије карте Персије и суседних земаља може се на већ раније споменутој карти Персије из 1724. године, нешто источније од изворног предела Еуфрата, прочитати назив Surb, док је то исто место на карти Asiatische Türkei из 1893 забележено као Surp, а на јужној обали језера Ван на истој карти налазимо једно место под именом Sarp. Одмах пада у очи да је назив Surp готово истоветан са називом Surpe којим је англосаксонски краљ Алфред означио положај Срба у једном делу Полабља (Surpe и Surfe). Назив Surb подсећа нас још и на многобројне називе којима су западни аналисти означавали Србе на подручју између Сале, Лабе и Одре, али и у северозападној Пољској и у Чешкој.

Ако, дакле, од изворног предела Еуфрата и Тигра кренемо према западу, претпостављајући да су се тим смером кретали и неки делови прадавних Срба на путу за Мореузе и Тракију, наићи ћемо на једну речицу, дугу нешто преко 50 km., која се са Тауруса слива и утиче у Еуфрат као његова десна притока. На тој речици, на поменутој карти из 1893. године наилазимо на једно место које се назива Sürfas. Како сматрамо да је наш познати класични филолог Милан Будимир у праву кад верује у прадавне балканско-анадолске везе и кад нас убеђује да је у Малој Азији у неко прадавно време постојала река Србица, додуше, по њему, недалеко од Троје (река Ксантос, Ксамандер), а да постоји мишљење да је и у Месопотамији у то време постојала река Србица, пада нам на ум да би река на којој се налази место Sürfas могла бити та месопотамска Србица. У том називу би слово ü могло бити онај полуглас ι који Скок осећа у називу Серфице или Селфице. На овом делу Еуфрата задржавамо се и због идола Дагона, јер је и тај део Еуфрата подручје на којем је обожаван идол Дагон. Претпостављамо да су Турци Селџуци кад су у XI веку наишли са истока и освајали део по део Мале Азије назив овог места изговарали и забележели према правилима свога језика и тако је вероватно било свуда где су Турци продирали и наилазили на Србе и српске називе места. Тако су свакако настајали и бројни називи у облику Sirfy, Syrfia и сл. кад су Турци после 1389 или 1410 почели наметати своју власт на Балканском полуострву и у суседним земљама, уколико неки називи нису настали још раније, у току монголских или освајања других азијских народа.

Због велике неверице која у науци постоји, и у нашој и у страној, да су европски Срби било када боравили у Месопотамији или уопште у Малој Азији, и да су са тог правца дошли у Европу, морамо се опет вратити Дагону, али пре тога да читаоце подсетимо на још два извора који као да прапретке Срба налазе такође у Малој Азији. Наиме, у *Повести времених лет,* познатој и као *Несторов летопис,* забележено је да су се после пропасти Вавилонске куле (у ствари, вероватно, после распада неког прастарог поретка у Месопотамији) народи разишли на све четири стране, с тим што су народи које је повео *Јафет* пошли на запад и север. Међу тим народима у Јафетовој скупини били су, како каже летописац, и Словени (што по свој прилици значи

народи од којих ће се много касније образовати Словени). За те Словене летописац је забележио да су се „После много времена зауставили *на Дунаву, у Подунављу* („по Дунаеви"), где су, каже, сада *Угарска* и *Бугарска* земља. Летописац затим бележи да̂ су се „од тих Словена [неки] разишли по земљи и тамо где су се зауставили прозвали су се по местима [земљама, подручјима] у којима су се настанили. Међу тим народима летописац спомиње и Беле Хрвате, *Србе* и Хорутанце, а онда каже да су на подунавске Словене наишли Власи, ту се населили и на силу наметнули своју власт.[39] Кад ово читамо пада нам на ум да се неке појединости из Повести времених лет налазе и у једном нашем родослову додатку уз Пајсијев текст о Србима и цару Ликинују (Лицинију). Тај део у нашем родослову гласи: „Јеште по разделенији језик [народа] именовани сут Србин од некоего Јелена иже Јеладу [Грчку] насели, и в стлпотворении размешени бише језици [народи,] и отоле прозва се Србин, и отоле мимошдшу много лет, Аугуст цар...".[40] У оба текста временска дубина је очигледна. И у једном и у другом тексту порекло Срба изводи се са подручја Вавилоније или из Месопотамије, са Еуфрата и Тигра (Фисон!). Спомињање Јелена (Грка) и насељавање Јеладе (Грчке) подсећа нас на сеобу Пелазга, а везивање назива Србин за вавилонско раздобље вероватно произилази из неке дубоке традиције, исте оне која је сачувана и у Повести времених лет. Оно што је за наше питање важно јесте податак да је Јафетова групација, стигавши у Европу, застала у Подунављу. То место је у нашем родослову вероватно изгубљено, а оно нас, чега у Повести времених лет нема, у далеку прошлост Срба уверава тиме што каже да су Србе тако назвали Јелини (Грци), а то би могло да значи да су при доласку у Европу наишли прво на Јелине (Грке, Пелазге) или

[39] Повесть временных лет. часть вторич. Приложения статьи и комментарии Д.С. Лихачева. Мосвка–Ленинград 1950.

[40] Љ. Стојановић, 40

су са њима и дошли из Мале Азије у Европу. Ту велику временску дубину од наиласка Срба до цара Августа односно до наше ере рачунања времена, писац родослова изражава делом реченице „и отоле мимошдшу много лет, Аугуст цар...", што може да се тумачи као да родословац није био у стању да другачије изрази ту велику временску дубину већ само са „много лет", при чему су му временски оријентири били, први-пропаст вавилонске куле, а други цар Август, при чему је, можда, мислио на појаву хришћанства као значајне прекретнице.

Али да се вратимо податку у Повести времених лет по којем су Срби (и Хрвати?), кад су дошли из Вавилоније најпре застали у Подунављу. На Подунављу се задржавамо пре свега због назива *Дагонь, Дакронија,* Dagae и *Дакија.* Но, ти називи, маколико значајни, не би нам у свему помогли да нисмо од етногола, лингвиста и познавалаца религије и култних обичаја сазнали да на подручју Оностране (првобитне) Дакије, као и Овостране (Dacia Ripensis i Mediterranea) живи народ који одржава неке обичаје који нису запажени међу Србима у другим областима. Стручњаци су те обичаје уочили не само на подручју данашње североисточне Србије, већ и северозападне Бугарске и југозападне Румуније, и то у првом реду у деловима ближим Дунаву. Од тих обичаја пре свих других интересује нас постојање идола и сахрањивање у кући *под прагом,* а затим и *пуштање воде мртвима.* Све нас ово интересује ради сазнања од кога су и када становници Подунавља у североисточној Србији примили те обичаје. То би нам много помогло да утврдимо или барем да смелије предпоставимо и одакле су становници тог дела дошли, када и којим путем.

Као што је познато, *Веселин Чајкановић,* веома упућен у питања религије и култних обреда сматра да су и стари Срби имали идоле, при чему подвлачи да су посебно били интересанти идоли звани пападес *на којима су биле само мало наговештене руке, а ноге уопште нису имали.* Код савршенијих примерака примећује се, каже Чајкановић,

тежња да се на неки начин маркирају глава или руке.[41] Што се тиче сахрањивања под прагом, Чајкановић закључује да је такав обичај постојао у најстаријој грчкој и римској прошлости, али и у нашем народу, при чему посебно указује на *„Пуштање воде"* мртвима за душу, које се у *Хомољском срезу* врши *над прагом,* а онда каже, и обичај у *Хомољском срезу* о новој години кад домаћин износи главу од божићне печенице и секиром је разбија *на прагу.*[42] Што се тиче обичаја сахрањивања у кући, Чајкановић каже „да су сахрањивање у кући практиковали, по свој прилици, *и народи који су становали на Балканском полуострву пре доласка Словена"* (подвукао Р. Н.). Иначе, у вези са „Пуштањем воде" и обичајем сахрањивања *под прагом* и *око огњишта* Чајкановић спомиње опет *Хомољски срез,* тумачећи да се „пуштање воде мртвима врши преко прага; праг се залива водом зато што се жели дотурити вода душама покојника који су испод њега". Међутим, у вези са „пуштањем воде" Чајкановић каже да оно није вршено само у кући преко прага, већ и *на реци,* преко извесних белутака, додајући да тај обичај потиче *из дубоке старине.* Објашњавајући улогу камена у култним обредима, Чајкановић додаје: „После свега овога о значењу белутака преко којих *омољске жене* изливају воду, не може бити сумње. *У тим белуцима налазе се душе предака.* Упадљиво је да Чајкановић у својим занимљивим и значајним описима култних обичаја у више махова спомиње *хомољски срез* и *хомољске Србе,* па то чини и кад истиче обичај када се *жене,* пошто су завршиле пуштање воде за мртве, прекрсте и поново *„пуштају воду сунцу, месецу и осталим небеским телима".* Објашњавајући овај поступак, Чајкановић каже да је пуштање воде небеским телима *жртва из сасвим друге категорије но што је мртвачки култ,* па додаје да је „Пуштање воде *сунцу, месецу* и *планетама* либација воде тим телима-дакле један детаљ из *небесног астралног култа.* Цео процес о *Великом Четвртку* (подвукао Р. Н.) и уопште сви *омољски* обичаји и цела религија врло су старински и примитивни и у таквој средини не може се очекивати астрални култ... Према томе, јасно је, прво, да је пуштање воде небеским телима, о *Великом Четвртку,* интерполација у култ мртвих-интерполација која с тим култом нема никакве везе, друго, за ту интерполацију није вероватно да је домаћег порекла, *она је по свој прилици постала на основу какве религијске радње која је унесена са стране."*[43]

Размишљајући на који су начин наши преци примили овај детаљ из култа небеских тела, Чајкановић се пита: *„да ли су га примили још пре него што су дошли на Балкан, или су га научили од домородаца у чијим су се замљама настанили, или је, најзад, та размена извршена онда када су се они већ одомаћили на Балкану".* Задржавајући се и даље на покушају да објасни порекло наведених обичаја, Чајкановић претпоставља да је тај култ „могао доћи само са *Оријента,* одакле су, уопште, долазили религијски покрети кроз цео стари, донекле и кроз средњи век, при чему скреће пажњу на *иранску религију* подсећајући да је *„вода у иранској религији свети елеменат, и што су разне манипулације са водом чиниле важан део иранског култа".* (подвукао Р. Н.).

Будући да је сав овај осврт на неке култове у *хомољском срезу,* значи на простору *Овостране Дакије* (Dacia ripensis) и тамо где мислимо да је *Дагонь,* учињен у жељи да се и у верским обичајима пронађе неки траг који би нас могао подржати у веровању и у уверењу да су и носиоци тих обичаја, управо њихови давнашњи преци, однекуд пореклом из земаља и држава у којима су ти обичаји настали и одржавани у прошлости, и то у прошлости којој је тешко одредити хронологију.

---

[41] Веселин Чајкановић, Да ли су стари Срби знали за идоле? Живот и обичаји, кн. 13. Студије из религије и фолклора. Српски етнографски зборник, XXXI, Београд, 1924.

[42] Веселин Чајкановић, Сахрањивање под прагом, СЕЗ, XXXI, Београд 1924

[43] Веселин Чајкановић, „Пуштање воде" о Великом Четвртку, СЕЗ XXXI, Београд 1924

У том циљу, да бисмо се што више приближили вероватном решењу, сматрамо да је неизбежно да укажемо и на једну библијску легенду у којој се помиње и божанство Дагон, несумњиво оно исто којем је „сва Србска служила". Наиме у Светом писму, у књизи о судијама, у глави 10. пише:

„И кнезови филистејски скупише се да принесу велику жртву Дагону богу својему, и да се провеселе, па рекоше: предаде нам бог наш у руке Самсона непријатеља нашега". А у Првој књизи Самуиловој, која се зова и Прва књига о Царевима, у глави 5 о Дагону је записано:

1. „А Филистејци узеше ковчег Божји и однесоше га из Евен-Езера у Азот.

2. И узеше Филистеји ковчег Божји, унесоше га у дом Дагонов, и намјестише га до Дагона.

3. А сјутрадан кад усташе Азоћани рано, а то Дагон лежаше на земљи пред ковчегом и они узеше Дагона и сместише га опет на његово мјесто.

4. А кад сјутрадан рано усташе, гле, опет Дагон лежаше ничице на земљи пред ковчегом Господњим, а *глава Дагону и обје руке одсјечене бијаху на прагу, само труп Дагонов бјеше остао* (подвукао Р. Н.).

5. Зато свештеници Дагонови који год улазе у дом Дагонов не стају *на праг* Дагонов у Азоту до данас (подвукао Р. Н.).

6. Тада отежа рука Господња Азоћанима, и мораше их и удараше их шуљевима у Азоту и међама њиховим

7. А кад Азоћани видјеше шта је, рекоше да не стоји код нас ковчег Бога израиљева, јер је рука његова тешка над нама и над Дагоном богом нашим".[44]

На овај осврт и спомен Дагона у Светом писму указујемо не само зато што је његово име налазимо у једном нашем рукопису уз Србе, већ и због спомена *прага* у библијском тексту и улоге *прага* у култним обичајима у По-

[44] Свето Писмо Старога Завета.

дунављу међу хомољским Србима, али и због назива Даге и Дакроније, па и због неуобичајених археолошких рибо探ликих налаза у Лепенском виру, чији поједини примерци неодољиво подсећају на представе Дагона било као богарибе или бога водених дубина. Чини нам се да у свему овом најмање има случајности.

Међутим, за наше веровање да су прастари преци једних Срба пореклом са Кавказа и да су на свом путу преко Месопотамије и Мале Азије дуже боравили и прихватили култ Дагона и неке култне обреде везане за прастаре обичаје народа још из сумеро-акадског или асиро-вавилонског периода, биће, надамо се, од користи да се упознамо са још неким веровањима у којима запажамо и неке елементе везане за жртвовања у виду „воде живота" и „хране живота", слична онима међу хомољским Србима. Тако се у сумерској легенди помиње богиња љубави Инана (Иштар), која се нашла у подземном свету и коју је њен отац Енки, владар и бог мудрусти, решио да избави из подземног света. Енки је, иначе, познавалац „хране живота" и „воде живота". Да би Инану избавио из подземног света најпре је створио два бесполна бића од којих је једном дао „храну живота", а другом „воду живота". Кад су ова два бића стигла у подземни свет Инанин леш је био *обешен о клин.* По одобрењу подземних богова један од ове двојице попрскао је леш „водом живота", а други „храном живота" после чега је Инана устала из мртвих. Приређивач овог спева каже да је спев преведен на хуријски и хетитски, да је нађен на глиненим плочицама откопаним у Малој Азији, и да припадају другој половини другог миленијума пре н. е.[45] Није ли у овом спеву упадљиво да је слично богињи Инани и у хришћанској религији Исус Христос био клиновима разапет на крсту, али је, како се верује, васкрсао и стекао бесмртност.

Али нас у вези са Чајкановићевим објашњењем да се у Хомољском срезу жртва у храни („храна живота) и води

[45] Законици

(„вода живота), која се приноси мртвима, и за чије порекло упућује на *Оријент,* веома много подсећа и на Тамузов култ. Наиме, пророк Језекија у својој визији идолопоклонства у Јерусалиму описује и један култ посвећен Тамузу. Тај се култ састојао у томе што су *жене тужбалице* оплакивале Тамуза, а у вези с тим неки познаваоци старих култова убеђују да овај култ Тамуза потпуно одговара служби пролећног божанства Ду-(м)узу, који се спомиње приликом одласка богиње Иштар (Инане) у подземни свет (пакао) и који у месецима јуну-јулу, њему посвећеним, са изумирањем растиња, и сам одлази у подземни свет, док *тужбалице* тим поводом јадикују и приносе му *жртву у води.* Што су у овом култу особито заступљене *жене* доводи се у везу са плодношћу коју овај пролећни идол отелотворује. Иначе, још је црквени отац *Хиеронимус* спомињао култ *Адониса,* који је, како се сматра, као продужетак Тамузовог култа раширен преко целе Предње Азије све до Грчке. Да поводом овога додамо да се сматра да је Тамуз, сумерски Думузи, син земље, у асиро-вавилонској митологији био бог биљног света, старо аграрно божанство (и за Дагона се мисли да је био бог жита), персонификација животне снаге, која се огледа у бујању пролећних вода и вегетацији, у клијању жита, развоју стада и др.

Кад се оволико задржавамо на култу Тамуза да додамо још један пример, који нас такође подсећа на обичај просипања воде у Хомољском срезу. Наиме, на једном *сумерском* печату приказан је бог Еа како седи на престолу и у рукама држи једну посуду. Из те посуде теку *два млаза воде* низ које клизи мала фигура бога Тамуза, који је, како је већ речено, сматран *богом воде* и назван је „истинским сином водене дубине". И један други призор из сумерске митологије везан је опет за божанство Еа. И на њему је бог Еа средишна личност, само је садржај на рељефу, на цилиндру, сасвим другачији. И овде бог Еа седи на престолу док му из оба рамена тече вода, али овде то нису само два млаза већ дужи таласасти токови у виду два речна тока између којих је фигура бога Ее. Испред бога Ее стоји једно божанство са два лица (прототип Јануса) иза којег је свита која води птицу Anzu, крадљивицу таблица судбине. Не знамо какво је тачно тумачење овог занимљивог призора, али нам се чини да поменута два водена тока не могу бити ништа друго до токови река Еуфрата и Тигра између којих је фигура бога Ее који је овде, по својој прилици, оличење меопотамских градова-држава. Ако би се овај призор овако могао схватити, онда бисмо у овим воденим токовима имали, можда, најстарији, рекли бисмо, картографски приказ Еуфрата и Тигра. Овде ова два призора наводимо, донекле, и због сачуване традиције у Подунављу да су Фисонци названи или по Еуфрату или по Тигру или и по једној и под другој реци.

Призор на (глиненом?) цилиндру из периода акадске династије (око 2350. године пре н.е.) приказује бога Еу (Еа) како седи док му из оба рамена истиче вода рекли бисмо у виду два речна тока. Испред бога Ее стоји једно божанство са два лица (прототип Јануса) иза кога је свита од два божанства који воде птицу Anzu, којој бог Еа треба да суди зато што је украла таблице судбине.

Будући да је Еа (сумерски Енки) био господар водених дубина, асировавилонски бог вода, мудрости и магије, по-

мишљамо да би се горња два водена тока могла односити на месопотамске реке Еуфрат и Тигар, па бисмо, можда, могли рећи *да се на овом цилиндру из периода акадске династије налази најстарији на свету зачетак географске карте на којој је бог Еа отелотворење Месопотамије, Међуречја*. Чини нам се да се погрешно тумачи да из Енкиних размена истичу два *млаза* воде. Тако се и на једном другом приказу на којем из једне *посуде* истичу *два млаза* воде и са њима фигура бога Тамуза (Думузи), сматра да су у питању обични млазеви воде.

Међутим, једно због у оба случаја *два тока* или *два млаза* воде, ваља помислити нису ли заиста у оба случаја у питању *две* моћне и животворне месопотамске реке-Еуфрата и Тигар. Уосталом, у горњем случају као да је очигледно да нису у питању *млазеви воде*, већ речни токови са јасно означеним кривудавим линијама које означавају кривудаве токове река и њихових обала.

Ако се сада вратимо неким описима култова у Хомољском срезу, у близини велике реке Дунава, запазићемо у неким појединостима тих култова очигледну сличност. Пре свега сматрамо да је Чајкановић, кад је споменуо обичај *пуштања воде сунцу, месецу и осталим небеским телима*, с правом указао на исток (Оријент), указујући да је вода у иранској религији свети елеменат и да су разне манипулације са водом чиниле важан део иранског култа. Кад је споменуо култни обичај који се обавља о *Великом Четвртку* додао је да су „сви омољски обичаји и дела религија врло старински и примитивни". У овој напомени пада у очи да у хомољском срезу на *Велики Четвртак жртву покојнику у виду воде приносе жене*, што је готово исто као у обичају на месопотамском тлу када *жене тужбалице*, оплакујући Тамуза (Думуза), приносе жртву у виду воде и то у *јуну-јулу*, значи опет приближно на измаку пролећа када и у хришћанском календару пада *Велики Четвртак*. Тешко да се све то случајно стекло, поготово кад имамо у виду запажање Хиеронимуса који каже да је Тамузов култ преко култа Адониса

пренет преко Мале Азије и у *Грчку*. То што се у нашем случају, у вези са жртвама у виду воде и хране покојницима у овим примерима не спомиње Дагон, Адонис и нека друга сумерско-академска-вавилонска божанства, не мора много да смета, јер се ионако сматра да се о култу Дагона врло мало зна. Рекли бисмо да јачу вредност, ипак, има чињеница да описани култови у Хомољском срезу и Подунављу који су, како смо видели, у неким појединостима готово идентични са онима на блискоисточном простору. Не спомиње се само имена богова на нашем подручју, што је и разумљиво после многовековног постојања хришћанства. Да се потсетимо, ако овим упоређењима споменутих култова додамо и култ Дагона, за који научници кажу да није довољно проучен и познат, чини нам се да можемо рећи да се стекло довољно разлога за помисао да су у Подунављу и преци становника који те култове одржавају у неко прастаро време те обичаје примили тамо где су ти култови у изворном садржају можда били у нечему и нешто другачији, али су се у основи одржали и до наших дана. Будући да су у вези са поменутим култовима у Хомољском срезу, у Подунављу, спомињани само Срби или Србо-Власи, рекли бисмо да је сасвим могуће да су *Срби* или *Србо-Власи*, који и у наше време одржавају неке појединости описаних култова заиста потомци оних Срба који су у непознато време доспели у тај део Подунавља као поштоваоци Дагона и култних обичаја насталих на просторима на којима је у прадавно време поштован Дагон као бог-риба поникао на великим рекама Еуфрату и Тигру чије су воде уистину биле извор живота и благостања бројних народа и држава у Месопотамији. Називи *Дагонь, (Дагонија), Даге, Дакронија (Дагонија)* и *Дакија* само учвршћују наше уверење да се све о чему пишу наши поменути родослови и други извори у вези са Дагоном односи на подунавље некадашњег Хомољског среза и блиског подручја која припадају Румунији и Бугарској а налазе се у близини Дунава.

*
*   *

Сва ова досадашња размишљамја, претпоставке и предлози, мада смели, сматрамо да су неизбежни. Вековима се већ зна да је порекло Срба, питање њихове постојбине, односно праотаџбидне, значење имена, времена и праваца њиховог кретања, као и простора на којима су се трајно населили, било предмет проучавања великог броја научника разних струка, али, нажалост, ниједно од горњих питања још увек није решено; постоје само бројне теорије и покушаји да се помоћу њих нађе решење прихватљиво за све стручњаке. Иначе, питање порекла Срба најчешће је проучавано са питањем порекла Словена. Покушавало се да се разним методама утврди да ли су Срби заиста још од прве појаве припадали словенској групацији или су се у своје време, незнано које, „пословенили", што је знатно отежавало трагање за њиховим кореном.

Пред истраживачима порекла Словена, међу њима и Срба, стајали су бројни и веома сложени проблеми. Не само да није било ни издалека јасно где им је била првобитна постојбина, већ ни ко су им били непосредни суседи, па у вези с тим, и када су из те непознате прапостојбине кренули, у ком правцу, и да ли су се покренули сами, својевољно, или у заједници са неким другим народима, сродним или сасвим другог порекла. Због неупућености у том смислу јављала су се различита мишљења о суседима Срба у најраније време и о евентуалним саучесницима у току кретања. Како је врло вероватно да се из прапостојбине, ма где било да се налазила, нису покренуле у исто време све групе Срба, поготово ако се њихова првобитна отаџбина налазила, како неки мисле, на Кавказу дугом око 1000 километара, а широком око 200 километара. Таква неизвесност рађала је бројне теорије не само о првобитним стаништима и етничкој припадности, већ и о правцима кретања, да ли северно од Црног мора или јужно, смером преко Мале Азије. Сложеност је настајала због тога што се од те овде или

онде замишљане праотаџбине, ако је била рецимо, на источном рубу Европе, до Централне Европе и Балкана, где у историјско време затичемо име Срби, спомињу бројни други народи као Венеди, Сармати, Скити, Алани, Анти, Свеви, Готи, Словени и многи други о којима такође не знамо ништа поуздано. Тешко је било и са дужином времена кретања од чега је такође много шта зависило у историји народа о којем је реч, у овом случају у историји Срба. Ништа не знамо када је покретање из праотаџбине започето и колико је трајало, а поготово ништа не знамо о побудама које су народе нагониле да оставе своја првобитна станишта, свакако опет многовековна. Не знамо много ни о религији и култним обичајима, па ни о језику и културним тековинама друге врсте, као ни о друштвеном и државном уређењу, начину живота, оружју и занимањима, и о многим другим појединостима којима се једна етничка скупина разликује од друге. Кад је реч о кретањима и сеобама ширих размера велику забуну ствара везивање тог кретања пре свега за т. зв. Велику сеобу народа, јер се ствара утисак да је тек та сеоба, чији ни прави узроци ни домет нису потпуно објашњени, допринела да је распоред народа на почетку средњег века био онакав какав се обично приказује поделом Европе претежно на германски, романски и словенски свет уз упорно настојање да се докаже који је од народа из тих ширих групација први стигао на територију на којој га историја затиче, не били се тако стекло „историјско" право на примат и нашло оправдање за потискивање онога који је, тобож, касније стигао на „своја" одредишта. Свашта се у науци предузимало ради одбране тог „примата", мада нису налажени непобитни докази о томе ко је историјски старији, а поготово не ко је важнији. Кад је реч о пореклу и најстаријој историји Срба, који су врло рано укључени у словенску групацију, проблеми су се све више компликовали, између осталог, и због тога што се није могло утврдити да ли су Срби одувек били Словени или су се „пословенили" кад су се као народ сасвим другог порекла нашли у словенској маси, било као победиоци или као по-

беђени. Прерано или, можда, чак и неоправдано изједначавање Срба са Словенима могло је ометати истраживање порекла и једних и других. Јер, ако би било да су Срби иранског, алародијског, аланског, сарматског антског или неког другог „несловенског" порекла, онда би настала велика забуна ако бисмо их „у невреме" сврставали у Словене упорно покушавајући да и једне и друге везујемо за историју „уједињеног" народа и онда када они то нису били. Зар није упадљиво да Јордан (VI в.) на огромном простору, углавном европском, именује само Венеде, Словене и Анте, а само три века касније (средином IX века) Баварски географ тврди да су Zeriuani (Срби) најстарији и најраспрострањенији народ из којег су се развили сви Словени. Како се ту снаћи са вековима, просторима, пореклом и особеностима сваког од наведених народа или група народа, и то са веома оскудним подацима за читаве векове. Ако немамо поуздане податке о сваком од поменутих или и неких других народа из времена њиховог постанка, како је време одмицало њихове су се особености мењале, мешале са особеностима ближих или даљих суседа, па је постајало све теже истражити њихове првобитне одлике, оне док су постојали као издвојене етничке групе. Непознавање тих првобитних карактеристика веома много отежава оријентисање истраживача у времену и у простору. Уосталом, колико је проблем порекла и старости Срба одувек био сложен најбоље ћемо сагледати пратећи вишевековне напоре знатижељних научника, Много пута ће нам се учинити да су се сасвим приближили жељеном решењу, али када се мало више удубимо у њихове предлоге и решења запажамо да увек понешто недостаје.

Руковођен жељом да и сам допринесе неком, макар и незнатном, расветљавању проблема порекла Срба и њиховог места у историји европских народа, писац ове књиге определио се за овакав приступ и композицију текста, као и начин расправљања, сматрајући да ће тако помоћи читаоцима да се боље снађу пратећи пишчева указивања пре свега на она места у досадашњим научним истраживањима која

су била или запостављена или приказивана на начин који се разликује од начина у овој књизи примењеног.

Писац је свестан да се, опредељујући се за овај начин расправљања и за овакве предлоге решења, упустио у помало наобичајени поступак, односно приступ, који у извесном смислу одудара од мање или више досадашњег стереотипног прилаза овој проблематици. Ако је у томе зашао у неку странпутицу остаје, ипак, нада да ће се, као и до сада наћи појединци који ће новим аргументима указати на прави пут. То што прави пут није до сада нађен не треба да забрињава. Неке посебне забринутости није ни до сада било. И до сада се безбрижно лутало. Ако су све до данас векови протекли у тражењу правог решења за проблем порекла и историје Срба у склопу европске историје, па и шире, утеха је што је историја таква наука да су јој, где год се окрене, путеви слободни до у недоглед. Уосталом, тако је и у свакој другој науци.

Да писцу ове књиге није било лако да се снађе са малобројним и подацима оскудним изворима могло се запазити из досадашњег излагања, а да није било једноставно ни свима онима који су почев од XV века крајње савесно прилазили решавању истих проблема којима се и писац ове књиге до сада бавио видеће се из следећег прегледа заслужних прегалаца понетих идејама хуманизма и ренесансе.

II

ХРОНИЧАРИ И ИСТОРИЧАРИ XV ВЕКА О ПОРЕКЛУ И ЗНАЧЕЊУ ИМЕНА СРБИ

Прекретница која је у развоју мисли и полету човековог стваралаштва настала појавом Хуманизма и Ренесансе покренула је и бројна питања везана за настанак човека, појаву појединих народа и развој њихове историје. Један од тих учених људи био је и *Лаоник Халкокондил* (1430-1480), писац *Историје Византије* од 1298 до 1464).[46] По природи посла којим се бавио Халкокондил је био веома заинтересован за порекло и кретање пре свега балканских народа, али је био свестан да је питање тако сложено да се, кад је реч о пореклу, не може ограничити само на Балканско полуострво. Већ код спомена Сармата и Илира Халкокондил је у недоумици како да објасни њихово порекло, долазак и географске положаје. Још кад је констатовао да Сармати и Илири говоре врло сличним језиком, Халкокондил је рекао да су Илири на Јонском (Јадранском) мору све до Венета [Венеције], али је додао да не зна који је од ова два народа старији, које се земље могу сматрати њиховим праотаџбинама и да ли су

[46] Franz Grabler, Aus dem Geschichtswerk des Laonikos Chalkokondylos. Europa im XV. Jahrhundert von Byzantinern gesehen. Byzantinische Geschichtsschreiber. Graz–Wien–Köln (1954), 34 и др. (даље: Byzant. Geschichts)

Илири из Европе населили Пољску и Сарматију или су Сармати прешли на ову страну Дунава и населили Мизију [Мезију] и земљу Трибала, а пре свега земљу Илира на Јонском мору све до Венета. Како је у ствари било, казује даље Халкокондил, нисам могао ни од једног историчара да сазнам, нити сам и сам у стању нешто поуздано да кажем.

Међутим, занимљиво је да Халкокондил, ма колико да је био у неизвесности, на једном месту изјављује да су ови народи, Мизи, [Мези, Словени] и Трибали, за које је раније рекао да су Срби, *најстарији и највећи међу народима нашег света*, што је, као што знамо готово истоветно са тврђењем Баварског географа да су Срби најстарији и најбројнији и да су од њих настали сви Словени. Очигледно у недоумици кад се питао да ли су ови народи (Словени) дошли са севера или су се са југа селили на север, Халкокондил примећује да се ти народи разликују по називима, али не и по обичајима и језику (изговору). А кад су се, каже, већ расули по Европи настанили су се и на неким местима на Пелопонезу, у Лаконији, на планини Тајгет и на предгорју Тајнарон. Овде сад Халкокондил као да опет није сигуран шта је и како је било. Наиме, кад је навео који су се народи населили у Лаконији (Спарти), на Тајгету и Тајнарону, Халкокондил продужава додајући да се и од Дакије до Пинда, према Тесалији, раширило једно племе, које је и у једној и у другој земљи познато под именом Власи, али, каже он даље, ја немам податак који би ми помогао да се одлучим и кажем који је народ коме дошао, али знам сигурно *да Трибали, Мизи (Мези), Илири, Хрвати, Пољаци и Сармати (Руси) говоре истим језиком, па из тога закључујем да ови народи припадају једни другима, да су сродна племена.* Током времена они су населили различите земље, па је међу њима настала разлика у обичајима и неким другим појединостима. Свестан да се не зна поуздано како се шта догађало Халкокондил закључује да се не зна ни како је постојеће стање настало; може се само закључивати али се не може тврдити.

Иначе, кад говори о становницима западног дела Балканског полуострва, Халкокондил употребљава назив Илири, уз које увек спомиње Јонско море, у ствари Јадранско. То се види и из оног места на којем каже да су Илири врло стари народ и да се данас називају Босанци, али овде опет понављања своје убеђење да Далмати и Мизи (Мези), као и Трибали (Срби) и Сармати (Руси) говоре истим језиком као и Босанци и да једни друге без икакве муке могу разумети.

Али, као што је речено, Халкокондила је стално занимало и мучило једно питање, које и јесте веома сложено: како је дошло до постојећег распореда поменутих народа на Балканском полуострву. Мада није једноставно пратити Халкокондилово казивање и објашњење, рекло би се да је, што се тиче Босанаца, сматрао да су они из земље на Јонском мору (Јадранском), као велики и врло угледан народ покорили Тракију, после чега су прешли реку Истер (Дунав) и населили сарматску земљу. Овакво тумачење Халкондилу се чини прихватљивијим него, каже, како неки мисле, да су, протерани од Скита, прешли на ову страну Дунава, па, пошто су покорили тамошње делове Тракије стигли све до крајњег угла Јадранског мора.

Да је Халкондил веома много био заокупљен питањем Трибала (Срба) и Илира (под којима подразумева словенске народе на некадашњем илирском простору) потврђује се у више махова. Колико се уопште може утврдити, каже Халкокондил, одакле су Трибали (Срби) дошли и како су успели да се уздигну *до једног од највиших положаја у Европи,* може се рећи да су од племена Илира (Словена) и да су из земље према западу, на Јонском мору, продрли до града Скопља, при чему додаје да говоре језиком јако сличним илирском, али како су поселили највећи део земље на Јонском мору (Јадранском), све до Венеције, то није тешко претпоставити да су они протерали Трибале који су се раширили по Европи, јер, додаје Халкокондил, оба народа [Илири и Трибали] и данас имају исти језик, исте обичаје и начин живота.

Занимљиво је да се Халкокондил овде дотакао и питања односа Илира (у ствари Словена на некадашњем илирском простору) и Албанаца, истичући одмах *да нису у праву они који сматрају да су садашњи Албанци Илири.* Не разумем, каже он, како се уопште може рећи да су Албанци илирског порекла. Из поузданог сазнања знам да су се они (Албанци) покренули из околине Епидамноса (Драча) и отишли према истоку, у Тесалију, Етолију и Акарнанију, као и у извесне делове Македоније где су се населили. Додуше, примећује Халкокондил, кад је реч о Албанцима, не могу поуздано да установим да ли су, како неки тврде, *прешли из Јапигије (Апулије) у Епидамнос (Драч) и тамо заузели неко подручје и раширили се, или су на подручју Драча одувек били суседи Илира, па су постепено заузели простор источно од Епидамноса (Драча).* У сваком случају, оба народа, и Трибали и Албанци, иселили су се из земље на Јонском мору (Јадранском ?).

Као што смо могли запазити, очигледно је да се још средином XV века Халкокондил, мада за оно време високо образован, тешко сналазио описујући географске положаје појединих народа и објашњавајући њихово порекло. Да је желео пре свега да разреши питање порекла балканских народа, и то посебно Срба, Албанаца и Бугара, Халкокондил то чини, вероватно, због тога што је реч о народима најближим Византији. То се, изгледа, види и по томе што он, спомињући Босанце као Илире (Словене), Србе као Трибале или Трибале као Србе, и Албанце, не говори о њиховом односу према Турцима (Османлијама) мада је реч о бурним догађајима од половине XIV до половине XV века, већ жели једино да утврди када су ти народи и одакле дошли у земље у којима се налазе у време кад о њима говори. Он је несумњиво знао да су Илири стари балкански народ, али кад под тим именом подразумева Босанце као словенски народ имамо утисак као да је хтео да каже да су и они давнашњи становници некадашњег илирског простора. А кад је за Трибале, опет стари балкански народ, рекао да су Срби, вероватно се угледао на неке старије византијске хро-

ничаре, који су много пре Халкокондила уз Трибале спомињали Србе. За наше питање, за питање порекла и старости Срба, значајна је Халкокондилова опаска по којој су Мижани (Бугари, у ствари словенски становници Бугарске) и Трибали (Срби) *„најстарији и најбројнији народи нашег света"*. Ваљда због убеђења да су Срби, које налази на Балканском полуострву, заиста најстарији народ, Халкокондил и није био у стању да објасни када су се и како нашли на балканским просторима, односно да ли су у близини Јонског (Јадранског), али и Јонског, мора дошли однекуд са севера или су се већ као стари становници Балканског полуострва једним делом издвојили и отишли преко Дунава, после чега су доспели до ивице настањеног света. Било како да је било Халкокондил је уверен да је тај словенски свет доспео и на Пелопонез, у Лаконију, на висове Тајгета и Тајнарона. То је важно имати у виду кад се поставља питање порекла и времена настанка Србице у Тесалији и кад уопште размишљамо о могућем струјању и продору утицаја из Мале Азије с једне стране у Тракију, а с друге у Македонију, Средњу Грчку и на Пелопонез.

Ова и оваква Халкокондилова размишљања, па и његове недоумице, драгоцени су прилог проучавању сложеног питања порекла и старости неких балканских народа, међу њима и Срба. Занимљиво је да Халкокондилова запажања о сродности језика на широком европским словенским просторима налазимо код још једног Византинца из истог века, код Ласкариса Кананоса, али да пре осврта на Каноносово казивање не заборавимо да још једном истакнемо Халкокондилово запажање о пореклу Албанаца и правцима њиховог ширења, особито она места на којима он порекло Албанаца изводи од *Јапига,* при чему спомиње *Апулију,* као и онај део свога казивања на којем говори о језгру Албанаца око Епидамноса (Драча) и о њиховом продору одатле у Етолију, Акарнанију и део *старе* Македоније, док правац према северу (касније области Метохије и Косова) и не спомиње, што је важно, јер он каже да му је *лично* *познато* у ком су правцу Албанци почели да се шире из свог језгра око Драча.

Већ споменути *Ласкарис Кананос* као морепловац, пловећи дуж Балтичког мора у XV веку, бележио је у свом дневнику земље на које је наилазио. Тако је, прошавши Пруску и град Данциг, записао да је, удући даље према западу, наишао на земљу која се зове St(h)lavonia [Славонија, Вендска земља] чији је главни град Либек (Lupek), што значи да је обала читаве Померанијe од Данцига (ушће Висле) до Либечког залива била словенска. Али нас из овог Канановог описа пловидбе Балтичким морем посебно привлачи једна његова опаска док је боравио у Либеку (Лупек).[47] Боравећи у том граду, који се, према ономе што знамо о положајима словенских племена у том делу Балтика, морао тада, као и раније, налазити у земљи словенских Ободрита (Бодрића). До XV века су Немци покорили тај део словенских земаља и увелико спроводили германизацију, а Либек (основан 1143. године) био је један од развијених трговачких градова Ханзе, али је словенски језик још увек био очуван. Тај словенски језик чуо је и Кананос. Будући да је познавао и словенски језик којим су говорили словенски становници на југу Пелопонеза, Кананос је, слушајући говор словенских становника Либека и околине био убеђен „да одатле [из Либека и околине] воде порекло Зигиоти на Пелопонезу. Јер овде има *много места* у којима се говори истим језиком као и међу Зигиотима". Нажалост, ни Кананос као ни Халкокондил, нису нам неким примерима омогућили да упоредимо у којој је мери словенски језик на југу Пелопонеза сличан језику којим су говорили Словени у Либеку и околини. Ти примери би били драгоцени прилози проучавању повезаности словенских језика, њиховог корена, гранања и постепеног удаљавања и стварања посебних језика, насељавањем појединих словенских племена на просторима удаљеним једних од других. Сигурно је вео-

[47] Die Nordlandreise des Laskaris Kanons (Byzant. Geschichts.)

ма упадљиво да још у XV веку Халкокондил тврди да на огромном простору словенски свет говори, како се њему чинило, истим језиком и једни друге разумеју. Готово то исто тврди и Кананос кад упоређује језик (говор) словенских становника Либека и околине и словенских становника чак на другом крају Европе, на обали Јегејског (Средоземног) мора.

Али нас Кананосова изјава о језику у Либеку и околини нагони да његову опаску упоредимо са Вибијусовом напоменом о Лаби као граничној реци између Свева и Цервеција, као и о изјави Баварског географа о Зериуанима као најстаријем и најраспрострањенијем народу и језгру свих Словена. Ако је Вибијус V-VI век н.е.) сигурно знао да река Лаба дели Свеве од Цервеција, а Кананос (XV в.) опет сигурно знао да становници Либека и околине гȍворе истим језиком као и становници на југу Пелопонеза, ми, свеједно, не можемо знати о којем је народу реч ни на северу ни на југу. Од Вибијуса до Кананоса прошло је близу 1000 година, па ако су у Вибијусово време у Либеку и околини и били Срби, готово је сигурно да су у Каноносово време на том простору живели Ободрити. Из историје ратова franačких владара у VIII и IX веку против Словена поуздано знамо да су на десној обали доње Лабе били Ободрити (Бодрићи), јужније од њих Вилци (Љутићи), а јужније од Љутића, између Сале и Лабе, и источно од Лабе, Срби (Сораби). Ми не знамо сигурно до које су мере у оно време ове три групе биле међусобом сродне и како су се и када на десној страни доње Лабе нашли место Цервеција Ободрити и Вилци, нити у којој су мери језици ове три групе били сродни у доба Цервеција, а у којој мери у доба франачко-словенских ратова, а поготово у којој је мери та сродност постојала у време Ласкариса Кананоса. Међутим, питање сродности језика не можемо постављати само у односу на горње три групе на северу, већ и у односу на словенске становнике на југу Пелопонеза. Ако је на северу, око доње Лабе, и дошло у току око једног миленијума до промене географских положаја,

морамо се питати шта је за то време било на југу Пелопонеза? Кад Кананос каже „да одатле (од Либека и околине) воде порекло Зигиоти на Пелопонезу" питамо се да ли је Кананос мислио на најстарије словенске (српске?) становнике на југу Пелопонеза или је и тамо у међувремену дошло до до неких промена, пресељавања, па Кананос мисли да су ти каснији словенски становници јужног Пелопонеза језички сродни са каснијим словенским становницима Либека и околине, те у том случају не би било речи о сродности Вибијусових Цервеција (Срба), већ о сродности Ободрита и евентуално Љутића, па би то одговарало мишљењу и закључку немачког филолога Хајнриха Кунстмана који тврди да нису Ободрити, како се Кананосу чини, од Либека отишли на Пелопонез, већ да су словенски становници са југа Пелопонеза дошли у Либек у околину. У сваком случају, све док се научно детаљно не проучи шта у суштини значи Кананосова вест о пореклу пелопонеских Словена из Либека и околине, ми не можемо да занемаримо Вибијусову вест о Цервецијима као Србима са десне стране доње Лабе, што значи и у Либеку и околини. У том случају би остала могућност, ако је то пресељавање Словена сȁ севера на југ било врло рано или барем од V-VII века, да је у том походу било и делова оних Срба за које Вибијус зна баш у околини Либека. Због ове неизвесности рекли бисмо да овај проблем није толико историјски колико језички. Будући да је овде очигледно реч и о (западној) Померанији чини нам се да би можда већ сада било од користи да наведемо неколико речи са померанског подручја које тако много звуче на језик којим се у раније време говорило на далеком југу: дамба гора (храстова гора; дамб-дуб?), svanta гора (света гора), броза мост (брезов мост), долге мост (дуги мост), високе брег (висока обала), кнезе граница (кнежева граница), гламбике луг (дубока мочвара, луг), трестини луг (тршчана мочвара), добрепол (добро поље), бозе пол (божје поље), стар броде (стари прелаз, газ), горен (узвишење), језер (језерце), кален (бара, каљуга), pjask (песак), глинка

(глина), бистерница (плаховита, брза река Бистрица), студеница (извор), ztulp, столп (стуб) и др.[48]

Пратећи размишљања и процене Халкокондилове и Кананосове о пореклу и кретањима Словена, као и о географским положајима у разним деловима Европе, зачуђује нас да већ у XV веку чак ни образовани људи нису били у стању да се са више сигурности определе за порекло појединих народа исте етничке групације, који су се налазили на супротним крајевима Европе, а за чији су језик и обичаје тврдили да су слични, па чак и исти.

Нажалост, одговор на горње питање не добијамо ни од других учених људи XV века, мада нам се у једном тренутку учини као да су сигурни у оно што тврде. Посебно смо нека решења могли очекивати од *Флавија Бјонда* који је и дуго времена после смрти сматран за врло угледног познаваоца прилика и догађаја после пада Западног римског царства. Он у тим приликама казује у свом делу *„Историја од пада Римског царства"*.[49] У овом његовом интересантном и значајном делу посебну пажњу привлачи податак о некадашњим римским провинцијама Далмацији и Илирику, али и о неким подручјима за које су Римљани, док су били моћни, били веома заинтересовани. Кад је тако на једном месту констатовао да су Вандали и Бургунди напустили своја подручја, Бјондо најпре каже да су њихове земље заузели Словени који су дошли *са истока,* па одмах додаје да тамо нису остали дуго, јер се, каже, *један њихов део* за време цара Маврикија издвојио и стигао у Далмацију и Илирик. Мало даље Бјондо нас овим речима обавештава који су то, како мисли, Словени били: „а они који су остали код куће нешто касније променили су имена и једни су названи Polonos (Пољаци), а други Boemos (Чеси)". Свакако

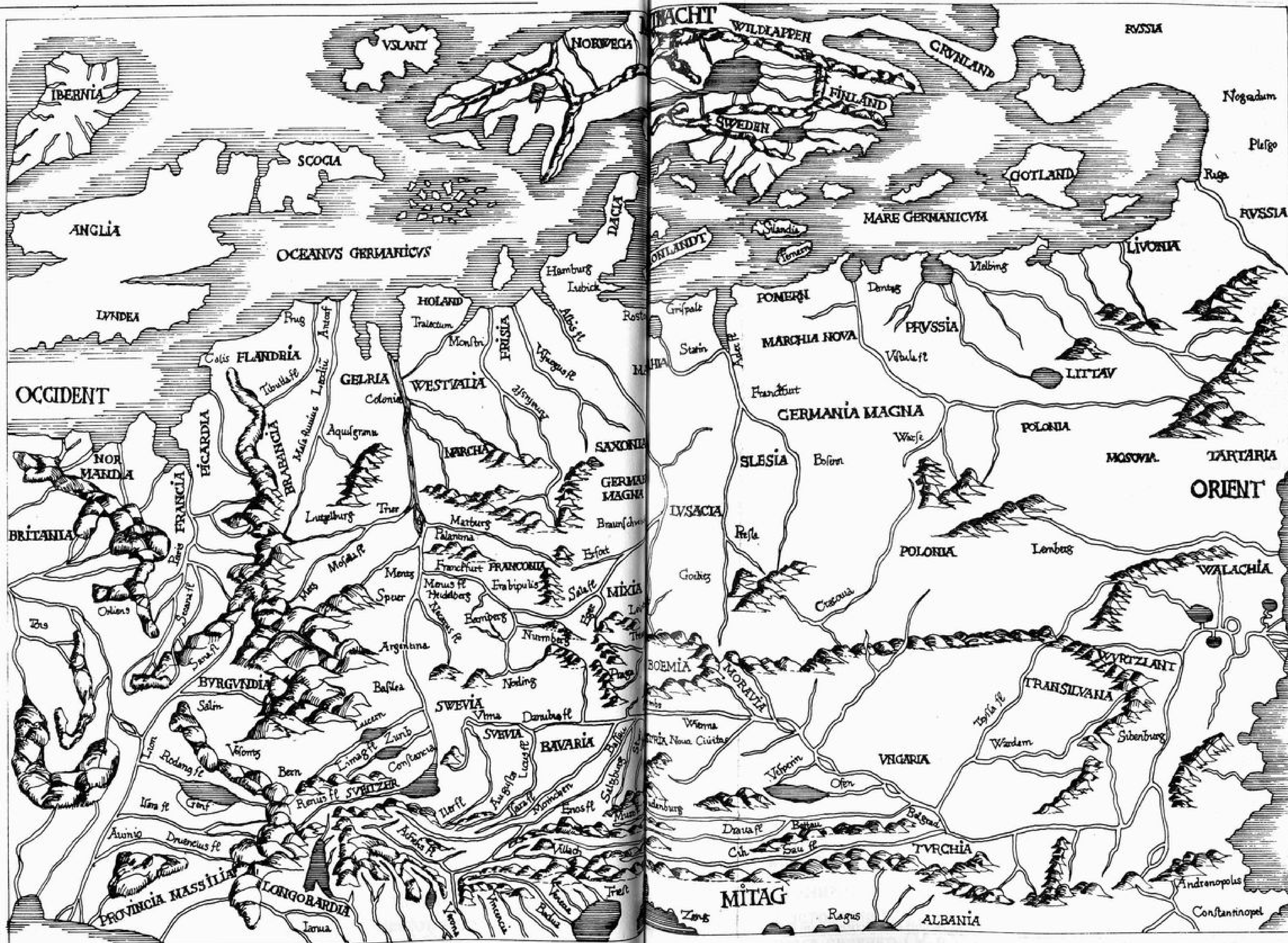
[48] Codex Pomeraniae diplomaticus. Herausgegeben von D. Karl Friedrich Wilhelm Hasselbach... und D. Johann Gottfried Ludwig Kosegarten, Greifswald 1862

[49] Blondi Flavii Foroiuliensis Historiarum de inclinatione Romanorum. Impressarum Venetiis Thomam Alexandrinum anno salutis MCCCCLXXXIIII Kalendis Julii. Tu i Abreviatio Pii Pont. max, supra decades Blondi ab Inclinatione Imperii usque ad tempora Joannis Vicesimi terti Pont. max.

се на те исте Словене односи и његово обавештење по којем „...и Сверопилус краљ Далмације и народ који му је био подчињен, а који је водио порекло од германских Боема, тада су [Словени] први пут примили хришћанство". Најзад, занимљива је и вест: „... Међутим арапски Сарацени нападоше Сицилију. Целу приморску обалу опустошили су пљачком и пожаром, Склави [Словени] заузеше Истру и Далмацију и од њих наречена би Склавинија, а дошли су пак из прекодунавских крајева". Ово „прекодуваских крајева" односи се свакако на Чешку и Пољску, али можда и на источније делове, јер Бјондо за Словене каже да су се тако назвали по имену Словена који су становали на Кимеријском босфору и реци Дону, што нас подсећа на скитску област Oium и Serene. По Јордановом опису та се област граничила са Доном.

Одатле су, каже Бјондо за ове кимеријске Словене, дошли и заузели станишта Вандала и Бургунда, али, настравља Бјондо, нису дуго задржали онај словенски назив, јер кад је један њихов део за време цара Маврикија отишао у Далмацију и Илирик, они који су остали код куће мало касније променили су имена и једним делом назвали се Polonos (Пољаци)а другим Boemos (Чеси).

Упадљиво је да се крајем овог истог века (XV) слично говори у још једном делу, у Chronicon Mundi (Хроника Света), чије се издање на латинском језику наводи под годином 1493, а на немачком под годином 1494. Одмах пада у очи да је у њој податак који нас интересује готово истоветан са податком о Сверопилу и Словенима код Бјонда, што наводи на помисао да је састављач Хронике те податке преузео из Бјондове књиге штампане неколико година раније. У Светској хроници уз вест о Сверопилу у индексу стоји написано: „Словени воде порекло од Бохема и Германа", али ваља додати да је у преводу Хронике са латинског језика на немачки „словенски народ" означен као „вендски народ" „који води порекло од боеманских Немаца", што би требало схватити као да је овај коментатор под Вендима подразу-

Карта у Светској Хроници (1943)

мевао како оне Словене који су отишли на југ тако и оне који су остали на северу (Boemos и Polonos).[50]

На крају овог осврта на податке о Словенима и Србима у делима хроничара XV века можемо додати и Eclaubovu најстарију немачку карту путева из 1501, јер она по свом садржају и години издања свакако припада више XV веку него XVI. На тој карти је у залеђу Сплита, Шибеника и Задра крупним словима убележен назив WINDEN. На њој су у северозападном делу убележени још и називи, између Саве и Драве, Bossen источније и Krobaten западније, а затим и називи Histria, Krain, Kernten и Steiermark. Ови Winden су свакако исти народ који је у светској хроници назначен као „вендски народ", односно као „Словени који воде порекло од Бохема и Германа". Будући да је састављач Хронике уз назив Winden јасно означио и положаје Босанаца (Bossen) и Хрвата (Krobaten) као да је очигледно да је он сасвим добро знао који је то „вендски" народ населио Далмацију. Упућивање на Бохеме и Германе односи се, највероватније, на Полапске Србе и доста одговара и Порфирогенитовом податку о пореклу Срба са подручја Сала-Лаба-Одра-Влтава, али и на северозападну Пољску на коју се по свој прилици односи оно Polonos. Спомен Германа („... од Бохема и Германа") не треба да збуњује. У Ецлаубово време добар део полапског подручја био је под немачком влашћу, али и он и писци XV века знају да су то у ствари Словени, „вендски Словени", „вендски Срби". Дакле, очигледно је да је и Бјондо хтео да каже да су споменути Венди у своје време дошли у Далмацију и Илирик из земље у којима су се до XV века развиле, уз неке немачке државе, и Чешка и Пољска.

Део Ецлаубове најстарије немачке карте путева из 1501. године. На њој су Winden (Венди) јасно уцртани у залеђу Задра (Zara).

Али да се вратимо подацима које нам је оставио Халкокондил и да покушамо да утврдимо у којој се мери његови, Кананосови, Бјондови и са састављача Светске Хронике, као и Ецлаубови, узајамно потврђују и да ли се уопште односе на исту групу Словена, можда и Срба, и на исти простор. У настојању да боље осветлимо наведене недовољно јасне податке, особито оне који се односе на могуће везе становника Либека и околине са онима на југу Пелопонеза не смемо заборавити ни податке које налазимо у Франачким аналима, а који се односе на франачко-словенске сукобе крајем VIII и почетком IX века. Као што је познато, јачањем и ширењем своје територије Франачка држава је под Каролинзима крајем VIII и почетком IX века дошла у сукоб са словенским племенима која су боравила источно од Лабе и Сале (Ободрити, Љутићи, Вилци и Сораби, Срби). На самом почетку IX века, да би сачували освојене словенске земље Франци су за време Карла Великог основали т. зв. *Зорбску марку* у пограничној словенској области, углавном између Сале и Лабе, где су претежно живела српска (зорбска) племена. Борбе које је за време Карла Великог (768-814) водила велика и моћна Франачка држава против Саксонаца западно од Лабе и Словена источно од Лабе биле су и дуге и тешке, што доказује да су Ободрити, Љутићи и Срби на свом простору морали бити и бројни и добро организовани, што, опет, даље значи да су на тим својим просторима морали боравити и који век раније, у Атилино време свакако (V в.), јер су, изгледа учествовали и на Ка-

[50] Chronicon Mundi. Прави наслов: Registrum huius operis libri chronicorum cum figuris et imaginibus ab initio mundi. Norimbergae MCCCCXCIII

талаунским пољима на Атилиној страни против Римљана (451).

Да су Срби у то време могли боравити и западно од Сале и Лабе потврђује нам не само споменути Vibijus Sekvester већ и бројни немачки анали. Вибијус, кога стављају у половину VI века н.е., оставио је у свом далу De fluminibus овај податак: „Albis Germaniae Suevis a Cervetiis dividit Mergitur in Oceanum". Многи истраживачи назив града Zerbst-a (Србишче) изводе по овим Вибијусовим Цервецијима (Cervetii), а за становнике тог подручја тврде да су Срби. Истовремено из овог податка о Цервецијима доказује се да је Прокопије с правом саопштио да су Херули, кад су крајем V или почетком VI века, после пораза од Лангобарда кренули у Туле, прешли најпре преко „свих племена Словена", што по свој прилици значи преко српског подручја. Не треба много ни доказивати да је и Баварски Географ мислио на Србе кад је средином IX века споменуо Zeriuane као велики и моћни народ. Баварски Географ је могао бити и сведок догађаја описаних у франачким и другим аналима и хроникама о односима између Франака и Словена на подручју Мајна, Сала, Лаба. Да још подсетимо да и Јорданово (VI век) указивање на огромни простор винида можемо схватити као податак о постојању и Срба, вендских Срба. Они као Цервецији нису на тај простор дошли између VI и IX века, већ су ту били још одавно.

Кад сад упоредимо податке о Венедима (Словенима, Србима?) у наведеним изворима од Херодота (V в. пре н.е.) до Порфирогенита (пол. X века н.е.) и упоредимо их са казивањима Халкокондила, Кананоса, Флавија Бјонда и састављача Светске Хронике запажамо код свих једну непрекинуту везу између Винида (Словена) са балтичке обале и поречја Сале-Лабе и неких, засад неиндентификованих, Словена на југу Пелопонеза. Ако Кананос налази сличност између језика којим се говори у Либеку и околини са језиком којим се говорило на крајњем југу Пелопонеза, али можда и шире, онда нам се чини да с правом можемо претпоставити да је у том језику било и неких облика и звукова којим су говорили и Cervetii Вибијуса Секвестра из Либека (Лупек) и околине, као и Zeriuani Баварског Географа за које сматра да су основа свих Словена. Кад мало више поразмислимо стичемо утисак да су ова два назива и по облику и по звучности врло слична, а што је дошло до извесне девијације није чудно кад се има у виду ко је све могао чути и забележити назив. Сасвим је вероватно да ни у једном ни у другом случају назив нису забележили Словени, односно Срби. Осим тога ваља имати у виду да су ова два назива настала у размаку од готово четири века, и то један латинизиран: Cervetii, Cervecii, Servitii, при чему је можда најтачнији облик Servitii у којем је множина изражена преко облика Servi, Servi-tii (Србићи?). Код Зериуана, Зериуани разлика је у томе што је место Servi забележено Zeriui или, можда, тачније Zerui, значи опет Servi, што је код несловена звучало као Zervi, док је наставак за множину забележен у нешто архаизираном облику-ани: Зербиани, Србљани. Кад би се овакво објашњење могло прихватити имали бисмо два писца који су у своје време знали за постојање Срба и то на ширим пространствима. Осим тога, ако Вибијус Секвестер тврди да Лаба раздваја Свеве од Цервеција, не смемо ни да помислимо да се то раздвајање односи само на подручје око Цербста ј. и. од Магдебурга. Вибијус јасно каже „Albis Germaniae Suevis a Cervetiis dividit", па је природно да одмах помислимо да је овде реч о неком дужем току реке Лабе, у сваком случају оном делу тока са чије се једне стране налазе Свеви као етничка скупина чији је простор вредан спомена, а са друге Цервеции које такође не можемо да замислимо као неку локалну скупину, јер не верујемо да би Вибијус уз тако значајну реку као што је Лаба као граничну скупину споменуо неку мању групу народа. О Свевима научници свашта просуђују, па чак неки мисле да Свеви првобитно нису ни припадали Германима, већ да се иза имена Свеви крије неко словенско племе, па и да је реч о Србима. Тако је мислио и Жупанић. Расправљајући о ети-

мологији имена Срб Жупанић се задржао и на називу Suebi.[51] Позивајући се на Птолемеја и Појтингерову таблу, Жупанић закључује да су „iberski Srbi zauzimali u glavnom ista mesta kao i Suebi... naime u slivu reke Aragve, južno od prelaza Darjal. No tome ne treba da se čudimo, jer su po našem mišljenju Srbi (Surebi) i Suebi samo varijante istog imena, koje se mogu objasniti na osnovu dva pravila: prvo se u kavkaskim jezicima pravi nominalni plural osim sa -bi, još i sa -eb, drugo imamo u alarodijskim jezicima ispad liquide. Tako možemo od korena ser postaviti sledeće gramatički pravilne oblike: Sarbi - Sarebi, Serbi -Serebi, Sirbi -Sirebi, Sorbi -Sorebi, Surbi -Surebi". Наводећи и неке друге примере и овом смилу Жупанић закључује: „Na osnovu tih primera opravdano izvodimo Surebi > Suebi. Ako uzmemo na um, da su oba naroda bila u Kavkazu i da su došla u sliv Labe sa istoka, onda se verovatnost još povećava". Braneći rezultate svoje analize Županić dopunjuje svoja objašnjenja ovim rečima:"... jer Svebi (nosioci imena) prvobitno nisu mogli doći od ušća reke Eidere [Шлезвиг-Холштајн] već samo sa istoka iz azijske Sarmatije. Poreklo svevskog imena nije germansko i svi napori da ga razjasne germanskim i uopšte indogermanskim jezikom moraju ostati bezuspešni. Suebi su alarodijskog porekla, došli su sa istoka u sliv Labe, pokorili su tamo Nemce, stvorili im plemenske organizacije, ali su izgubili svoj jezik, dok su ostali ime i ideja političke tvorevine... Ako Suebi, putujući iz Azijske Sarmatije u Germaniju nisu prelazili Karpate, što je verovatno, već obišli luk Karpata sa spoljašnje strane, onda ih je u svakom slučaju put vodio kroz zemlju Slovena, gde su mogli privremeno boraviti. U VI. veku posle Hr. piše Vibius Sequester у свом хидрографском делу „De fluminibus": Albis Suevos a Cervetiis dividit. Samo uska linija Labe delila je nemačke „Su(r)ebe i slovenske S(u)rbe. Isti izvor i isto značenje imena Srb i Sveb je lingivistički mogućno i vrlo verovatno, no ovu bi teoriju trebalo podupreti još jačim historijskim razlozima, nego

[51] Жупанић, 584–586

što je ovde učinjeno". Полазећи од овог Жупанићевог предлога морамо се одмах сетити Симокатиних Словена са „границе Западног океана", који се као Словени спомињу крајем VI века. Ако су крајем VI века већ били Словени, онда су на граници Западног океана морали боравити још и пре VI века као припадници словенске групације. Затим, ако су пре одласка у Тракију боравили на граници Западног океана онда су морали боравити на истом подручју на којем Вибијус [у истом веку?] налази Суеве, па нам се чини да Жупанић с правом верује да ови Свеви нису германско племе већ словенско, управо српско.

Али, не напуштајући питање порекла Свева морамо се још мало задржати на простору са десне стране Лабе. Међутим, кад то питање постављамо морамо поћи макар још од времена кретања и положаја појединих народа у средишњем делу Европе после пораза Хуна на Каталаунским пољима 451 године. Ако је поход Хуна на запад у другој половини IV в. и све до средине V века у већој мери пореметио постојеће односе у Европи источно од Рајне и проузроковао померање неких народа, пораз Хуна на Каталаунским пољима и њихово повлачење према истоку могло је створити услове за извесну стабилизацију у Централној Европи и омогућити неким народима, који су се милом или силом нашли у саставу хунског савеза, да остану тамо где су се затекли помешани сад другим мање или више етнички сродним групама. Стање које само сто година после Атилиног пораза 451, описују Прокопије, Вибијус Секвестер, Јордан, па, посредно, и Теофилакт Симоката, није морало бити створено у њихово време, већ раније, неко од тих односа и стања можда и више векова раније. Оно је у V, VI веку и касније само у извесној мери допуњено и стабилизовано груписањем народа који су у основи били истог порекла и говорили истим или врло сличним језиком. Кад, на пример, Прокопије каже да су Херули крајем V или на почетку VI века, идући за Туле, прешли преко „свих племена Словена", Вибијус у том истом веку, или коју деценију ра-

није, налази Цервеције (Цервиције, Сервиције) одмах са десне стране Лабе, значи и до њеног ушћа, док Јордан, опет у том истом веку и на истом простору уз Виниде спомиње и Словене, и најзад Баварски Географ, мислећи такође на исто време и исти простор, говори о постојању Зериуана као давнашњег и толико моћног и утицајног народа, основе свих Словена, онда, да поновимо, не можемо а да не сматрамо *да су* Cervetii (Servitii *и сл.) и* Zeriuani *један исти народ, Полабски Срби у ширем смислу.* Не мора много да смета што не знамо тачно, па ни приближно, када су и како постали Словени и међу њима и народи са посебним именима, Срби, на пример. Да подсетимо, то су они исти Срби против којих Франци у VIII веку воде жестоке ратове и почетком IX века организују одбранбени систем у виду Зорбске (Српске) марке. И најзад, то су они исти Срби за које цар Порфирогенит каже да су ту живели „одувек" („од почетка"), а тај се почетак може односити само на време до којег памћење не досеже, а никако на време које хроничари лако означавају по неким значајнијим догађајима. Као што знамо, Порфирогенит тврди да су од тих Срба неки у VII веку дошли на Балканско полуострво, и то, како каже, за владе цара Ираклија (610-641).

Тако бисмо из овде наведених извора могли, надамо се, да закључимо, ако су Срби, Срби Венди, вендски Срби, етнички везани за вендску (винидску) групацију, веома стару, могли би и сами бити исто тако стари становници тога дела Европе као и Венди (Виниди, Венети и сл.), с тим што још увек не знамо сигурно ближе раздобље њиховог настанка, ни простор на којем су поникли и на који начин су се и где укључили у вендску или словенску групацију. Недостају нам јаснији и поузданији подаци за време и простор од Кавказа до „границе Западног океана".

Овде су изнете само неке претпоставке и ту и тамо пишчево јасније опредељење. Међутим, као што је познато овакве претпоставке, па чак и крајње опрезни закључци, косе се са вековним тумачењима бројних историчара и других стручњака, који тврде да тамо где по наведеним изворима

налазимо Словене под разним именима (Венеди, Виниди, Венди, Склавини, Словени, Срби и др.) није ни у VI ни у V веку, а камо ли раније, било Словена, већ су тамо од давнина боравила разна германска племена. Тако су постепено настајале теорије које су научници у току више векова, тумачећи било изворе који су овде споменути било неке друге, те теорије или прихватали или одбацивали, али до жељеног решења нису долазили. Вероватно да је због неке неизвесности и Вибијус за Лабу рекао „Albis Germaniae" држећи се Тацитовог спомена Германије, при чему се ваља сетити да овај знаменити римски историчар (око 55 око 120) није био сигуран коме да припише Венеде, да ли Германима или Сарматима, па је тако, можда, и Лаба ушла у историју као германска река, од које су западно, ближе Рајни, могла заиста живети нека племена германског, несловенског, невендског порекла. Видећемо да су се већ у XVI веку појавиле бројне расправе и обимна дела у којим су писци настојали да објасне настанак појединих народа и да укажу на њихова првобитна станишта. Посебно су били заинтересовани за историју европских народа међу којима су видно место имали Срби. До наших дана број таквих нарастао је на многе стотине и можемо рећи да је тај број несагледив. Нека од тих дела, која су нам била доступна, или која смо оценили као вреднија пажње, покушаћемо да прикажемо задржавајући се претежно на тумачењима која се односе на порекло и географске положаје Срба кроз векове.

III

РАЗМИШЉАЊА И ЗАКЉУЧЦИ О СРБИМА У ИСТОРИОГРАФИЈИ XVI ВЕКА

Полет који је захватио један део европских земаља појавом Ренесансе и Хуманизма допринео је да су се врло брзо и у области историје осетиле битне промене. Трагање за класичним изворима и њихово објављивање, као и састављање и штампање бројних хроника омогућили су појединцима да се са више смелости и уверљивије упуштају у истраживање непознатог и објављивање историја појединих народа о којима се или ништа није знало или врло мало. Тако се већ у XVI веку јавља читав низ учених појединаца који настоје да објасне порекло народа који су до њиховог времена успели да образују веће или мање државе у Европи. Ти учени људи ревносно прикупљају и свестрано анализирају изворе до којих су дошли, састављају хронике догађаја и биографије знаметих људи и настоје да објасне како је шта било у даљој и ближој прошлости и како су настали односи и стања у време у којем су живели. У готово свим тим истраживањима и закључивањима најчешће се настојало да се што реалније прикажу пре свега историје најбројнијих и најмоћнијих народа и њихових држава. Будући да су се до XVI века већ биле развиле неке моћне

монархије, састављене од словенских, германских и романских групација, учени људи су се са великом знатижељом трудили да у првом реду објасне порекло тих народа и њихов значај у земљама и државама у којима су се налазили. Предмет проучавања били су редовно и Словени, а међу њима веома често су помињани и Срби.

Philipp Melanchthon (1497–1560)

Kaspar Peuker-Peucerus (1525–1602)

Једна од ранијих књига која је била веома тражена и коришћена од историчара не само у XVI веку већ и касније, а могло би се рећи да је и данас необично интересантна и веома корисна, била је тзв. *Карионска хроника*, коју је 1532. године саставио Johanes Karion, математичар, астроном и историчар. Рано је преведена на француски и шпански. Хронику је приредио чувени реформатор, теолог и педагог Filip Melanhton (+ 1560), Лутеров присталица, а наставио Меланхтонов зет Kaspar Peucer. Карионска хроника је један од типичних примера свестране образованости њеног са-

стављача, као и каснијих приређивача и коментатора, што је и красило правог хуманисту оног времена.[52]

Карионска хроника, видећемо, необично је значајна и за проучавање порекла Срба и веома погодна за упоређивање и проверу вредности неких извора у којима налазимо или наслућујемо помен Срба. Свакако због тога податке и тумачења изнета у Карионској хроници запажамо у више случајева и у радовима истраживача XIX века, па и нашег столећа. Што је упадљиво, у њој се, кад је, на пример, реч о Венедима (Хенетима) и о њиховим географским положајима осећа јасан призвук запажања која читамо код Јордана (VI в.) и Баварског географа (IX в.). Кад тако хроничар на једном месту бележи да су Хенети држали и сада држе (XVI в.) велики део Европе и да су основали бројна краљевства (државе) одмах нам пада на ум она Јорданова реченица у којој стоји „et ab ortu Vistulae flumunis per immensa spatia Vinidarum natio populosa consedit”. Ако смо се раније и колебали како да схватимо тај део Јордановог казивања, у Карионској хроници као да јасно пише да је реч о огромном простору Хенета (Венеда, Винида, Винда), а кад Карион каже „et magna regna constituerunt” („и основали су многа краљевства”), онда би то могло одговарати Јордановом „quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur” („чија се имена зависно од разних родова и подручја мењају, али се углавном називају Словени и Анти”).

О географском пространству оне етничке основе коју Јордан назива винидском као да потврду налазимо и у Карионској хроници на оном месту на којем Карион даје овакав географски опис: „... Сву земљу од Понта [Црног мора] и реке Ра, која се данас назива Волга, од истока према западу, на југу укључујући Сарматске планине, Карпате и цео простор Чешких планина, на северу обалу Свевског и Балтичког мора, све до ушћа реке Лабе. Сву ту земљу уздуж и

[52] Chronici Carionis a Philippo Melanthone aucti et expositi... (1532). Од стране 459 наслов: Tertia pars Chronici Carionis a Casparo Peucero expositi et aucti, Anno 1581. Има и издање из 1593 [Witebergae].

попреко испуњавали су Хенети, Сармати и Слави [Словени], „magna varietate et diversitate”, што очигледно одговара Јордановом „quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur”. Налазим, казује даље Карион, да су ова племена *ομογλωτζy* (сродна), али имена Хенета (Henetorum) и Сармата (Sarmatarum) *мислим да су и старија и славнија.* Име Склавина, продужава хроничар, споменуто је прво за време цара Маврикија кад су им Коментиол и Приск нанели велики пораз на Дунаву, док Хенете спомиње Хомер у близини *Пафлагоније* и њиховог вођу налази у тројанској војсци, а и за Венетски залив и град Венету („urbis Venetae) на Јадранском мору сви кажу да потиче од њих [од Хенета из близине Пафлагоније], било да их је тамо довео Антенор или неки други вођа. Као што је овај венетски залив на Јадранском мору такав је, каже Карион, добио и залив на Свевском мору изнад Пруске („sicut isdem sinui Veneto in Sueuico mari supra Prussiam cognomen dederunt”, нити нешто друго значе називи Хенета, Венета или Винда (Vindorum) које Германи називају Венди (Wenden). Најзад, додаје Карион, не сумњам, као што је Птоломеј о Сарматима рекао (мислећи, ваљда, на део реченице „Sarmatarum gentem maximam Henetos esse”), да су и у Азији и у Европи у исто време измешани боравили и граничне земље поседовали. Ако смо добро разумели Кариона, сродност Хенета, Сармата и Словена хроничар истиче и на једном месту на којем каже: који било да је корен речи, називи ова три сродна племена, како нас историја учи, веома су стари („Sed quodcunque sit *ετυμον* vocis, antiquissimas has tres gentes *ομογλωτζy* appellationes, hostoriae docent”).

Веома су, даље, занимљива и Карионова објашњења о кретању Хенета, чији првобитни боравак везује за *Пафлагонију* позивајући се на Хомера и на песму о Аргонаутима. Пошто су, каже, са обала Црног мора (јужних) Хенети испунили и велики део на северној страни, у Европи, и све до сада држе оне области које се зову Русија, Литванија и Пољска, а осим тога, и језик и име Венета у заливу Јадранског мора показују да су Хенети продрли и у Илирик и суседне

области било да их је тамо из Азије довео Антенор или да су тамо дошли кад су већ били у Европи и постепено у разним приликама продирали на југ, у земље са благим поднебљем, мање хладне и богате вином и плодовима. Оданде су се, продужава хроничар, расули и доспели у ове земље између Висле и Лабе и заузели Бохемију (Чешку), у којој су били Хермундури и Боји, а испунили су и обалу Балтичког мора, па је отуда у Пруској настао назив Вендски залив.

Иначе, објашњавајући веома сложене појаве и распореде Хенета (Венеда) у Европи, Карион у више махова спомиње и Србе, настојећи да објасни њихово порекло, кретање и сродство са Венетима. Наравно, његова запажања, ма колико занимљива и наизглед прихватљива, нису увек без замерке, али се не могу лако ни поређи. Нас у његовим описима посебно интересује уз које народе и уз које просторе везује појаву Срба. Да их готово редовно спомиње уз Венете и Сармате запажамо и у оном делу који почиње са описом положаја Германије и Венеда у VIII и IX веку, али у том делу он спомиње и народе на балканском простору. Германија се, каже он, у доба Карла Великог граничи према истоку реком Лабом и Чешким планинама. Спомијући у овом делу и Србе, Карион понавља оно што је већ раније рекао, наиме да Срби (Seruios) порекло и назив вуку од Сораба и Сармата (à Sorabos et Sarmatis trahere), у шта, каже Карион, ја не сумњам. Ови народи, продужава Карион, до данас говоре хенетским језиком и једним именом се називају Склави (Sclaui), додајући да се и Германија, умирена, преобратила у Словене, и да су тим земљама суседи били Сармати и Хенети. Карион, иначе, често спомиње Сармате кад говори о пореклу и значењу имена Срби, па тако чини и кад каже *да су Срби најстарије име сачувано од Сармата* („Soraborum antiquissimum nomen à Sarmatis retinuerunt"), и то они (Срби) који су становали на простору Хермундура и између Сале, Лабе и Судетских планина. Назив Винида, Венета или Хенета стекли су и они који су становали уз Вендски залив и Балтичко море све до ушћа Лабе. Њихови

су родови према разним местима, подручјима, имали и различите називе, као што су Вагрии, Полаби, Оботрити, Померани, Cassubi, Цирципани, а они који су становали међу Хенетима и Србима уз реку Свеву [Одра] названи су Лужичани по старим Елизијима („Qui inter Henetos et Sorabos medii ad Sueuum amnem incoluerunt, Lusatii nominati sunt ab Elisiis veteribus").

За наше питање треба истаћи да се већ у Карионској хроници јавља тумачење по којем је име Срби настало из имена Сармати („Ex nomine Sarmata existimo factum esse nomen Sorabi, paucis literis mutatis") и да све до данас (до настанка хронике) постоји у Илирикуму велика област под називом Seruia, а да се и у историји Карла Великог може прочитати да је цар умирио Србе на Сали („ad Salam ab eodem domitos esse Sorabos") међу којима се и данас (XVI в.) налазе називи Sorben и Sorbek.

И до сада је запажено да Карион у више махова спомиње Хенете (Венеде) пратећи њихово кретање и утицаје, па тако чини и кад говори о Мизији (Мезији) и Тракији. Он и тамо налази Хенете (Венеде): „Над мизијско и трачко пространство из суседне Сарматије надвио се моћни народ Хенета, који, једном покренут, није више мировао, већ је [нове] жељене области испунио новим насељеницима *Рашана,* Бугара, Босанаца и Срба („... nisi postquam regiones appetitas nouis colonis Rasciorum, Bulgarorum, Bosnensium et Seruiorum compleuit").

Да је Карион изједначавао Сармате, Хенете (Венеде) и Србе видели смо у више махова, али је, чини се, његово убеђење у порекло и сродност ова три народа најјасније изражено на оном месту на којем упоређује северне Сармате и Србе са Хенетима на јужној, малоазијској, страни Црног мора: „са називом Сармата истоветан је и (назив) северних Срба, оних који станују северно од Понта (Црног мора) и Меотског мора (Азовског); Хенете, који се зову и Венети сматрам да треба придодати онима који станују на јужној страни Понта (Црног мора), тамо где се налазе Битини,

Пафлагонци и Кападочани, *народи који говоре хенетским језиком*"[53]

Карионово упућивање на везу северних Сармата са малоазијским Хенетима (Венетима) веома је значајно, јер су те везе наслућивали и каснији истраживачи, па и доказивали да су те везе заиста постојале. Уосталом, зна се да су на Појтингеровој табли (IV век н.е.) при црноморској обали, северно од Кападокије, убележени називи Suani Sarmate и Sasone Sarmate, док се у другим изворима могу наћи још неки подаци о могућем давнашњем боравку хенетских (сарматских) сродника и на малоазијском тлу.

Као што је напоменуто, шеснаести век је столеће кад се веома много истраживало и трагало за старим рукописима и хроникама затуреним и заборављеним у манастирима и црквама или у владарским и племићким дворовима. Ти стари рукописи и књиге писане су и штампане на латинском и немачком језику и њих је, понекад, због посебних израза и скраћеница тешко разумети, али се ипак осећа колико су аутори желели да читаоцима објасне недовољно познате догађаје и стања, особито да знатижељне упознају са пореклом појединих народа и да опишу како је дошло до образовања појединих држава и који су народи у тим државама боравили. Упадљиво је да су тадашњи писци без икакве пристрасности описивали и објашњавали догађаје на које су наилазили листајући старе хронике и друге изворе. У њиховим, често несистематским излагањима наслућујемо ипак неке изворе који нам доста јасно потврђују податке на које смо наилазили читајући класичне писце и дела хроничара од VI до X века, па и оне до краја XV века. Понекад у њиховим излагањима, на која се тешко привикавамо и сналазимо, запажамо и неке појединости на које нисмо наилазили у нама познатим изворима. Наслућујемо

[53] Sarmatarum appelationem, cum quae eodem est Soraborum Borealibus, qui supra Pontum et Maeotidem habitarunt: Henetorum qui et Veneti nominantur, caeteris, qui latus Ponti meridionale accoluerunt, tributum existimo, ubi Bythini, Paphlagones, Cappadoces collocantur, quae gentes Henetae lingua usae sunt..." (Chronicon Carionis a Casparo Peucero expositi et aucti (Wittebergae) MDXCIII, 613.

да су их хроничари XVI века нашли у неким манастирским списима или у хроникама појединих градова, или у записима који су остали у рукописима, па су у међувремену или загубљени или уништени у бројним и немилосрдним верским и другим ратовима који су доста често захватали поједине европске земље.

Једна таква занимљива хроника која је, на срећу, штампана у лужичкосрпском граду Будишину 1556. године јесте и Chronica von den Antiquiteten des Keiserlichen Stiftes/der Römische Burg und Stadt Marseburg... од *Николауса Волраба*. Ваља одмах рећи да се и у овој хроници као и у бројним другим хроникама и историјским радовима XVI и XVII века, па и каснијим, спомињу и Венеди и Вандали чију појаву, место и улогу хроничари нису увек били у стању да објасне, па су се у историографији појављивала најразноврснија објашњења о томе ко су једни ко су други и каква је њихова улога у формирању држава најпре у средњој, а онда и у другим деловима Европе у којима су ова два народа спомињана.

Већ на почетку хронике стоји да Венде општим именом називају и Вандали и Склави, али да постоје и многи посебни називи. Везујући порекло Немаца за митску личност Tuiscon-а хроничар одмах додаје да је Tuiscon био прародитељ и Сармата, који су, каже, сада Пољаци, Руси (Reusen), Литванци (Leifflender), Боруси, Дачани, Седмобрежани (Siebenburger), а затим додаје да су Сармати и Угри, и опште узев сви скитски народи. Веома је занимљиво да хроничар на једном месту каже да су Венди били и у *Скандији* ((Auch seind derselbigen Wende in Scandia), али да су 411. године после Христа под својим краљем *Coraco* отишли на Рајну и тамо разорили Мајнц, Вормс, Шпајер, Трир и Мец.[54] Међутим, пред градом Арелат у Галији били су потучени. Мада ни овде нисмо сигурни да ли је реч о Вендима или о Вандалима док су одлазили из Германије на Пиренејско

[54] Nikolaus Volrab, Chronica von den Antiquiteten des Keiserlichen Stiftes/der Römische Burg und Stadt Marseburg... (Budišin 1556)

полуострво (у V веку), нисмо сигурни на кога мисли ни кад прича о упаду Венда из Скитије (die Wende aus Scytia), јер истовремено спомиње и Венде из Вандалије (und die Wende aus Vandalia). Међутим кад описује напад Гота на земљу где се налазила Угарска, на Дунаву, одакле су протерали Венде, онда је јасно да је сматрао да су пре упада Гота у Панонију тамо боравили прави Венди, за које даље каже да су тамо били и да су одатле били протерани, да су отишли на запад и истерали старе Швабе („die alten Schwaben"), али су им Саксонци пружили жесток отпор и протерали их преко Елбе у *вендско краљевство.* Међутим, прича хроничар даље, како Венди нису одржали мир са Саксонцима *цар Карло Велики их расели по целој Саксонији и Тирингији,* па отуда у Саксонији, Мајсену и Тирингији још и данас (XVI в.) многа села имају вендске називе („darum seind in Sachs/Meissen und Düringen noch heute viel Dörfer in Wendischer Sprache genant"). Нажалост, хроничар не прича увек хронолошким редом, али су збивања по свој прилици истинита само их треба проверити и упоредити са другим оновременим изворима. Такав је случај и са податком у којем се спомиње Константин Велики за кога каже да је протераним Вендима 311. године изабрао за станиште једно место (ваљда подручје) у Панонији, Илирији и Далмацији где су становали 60 година и делимично и сада у Далмацији постоје.

Кад је даље споменуо Панонију и њену поделу на Горњу и Доњу, у Горњој Панонији обележио је Хрватску (Groaciam), а у Доњој Србију (Seruiam) додајући да су то Sirfen („das ist Sirfen") и да сада (у Волрабово време) Панонију држе Турци. Србе Волраб спомиње и кад описује народе око Сале, Лабе и Мајсена. За све њих каже да се једним општим именом називају Сораби. У XX поглављу хроничар се упустио и у детаљније објашњење порекла и географског положаја Сораба које он назива и Serabi и ту каже: „Сораби су Венди који су можда (etwan) боравили у земљи старих Ката (Catten). Ови Срби (Serabos) су протерали Тиринжане кад су се, отерани из Јуције, Цимричког Херсонеса, зауставили у земљи Хермундура, између Елбе (Лабе) и Сале, а

кад су (Хермундуре) Срби опет потукли и протерали у Рецију настанили су се (Срби) између Елбе и Сале, око Плајсе, Елстера и Мулде.

Као што смо видели, мада хроничар не излаже увек догађаје строго хронолошким редом, нити је увек убедљив, његови подаци су ипак веома привлачни особито у случајевима када се слажу са подацима и закључивањима код других хроничара. На пример, спомен Срба (Sirfen) у Срему и Славонији половином XVI века посебно је значајан за проблем порекла Срба и њихових географских положаја у разним временским раздобљима од прве појаве на европским просторима до овог податка из средине XVI века. У том циљу веома је важно сазнати ко све, како и у којим приликама спомиње Србе, и у којој мери се њихови подаци подударају, особито ако су извори сазнања различити.

У XVI веку наилазимо на име Срби и у занимљивом делу *Мартина Кромера* De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX, издатом 1555, које је већ 1568, у Базелу, доживело и треће издање уз напомену: Tertium ab authore diligenter recogniti.[55] Трагајући за пореклом Пољака Кромер неизбежно прати и појаву Словена уопште, али и он, идући за изворима спомиње најпре Венеде и Сармате, а уз њих и Србе, за које зна да их је Птолемеј налазио у Азијској Сарматији („Serbos Ptolemaeus in Sarmatia Asiatica colocat"), а онда, под насловом „Венеди, становници старе Сарматије", наводи опет Птолемејев податак да су Сарматију држали (настањивали) *најстарија племена Венеда,* а одмах затим указује и на Јорданов податак о боравку Винида од извора Висле до Дњестра, а одатле до Црног мора и Дунава. Јорданову реченицу „per immensa spatia Vinidarum natio populosa consedit" Кромер је превео са „ab exortu Vistulae fluminis, Vinidarum nationem populosam ad Danastrum consedisse...". Иначе, Кромер је после горње примедбе закључио *да су Венеди одвајкада држали највећи део Европске Сарматије* („Hinc nos colligimus, eam gentem, permagnam Europaee Sarmatiae partem antiquitus obtinere"). Да би објаснио како су се Виниди нашли и изван тог најстаријег станишта, Кромер тумачи као да су у неко

[55] Martin Kromer, De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX (1555)

време оставили првобитна станишта и пошли према југу и истоку где су испунили земље између Сарматског (Балтичког) и Црног мора и Дунава, што се могло, каже, десити још на почетку или током неког времена, што је, сматра Кромер, вероватније. Одатле су се, казује он даље, раширили до крајње границе Германије и Вандалије, *и то још пре Тацитовог времена* (I в.н.е.), што ће рећи још пре 1300 или 1400 година. (подвукао Р.Н.).

Иначе, описујући Словене и њихова кретања, Кромер на једном месту констатује да су Слави или Словени становали северно од Дунава („ab Istro siue Danubio in Septentrione habitarunt"). Одатле су, прешавши реку нападали Мизију, Панонију, Македонију, Тракију и Истру. Они који су заузели простор између Саве и Драве, као и у Илирикуму и Далмацији назвали су тај простор Славонија, а нису поштедели ни Германију. Њихов је број толико увећан да су заузели пола Европе *а држали су и део Азије* (подвукао Р.Н.). Ту сад Кромер обавештава да се у тај народ (Словене) не убрајају само они који држе Далмацију, Илирију, Истру, Карпате и планинску Угрску и који су задржали име Слава или Славина („Slaorumque seu Slauinorum"), већ и други велики и снажни народи, Бугари, Расци или Расцијани (Rasci seu Rasciani), Срби (Serbi), Босанци (Bosnenses), Карни, Хрвати (Croate), Руси, Подолци (Podolii), Полини (Polynii), Мосхи (Moschi), Черкаси (Cercassi), Пјетихорци (Pietichorsci), то јест становници Петогорја (Quinque montium accolae), а исто тако и Померани, становници Вендског, односно Балтичког залива до Лабе. Њихове потомке Германи и данас (XVI в.) називају Слави, Винди или Венди, док су некада називани разним именима као што су Luzacii (Лужичани), Кашуби, Шлезани, Морави, Боеми или Чеси (Boemi siue Ciechi); и ови којима је ово дело посвећено – Пољаци (Poloni).

Иначе, Кромер се у осетљивијим питањима најчешће јасно опредељивао. Тако је одлучно подвукао да ни Далмати ни Илири нису Словени, нити су Вандали и Германи Словени, додајући да су Слави (Slauos) или Славини (Slauinos) дошли из *Сарматије*.

Шеснаестом веку припада и *Давид Хитреј* са својом Хроником Саксоније.[56] Као и многи други и Хитреј је сматрао да у свом делу треба најпре да објасни разлику у значењу назива Вандали и Венеди. Он одмах констатује да се на целој балтичкој обали налазе Хенети или Венеди, народ који Германи називју Wenden, Италијани Славени (Slauos), а неки наши називају их Вандали. Позивајући се на старије изворе, Хитреј одмах наводи Птолемеја који спомиње називе Хенети, Венети, Венеди („tenent Sarmatiam maximae gentes Venedae, per totam Venedicum Sinum), а Тацит наводи Венеде и Фине (Venedos et Fennos), док папа Гргур и Блондус (Флавије Бјондо) спомињу Словене (Slauos), а тако и многи други. Споменувши Србе (Seruios et Sorabos) на Сали и Лаби Хитреј каже да су име добили од старих Сармата. Хитреј се позива на Плинија кад каже да су Грци Венетима називали оне народе у Близини Паноније и око Јадранског мора (Хенети), а тамо их, каже, налази и Херодот (V век пре н.е.) који је говорио да их је тамо из Пафлагоније довео Тројанац Антенор.

Кад је овако навео ове изворе који спомињу Венеде, Сармате и неке народе који воде порекло од Сармата (Србе), Хитреј продужава излагање износећи још једно занимљиво запажање: Било да Хенети (Венети, Венди) воде порекло од старих Хенета, *најобразованијег народа Јоније у близини Азије*, и насељених у Европи на Јадранском мору, или да су у своје време са широких пространстава Европске или Азијске Сарматије Венеди или Словени (Slaui) дошли на обале Висле и Одре и испунили простор до Лабе, једно је, каже Хитреј, сигурно, а то је да су око 600. године настанили обалу Балтичког мора на којој живимо и да су ту створили своју државу.

За остале народе на јужној обали Дунава, са хенетским или словенским говором, као Бугари, Рашани (Rascii), Срби (Serui), Босанци (Bosnenses), каже да су нешто пре 600. го-

[56] Dauidis Chytrej Chronicon Saxoniae et vicini orbis arctoi. Pars prima. Ab anno Christi 1500 usque ad 1524 cum indice. Rostochii anno (I) I) XCII (1592)

дине после Христа, прешавши Дунав заузели обе Мезије и цео Илирик све до Јадранског мора.

Али Хитреј има још једну опаску поводом имена Рашани (Rascii) које он спомиње на оном месту на којем каже *да Рашани* (Rascii), *чији су језик и име сродни са Русима* („Rascii quorum ut lingua, sic nomen Russis cognatum est"), при чему спомиње и време деспота Ђурђа као пријатеља и савезника угарског краља.

Готово сви који су у XVI веку истраживали рану историју Венеда, Германа, Сармата и Словена, позивали су се на класичне писце, па редовно и на Тацита. Кад је и *Шурцфлајш* на једном месту у свом делу рекао да Тацит није био сигуран да ли да Венеде припише Германима или Сарматима, додао је да он више не сумња *да их треба приписати Сарматима и сматра да су Венеди од почетка настањивали Сарматију,* при чему подвлачи да му је за такво мишљење сведок Птолемеј, из чега, каже, произилази да Сармати и Вандали немају ничег заједничког.[57] Венеди су по Птолемејовом сведочењу *од почетка* били настањени *у Сарматији.* Шурцфлајш, иначе, име Венета више везује за Јадранско море, а да се име Венеди налази углавном на пространствима око Дона и Дњепра.

Познато је да су се многи писци и аналисти трудили да пре свега докажу одакле је који народ пореклом и када је и како населио земље у којима се трајно задржао, али их је интересовало и када су настајали поједини важнији градови и ко их је основао. Тако је и град Мајсен (urbs Misna) био често предмет интересовања раних хроничара.

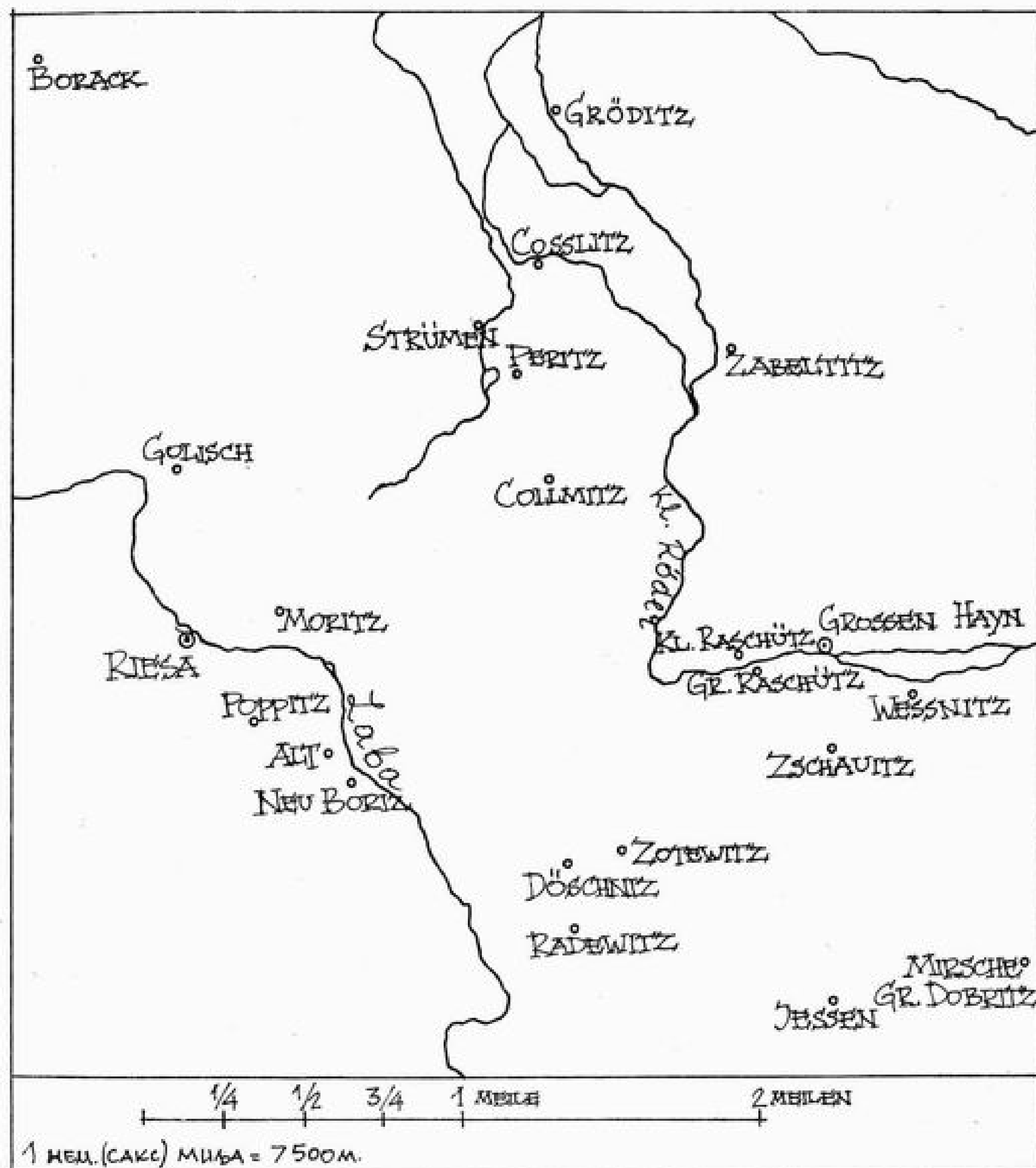
Започињући казивање о граду Мајсену *Фабрицијус* (Annalium urbis Misnae, 1598) каже да је овај град основан у земљи која се некада звала Dalemincia, а коју су, како каже Козма Прашки, Чеси називали *Sirbia, иначе врло стара земља.* О пореклу становника Мајсенске области пише и *Рајнецијус* за кога *Елија Ројснер* каже да је најславнији

[57] Schurzfleischii C.S., Opera historica politica... Berolini CIDIDIC

историчар.[58] За Мишане, које Рајнецијус назива још и Massaeos, Moesos, Mysos, Misenenses, каже да су, као и други становници Германије, дошли са *истока.* Сви су они, па и наши германски Мишани (Misnenses), које ми називамо Meissner, једног порекла и истог народа. Кад на другом месту спомиње Вандале у Миснији Рајнецијус додаје да су ови Вандали обично називани Сораби („hoc Vandalos in Misnia peculiare Soraborum nomen habuisse"), при чему примећује да је то једна деривација од имена Срби: „cuius derivatio à Serbis, које, каже, Птолемеј спомиње међу сарматским народима у Азији „quorum Ptolemaeus meminit sub sarmaticis populis in Asia"), што Рајнецијус оцењује као веродостојан податак, па зато и каже: „nobis non displicet". Прихватање Птолемејевог податка о вендским Србима из азијске Сарматије, Рајнецијус и њихово даље кретање објашњава смером од истока најпре према Дунаву, а онда и даље према Германији, при чему спомиње један жестоки сукоб са царем Тиберијем (14–37).

Иначе, кад говори о Србима у Миснији (Мајсену), он их назива Serbos и Seruios напомињући у маргини да су Serui део Serba („Seruios pars Serborum"), Рајнцецијус не пропушта да истакне и градове Seruestum, Sorbecum и Sorauia, који, каже, имају називе по наведеним Србима. Међутим, Рајнецијус указује и на могућност да се после одласка Срба у северну Миснију један део задржао у јужној (балканској) Мизији, Мезији, јер је, каже, још од давнина међу њима било често раздвајања. Сматрајући да поводом германске Мисије треба да спомене и Мизију на Црном мору (Мезију), у Европи, и у Азији, Рајнецијус подвлачи да су Мизи били велико племе, да су боравили тамо где су сада Muldavia, Bosna, Rascia и Seruia, и које је бројне славне ратове водило ***и њихово је име најславније.***

[58] Reinecius Reinerius. De Misenorum origine, rebus gestis, mutationibus, variis dominatibus, et adventu in Germaniam. Commentarius germanice scriptus a Reinerio Reinecio Historico clarissimo. Latine nunc conuersus interprete Elia Reusnero Leorino. У делу: Georgii Fabricii Chemnicensis V. Cl. Rerum Germaniae Magnae et Saxoniae... Tomus II, Lipsiae MDCIX

Део словенских назива у поречју Лабе. Према Петријевој карти из 1763. године

Слично многим другима и професор *Јоан Бугенхагиус*, кад говори о Сарматима и Вендима у Германији њихову првобитну отаџбину налази на Дону и Дунаву, одакле су, каже, идући према западу постепено заузели простор све до Лабе и Балтичког мора где су настала два различита

народа, Срби и Винеди (Soraborum ac Vinedorum).[59] Кад је, пак, говорио о кретању народа (из Сарматије) према југу, Бугенхагијус каже да су преко Тракије, Мезије (Mysiam) и Македоније напредовали Бугари, који су, каже, име добили од реке Волге, затим Рашани (Rascios) или Роси (item seu Rossos), Срби (Seruios) или Сораби (seu Sorabos), Хрвати и Далматинци, и сви су тежак удар задали Цариградском царству.

Кад говори о Србима (Sorabos) и *Јоан Симон* је уверен да су они вендски народ и да су у Миснију (Мајсен) дошли после одласка Хермундура. Иначе, за Мишане Симон каже *да су пореклом азијски народ и да су се, дошавши из Азије најпре населили на Дунаву и тамо дуго живели* проширивши своја станишта *све до Хермундура, а кад су у трећем веку потисли Хермундуре заузели су и њихова станишта.* (Подвукао Р.Н.)[60]

Задржавајући се на опису Misније (Мајсена), писац објашњава да је та област као и друге на тевтонском тлу била подељена на жупе од којих је позната била Glomacia – по вендском, односно Dalemincia – по германском.

Међу хроникама које су штампане у XVI веку веома је занимљива и *Кверн фуртска.* Пре него што је прешао на писање ове опширне и интересантне хронике њен писац, *Шпангерберг,* у предговору је упознао читаоце са свим оним што је претходно урадио. Он, наиме, обавештава најпре шта је све прочитао, које рукописе, хронике, архивску грађу, где је све био и о чему се распитивао да би ову књигу што савесније написао, чак и које је цркве и манастире посетио и које је црквене књиге прегледао.[61] Дакле, Шпангерберг је још крајем XVI века поступио онако како се и данас сматра

[59] Bugenhagius Joannes, Fragmentum de migrationibus et muationibus gentium in occidentis imperio... publico recitata VVitebergae Joanne Bugenhagio Profesore

[60] Simoni Joannes Vandalia a 1598. scripta. Mon. Rer. germ. praecipue Cimbricarum et Megapolensium... T.I. Lipsiae 1739

[61] Spangenberg M. Cyriacus, Quernfurtische Chronica. Historischer Bericht, von der Alten und Loblichen Herrschaft Quernfurt in Sachsen... vor und nach der Geburt Christi... In vier Bücher zusammengebracht durch M. Cyr. Spangenberg MDXC

да савесни истаживач треба да поступи. Наравно, мада је желео да читаоце увери у истинитост свога казивања, проблеми које је желео да објасни и реши и сувише су били сложени не само тада већ и више векова касније, али је ипак веома занимљиво како је Шпангенберг описао нека збивања у односима између Германа и Словена до краја VIII века.

Започињући писање Шпангенберг одмах скреће пажњу на неке тешкоће у својим истраживањима, које, каже, произилазе из чињенице да су временом настајале промене честим мењањем становника, па и у именима народа и градова, и ту узима за пример и област Meissen, која је, каже, називана и Lummatia, Dalmatia и Sorabia. Прелазећи на ране походе против Венда, Шпангенберг наводи један хронолошки податак који се не налази код других хроничара. Наиме, кад је описивао један велики поход Франака, Тиринжана и Саксонаца против Венда, Шпангенберг каже да је то било 101. године после Христа. Међутим, колико је познато године 101. није могло доћи до савеза између Франака, Тиринжана и Саксонаца против Венда, јер је то било време кад су Галију и неке земље источно од Рајне држали Римљани и све до половине V века успешно бранили границу према тзв. Германији. Али, сасвим је могуће да су 101. године суседи Римљана на том правцу били Венди. Уосталом, и Шпангенберг под 101. годином спомиње и Србе (Sorben Wenden), за које каже да су преко Лабе продрли до Сале, што би значило да су напредовали са истока према западу. Један напад на Венде писац спомиње и под годином 106., а за време Марка Антонија (166) наводи и трећи напад на Венде, када је, каже, опустошена земљаКата (Catten – између Везера и Рајне), што, ако је тачно, *може да буде веома важан податак у вези са географским положајем Венда према Рајни у неко старије време, а што смо запазили и код Волраба, који такође спомиње Кате.* (подвукао Р.Н.)

У даљим описима Шпангенберг покушава да објасни одакле су и када Венди наишли на простор око река Висле, Одре и Лабе, при чему, као и многи други, мисли да се то

десило у V веку, посебно спомињући 451. годину и њихов продор преко Лабе и Сале до тириншке шуме код Лојтенбурга где се, каже, налазе две речице Sorbatz и Loquitz, које су добиле називе од Венда (Срба-Венда). У време ових продора Срби-Венди (die Sorben-Wenden) доспели су и до Квернфурта (Erfurt) о чему, каже, сведоче *бројна насеља словенског порекла.* У то исто време, продужава писац, Венди су поред два још од раније освојена заузели и трећи слани извор код места Хале на Сали, звани Meteritz и ово месту су назвали Dobrebora, што значи добра со (gut Saltz).

И поред неких корисних података из ране историје Венда и Срба (Срба-Венда) остаје утисак да је Шпангенберг више био присталица мишљења да су Срби-Венди на простор Лаба-Сала дошли тек негде око VII века, при чему спомиње један напад Хуна (Авара) на Тирингију око 600. године и на поречје Унструта где је и Квернфурт (Ерфурт) уз чију хронику и описује наведене догађаје.

Као и неке друге ране хронике из XVI века и *Бротуфово* излагање тешко је пратити и разумети. Јасно је, међутим, да он на појединим местима, спомињући Вандале, мисли на Венде, али ток описаних догађаја није увек разумљив. Вредни су пажње подаци о местима и подручјима на којима се спомињу Венди на германском тлу у раним вековима наше ере.[62]

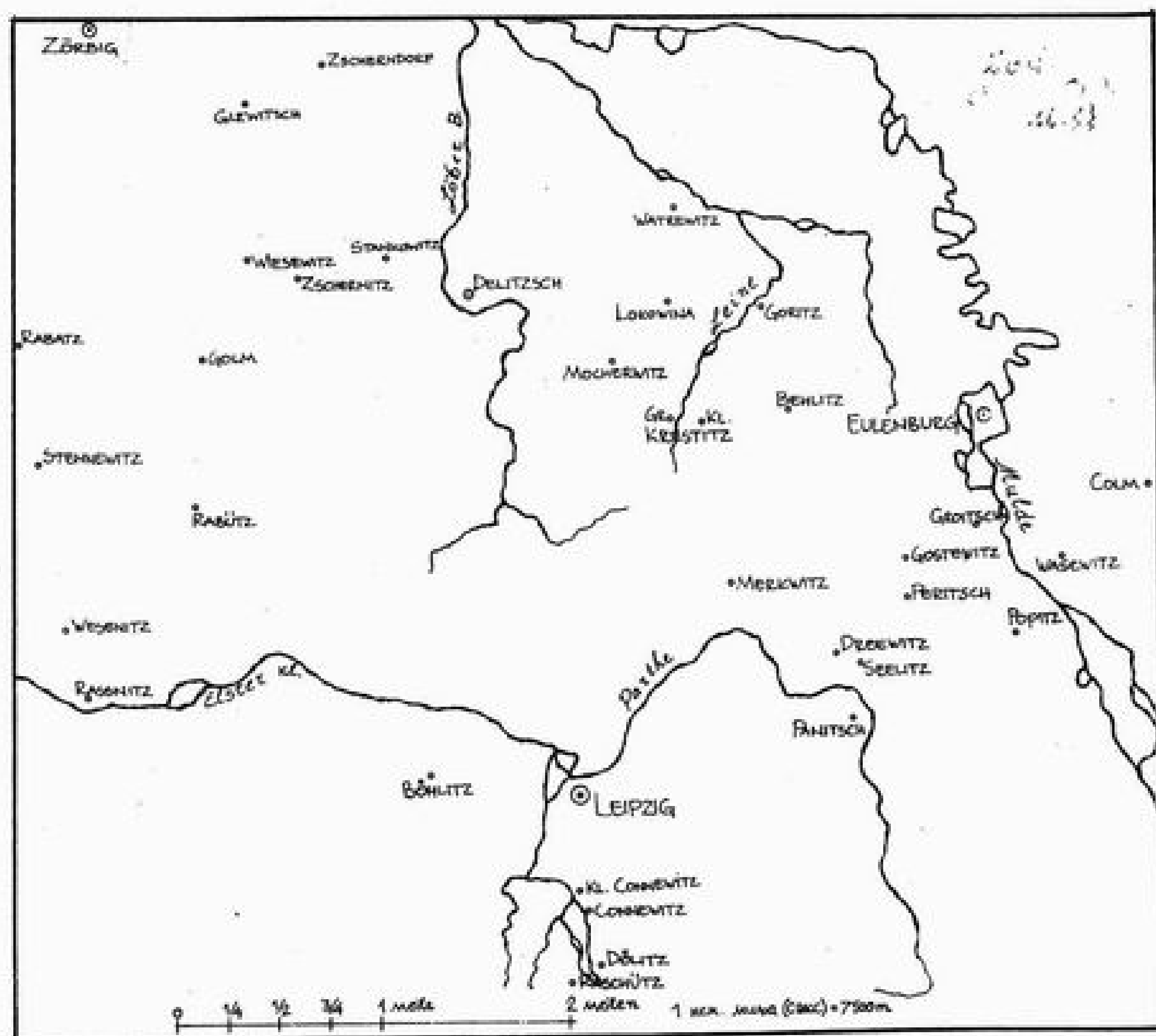
И Бротуф, као и неки други хроничари спомиње слане изворе код града Хале на Сали, који су могли бити од великог значаја. Бротуф на том месту казивање почиње издаље. Пошто је реч о Вендима или Србима-Вендима, он најпре објашњава како су се Венди нашли у Германији и у вези с тим Бротуф и једном поглављу даје наслов: *О Вендима и њиховом исељавању из Скитије у немачку земљу.* То кретање Бротуф повезује најпре са освајањем Угарске од стране Гота у којој су Венди или Словени становали,

---

[62] Brotuff Ernestus, Chronica von den Salz–Bornen und Erbauung der Stadt Hall an der Sala... Durch Ern. Brotuff, Bürgern zu Marsburg (Weiland J.J. 1554) in zwei Büchern Verfasset und Fleis beschrieben. Hall in Sachsen 1679

јер су били истерани из своје земље Вандалије (Вендске земље). Пошто су морали тражити нова станишта пошли су у северне земље између Лабе и мора. Тамо су потукли старе народе, Тевтонце, истерали их, прешли Лабу и доспели до Сале. Тевтонске сроднике Хермундуре истерали су са простора Сале и Лабе и том приликом су Вандали, Словени (Sclavi), које називају и Срби, освојили слане изворе код града Хале. Да ли су, наставља Бротуф, изградили и нове слане изворе нисам о томе читао.

После овога Бротуф под насловом *О неким именима Венда* каже одмах: „... и исти Венди или Вандали имали су многе називе *већ према томе где су се налазили, на ком подручју.* Ту сад Бротуф ређа многе називе почев Нордалбинжана *северно од ушћа Лабе* при чему подвлачи да су то Венди, док за неке каже да се сви под једним именом називају *Sorabi,* смештени између Лабе, Сале, Мулде, Плајсе,

Део словенских назива у околини Лајпцига према Пеетријевој карти из 1763. године

Елстера и др. Веома је значајно да Бротуф за неке Венде каже да су живели око Хамбурга, што нас подсећа, као и спомен Нордалбинжана, на Вибијусов податак о Свевима које Лаба дели од Червеција, али и на Кананосов податак о становницима Либека и околине који говоре истим језиком као и становници на југу Пелопонеза. Из његовог (Бротуфовог) излагања на више места се примећује да он Венде налази и западно од Сале, што се умногоме слаже са подацима неких других хроничара који Венде налазе према Везеру и Мајни, ближе реци Рајни. Тако Бротуф на једном месту казује како је још римски цар Антонин Пије (138–161) око 140. године подигао зид око Марсбурга (Merseburg), где су, каже, још од старих времена ту живели Хермундури, а после њих Срби-Венди (Sorben-Wenden). Те је зидове, прича даље Бротуф, проширио Меровое (око 438. год. н.е.), а касније и Карло Велики, из чега произилази да су и Антонин Пије и Меровое, као и Карло Велики утврђивали Марсбург због опасности од неког *негерманског* народа, што произилази и из Бротуфовог спомена Срба-Венда на том простору после пораза и одласка Хермундура, који су на најбољим историјским атласима означени на простору од средње Мајне до Сале-Лабе. Да не заборавимо да и Шпангенберг спомиње један поход против Венда 101. године.

Неизвесност око Вандала и Венда трајала је у историографији веома дуго. Увек се постављало питање ко су једни ко су други, који су од њих старији народ и где су се у Европи налазили када су се њихова имена почела у Европи спомињати. Можемо рећи да чак ни данас у неким појединостима није све јасно у вези са споменима Вандала и Венда. Од раних писаца који су се бавили овим питањем истакнуто место заузима и *Алберт Кранц.*[63] Већ у предговору свога дела Кранц каже да о Вандалима, *још од почетка*

[63] Kranzii Alberti, Wandalia... Coloniae agrippinae anno sal. MDXVIII mense septembri (на другом месту стоји Coloniae impressa MDXVIIII) Kranzii Alberti Rerum Germanicarum historici claris. Saxonia. De saxonicae gentis vetusta origine... cum praefatione D. Nicolai Cisneri... Francofurti ad Moenum MDLXXX

најстаријем и најрспространејнијем народу у Европи, тешко је расуђивати чак и на основу најстаријих књига. Он подвлачи да се то питање не може разрешити ни из најстаријих анала и пописа. Кранц зна да су народ Вандали, како га он назива, по својој огромности и мноштву обухватали бројне области, да су многе од њих имале више назива, али да се не може разрешити да ли је на пространим и удаљеним подручјима, са различитим називима, живео исти народ и да ли са истим обичајима, законима и језиком. *Овако како Кранц поставља питања као да је очигледно да је реч о Јордановом опису положаја Венеда, Словена и Анта.*

Покушавајући ипак да неке појаве разреши Кранц се позива на временски блиског Флавија Бјонда. Он прихвата Бјондово мишљење по којем су Вандали (које он, и неки други, назива Словени) из својих ранијих станишта отишли у Далмацију, Истру и Илирик и то за време цара Маврикија, што би значило, каже Кранц, да није било како неки булазне да су под вођством Цета (duce Zetho) из Далмације дошли у Бохемију (Чешку). Наизглед не разликујући Вандале од Венда, Кранц на једном месту каже *да Вандали спадају међу најстарије народе Германије, и то, каже, још од времена кад о Словенима није било ни помена.* Да је, рекло би се, под Вандалима ипак мислио на Венде (Словене) произилази из оног места на којем Кранц, позивајући се опет на Бјонда, каже да међу Саксонцима постоје делови становника који говоре истим језиком којим се говори и у Далмацији, додајући да се истим језиком, којим говоре Пољаци, Чеси и Далматинци, говори и међу вандалским (вендским) остацима у Саксонији. Из овога Кранц мало даље закључује да су Пољаци, Чеси, Далмати и Истри један народ, а њих наши називају Словенима (Sclauanos), а стари су их звали Вандалима (ueteros uero nomen dicere Wandalos).

О неизвесности око питања који је народ у Германији старији: Саксонци, Вандали (Венди) или Вандали (Германи) Кранц расправља и у свом делу *Saxonia* (Francofurdi ad Moenum MDLXXX-1580).

И у овом свом делу Кранц подвлачи дубоку старост Вандала (Венда) у Германији. *Он их ни овде не сматра дошљацима, већ као да су ту били од почетка.* Занимљиво је како Кранц овде описује простирање Вандала (Венда) од границе са Саксонцима: Од границе код вандалског (вендског) Старгарда (Oldenburg-Стари град) подручје Вандала (Венда) пружало се према истоку обалом Германског мора све до Пруске. Сад, каже Кранц, то подручје испуњавају Саксонци, потиснувши временом старе становнике. За Србе Кранц каже да су вандалско (вендско) племе које је становало између Сале и Лабе. Кранцов опис вендског подручја од Олденбурга до Пруске и његово убеђење, односно веровање у дубоку старост Венда на том подручју у потпуности се поклапа са подацима о Непотовим Индима и Јорадовим Винидима, а све скупа одговара и Порфирогенитовим описима предбалканске постојбине Срба (и Хрвата) у Полабљу и око Висле и Варте.

Са прегледом једног броја писаца XV и XVI века завршава се први део књиге под насловом Име *Срби кроз време и простор.* Међутим, да би читаоцима у јачој мери скренуо пажњу на сву сложеност проблема у вези са пореклом и кретањима Срба од вероватне прапостојбине до простора на којима се име Срби налази у разним варијантама, писац сматра да ће већ сада бити корисно ако под насловом *Уз напомене* приложи још неко мишљење везано за имена и наслове истакнуте у овом првом делу књиге.

IV

УЗ НАПОМЕНЕ

О МЕСОПОТАМСКИМ СРБИМА

Заслужни *Енеа Силвије* у својој Историји Чеха (Ambergae Anno 1592), уз осврт на порекло Чеха каже да су Чеси потомци Словена (Sclavorum se prolem asserunt). Он даље спомиње потоп и подизање Вавилонске куле у чему се, ако га добро разумемо, учествовали и Словени, који су после напустили Сенар („relicta deinde campos Senaar") и из Азије прешли у Европу („ex Asia in Europam profectos") и заузели она поља (пространства) која данас настањују Бугари, Срби, Далматинци, Хрвати и Босанци („quos nunc Bulgari, Servi, Dalmatae, Croaci et Bosnenses incolunt...").

Мада је сигурно да нису сва догађања овако текла, особито кад је реч о Бугарима и Хрватима, веома је привлачно Силвијево убеђење да су неки од поменутих народа, у првом реду Срби, у Европу дошли из *Месопотамије*. Као што знамо таква помисао јавља се и код других писаца и истраживача, при чему ваља подсетити да је Енеа Силвије неке од наведених података могао наћи и међу записима Ватиканске збирке, који су по свој прилици већином били поуздани.

Будући да су *Славеносрпске хронике* до сада још увек у рукопису, у историографији је остало сасвим непознато да је и наш историчар гроф *Ђорђе Бранковић* (+1711) по-

рекло Срба доводио у везу са *месопотамским простором.* Ево шта у том смислу казује Бранковић у првом тому на странама 18 и 19, односно 538: „Иниже србскому имену зачетије бити васхошчут, од народа називајемије сиреч иже ва асиниску Скитију бивајут, ва нихже(?) Сиреси (Сиресиби или Сиресиви?) свиловским подобијем вуна, произраставателним ва плоднем бивајет". Ту сад Бранковић у маргини дописује: „ту иже(?) (русиже?) србском имену зачетије бити решче(?) хошчут. От текушчои води именем називајемои *Зерби* или *Зерви,* ва Месопотамии биваемои. Држава же Месопотамија ва Асиниску област вежду водами називајеми Тигар и Еуфрат биваеет, тако свидетелствујет Плиније ва книги Е.гл. Ви) [V гл. 12] и ва книги С гл. КС [Ви гл. 26]. Ту се завршава текст у маргини, и Бранковић продужава овим речима „Немци же Србле називајут *Сораби,* и *Сорбен,* и *Зорбек,* сииже убо ва си народи при *Миотискому Језеришчу* пребивали сут идеже и до нињашнего времена даже и до тога Миотискаго Језеришча Московска област продлжаваема бивает...

Читајући овако формулисано Бранковићево обавештење о постојању реке Zerbi или Zervi на први поглед би се рекло да је Бранковић тај драгоцени податак нашао заиста код Плинија. Међутим, ако се Бранковићев опис упореди са Плинијевим текстом у књизи V, глава 12 може се одмах констатовати да Плиније није уопште намеравао да спомиње реку под именом Zervi (Србица?), већ да само опише географски положај Месопотамије: „... et magis etiamnum meeridiana Babylonia et eadem Mesopotamia inter Euphratum et Tigrin, quaque transit Taurum Sophene, citra vero eam Commagene, et ultra Armeniam Adiabene Assyria ante dicta, et ubi Ciliciam attingit Antiochia". Река Zerbi или Zervi не спомиње се ни у књизи VI, гл. 26 (Die Geographischen Bücher (II, 242 – VI, Schluβ) der Naturalis Historia des C. Plinius Secundus mit vollsändigem Kritischen Apparat, herausgegeben von D. Detlefsen, Berlin 1904).

Па ипак, Бранковићев податак о реци Zerbi или Zervi не треба одбацити као измишљен па према томе и безвре-

дан. Он може да буде значајан баш због тога што је, вероватно, Бранковић тај податак нашао негде на другом месту и по опису на *том* месту констатовао да се та река морала налазити негде у Месопотамији, па да би читаоце обавестио где је била та држава Месопотамија сматрао је да је најбоље да се позове на Плинијев ауторитет. Дакле, ако смо са оваквим тумачењем у праву, јасно је да Бранковића можемо придружити Милошу Милојевићу и М. Будимиру који такође спомињу неку реку Србицу у Месопотамији или у Малој Азији уопште. У сваком случају податак о реци Зерби или Зерви, односно о Србици, добро пристаје уз наше тумачење о постојању неких Срба који су са Кавказа преко Мале Азије прешли у Подунавље, у област Дагонију, у коју су пренели обожавање асировавилонског божанства Дагона (Р. Новаковић, Још о пореклу Срба – И сва србска идолу служаше Дагону, Београд 1992).

Иначе, да извор Бранковићевог сазнања о постојању реке Зерби или Зерви у Месопотамији није забележен директно са латинског језика, већ, по свој прилици, са неког немачког превода сведоче и сами називи Зерби или Зерви. Помишљамо да је то можда исти извор на којем је М.С. Милојевић прочитао податак о „храму Serbca бога Дакског", као и о постојању реке под именом Србица у Малој Азији чији географски положај није јасно означен. Најзад, не ради ли се, можда, о истом извору на основу којег и М. Будимир спомиње реку Србицу у Месопотамији или у Малој Азији? Овде подсећамо на место Sürfas уз десну притоку која се са Тауруса слива у реку Еуфрат са његове десне стране, при чему се позивамо на *Петра Скока* који поводом Србице у Тесалији каже да Турци то име изговарају Sirf, а име са овом основом затичемо на више места у Европи, свуда где су се налазили Срби, или где се спомињу.

И даље Бранковићево казивање веома је интересантно и вредело би га неком другом приликом упоредити са казивањима о Србима и Словенима других истраживача његова времена, а посебно које изворе Бранковић користи, да ли директно или преко других писаца, и како их тумачи.

И из овог узгредног осврта на Бранковићева казивања запажамо да је у проблематику био упућен готово исто толико колико и његови савременици.

О СТАРОСТИ ВЕНЕДА У ЕВРОПИ

Можда би у ова наша размишљања о Вендима (Венедима, Венетима, Индима и сл.) требало укључити и податак једног античког путописца-периегета – из I века пре н.е., који је забележио једну кратку опаску о Келтима, за коју наш истакнути археолог Бранко Гавела мисли да је забележена само у келтској земљи. Ево шта *Бранко Гавела* каже о том несумњиво занимљивом податку: „Реч је о једном великом менхиру, монолитном стубу, каквих је било мноштво, и још их има, на обалама Нормандије и Бретање (на пример на острву Гавринис у Бретањи, недалеко од Рена)": „На крају њихове земље, пише Anonymus, налази се веома висок биреални стуб, чији се врх огледа у узбурканом мору. Област у близини овог стуба насељавају Келти, чији последњи изданци допиру дотле, *а затим долазе Венети и Истри,* који одатле допиру до Јадранског мора: прича се да ту (у келтској земљи – Б.Г.) Истар почиње свој ток" [Anonymus (Scymnus?] XV, 183–195)

Читајући горњи Анонимусов опис стиче се утисак да је описан према личном виђењу и знању. Ако би тако заиста било, онда би његов податак о Венетима (Вендима) заслужио посебну пажњу истраживача. По њему би се Келти, ако смо га добро разумели, пружали све до тог северног-биреалног стуба, а даље одатле били би Венети-Венди. Правац који овде долази у обзир може да буде само североисточни или источни. Ако он између крајњих Келта и Венета не зна за неки други народ, онда би се Венети-Венеди у његово време, наравно и пре његовог времена, налазили у правцу подручја које обично називамо Германијом. Упадљиво је да Анонимус не помиње Германе, већ само

Венете и Истре, под којима по свој прилици подразумева неке „Подунавце", што може да буде веома занимљиво с обзиром на изворни део Истра (Дунава) далеко према западу. Но, без обзира на сву неизвесност овај Анонимусов помен Венета (Венеда) као ближих или даљих суседа Келта у I веку пре н.е. доста се уклапа у наша размишљања о старости Венда (Венета, Инда) на простору на којем их нешто касније доста јасно разазнајемо. Ако су, по Анонимусу, ту били у I веку пре н.е. могли бисмо са много вероватноће узети да су се ту налазили и далеко пре, чак и више векова пре. Тако бисмо могли рећи да за сада подаци у вези са Венетима, Вендима (Индима), које смо овде споменули, дају доста основе за претпоставку о великој старости те групације у областима Балтика, односно на широком простору дуж његове јужне обале. Посебно бисмо подвукли да Анонимусови Венети веома пристају уз мишљење оних истраживача који у Непотовим Индима недвосмислено виде Венеде (Виниде, Венете). Прихватањем Анонимусових Венета из I в. пре н.е. (у ствари још и од раније) проширује се временски распон у којем назиремо или јасније разазнајемо касније Венеде (Венете). Тај распон би, за сада, започињао негде у III или II в. пре н.е. (Анонимусови Венети) и био потврђен у VI веку н.е. (Јорданови Виниди). Утисак је да се њихов помен односи увек на исти простор.

Кад је реч о старости Венеда у Европи коментатор Карионске хронике у Dissertatio de Lecho ez Slavorum origine... Lipsiae 1772 подсећа да је Карион у својој хроници тврдио да су Венеди већ боравили у Германији кад су Готи наишли. Бележећи ову вест коментатор додаје да се за овај податак не зна ни време када је написан ни како је написан, односно на основу чега је написан. У сваком случају ова Карионова вест заслужује пажњу и треба је само упоредити са свим другим вестима у којима се спомињу Венеди почев још од Херодота (V в. пре н.е.).

У више махова је указано да се о времену појаве Словена у Средњој Европи, односно о помену њиховог имена, различито просуђује, често врло неуверљиво. Више пута се

време њихове појаве на одређеним просторима везује за време у које се њихово име први пут помиње, што никако не мора да значи да су баш тада наишли; они су на тим просторима могли бити и раније само нису нигде били споменути. На ту неизвесност око појаве Словена у северном делу Немачке указује и *Херберт Јанкун* (Neumünster Mai 1955). Он на једном месту каже да су се (тек) на почетку 7. века Словени појавили на простору између Лабе и Сале, док су, каже, већ у VI веку историјски потврђени на источноалпском простору. Да би ваљда потврдио ове своје опаске писац спомиње Беду (Beda Venerabilis), који, каже, одмах после 700. године налази Словене као становнике острва Ригена (Rügen), а још око 590. један византијски извор [Теофилакт] спомиње Словене као становнике „Западног океана”, дакле, вероватно, Балтичког мора, како се чини Јанкуну, па закључује да су, изгледа, већ тада балтички Словени (Ostseeslawen) боравили на балтичкој обали, додајући да су вендски становници Источног Холштајна припадали великој групи Западних Словена који се по језику и насеобинама деле у различите групе. Да је Јанкун подробније анализирао све изворе у којима се спомињу Венеди и Словени (као и Срби) у севернијем делу Средње Европе, вероватно би њихову појаву померио барем за који век уназад.

НЕКА ЗАПАЖАЊА О САРМАТИМА, СЛОВЕНИМА И СРБИМА

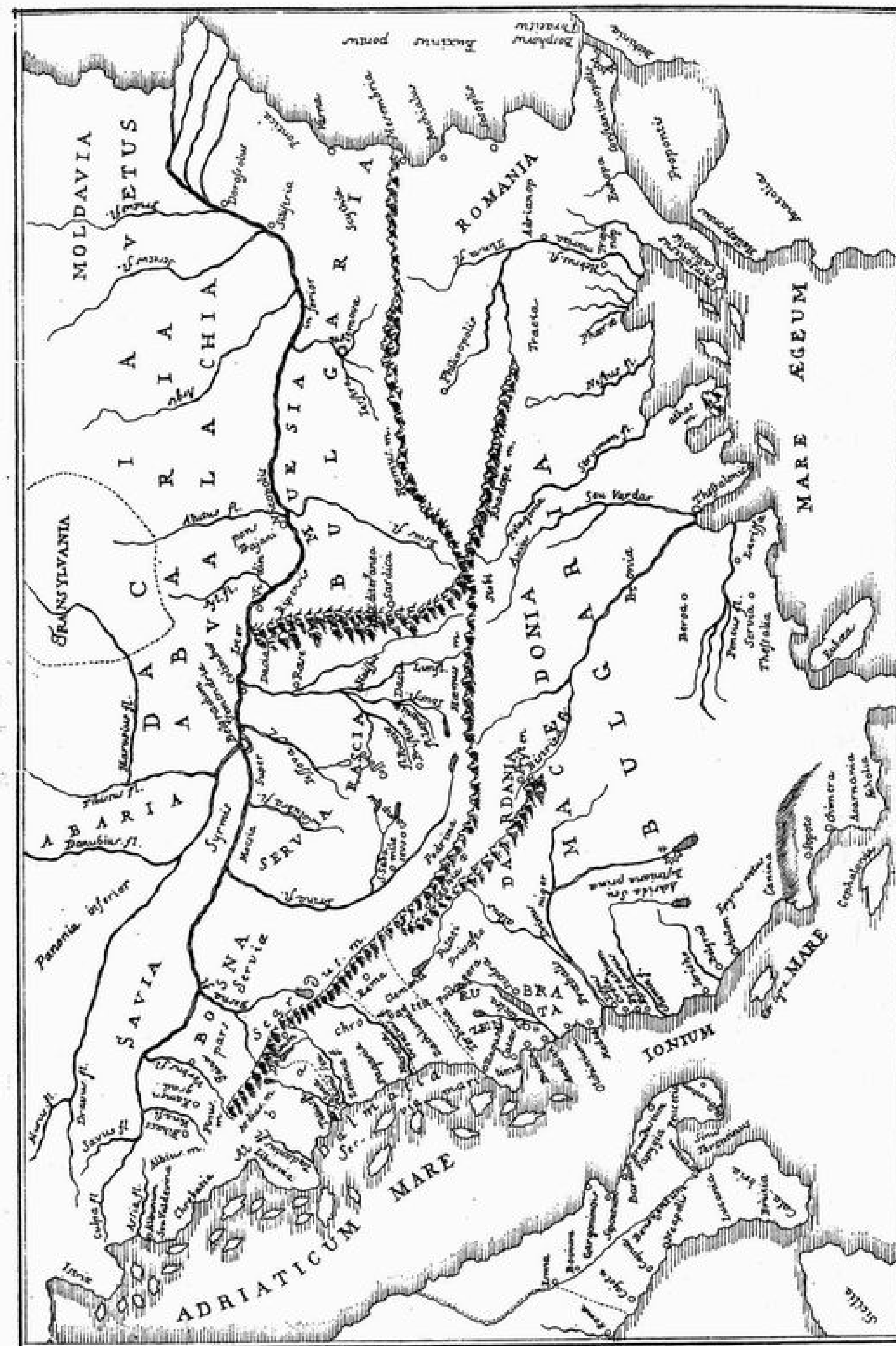
Питање Сармата и њихових веза са Словенима, па и Србима, било је у прошлости веома често предмет проучавања истраживача, а тако је и данас. Њима и учени Quandt посвећује посебну пажњу у свом чланку о *Пореклу Балтичких Словена* (Stettin 1872). Пошто је споменуо Јазиге

Сармате и указао на њихов геограски положај, Quandt каже да према једној старијој и осведоченој Плинијевој вести Сармати су живели и западно од Висле, и то су Пјенгисти (die Piengisten), који би морали припадати Сарматима. Пошто је мало даље подсетио да су у римско време Сармати забележени као Sarmatae, а да су их Грци од Херодота бележили као Sauromatai, док су их око 360. пре Христа Eudoxios и Skylax означавали као Syrmatai, а англосаксонски краљ Алфред (IX век) као Sermende, Quandt је у наставку преузео да докаже да Сармати означавају словенско племе („Der Name bezeichnet den Slawischen Volkstamm”) и одмах додаје да је оно идентично са Sserb, Srb (böhmisch – чешки), Sorabi, Zirbia, Survii, Surfe, Surpe, Servier и др. За оспоравани идентитет са Словенима биће довољно, каже Quandt, да се укаже на ово: Сармати се јављају од 7(?) до 4. века пре Христа од Пилице до Каспијског језера и преко Кавказа југоисточно, а нагоре далеко према северу, у Европи до Атилиног времена до Танаиса (Дона), а одмах потом на истој дужини појављује се словенско племенско име, па би се на силу морало, каже он, објашњавати где су остали Сармати, односно одакле су изненада наишли Словени, ако нису обоје идентични; на оваквом великом пространству морали су постојати под неким именом. Даље, на многим местима римског царства изненада се појављују Словени тамо где је раније јављано о сарматским насељима. Писац даље спомиње и казивање римског војсковође Виктора око 370. године чије речи преноси Амијан Марцелин, по којима излази да словенски карактер одговара ономе Сармата Лимиганта на доњој Тиси, при чему спомиње и њихов бојни узвик Marha! Marha!, то јест уби! Задржавајући се на овим описима Quandt спомиње и назив Saretae (на Појтингеровој табли), који би се могао односити на Sarete на Драви, на које је указао Жупанић. Ваља, међутим, споменути да Quandt скреће пажњу и на подручје источно од Азовског Мора (Maiotis), где Плиније налази, каже, Serbe или Serve (Unter deren östlich der Maiotis hausenden Zweigen, den Ma-

eotici, hat Plinius Serbi oder Servi (die HS varieren). Запажамо да нас све ово подсећа на Жупанићева тумачења Плинијевих и Птолемејевих описа народа на Кавказу, али и на Јорданов спомен Серена и земљу Oium.

Али Quandt, бранећи своје мишљење о Сарматима и њихову везу са Словенима и Србима, спомиње и *Сардонијуса* (око 540. г.), по којем се земље око изворишта Буга и горњег Дњестра означавају као Sarmatantis и истичу као главно подручје Сармата. На другом месту Quandt указује и на друге занимљиве примере у којима се међу Србе убрајају и Linonen, Siuslen, Lausitzen, па и Вилтима подчињени Словени („... desgleichen die den Wilten unterthänigen Slawen..."). Најзад, да споменемо да Quandt сматра да је праотаџбина Словена била *у северној Кавказији и то у источнијем делу* („Der Slawischen Volkes Urheimat ist Nordkaukasien, und zwar im östlichen Theil"), чиме је потврдио да чврсто верује да Словени и Срби воде порекло са подручја на којем су у давно време боравили и Сармати.

И Пејачевић (Hristoria Serviae... 1797) био је један од историчара XVIII века који се определио за порекло Срба прихватајући податке Плинија и Птолемеја. Он, иначе, своје дело пише у виду дијалога између Србина и Бугарина. Кад тако на једном месту Бугарин констатује да је „... Плиније установио да су Срби живели на Меотидском [Азовском] Мору, а Птолемеј да су живели на реци Ра или Волги..." Србин му на то одговара овим речима: „На оном што си прво рекао нећу много да се задржавам, јер сам и сâм читао да су Срби (Serblos), које Франци с правом називају Sorabos, настањени уз Лабу и Салу, у те крајеве пошли од реке Ра и заједно са великим народом Венеда дошли у готово напуштена станишта Вандала, Бургунда, Свева, Руга и других народа, и тако су испунили целу обалу Балтичког мора од Висле до реке Лабе; или за време Теодосија II [+450] или један век касније, што сада нећу да испитујем".

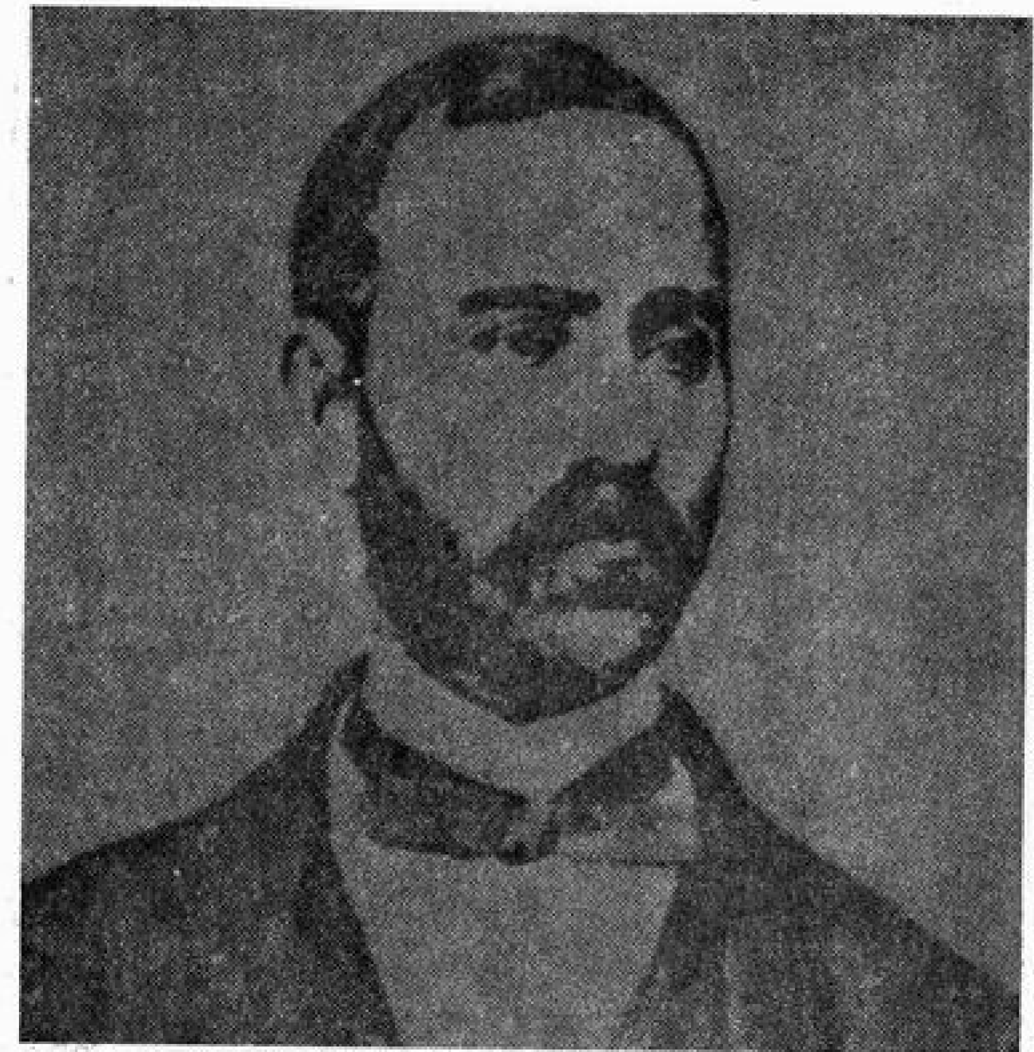
Карта у Пејачићевој Историји Србије

Карта у Пејачићевој Историји Србије

ШАФАРИК О НЕКИМ ПИТАЊИМА ИЗ СЛОВЕНСКЕ ПРОШЛОСТИ

Још је *Константин Николајевић* тврдио да је словенску прошлост најтемељније проучио *Павле Јосип Шафарик* у Словенским старожитностима (Slawische Alterthümer, I, II, Leipzig 1843, 1844). Он је посебно проучио изворе и кад је навео казивања Јордана (Jornandes) и Прокопија, Шафарик је констатовао да се у њиховим описима запажају три ствари: *прво,* да се словенски народи око половине IV века већ налазе тамо где за њих знамо у V и VI веку, то јест на подручјима иза Карпата, где их је ратоборни готски краљ Ерманарих подјармио или покушао да их подчини, негде између 332 и 350. године. Тако излази да ови народи нису продрли у Европу тек са Хунима (око 375); *друго,* да је словенско племе већ тада било многољудно и раширено; *треће,* из горњих података запажа се да Словени по различитости својих племена и по местима имају и различита имена, али без обзира на то они по пореклу произилазе из једног племена чије је опште име по Јордану Виниди (Vinidae) а по Прокопију Спори или Срби (Spori oder Serbi).

Дакле, продужава Шафарик, по Јордану је прастаро опште име свих Словена било Винди или Венеди (Vinden oder Weneter), док су Анти и Словени само каснија обележја два главна племена. Мало даље, у вези са боравком Венеда на балтичкој обали, Шафарик се позива на Monses-a, Landesgeschichte, II, с. XVI–XX, 1788, где се каже: „балтичка обала у близини ушћа Висле најранија је постојбина Венда или Словена. *Овде су од незапамћених времена, много векова пре Христа, била њихова станишта;* то произилази и из језика њима блиско сродних Лета (Letten), Пруса (Preussen) и Литаваца (Littauer), који су боравили у најближем суседству.

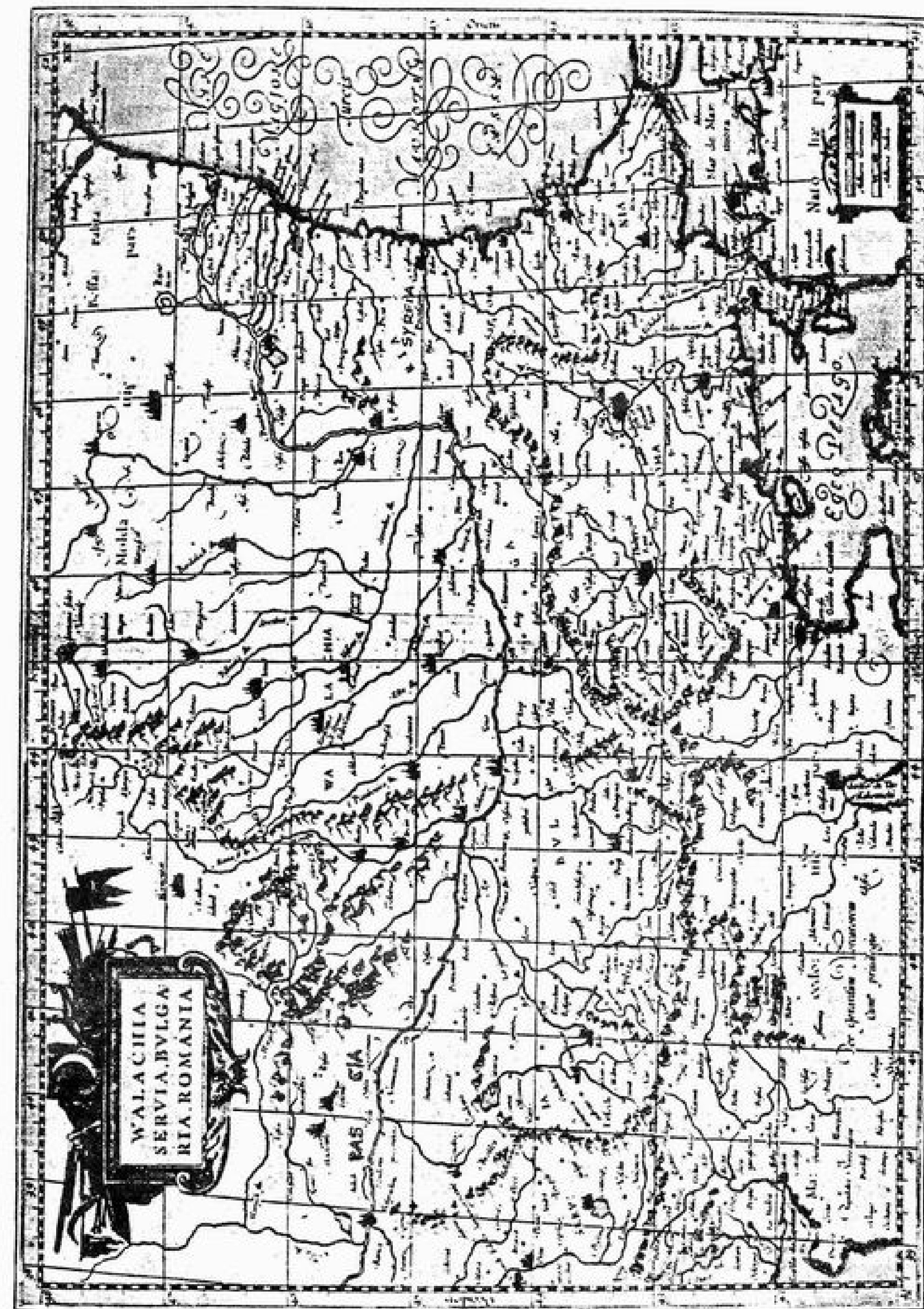

КОНСТАНТИН НИКОЛАЈЕВИЋ: Министар унутрашњих послова и кнежев зет, париски правник, историчар и вођа кнежевих присталица против Савета

Шафарик, иначе, много пажње посвећује описима Плинија и Птолемеја. Он прати Птолемејеве описе кретања Словена према Дакији и ту указује и на Венеде на Појтингеровој табли (између 161. и 289. год. или у 423. години). Плинија и Птолемеја Шафарик спомиње и у вези са њиховим описима Срба између Волге, Меотског језера (Азовског) и Дона, при чему наводи како обадвојица називају Србе: Serbi, Serben... . Али Шафарик у првом тому свога обимног дела указује и на скандинавске истраживаче који, каже, спомињу један рукопис и песму Словена под именом Wendarunir, додајући у напомени да су и стари Холанђани називали Словене Венедима (Weneden), а њихову земљу Windischland, док Данци место латинског израза Слави употребљавају име Wendi, на пример код Stephaniusa (+ 1650) Duck Wende, tj. dux Slavonicus.

Иначе, што се Шафарик у више махова навраћао на казивања Плинија и Птолемеја сасвим је разумљиво с обзиром на имена народа и описе њихових географских положаја. Ту Шафарик, при спомену Птолемеја, каже да је Птолемеј црпио податке из других извора него Плиније и Тацит, он је користио и мешао стара казивања (alte Sagen) са новијим вестима, а то је, каже, мишљење и других истраживача старина.

Задржавајући се дуже на подацима о Србима код Плинија и Птолемеја, Шафарик примећује да би се по Птолемеју Срби морали налазити на обали Каспијског мора, између Кавказа и Волге, док Плиније Србе налази на обали Меотиса (Азовског мора) недалеко од ушћа Дунава, при чему Шафарик примећује да означавање положаја на једном тако мало познатом подручју као што је оно на Дону и Волги није лако прихватити, али се он ипак, што се тиче положаја Срба, определљује за Плинијев опис, ближе Дону него Каспијском мору и Кавказу. Разлог је, каже Шафарик, тај што је Плинијева (+79) вест сама по себи ближа изворима, па и истини. Своје опредељење Шафарик образлаже не само тиме што ни каснији истраживачи не иду према истоку, већ и тиме што Птолемеј у једном опису Азијске Сарматије спомиње на једном месту ове народе: „und zwischen den Keraunischen Gebirgen bis an den Rha wohnen die Drinaer, die Valen und die Serben". Сматрајући да је сећање на Drinaer сачувано у имену Drna недалеко од ушћа Дона, Шафарик своје опредељење подкрепљује и објашњењем да недалеко од места где се Волга приближава Дону и где нагло скреће према истоку тече Sarpa, која истиче у близини Белог језера (Белоје Озеро) и недалеко од Serepte (Sarepta) утиче у Волгу. Име Sarpa Шафарику се чини као да би могло да одговара имену Serben. Али Шафарик указује и на могућност да су ови Срби били нека врста колоније као творевина Сармата или су можда били један изоловани део великог српског племена, које је владало европском Сарматијом све до Дона. Разумљиву неизвесност поводом опредељења за ово или оно решење Шафарик образлаже овако: Име (Срби) је право;

Г. МЕРКАТОР, КАРТА ВЛАШКЕ, СРБИЈЕ, БУГАРСКЕ И РУМЕЛИЈЕ. АМСТЕРДАМ ПОЧ. 17. ВЕКА На овој Меркаторовој карти из почетка XVII века назива Syrfia у Добруџи значи Србија и налази се на истом месту на којем су на Пиколоминијевој карти (XV век) означени Срби (Raetzen). У Срему и Славонији на простору на којем су на Пиколомијевој карти забележени Sirfy (Срби) на Меркаторовој карти је означена Rascia, значи, као и у Добруџи, Србија. Исто је и на Јансоновој карти (до J. Janssonii) из 1666.

насељеност Срба у тадашњој Сарматији је несумњиво, али је назначење њиховог положаја према Плинију и Птолемеју једна загонетка.

Задржавајући се и на проблему Свева, поводом различитих закључака о њиховом пореклу и припадности, Шафарик мисли да је могуће и то да су немачки Виндили (Windiler), Вандили (Wandiler) или Вандали (Wandalen) између Одре и Висле само победиоци тамошњих прастарих Винида или Венеда, који су пореклом од племена Свева, али су били помешани са Винидима, па су од суседних народа, Келта и Литаваца, и несумњиво и од самих Немаца, добили надимак Виндили, Вандали или Вандали, тј. Виндизирани (Povendilci).

Наравно, као што је у овој књизи на другом месту речено, питање Свева још увек је отворено, уосталом као и Словена, а у мањој мери и Срба.

О СРБИМА ИЗ АЗИЈСКЕ САРМАТИЈЕ

Кад је констатовао да се називи *Sorabi* и *Syrbi* врло често појављују, *Видебург* (... Halle Salicae 1734) подсетио је да су најпре боравили у Азијској Сарматији, при чему је истакао да њихове области описује Птолемеј („describit Ptolomaeus in opere Geographico Lib. 4. c. 9, c. 13") и ставља их између Кераунијских планина [Кавказ?] и реке Rha [Волга].

Као што смо у више махова запазили, многи истраживачки порекло Словена и Срба траже и налазе у јужној Русији, на скитском, односно на сарматском простору. Значајем тога простора бави се и *Вернадски* (Der Sarmatische Hintergrund... München 1951). Народносна породица Иранаца у понтским степама, каже Вернадски, била је заступљена преко Скита и Сармата. Време скитске превласти у јужној Русији, сматра Вернадски, трајало је, како је опште

Syrfia (Србија) на карти Јоханеса Блава Danubius fluvius... Syrfia је у залеђу града Томи (данас Констанца) из којег Овидије у I веку јавља о сукобима са Сарматима и Гетима у непосредном залеђу

познато, од око 700 год. пре Христа до око 200. год. пре Христа. После 200. године скитска премоћ постепено је замењена сарматском. Кад је мало даље споменуо и Кимерце у понтским степама, Вернадски је додао да је по мишљењу појединих научника постојала извесна повезаност између понтских Кимераца и Кимбра (Kimbern) са Јитланда, при чему указује на Посејдонијуса (Poseidonius, грчки филозоф, око 135 до 50 пре Христа, сматра се за најученијег универзалног научника хеленистичког доба), који је појаву Кимераца у области Азовског мора сматрао очигледним продором Кимбра са Јитланда. У вези са покушајем да се објасни порекло Сармата, Вернадски указује на *С.П. Толстова* који подсећа на узајамну везу *sawr=swar* са санскритским *svarga* = „Himmel " (небо) и иранско Khwar = „Sonne" (сунце), при чему „Сармате" тумачи као „Sonnenvolk", а Хорезмију (Chwarezm, Khorezm) као земљу сунца (das Land der Sonne). Тиме он изједначује праотаџбину Сармата са азијском земљом Khoresm (Chorasmien), што свакако треба да подсети и на нека друга наслућивања кад је у питању порекло народа између Дона, Азовског мора, Кавказа и Каспијског мора.

Али Вернадски спомиње и Херодотове Melanhlene, јахаче са Дона (Melanchlenoi – „Schwarzmantel"). По Херодоту, каже Вернадски, њихови обичаји су били скитски. Име Меланхлени је један дословни превод (са грчког) сарматског племена Sauderatae, које је познато са натписа из Олбије. У касном трећем веку пре Христа нека су се сарматска племена помешала са Келтима и са њима продрла у северну Италију и Рецију. Вернадски сматра да је у овом случају карактеристично да је у старом Норикуму нађен један шлем на којем се поред келтског написа налази и име Siraki, за које се сматра да несумњиво указује на сарматски народ Siraci.

У вези са кретањима сарматских племена према западу у позном другом веку пре Христа Вернадски то кретање доводи у везу са Роксоланима, који су, каже, у првом веку пре Христа заузели понтске степе између Дона и Дњепра,

потиснувши Јазиге према западу, ка Дунаву. У међувремену станишта Роксолана у азовској области заузели су Алани, док су се Јазиги коначно сместили у поречју Тисе, на средњем Дунаву. На подручју средњег Дунава, додаје Вернадски, у току другог и трећег века после Христа сместила су се и друга сарматска племена и родови.

Што се тиче већ споменутих Херула Вернадски подсећа да је Јордан споменуо историчара *Аблабијуса* који је претпостављао да првобитно њихово име није било Херули већ *Heluri*, доводећи овај назив у везу са грчим „heli" = бара, али Вернадски скреће пажњу да савремена наука даје предност скандинавском пореклу Херула, при чему се позива на Прокопијев спомен Туле, наводне постојбине Херула. Враћајући се у област Буга, Вернадски истиче да су тамо Источни Готи наишли на оштар отпор *Анта*, једног сарматског племена које је владало над суседним словенским племенима.

О ПОСТОЈБИНИ СЛОВЕНА И ЊИХОВОЈ ПОЈАВИ У ЕВРОПИ

У Космографији непознатог равенског писца (Ravennatis Anonymi Cosmographia... Berolini 1860), састављеној око 680. године, спомињу се и неки географски називи уз које се и у неким другим изворима везује порекло Срба. Тако у наведеној Космографији под 12. читамо: „Sexta ut hora noctis Scytharum est patria, unde Sclavinorum exorta est prosapia...", а мало даље спомиње и Амазоне, Кавказ, стару Дарданију и Меотиде: „Nona ut hora noctis Amazonum est quae ab antiquitis dicitur patria, postquam eas de montibus Caucasiis venisse legimus cuius post terga ad frontem spatiosa antique Dardania ponitur, et desuper ut dicamus ex latere paludes maximae inveniuntur, quae et Maeotides appellantur, et sicut alii historiographi enarrant, per multorum miliarium spatia aliqua pars praelatae

ab hominibus perambulari potest". Мада овде непознати хроничар не спомиње имена ниједног народа осећамо да је реч о оном истом простору на којем се у другим изворима и старијој литератури наводе Спали, Спори, Срби и други који су становали на простору између Кавказа, Каспијског и Азовског мора и при ушћу Дона.

Наилазак и пространство словенских племена забележили су бројни хроничари и ти су подаци увек интересантни и значајни. Неке од њих налазимо и значајној збирци Rerum Germanicarum Epitome... Hanoviae 1594). Поводом Словена хроничар на једном месту бележи да су Срби, Вилци, Венди и остала словенска племена заузела не само простор који су напустили Вандали, већ су покорили и многе друге области истеравши из њих пређашње становнике. Том приликом хроничар додаје да ниједан други народ није из Скитије дошао у тако великом мноштву као Словени, нити је заузео тако велики простор, и то све од Сарматског и Балтичког мора до Понтског (Црног) и Јадранског, и од реке Танаиса (Дона) до средине Германије („usque ad Vmbilicum Germaniae"), значи целу Европску Сарматију и део Азијске, па и Чешку, Далмацију и Илирик – све су то испунили својим мноштвом.

Међу писце који нам потврђују неке наше претпоставке и закључке изнете уз осврт на изворе и ранију литературу спада и Essig (1773). Он тако сматра да су имена старих немачких народа које су још Римљани описали, у IV и V веку, сасвим измењена (ganz abkekommen) и Немачка је највећим делом била подељена на следеће народе: Франке, Алемане, Баварце, Словене (у Чешкој, Моравској, Шлезији, Мајсену, Лужици – све до Елбе и Сале), Венде (у Пруској, Померанији, Бранденбургу, Мекленбургу и др.). Ови каснији Венди, примећује Есиг, воде порекло од Словена, али се они не могу мешати са старим Вендима или Венедима, који су раширени и по многим другим земљама ван Немачке. После овога Есиг износи још једно запажање, које, ако је тачно, може да буде веома значајно. Наиме, он за Словене

каже „да је њихово име постало познато тек средином четвртог века („Der Name der Slawen wurde erst um die Mitte des vierten Jahrhundert bekannt"). Иначе, мало даље Словене под готском влашћу (за време Херманарика) Есиг дели на западне, међу које спомиње Сармате Метанасте или Јазиге, и источне за које каже да би се могли звати Анти. Међутим, мада је напред већ рекао да је име Словени постало (појавило се?) тек средином IV века, Есиг то понавља још на једном месту доводећи појаву Словена и Венда у везу са одласком германских племена на запад, али се Есиг ту ипак колеба, јер каже да се име Словена у историји не појављује пре VI века, па испада да није ипак сигурно када је тај продор Венда и Словена уследио. Есиг није сигуран ни кад је у питању однос Словена и Сармата, па се пита „нису ли Сармати у ужем смислу исто што и Словени?". То колебање се осећа и на оном месту на којем Есиг пита: Ако су Словени скривени под именима Сармата, Јазига и Анта, онда су Словени, ако не у Русији, раније већ становали на Црном Мору.

Као и многи други старији писци и *Бакмајстер* на исти начин описује долазак Словена у Германију. Наиме, кад су, каже, у IV и V веку и после ранији становници отишли из Германије наишли су суседни Сармати, међу њима посебно Венети, Венди или Хенети, Словени (Слави), један ненемачки народ настао у *Сарматији и Скитији.* Они су, каже, дошли из Русије, Ливоније, Литваније, Сарматије и заузели не само подручја дуж целог Балтичког мора од Висле до Лабе, већ и пределе удаљене од мора, где су првобитно живели Вандали и други германски народи. Међу овим дошљацима су, сматра писац, били најугледнији Ободрити (Obetriti). Кад је затим опет споменуо Венде, рекао је да су заузели Мекленбург, Померанију и Бранденбург где су, каже, раније живели Руги, Херули и Свеви, а ови Венди су дошли из Сарматије, Москве и Литваније и притом додаје опет да су се звали Словени (Слави) и да су постали познати у V веку. Називајући ове дошљаке час Вендима час Словенима и спомињући као њихова ранија станишта Сарматију,

Московију и Литванију, писац на једном месту казује како су Словени (Виниди) нападали римске провинције чак до Источног мора (Балтичког) и постали суседи Саксонаца. Изгледа да је Бакмајстер овакав пут описао понет чињеницом да је у оквиру ондашње Угарске била област Славонија, јер он и каже да су најпре тамо становали пре него што су се стално настанили у Немачкој. Кад је затим навео имена више група ових вендских придошлица, на једном месту је споменуо *Sirve,* који станују Шлезији (Sirvi, welche in Schlesien wohneten). Овај податак је занимљив због Алфредових назива *Surpe* и *Surfe,* а оба су протумачена као Срби. Осим тога назив који означава Србе може да буде интересантан и због бројних имена са основом *sarb* у поречју Варте и на пољском тлу уопште.

Веома дуго су историјској науци вођене расправе, а и данас се воде, о томе који је народ у Европи старији: словенски или немачки, и најчешће се постављало питање да ли је нека етничка промена настала пре шестог века или после.

Једно занимљиво објашњење овог проблема износи Ludwig Giesebrecht (Stettin 1839). На једном месту један пасус Гизебрехт почиње овим речима: народи дуго могу да живе слично биљкама, идиличним животом, као у сну, пре него што историја случајно нађе повод да их спомене.

Такав је, каже Гисебрехт и случај ћутања Гргура Турског, Јорнанда (Јордана) и Равенског Географа, али та њихова ћутања не доказују ништа против постојања словенских народа на германском тлу већ у шестом веку.

Задржавајући се даље на податку Равенског Географа: Scytharum und Sclavorum exorta est prosapia, Гисебрехт примећује да то никако не значи, као што је Barthold сматрао, да Словене у датом случају треба преместити у Скитију, *већ да Равенски Географ Скитију спомиње као земљу из које преци Словена воде порекло.* Према томе, продужава Гисебрехт, Равенски Географ на Балтичком Мору, с обе стране Висле, кад наводи Роксолане и Сауромате, не мисли уопште

на германске већ на словенске народе („Der Ravennat nennt als an der Ostsee auf beiden Seiten der Weichsel nichtgermanische, folglich, wenn sein Zeugniss irgend etwas gelten soll, Slavische nationen").

МАВРО ОРБИН О СЛОВЕНИМА И ВЕНДИМА

И Дубровчанин *Мавро Орбин* прати порекло и кретање Словена (Pesaro, 1601). Везујући њихову појаву за *Јафета,* он их најпре, по доласку у Европу, налази у Скандинавији, а затим су, каже, са Антима кренули на југ. Занимљиво је да се Орбин за најстарији период Словена позива и на *Суфрида,* који је, каже, на једном месту рекао: Они које су Словени истерали (протерали) били су Свеви („Quelli, che scacciarono gli Slavi, furono i Suevi...")

Иначе, позивајући се на писце XVI века који су писали о Венедима, и Орбин констатује да су Венеди, како сматра Птолемеј (Tolomeo) највећи народ који држи велики део Сарматије (и) и целог Вендског (балтичког) залива.

То што Орбин спомиње Скандинавију не мора да значи да је био неупућен у прадавну прошлост неких европских народа. Да је тако треба се само сетити положаја и оријентисаности још необјашњених камених кругова у Стоунхенџу и Ејвберију, као и Бјорнстерновог описа готово невероватне сличности уређења у Шведској, у ранијем периоду, и у Индији, а можда пре свега Тилакове теорије о арктичкој прадомовини Веда.

Веома је интересантно да и Орбин спомиње акта црквеног саобра у Констанцу (1414–1418) у којима су Срби названи Sirfi, и тим поводом Орбин напомиње да их данас (поч. XVII века) тако називају *суседни* Крањци, Корушшанци, Штајерци и Угри (Мађари), који их још називају и Sarbgli и Serbgli.

СРБИ У ЈЕДНОЈ ТУРСКОЈ ХРОНИЦИ ИЗ XV ВЕКА

Занимљиве податке у вези са именом Срби и са њиховим кретањима налазимо и у једној турској хроници из 1590. године (Neuwe Chronica Turkischer Nation). Већ у једном наслову хроничар те називе овако наводи: „Von der Nation/genannt Seruij/oder Serbi/oder Sorabi/oder Zirfi/oder Zerfi. Item von Seruoctonio/auff Turckisch Zerf Zungani genannt".

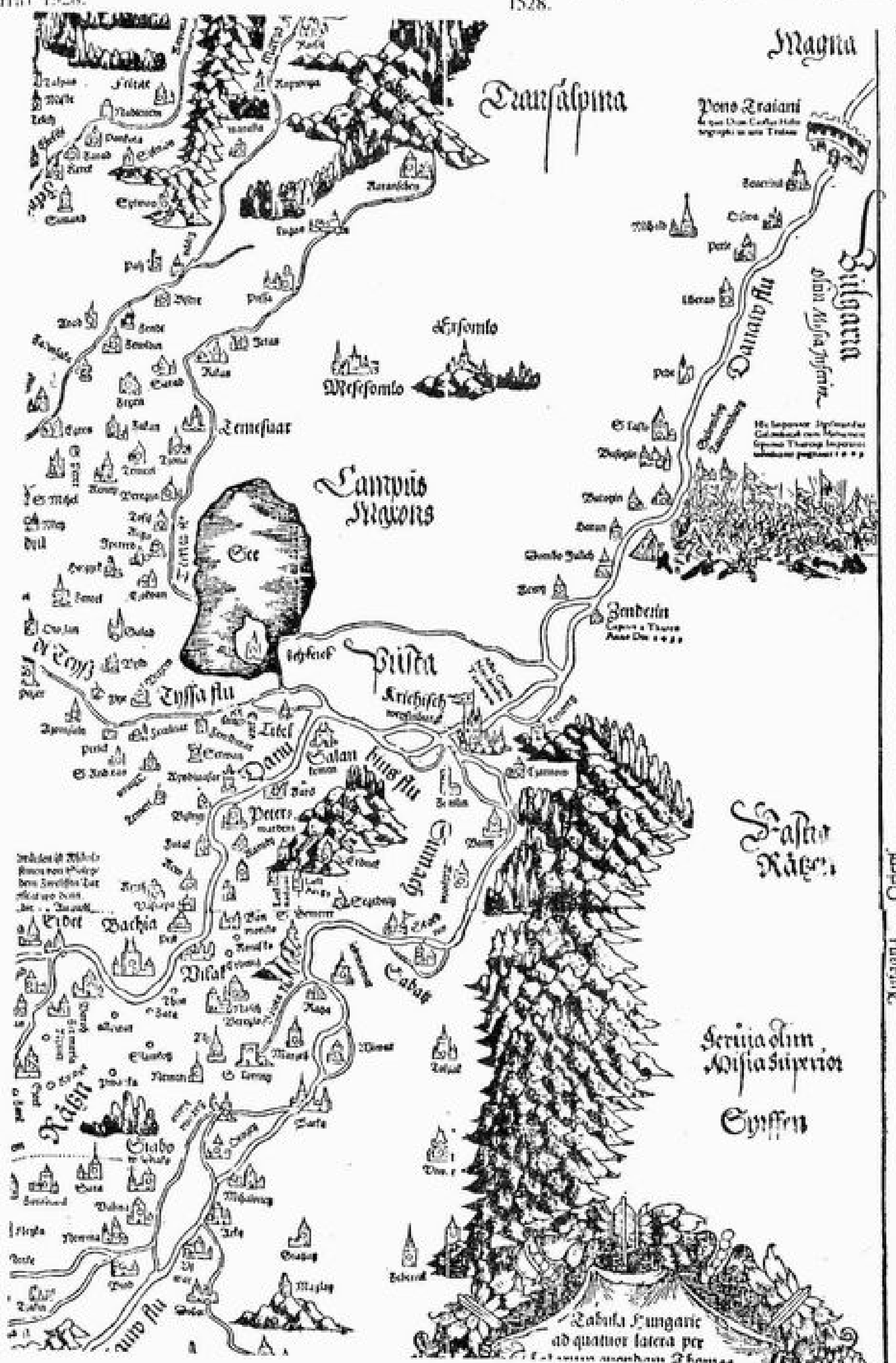
Одмах за овим хроничар се позива на Лаонику Халкокондила, који, каже хроничар, Србе (Seruios) ставља у старо подручје народа званих Tribalai у Горњу Мезију. Упадљиво је да хроничар у овој реченици за Србе каже „ми их називамо Зервијани" („wir nennens Seruianer"), ***што је истоветно са Зервијанима Баварског географа*** (Zeriuani). За ове Србе писац даље каже да су овамо дошли са севера („von Norden oder mitternacht hingeruckt"), пошто је, каже, снага Римског и Грчког царства ослабила и смањила се. Али, што је веома занимљиво и значајно, хроничар као да зна и за неки други правац кретања Срба чим каже да их Плиније ставља у подручје око Меотског [Азовског] мора и северно („auch der Plinius die Serbos oder Serben setzt umb den See/Maeotis genant/so gegen Mitternacht gelegen"). Уз ово необично значајно запажање и тумачење Плинијевог описа положаја Срба на Кавказу, ближе Азовском мору, не мање значајно је и пишчево казивање да су ти Срби пошли другим правцем и нашироко се раширили преко Сарматије и Пољске и дошли на подручје Немачке која се граничи са Пољском и данас се зове Лужица (Lauβnitz genannt). Ту се сад хроничар позива на бискупа из Олмуца (von Olmuntz) *Дубравијуса* који је, каже, у својој Историји Србе (Sirbos oder Sirben) поставио на право место, при чему каже да је за време Хенриха Птичара (X в.) Мајсен био од суседа назван Sirbia. Отуда су, додаје хроничар, настала и имена Срба Венда (die Serben Wenden) и називи места Serbeck и Serbst. Ту хроничар скреће пажњу и на *Аустријску хронику* у којој је име Србија написано Syruia. Хроничар даље скреће пажњу на то да и саксонски историчари употребљавају назив Sorabos, али да су познати и Razii и Rascii (немачки Ratzen), што је, каже хроничар, „по мом мишљењу настало од Ros или Rossen (von Ros/oder Rossen/der Reussen) са којима су по пореклу сродни као и по језику. Уз ову примедбу хроничар додаје да их и *Бонфиније* назива Ratianos/oder Ratzianer/, али на другом месту, нешто боље, Roxianos, име које без сумње долази од Ros, којим су Грци подразумевалиРојсе (die Reussen). Наравно, хроничар није пропустио да спомене и велики црквени сабор у Констанцу (1414–1418) у чијим је актима за Србе употребљен назив Sirfe или Sirfen (Sirfe oder Sirfen), име које, каже, суседи и данас (XVI в.) дају (von ihren Benachbarten), као што су они из Крањске, Корушке и Штајерске, али исто тако и они од Хрвата, Далматинаца, Славонаца и Угара (Item von den Crabaten/Dalmatiern oder Schlauoniern/und Ungarn). Најзад, хроничар спомиње и онај назив за Србе настао поводом пораза у борби са Турцима (von der Niderlag der Seruen oder Ratzen). Он каже да у оригиналу Турске хронике стоји назив „Serf od. Zerf Zungani", што одговара грчком називу Seruoctonium... (das ist der Sirfen oder Seriuaner Walstatt.

О СВЕВИМА И СРБИМА

Питање порекла и припадности *Свева* једно је од често дискутованих, али, рекли бисмо, још увек необјашњених. Зато може да буде занимљива једна белешка *Павла Оросија* (Paulus Orosius, умро после 418), у којој, описујући земље, на једном месту каже: „... после је Германија у којој највећи део држе Свеви, од којих има 54 рода (племена): (... deinde Germania est, ubi plurimum partem Suevi tenent. Quorum omnium sunt gentes LIIII").

Лазарус, Карта Угарске, детаљ. Инголштат 1528.

Lazarus, Map of Hungary, detail. Ingolstadt, 1528.

На занимљивој Лазарусовој карти Угарске из 1528. запажамо више назива који се односе на Србе или на њихово подручје: Raska(?), Raetzen, Seruia olim Misia Superior, Syrffen, затим још једно Raetzen очигледно у Барањи. Карта је вероватно рађена пре 1521, јер није обележена ни година пада Београда под Турке нити битка код Мохача (1526)

У истој књизи *Ризе* је објавио и дело Cosmographia olim Aethici dicta (Alexander Riese, Heilbronae 1878), у којој под насловом Oceanus septentrionalis habet gentes... набраја, између осталих и ова племена (родове): Scytas, Phasias, Sauromatas, Colchis, Massagetas, Scythei lumi, Rasicas barbaros albos, Baropomissos, Tauromedas, Seres, Missos, Corasmias и др. Ма-

Неки словенски називи на острву Ригену (Rügen) – приближни положаји. Подвучени називи значе да се исти облици налазе и на тлу Југославије.

да, као што видимо, међу поменутим народима има доста који припадају кавкаскокаспијском подручју нисмо сасвим сигурни да ли се Seres односе на Плинијеве или на Птолемејеве Србе или на Јорданове Seren-е. По облику би могли бити.

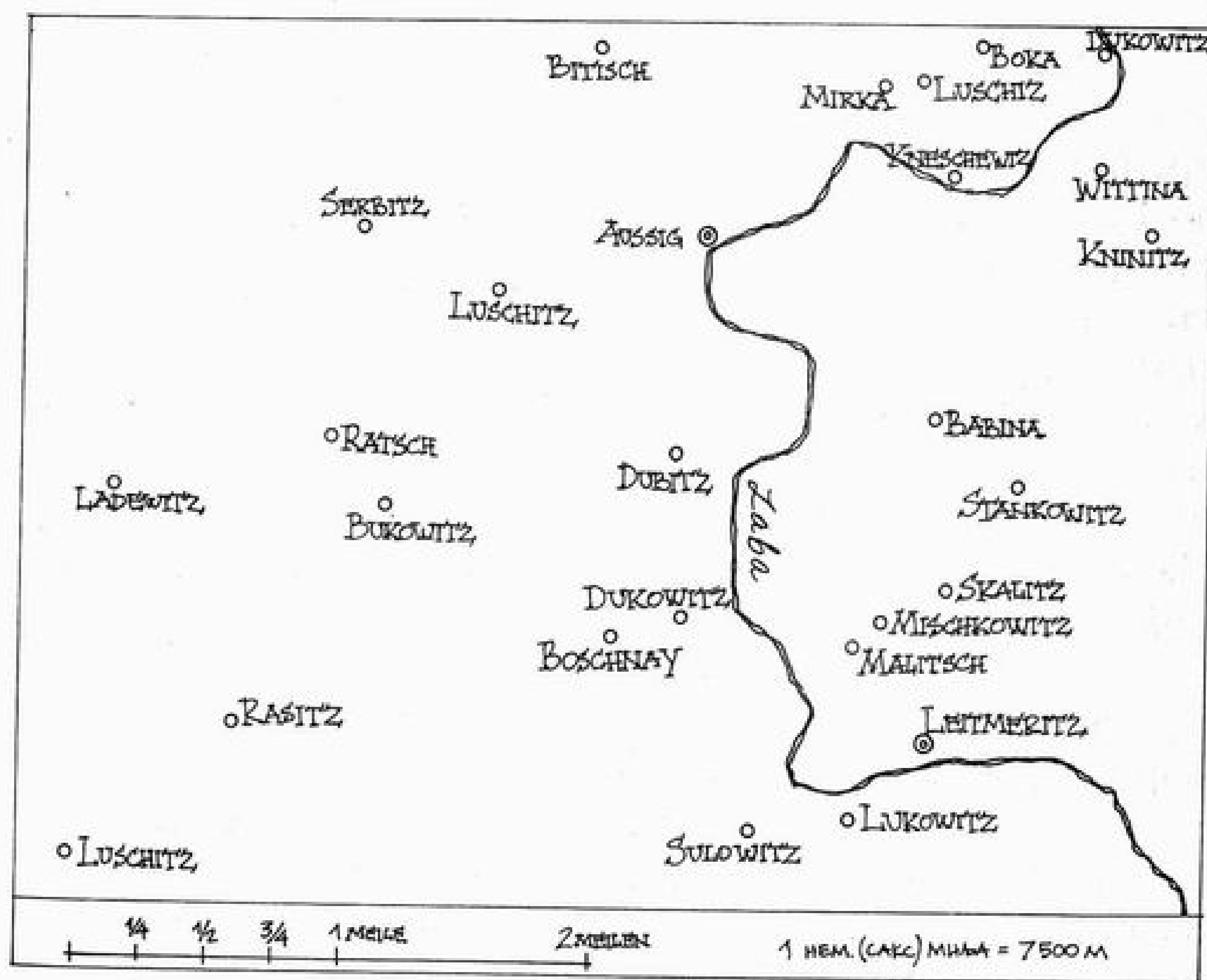
Један занимљив израз за Словене налазимо и у Thegani Vita Hludovici Imperatoris (MGH, tomus II). Под годином 816 забележено је да је цар управио своју војску против Словена („... contra Sclavos-Suavos).

Као што је познато, *Адам Бременски,* историчар из XI века (+1076) дао је један опис географског положаја неких народа у Европи, који се, очигледно, односи на неко много старије време. Наиме, Адам Бременски тај опис започиње овим речима: „Јер, ако верујемо римским писцима, онда су око Лабе и у осталој Германији као први становали *Свеви,* чији су суседи били звани (quorum confines erant qui dicuntur) Driades, Bardi, Sicambri, Huni, Wandali, Sarmatae, Langobardi, Heruli, Dacae, Marcomani, Gothi, Nordmanni et Sclavi). Овај очигледно анахронични попис покушао је да објасни *Отон Сперлингиус,* али се ни сам није најбоље снашао, што је сасвим разумљиво, особито кад је реч о односима између Свева и Словена, па зато и каже Quando vero Slavi istas oras occupaverint difficile dictu est". Упадљиво је и значајно да Сперлингиус на једном месту каже да су Сармати од свих најдуже остали у суседству Свева („Sarmatae diutissime Suevis confines manserunt"). Ово је утолико значајније у оним случајевима у којима поједини истраживачи изједначују Свеве са Србима. Да овде не заборавимо да Баварски географ каже да су Срби основа свих Словена.

О Свевима на тлу Германије много је расправљано, али право решење као да није нађено. Свакако је занимљиво како је ово питање приказано у *Бранденбуршком атласу* (Brandenburgischer Atlas... Potsdam 1724) у којем је географски описана Бранденбуршка Марка (Chur Marck Brandenburg) и њено племство, и то на основу земаљских повеља. Ту се на страни 21 казује ово: „Свевски народи су најстарији становници за које знамо у овим земљама. Они су и са ове

и са оне стране Балтичког мора (der Ost-See), што ће рећи у Шведској, Померанији, Мекленбургу, Марки (in der Marck), у Лужици и Мајсену. Вандали (die Vandalier), Бургунди, Сенони, Лангобарди, Херули и Руги били су највећи народи из којих се овај народ (Свеви) састојао. Авиони (Avioner), Еудосији,Ројдинги (Reudinger), Свардони (Suardoner), Нуитони (Nuithoner) били су мањи народи који се убрајају у Швабе [Свеве]. Били су подељени у жупе (in die Gauen) и Сенони су имали стотину таквих. Мало даље састављач обавештава да су после промене народа (сеобе) у VI веку дошли Венди или Венеди из данашње Литваније (Liefland) где су живели у Тацитово време.

Овакав приказ Свева тешко је прихватити, али би се свакако морало више знати о садржају повеља на основу којих је *Гундлинг* саставио ово своје у сваком случају занимљиво дело.

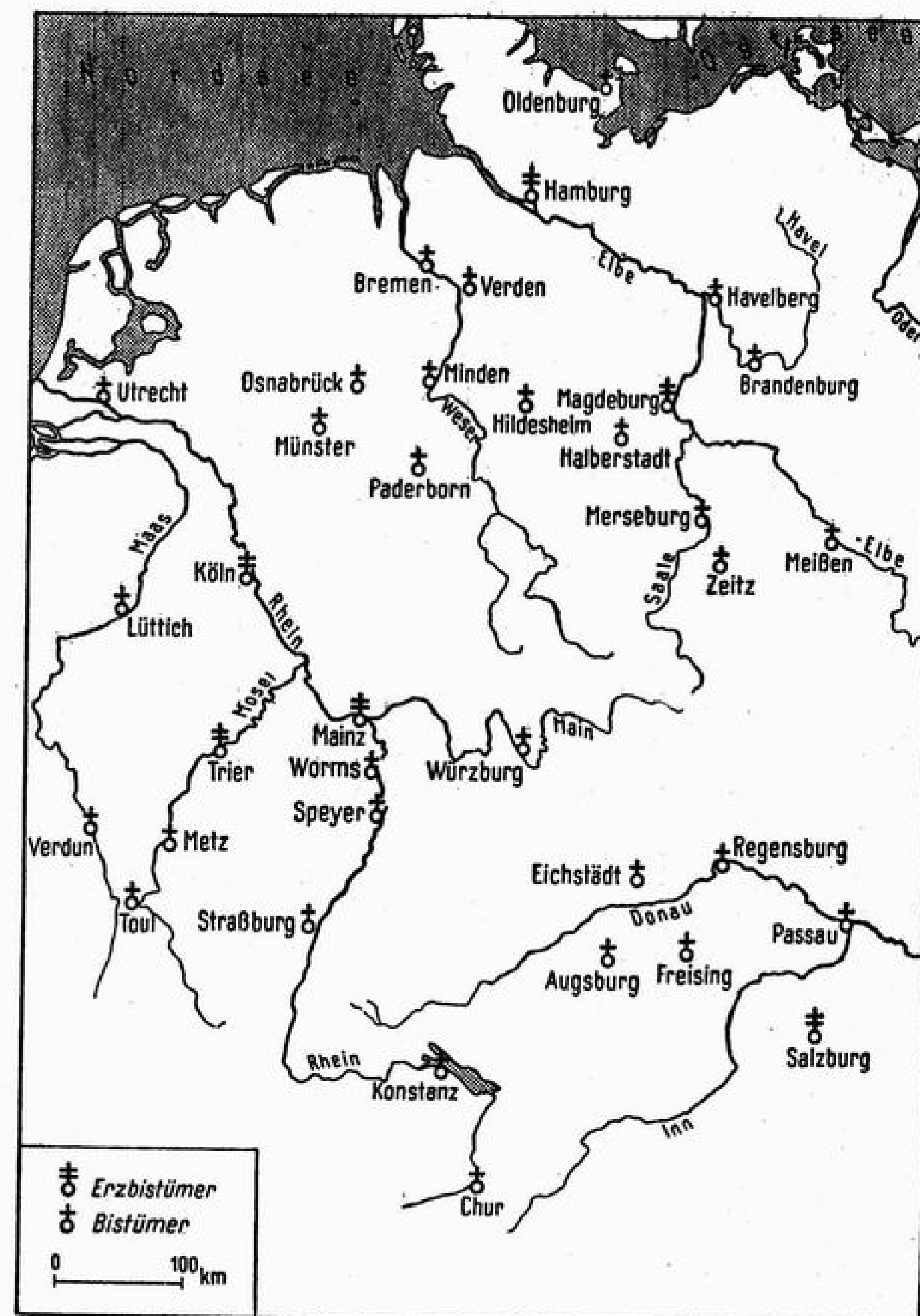
Неки словенски називи у поречју Лабе. Према Петријевој карти из 1763. године

О толико пута спомињаним Свевима Dr J.L. Pič (V Praze 1905) указује на Шемберу (Alois Vojtech Šembera) овим речима: „a tak zvane Svevie zàlabské co..tak že Svevove (pode Šemberu Slovane). На другом месту каже: „Suevus i Slowianin oznaczaja jeden i ten sam narod". Врло смели али не и невероватни опис дат је и на срани 237: „... Mezi Rynem (Рајном) a Labom až k Alpam... Liczne nazwy slowianskie so dowodem, že Stowianie byli tu autochtonami. Niemcy i prezd nimi Rzymianie i Celtowie byli v tych stranach tylko zdobywcami, tylko przybszami..." („само освајачи и дошљаци")

ВЕНЕДИ, СЛОВЕНИ И СРБИ ИЗМЕЂУ ЛАБЕ И РАЈНЕ

Да се под именом Венеди (Виниди и сл.) врло често могу подразумевати и Срби налазимо потврду код више хроничара и историчара. Тако и код *Фредегара* (Jo. Georgii ab Eckhart, 1729). *Фредегар Сколастикус*, франачки историчар написао је дело „Historia Francorum" (до 641, по другима до 642) у којој на једном месту каже: *штогод је земаља између Сале и Лабе, све су настањене Венедима Славима који се другим именом називају и Sorabi* („... quidquid inter Salam et Albim terrarum jacet, a Venedis Slavis qui et alio nomine Sorabi dicti, inhabitatum, videbimus"). На једном даљем месту спомињу се *Вирцбуршке привилегије* по којима су Parohi (Парохијани) или Bargilti Винида, Словена, Срба (Serba), Mainvinida и Radencvinida били дужни да паросима или свештеницима испуњавају одређене обавезе („In Privilegiis enim Vvirceburgensibus aliquibus mentio fit VVinidorum, Slavorum, Serborum, Mainvvinidorum ac Radencvvinidorum, qui Parochi atque Bargilti vocantur quod Parochis sive Sacerdotibus censu obnoxii essent..."). Из ових драгоцених описа и докумената добијамо потврду да су поуздани и подаци других хроничара и историчара у

којима се спомињу Виниди (Венеди) између Лабе, Мајне и Рајне, па и на подручју Холандије. Свуда су под именом Винида (Венеда) могле бити и мање или веће групе Срба (Сораба).

Места у држави Отона I Великог у којој су се налазила надбискупска и бискупска средишта

Једну потврду о словенским (српским) становницима западно од Лабе добијамо из привилегија *Вирзбуршке бискупије* под годином 741, у којој се спомињу Виниди, Словени, Срби или Сораби, Маинвиниди и Раденцвиниди. Позивајући се на Eckhard-а J. Chr. de Jordan (Vindobonae 1745) објашњава да су Маинвиниди били они који су обрађивали поља на Мајни, а Раденцвиниди који су обделавали поља на Раденци, као и на другим рекама, Ауpаху, Визенту, Ајсу, Ицу и Баунаху („colebant quoque ad alias fluvios Auracham, Wisentam, Aischam, Itscham, et Baunacham"), као и у шуми Бухинија („item in Buchinia Silva"). Уз ово је веома значајна Echkard-ова опаска да су Виниди, Словени, опште име, а Срби или Сораби специјално „Winidi Slavi erat nomen generale, sed Serbi, seu Sorabi speciale").

Али под горњим насловом (Ј. Chr. de Jordan, Vindobonae 1745) из године 817 имамо и један овакав приказ који се односи на наше подручје. У том приказу каже се да је у време Каролиншких царева цела Далмација била насељена Словенима. Они који су становали у Приморској Далмацији били су подређени цариградским владарима и префекту који је био у Задру (Jadera, hodie Zara). Они који су држали Далмацију која је налегала на средњи ток Саве, у близини Хрвата, признавали су власт франачких каролиншких владара и њима је управљао фријаулски војвода. У унутрашњости, пак, Далмације били су Срби у деловима данашње Босне и Србије („In interioribus Dalmatiae erant Sorabi, in parte hodiernae Bosniae et Serviae"),... док су у осталој данашњој Србији [XVIII век] боравили *Гудускани* и *Тимочани*, по реци Тимоку која одваја Србију од Бугарске („in partibus extimis sub Savo in reliqua Servia hodierna Guduscani et alii Timotiani, Timoc fluviii Serviam et Bulgariam hodiernam separantis accolae). Овај Јорданов (J. Chr. de Jordan) опис веома је користан за боље разумевање догађаја у вези са устанком Људевита Посавског и његовим бегством из Сиска („ad Sorabos venit"), као и са кнезом Борном.

О Венедима, Словенима и Србима између Лабе, Сале, Мајне и Рајне бројни подаци из раног периода могу се наћи

и у *Аналима* и *Хроникама* сакупљеним и издатим у великим збиркама као што су Scriptores rerum Merovingicarum i у Monumenta Germaniae.

Један занимљив опис потиче из 789. године, у време кад је Карло Велики (742–814) водио рат против Вулца у Венедонији („789 Carolus pugnavit contra Wulcis in Venedonia"). Реч је овде о Љутићима (по некима о српском племену). У сваком случају занимљив је и веома карактристичан и опис једног догађаја у Annalium Fuldensium, pars secunda (839–863), auctore Ruodolfo, под годином 851. Ево о чему је реч. Они исти Срби који су 789 године били покорени од стране Франака, покушали су нападима на франачке границе да се ослободе. Аналиста је у вези с тим забележио да су Срби (Sorabi) честим нападима и пожарима узнемиравали франачку границу. Због тога је краљ Људевит [Лудвиг Побожни, 814–840, син Карла Великог] узнемирен, повео војску преко Тирингије и напао њихову (српску) земљу, измучио их тешким опсадама, уништио усеве (плодове), угушио сваку наду на живот и тако их више глађу него мачем покорио („... per Thuringiam iter faciens, terram eorum ingressus, gravi eos obsidione fatigavit, perditisque frugibus et omni spe victus adempta, magis eos fame quam ferro perdomuit").

Упадљиво је да су и Срби далеко на југу, преко хиљаду и сто година касније, у прилици (у невољи) да, бранећи своје границе, глађу буду приморани на послушност, а претње опет долазе са исте стране.

Веома занимљива запажања о ширењу Словена, па и Срба, забележио је и H.H. Howorth (London 1880). Приказујући ширење Словена Ховорт добар део свога истраживања посвећује Венедима и северним Србима. Оно што смо наслућивали анализирајући изворе у жељи да што више сазнамо о Венедима, Словенима и Србима налазећи их око Наба, Редница, Горње Мајне, Бајројта, Бамберга, Вирцбурга, Фулде, Нирнберга и др., све то запажамо и код Ховорта. И он обраћа пажњу на поједине називе налазећи у њима траг

Словена, а посебно Срба. Додуше кад је рекао да у Швајцарској постоје потомци које мештани називају Huns и који још увек (1880) говоре искввареним словенским језиком додао је да те потомке сматрају остацима Атилиних Хуна, што није немогуће с обзиром да више истраживача уверавају да је у Атилиној војсци (V в.) могло бити и неких Срба. Али Ховорт наводи и друга имена која звуче србофоно. Тако је навео да се становници око Редница називају Poradnici (други аутори их називају Radanzwinidi). Ховорт наводи и назив Wilzburgh, на старом немачком Witenburgh, што би, по некима, одговарало називу Utrehta у Холандији (Wiltraectum, Wildrecht). За Вилце писац каже да су у Птолемејево време живели на Одри. Завршавајући о овим, по њему, словенским називима и Словенима широко настањеним и западно од Лабе, Ховорт каже „да то не значи *да су сви ови Словени из српске групације*". Да Ховорт, по свој прилици, с правом западно од Лабе налази и Србе сведоче и бројни други називи на које је указао као што су у северној Баварској Culm или Khulm, Culmbach, за које каже да несумњиво долазе од словенског назива Chulm или Chlm. Позивајући се на стара документа у Acta Murensia и на Шафарика Ховорт наводи и ове називе у Швајцарској: Khunitz, Bumplitz, Czernec, Gradetz, Krimentza, Luc, Visoye, Grona и др., уз које се спомињу „homines qui vocantur Winde".

Драгоцене податке о распрострањености Словена у Средњој Европи у раном средњем веку забележио је и *Карл Пенка* (Origines Ariace, 1883). Позивајући се на Kallmann-a (in Archiv für Anthroplogie XIII, 111) Пенка каже да је утврђено („Es steht fest") да су око VI века Словени настањивали источни део Холштајна, Олденбург, Лауенбург, Мекленбург, Rügen, Vorpommern (Предњу Померанију), Северни део Марке, југоисточни део Хановера, die Altmarck, један велики део провинције Саксоније, Алтенбург, део Појса (einen Theil der reussischen Länder), Горњу Франконију, долину Мајне до Вирцбурга, наиме подручје око Бамберга, један велики део Средње Франконије, Лужицу (die Lausitz)

Подручја Ободрита, Љутића и Срба (Soraben) пре освајачких похода Хенрика I

и Шлезију, а готово у исто време настањивали су и немачко-аустријске земље (Горњу и Доњу Аустрију, Штајерску, Корушку, Крањску и Das Pusterthal у Тиролу) у којима је било искључиво словенско становништво. Сећање на њих (на Словене), као и у Северној и Средњој Немачкој састоји се из великог броја словенских назива места, брда и планина и река, која, каже Пенка, и данас постоје (noch heute fortlebt).

Будући да се Пенка дотицао и неких антрополошких и лингвистичких питања у Немачкој, то је при спомену брахицефалног типа у Немачкој изјавио да примери елемената брахицефалног типа у Северној Немачкој долазе отуда што се ту налазило у првом реду германизирано словенско становништво.

Што се тиче неких језичких особености народа на спомињаним просторима, Пенка је на једном месту изјавио да ако келтски и италски језици (латински, умбријски и оски – oskisch) представљају једну страну према другима (језицима), онда с друге стране грчки, славо-литавски, као и иранско-индијски показују многа подударања не само у морфолошком погледу већ и у лексичком смислу, тако да морамо, каже Пенка, прихватити да су носиоци ових језика морали некада дуже времена да живе заједно „dass die Träger dieser Sprachen eine geraume Zeit lang zusammen gelebt habe...").

Кад је пак, указивао и на неке разлике, Пенка је закључио да се те разлике објашњавају тиме што су Словени једна мешавина („dass die Slaven ein Mischvolk sind") на коју нису утицали само аријски елементи, час јаче час слабије, већ и турански – од алтајске језичке и народносне групе (Монголи, Турци).

Без обзира на касније оцене антрополога и лингвиста, које писац ових редова није у могућности да одмери, као да је доста јасно да је Пенка ишао на то да се Словени што више потисну од аријевске основе, али су његова друга запажања драгоцени прилог проучавању Словена, па и Срба, у раном средњем веку.

О СЛОВЕНИМА У ОБЛАСТИМА БАЛТИКА

Одавно је познато да је питање порекла и појаве Словена привлачило пажњу истраживача. Кад је, тако, Wuttke издао *Етикусову* Космографију (Leipzig 1853) констатовао је да Етикус међу толиким народима које је наводио, међу њима чак и Хуне, које је урачунао у Ските, није нашао ниједно место за Словене, осим што је кратко споменуо Vinoze између Данаца и Рифена, што дозвољава могућност да се они (Vinozi) односе на Венеде („Höchstens die kurze Erwähnung der Vinosi zwischen Danen und Rifen [Грифонен] liese sich auf Sie, nämlich auf die Wenden beziehend"). С обзиром да је Етикус био Истранин где су могли боравити и Венеди, могуће је да је Етикус за Венеде употребио неки локални истрански назив – Винози, *а то што Етикус у III или у IV веку не спомиње Словене може да буде доказ више да се име Словени не појављује пре IV века.*

Ако бисмо, наставља Вутке, прихватили као могуће, али не и као сигурно, да је Етикус своје путовање остварио у трећем веку, а да је живео делом и у IV веку, било би разумљиво што неки истраживачи из те могућности закључују да је Етикус од садржаја своје Космографије нешто могао преписати од Јулија Хонорија и од Орозија, али неки сматрају да је могло бити и обрнуто.

Иначе, Етикус, описујући Скитију спомиње њена плодоносна поља, „oceanum Sericum" и „mare Kaspium", али и бројне реке, међу њима и Arax („Flumina etenim plurima et magna ipsa Scithica regio habet: Oscorum, Fasidon atque Araxem ac Murgensem"), што ће рећи да под Скитијом подразумева и азијско подножје Кавказа.

Кад се, даље, у трећој књизи на једном месту задржао на острвима у германском океану (Балтичком мору?) споменуо је и имена Viarce и Bridino, која упадљиво звуче славофоно (србофоно), као и народе које он назива Nanos. Вутке

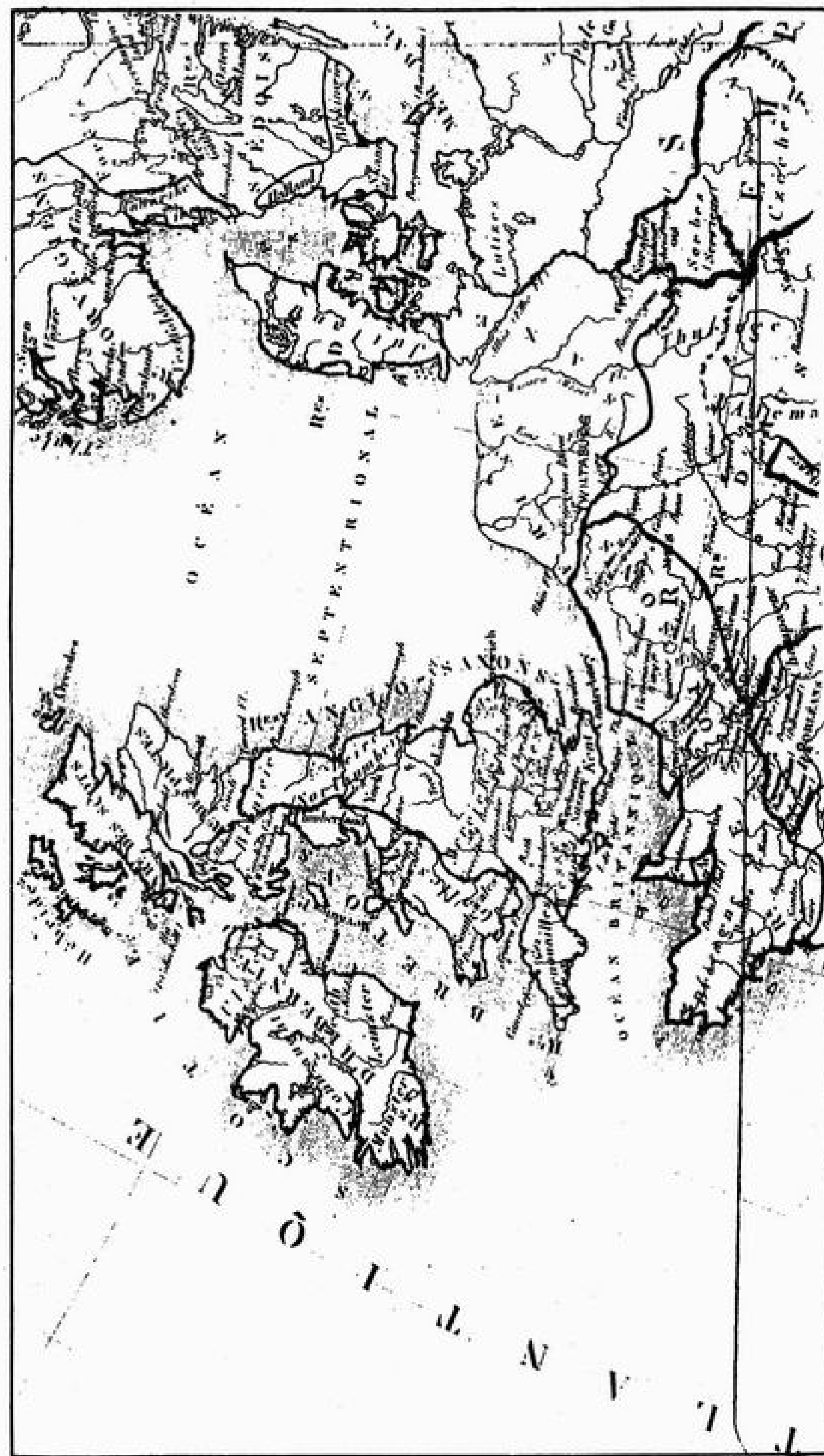
сматра да би се горња два острва могла односити на Usedom и Wollin, док су Nanos у литератури од неких протумачени као Ranos, Rani, становници острва Rügena (словенски Рујан), на чијем се северном делу налазило велико словенско светилиште у *Аркони.* Ваља знати да је *Хана Скалова* на острву Rügen-у установила веома велики број назива чисто словенског порекла, а да се сматра да се при ушћу Одре налазио и прастари велики словенски град *Винета* (могући прастари центар за трговину ћилибаром).

Најзад, уз све ово може да буде занимљива и једна Етикусова опаска о старим Францима у којој Етикус каже да су Francus и Vassus од краљевског тројанског племена и да су се стално борили против Римљана („... Francus und Vassus heisst es, seien vom Königlichen Stamm Trojas übriggeblieben und hätten mit den Römern wiederholt gekämpft).

СРБИ НА ТЛУ СТАРЕ ХОЛАНДИЈЕ

За боље познавање распрострањености Венеда и неких словенских племена у раном периоду занимљиве податке налазимо и у Chronicon Hollandiae... Lugduni Batavorum 1617). У њој хроничар назив града Утрехта везује за некадашњи давни боравак Вилта (Вилтос) и Славена (Sclavos) у Фризији, па отуда, каже, назив Wildrecht, Wiltorum oppidum, Wiltraectum. И Шафарик (1844,16) спомињући бројне словенске називе у Британији указује и на Батавију и предео око Утрехта, додајући да је према историјском сведочењу ту врло рано било словенских насеобина.

За питање простирања Словена према западу у раном средњем веку драгоцене податке налазимо у *Хроници Зеландије* (Crhonici Zelandiae libri duo... 1634). У тој хроници на једном месту хроничар констатује да се „наша земља подразумева под именом Доње Саксоније, а Саксонци су делом Вилти и Слави („Nostras insulas sub nomine Saxoniae pars Wilti et Sclavi"). Хроничар затим бележи да су ове (Vilte

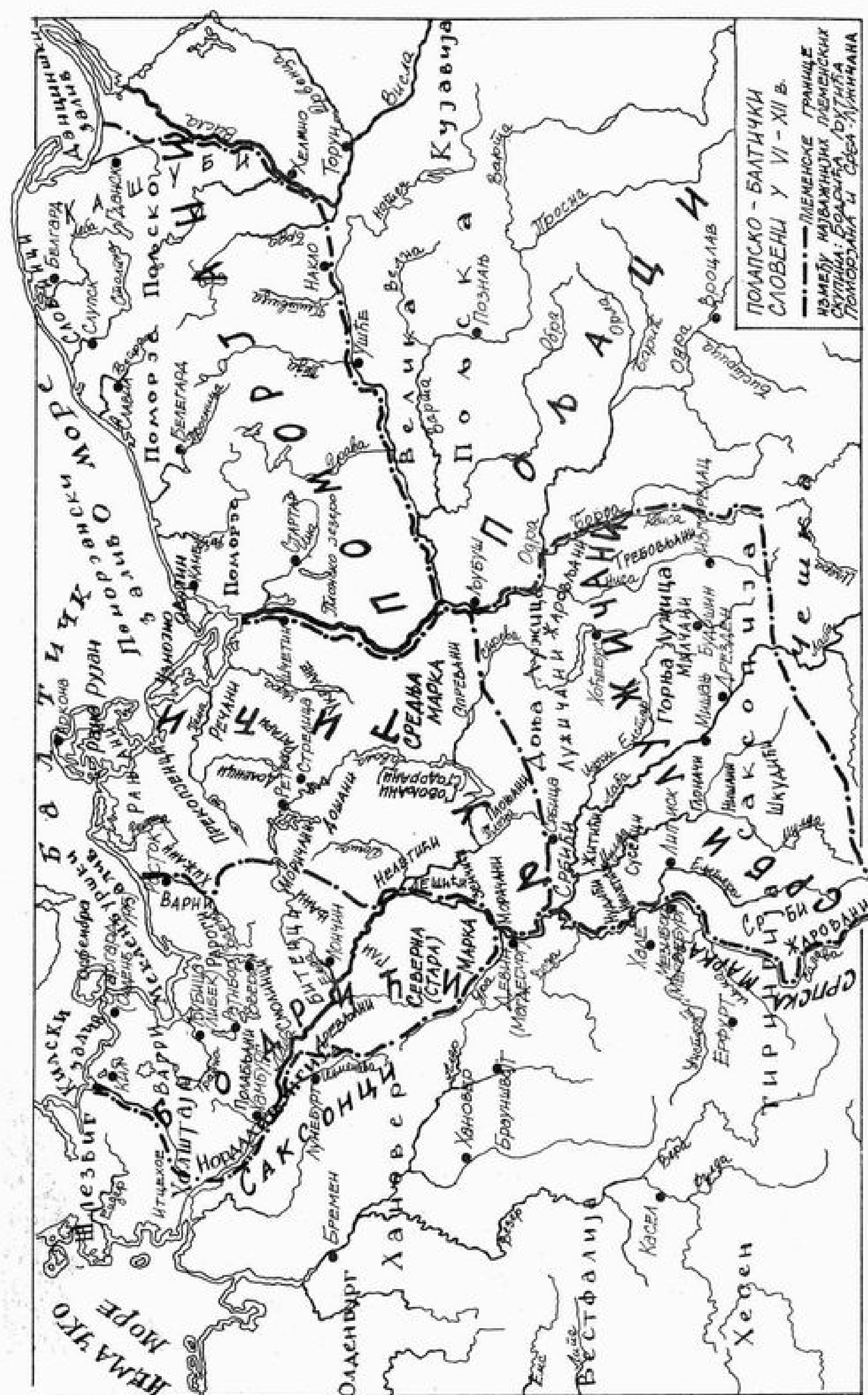

На овој карти је данашњи Утрехт у Холандији обележен као Trajectum Rheni (Wiltaburg), што значи као место на којем су Wilti! Wilci, Љутићи? Срби) прелазили Рајну, вероватно или при одласку у Британију у којој је по њима названа грофовија Wiltshire или по повратку из Британије. Та обала Фризије подсећа нас на Непотове Инде (Венде, Венеде, Венете) које је у I веку пре н.е. бура избацила на старофризијску обалу. (Europe a la fin du VIe Siecle, 1834. Према: Atlas historique et géographique par Félix Ansart, A Paris 1851)

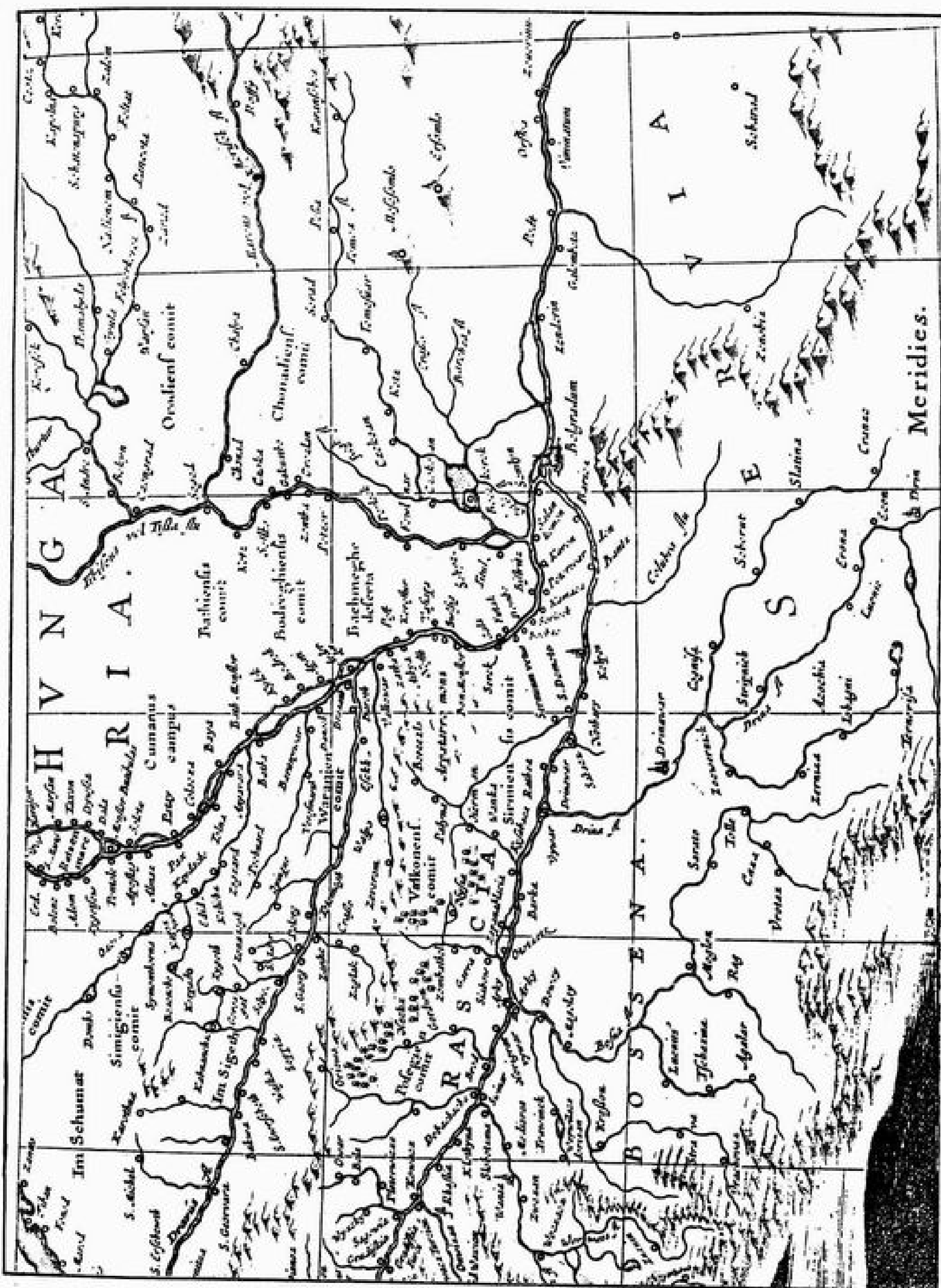
и Sclave) протерали Данци и Нормани, који су најпре земљу Холандије опљачкали, а затим је населили и почели обрађивати („Eos Dani pellunt, et Normani. Et insulas Zelandiae praedantur. Post habitant et coluit"). Кад је мало даље описао шта се збило после продора Франака, при чему спомиње и Кваде, Саксонце, *Вилте, Словене*, Нормане и Данце, хроничар спомиње и град *Вилту* на реци *Мози* („Wilta ad Mosam"), за који каже да је био исти као и Винета најзнаменитији словенски град („Wiltam eandem fuisse cum Winnetâ, amplissimo Sclavorum oppido"), чији се оснивачи спомињу час као Wilti, час као Winnethi, час као Winuli").

О СЛОВЕНИМА НА ПАНОНСКОМ ПРОСТОРУ

Осврт на панонски простор је неизбежан кад се проучавају кретања Словена према Балканском полуострву, као и њихова успутна задржавања. Чини се да је Otrococsi (Franequere 1692) био веома добро обавештен одакле су дошли и ко су Словени чији су се потомци до XVII века задржали у Угарској. Свој драгоцени опис Отрокочи је започео овим речима: „Не сумњам да су наши Словени делом потомци Илира и Далмата („partim Illyrorum et Dalmatarum") од којих су и Чеси, Моравци и један део Хрвата, делом из старе Скитије, шта више делом вендски народ са Балтика („partim etiam Venedicae Nationis ad Balthicum"), а делом и особито остаци оних Будина (Vidina) који су некада становали са ове и са оне стране Дона у Скитији где су најпре били потчињени Аланима, па су после заједно са Хунима дошли у Дакију и Панонију. Отрокочи даље подсећа да је ове Будине први споменуо Херодот додајући да је првобитно станиште и једних и других, као и сједињавање Алана, описао *Амијан Марцелин* (год. 378). Веродостојност ових Отрокочијевих описа готово се најбоље може проверити

Полапско-балтички Словени у VI–XII в. Карту је по Јастребову нацртао Б. Крејчик

Rascia у Славонији и Срему на карти Joannes-a Blaeua (Јоханеса Блава): Danubius fluvius Europae maximus a fontibus ad ostia, Cum omnibus Fluminibus, ab utroque latere, in illum defluentibus

исто тако изванредним истраживањима *Шлецера* око сто година касније (1771).

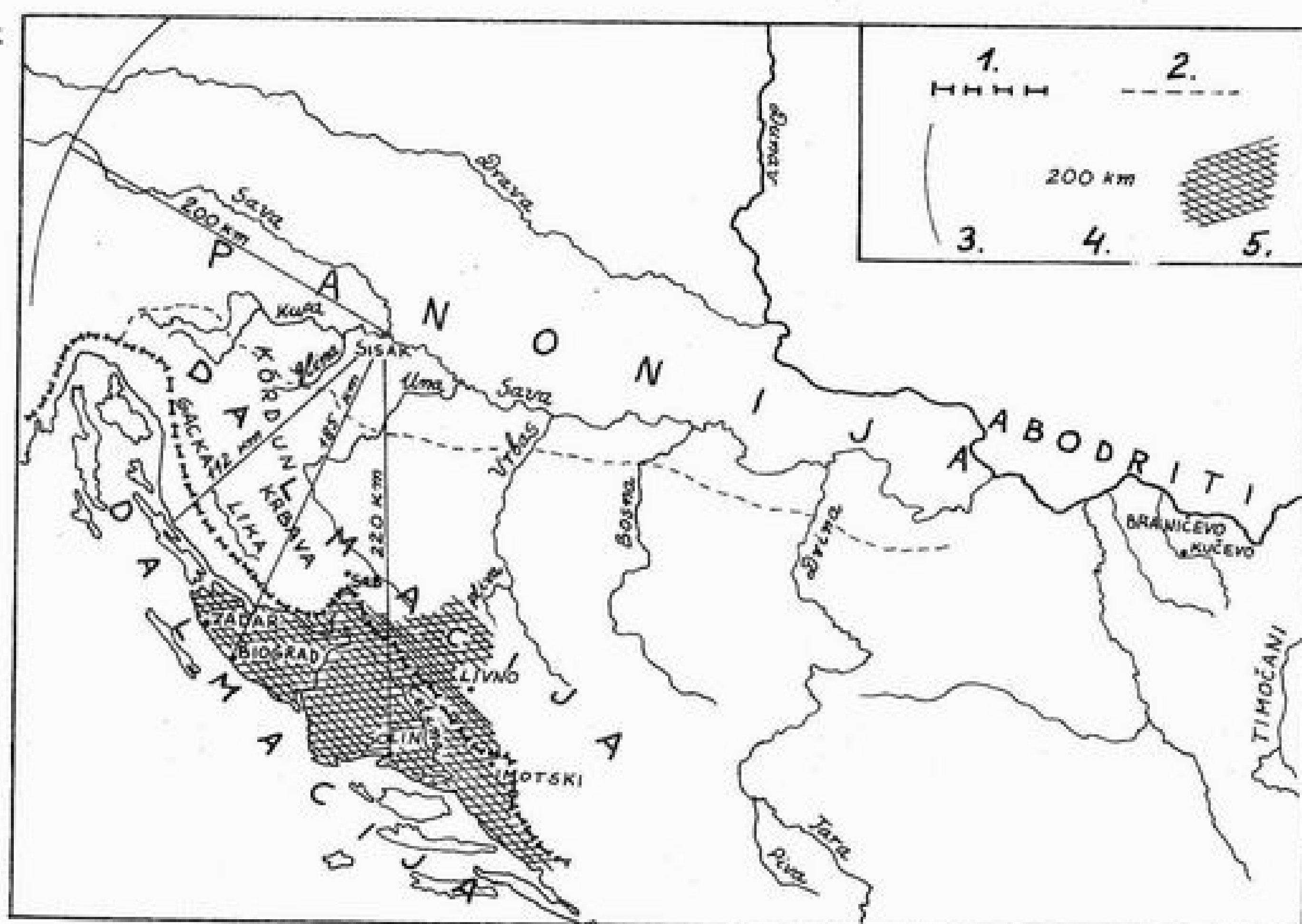
Кад је прешао на опис Угарске у правом, ужем смислу, *Шлецер* (Fortsetzung... Halle 1771) је констатовао да је она још и дан дањи готово у свим својим провинцијама испуњена Словенима („... ist noch heut zu Tag fast in allen seinen Provinzen mit Slaven angefüllt"). Међу 26 жупанија Доње Угарске, каже Шлецер, налазим 20 међу чијим становницима географи подразумевају претежно чешке Словене. Исто тако у Горњој Угарској са ове стране Тисе има их у 11 жупанија, док их са оне стране Тисе има само у жупањи Bekesch. Од Словена у жупанији Arwa која се граничи са Шлезијом, упадљиво је да су многи под утицајем пољског наречја. *Нису ли,* пита се Шлецер, *сви ови чешки Словени остаци Моравске државе?* Од осталих словенских народа Русе налазим у 10 жупанија, Raitzen oder Serben у 11, Хрвате (Kroaten) у 6 и Далматинце у једној жупанији. Већина Руса је у Горњој Угарској, са ове стране Тисе, „али ко су они и одакле су дошли, не знам". Шлецер ту примећује да би једно критичко истраживање [њиховог] језика можда дало одговор на ово питање.

Занимљива је једна Шлецерова опаска о босанском дијалекту за који каже да је међу словенским наречјима, према *Поповићевом мишљењу,* исто што и атички дијалект међу осталим грчким [дијалектима].

ДА ЛИ ЈЕ ЉУДЕВИТ БИО ХРВАТСКИ ИЛИ ПОСАВСКИ КНЕЗ

Један век пре Константина Порфирогенита неке Србе на Балканском полуострву спомиње и *Ајнхард* (+840), биограф франачког цара Карла Великог (742–814). Србе Ајнхард спомиње у вези са устанком панонског кнеза Људевита званог Посавски. У историографији се Људевит назива и кнезом Посавске Хрватске упркос чињеници да

га савремени образовани писац и историчар назива само „dux Pannoniae inferioris", што ће рећи „војвода (кнез) Доње Паноније". Људевит Посавски је у историографију ушао као кнез Посавке Хрватске тек кад су Мађари завршили освајање и Паноније и Хрватске, зване Далматинске, и 1102. године учврстили своју доминацију над Хрватима и хрватском територијом. У току те превласти Мађара и уз њихову прорачунату благонаклоност хрватско име је временом проширено и на Панонију, па и на онај део којим је до 823. године владао *посавски* кнез Људевит. И тако је хрватско „право" ширено преко Босне и Паноније према истоку у склопу продора и јачања угарске монархије на рачун босанскосрпских и панонскосрпских територија, што је трајало од краја X века или од 1102 (Pacta conventa) до 1918. године.

Могуће подручје Људевитове активности: 1. Византијски поседи у Далмацији по Ахенском миру 812 (према Халфену); 2. Граница римске Далмације према Панонији (По Вестермановом атласу из 1965); 3. Вероватни радијус дејства Људевитових снага на правцу франачких напада; 4. 200-удаљење у ваздушној линији; 5. Вероватно подручје Хрватске према подацима у гл. 30. и 31. ДАЈ

Али, с обзиром на тему ове књиге, на Људевиту Посавском задржали смо се пре свега због спомена Срба. Њих Ајнхард спомиње под годином 822 када је Људевит пред наилазак франачке војске побегао из Сиска Србима, „за који народ се каже да заузима велики део Далмације („Siscia civitate relicta, ad Sorabos venit, quae natio magnam Dalmatiae partem obtinere dicitur fugiendo se vontulit" – *Ст. Ст. и В. Ћоровић, Извори*... 1921). Око тумачења овог Ајнхардовог податка научници се споре деценијама, чак и много више. Једни сматрају да је Људевит отишао на територију старог и још необјашњеног града Срба, а други да је отишао у Босну. Ако је Ајнхард однекуд знао да су се Срби налазили у великом делу Далмације, онда се то може односити само на појам римске Далмације која се на истоку, како се узима, пружала до линије, приближно, Колубара–Шарпланина, а на севру све до линије дуж босанских планина јужно од Саве. Ако су Срби, дакле, заузимали велики део Далмације, како су савременици обавестили Ајнхарда, онда су у њу морали укључити и Босну, будући да се зна да су се у Босни налазили и Срби, па излази као сасвим логично да се Људевит испред Франака, који су наилазили од запада, повлачио према истоку или југоистоку од своје престонице Сиска. Да су у том правцу највећим делом живели Срби рекли бисмо да прозилази и из већ поменуте Поповићеве (XVIII век) опаске у којој он за језик у Босни каже да је по чистоћи раван атичком дијалекту грчког језика. Овде се морамо питати који би то језик у XVIII веку у Босни могао бити осим српског, а Поповић је свакако добро познавао словенске језике, а посебно српски. Други правац Људевитовог повлачења, осим према Босни, тешко да долази у обзир. Ако би се овакво тумачење могло прихватити били би прихватљивији и подаци у изворима и литератури у којој се говори о Србима у раној Босни, Славонији и Срему (Иначе, о Панонији у ово доба види и исцрпну расправу Moravias History reconsidered, A Reinterpretation of medieval sources by Imre Boba, The Hague 1971).

СРБИ И РАСЦИЈАНИ

Веома корисне податке о словенским становницима у Угарској и Аустрији забележио је и *Саски* (Szaszky, 1759). Ти су подаци драгоцени прилог и историји српског народа, поготову кад их упоредимо са подацима других савременика о истим подручјима и народима. Овде Саског наводимо највише због његовог разликовања две групе Срба:

Порфирогенитови подаци према тумачењу Шетгена и Крајзига

Слауи Серуи, Боснии и Слауи Серуи, Расциани, по реци Rasca (ab amne Rasca), али је веома занимљиво и значајно да Саски спомиње и славонске *Расцијане*. Кад је, наиме, међу становницима Илирика споменуо далматинске Словене помешане са венетским Италијанима (Venetis Italis permixti) и кад је навео Хрвате (Slaui Croatae), додао је да су

они умножени Власима Ускоцима, из којих су, каже, *заједно са славонским Рашанима*, организовани као храбри и непобедиви пандури („Slaui Croatae, Valachis Vskoczis aucti; e quibus, iuncti cum Slauoniae Rascianis, fortes ac inuicti Banduri, constat"). Саски, иначе, на више места као да разликује Рашку од Србије (Rascia, Seruia; Rasciani, Slaui Serui). Да подсетимо, кад је Саски споменуо славонске Рашане сигурно је имао у виду оне исте Србе које на картама из XV века, пре свега на Пиколоминијевој, а и каснијим, на којима Србе налазимо под именима Sirfi (Syrfia) или Rasci (Rascia).

Једну занимљиву белешку о географском положају Белих Срба бележи и *Јован Рајић* (1794): „а въ нижней тое части пребнвали бѣлїи Сербли, отъ которыхъ и назвалася Серблїя бѣлая, (яже есть часть ныньшнье Славонїи и Срема).

Ова вест је занимљива не само због назива Бели Срби и Бела Србија, већ и због тога што приближно на том подручју Србе налазе и други истраживачи, међу њима и Саски и Шлецер.

ЦЕЛАРИЈУС О ХРВАТСКОЈ, СЛАВОНИЈИ И ДАЛМАЦИЈИ

За увек важно и осетљиво питање географских положаја појединих балканских земаља и држава у даљој прошлости свакако су веома значајни савремени описи појединих географа. Такав један опис налазимо и у делу *Христифора Целаријуса* Geographia antiqua (1687). Ево како је Целаријус описао географске положаје Хрватске, Славоније, Рашке и Далмације.

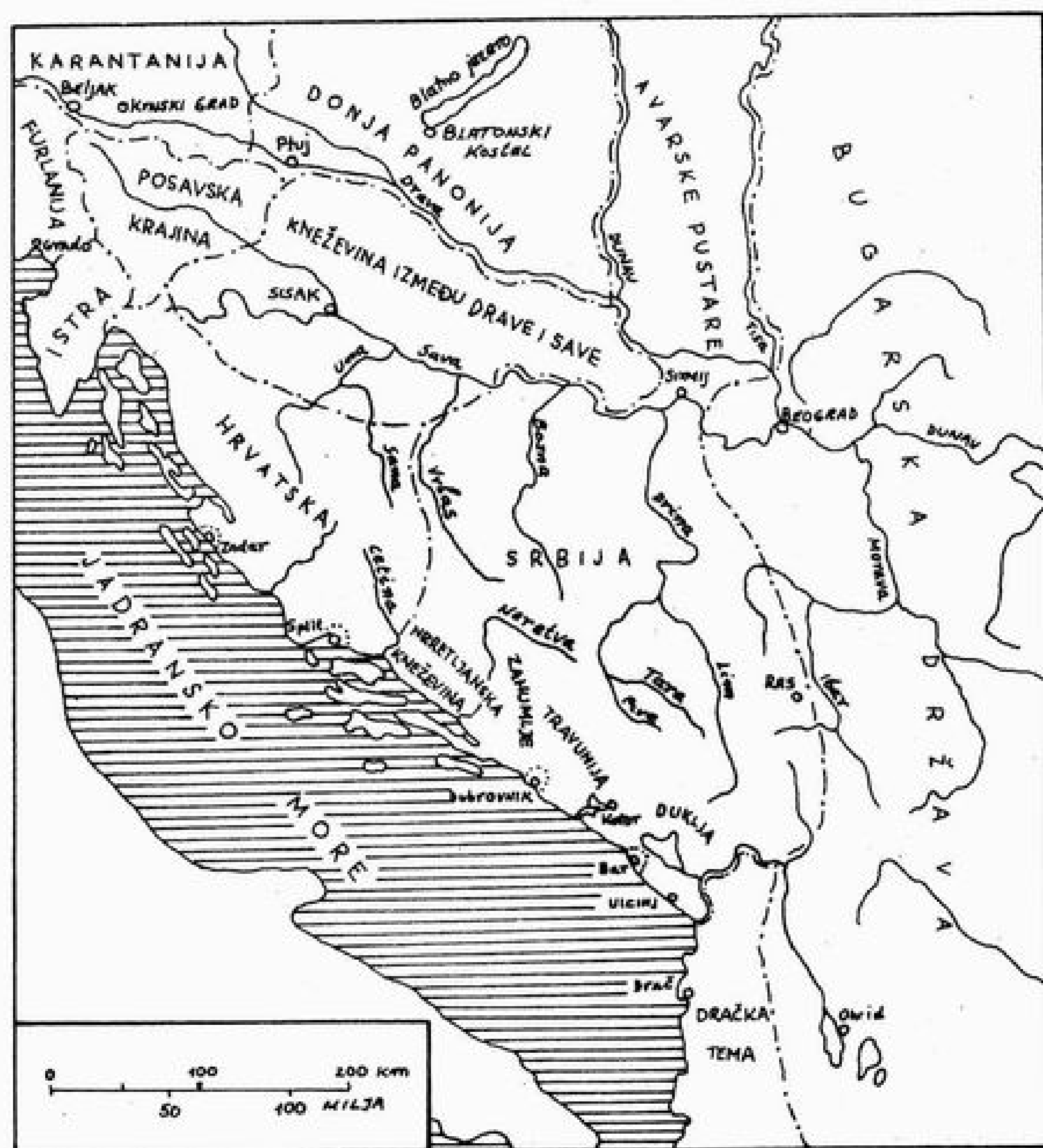
Хрватска се, каже Целаријус, са титулом краљевине, простире од Драве према Јадранском мору, између Корушке и Вендске Марке на западу, Славоније, Босне и Далмације према истоку („Croatia cum regni titulo a Dravo mare versus

Adriaticum inter Carinthiam et Marchiam Vinidorum ab occasu, Sclauoniam, Bosniam et Dalmatiam ab ortu extenditur").

Славонија се, после Хрватске, пружа између Драве и Саве све до Дунава („Sclavonia post Croatiam inter Drauum et Sauum usque Danubium continetur").

После ње је [Славоније] према Дунаву *Расција,* део источне Славоније („post quae Danubium versus est Rascia, pars orientalis Sclauoniae").

Далмација је простор између Хрватске, Босне и са севера једног дела Србије, а са југа Јадранског мора, и протеже се од Истре до Албаније или Македоније и обухвата и стару

Јужни Словени између Франака и Бугара после устанка Људевита Посавског (Из књиге: Историја Југославије, I, Београд 1972)

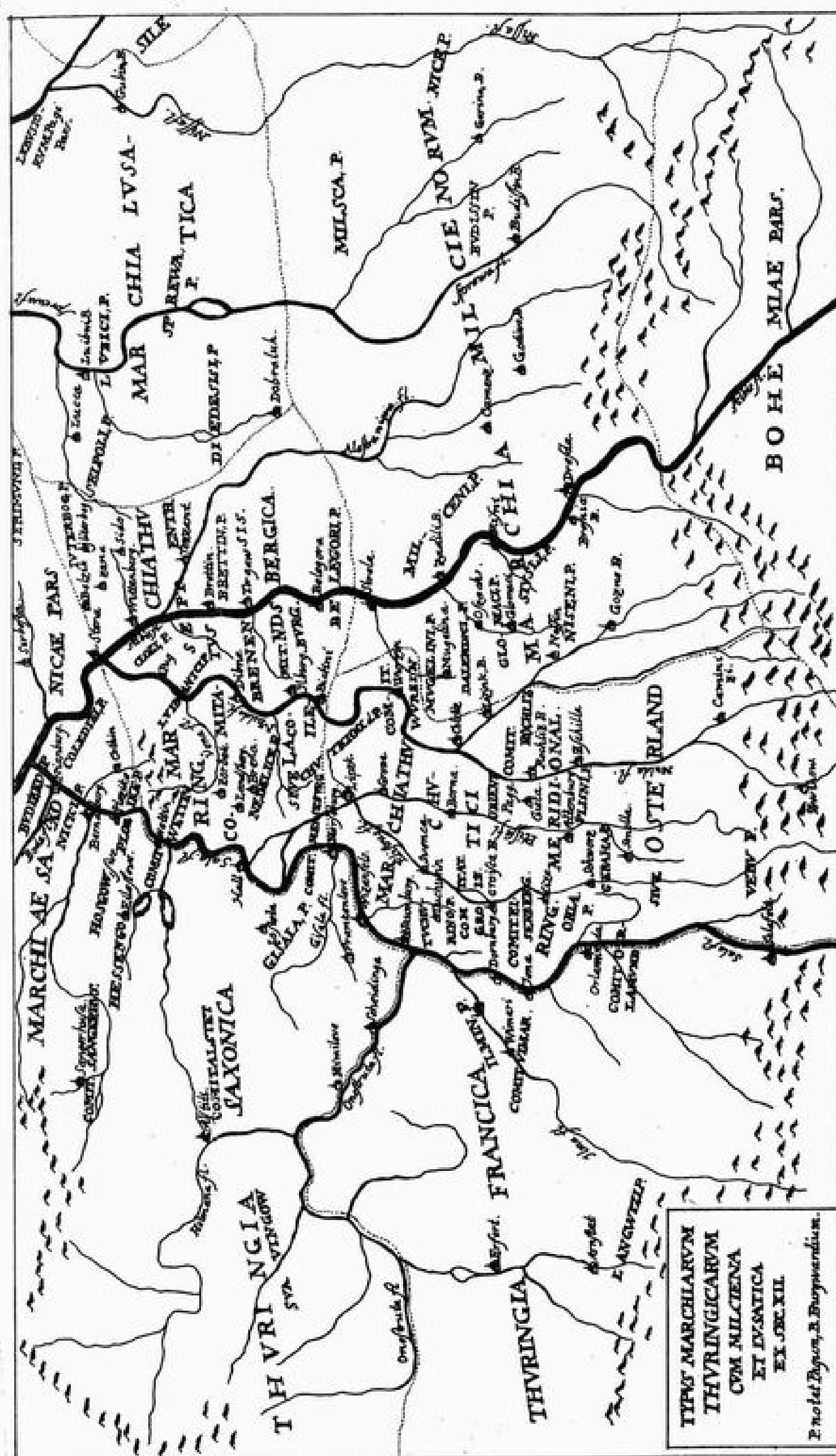
Либурнију („Dalmatia nunc omnis tractus est, qui inter Croatiam, Busniamque et partem Seruiae, a septentrione; et Adriaticum mare ad meridiem, ab Histria ad Albaniam seu Macedoniam usque protenditur, et veterum etiam Liburniam comprehendit").

Упадљиво је да Целаријус ништа не казује о политичкој припадности наведених земаља и области, не спомиње ни Угре (Мађаре) ни Турке, али је исто толико упадљиво да се Целаријусов опис готово у потпуности слаже са географским приказима поменутих земаља на карти папе Пија II из средине XV века и Ецлаубовој карти из 1501. Ту не може бити никакве случајности.

СРБИ У МАЈСЕНСКОЈ ОБЛАСТИ

И Analista Saxo (MGH, Tomus IV, Hanoverae 1844) спомиње бројне догађаје из односа Словена и Франака у IX и X веку. Тако под годином 908 наводи један догађај везан за област Гломача (Glomaci), име које се често упоређује са Гламочем на нашем тлу, можда не без разлога. Саксо прича како је: 908. године саксонска војска пошла према Далманцији (Dalmantiam), коју, каже, Тевтонци називају Daleminci, а Словени Glomaci, а која је добила име по извору званом Glomaci, који је од Лабе удаљен две миље и прави бару (мочвару). Њу становници више поштују од цркве и страхују. Отуда се провинција од Лабе до Каменице назива Glomaci („ab Albia usque in Caminizi Glomaci vocatur").

Кад је реч о Мајсенским Србима, онда се мора споменути и Албинова Meissnische Land und Berg Chronica... Dresden 1589. Наравно, и Албин, као и многи други из његова времена, и каснијег, трагају најпре за пореклом народа у мајсенској области. Зато се и Албин прво задржава на Венедима које налази између Црног Мора и Вендског залива (Балтичког мора), односно на подручју река Бористена (Дњепра) и Тираса (Дњестра), али спомиње и Дунав, па

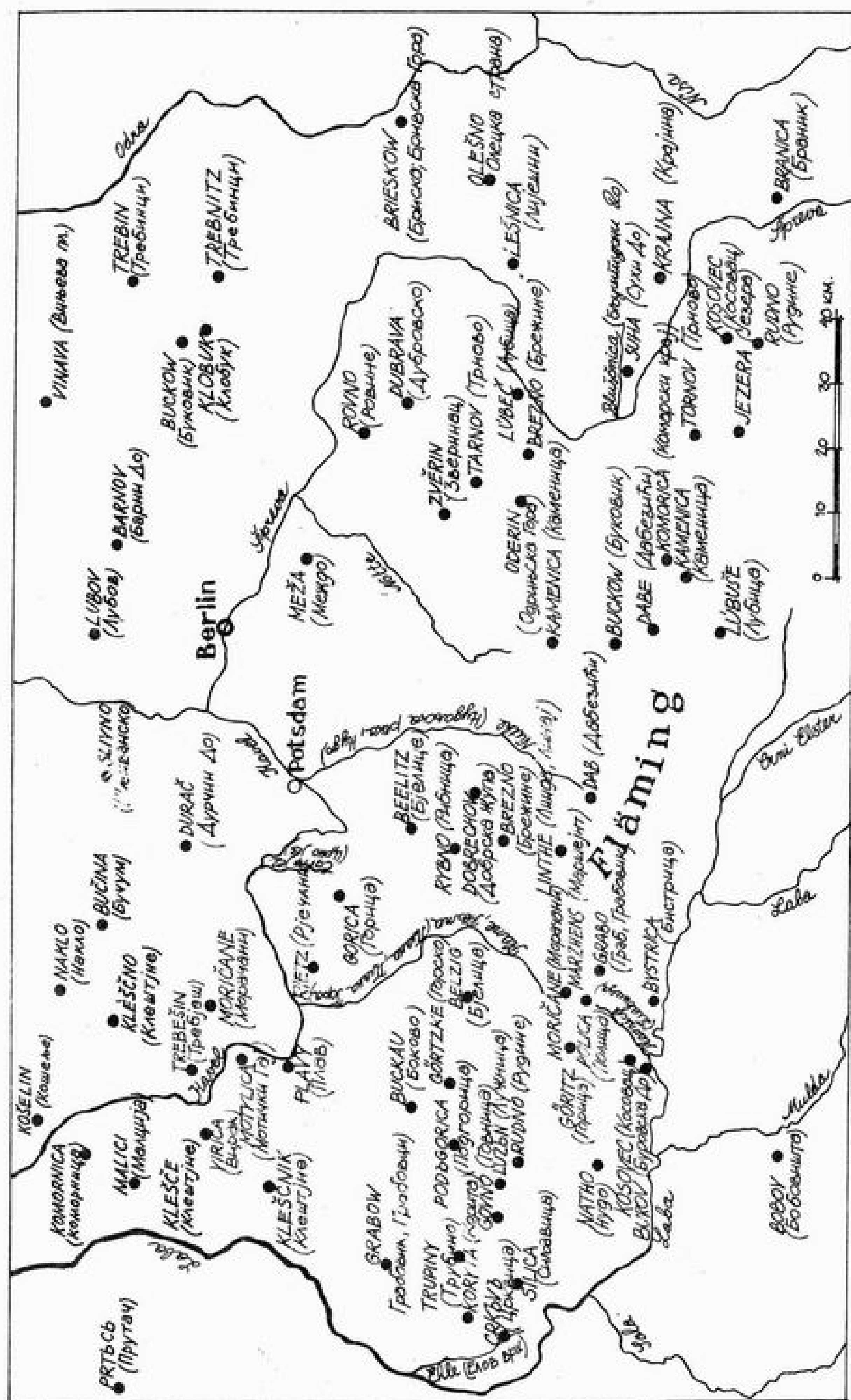
Тирингија, земља Милчана и Лужица у XII веку (према карти из прве половине XVIII века)

онда каже да је (временом) дошло до поделе неких народа и имена, па су једни отишли на југ као Seruij, Rasci, Bulgari, Bosnienses и Croatae. Међутим, будући да је Албина највише интересовала Мајсенска област он се на њој највише и задржава настојећи да пре свега објасни порекло и значење неких имена која су у тој области спомињана. Он тако на једном месту каже да од ових Срба (von diesen Sorben) постоје још и имена Sorbeck, Seruest и Soraw и отуда је настао назив Sorabia, мада, каже, неки желе да реч Zorbig изведу од једног народа који се зове Ceruecios. У овој недоумици Албин као да се определио за решење по којем уз облик имена Sorbeck долази саксонски Bek, што значи rivus поток или Wigt, па је тако настало Sorbenbek или Sorbenwig.

Кад је Албин горе споменуо име Seruecios, као народ, изгледа да уопште није знао за Цервеције (Cervicije, Servecije) Баварског географа, али је важно да је варијанта назива коју је споменуо (Seruecios) готово истоветна са називом Serviciji како неки називају Србе Баварског географа.

СРБОФОНИ ТРАГОВИ НА ТЛУ СТАРЕ ГЕРМАНИЈЕ

За утврђивање сродности међу Србима на различитим пространствима драгоцене податке налазимо у Codex Pomeraniae diplomaticus (Greifswald 1862). Уз већ наведен један број назива писци спомињу и назив реке Peene (X в.), која се, кажу, појављује у најстаријим повељама напомињући да је вероватно словенски назив са значењем вода или река. Аутори скрећу пажњу на реку Pina у Малорусији по којој је назван град Pinsk. Пина је, додају писци малоруски облик за чешко Piena, додајући да се језеро из којег истиче Волга назива Pena. У литавском језику pienas значи млеко. У санскритском, кажу аутори, pa значи пити, pânîja питко, pânijam вода. Тако је, кажу аутори, код нас име реке Piena, Pina,

Део топонима и хидронима у Полабљу (У загради су називи у данашњој Црној Гори)

Репа *неоспорно једна прастара словенска реч,* до данас одржана, при чему скрећу пажњу на Птолемеја који у књ. 3, сар. 5 једно племе приближно у пределу малоруске Пине (Pina) назива Piengiten. *Хаселбах* и *Козегартен* наводе и друге славофоне (србофоне?) називе као на пример назив Tholenz (долиница, удољица), чији се становници називају Tolensani, они који станују у низини (дољани), што, кажу, сасвим одговара облику земљишта. Облик Mizerez између Јармена и Липена (Jarmen und Liepen) писци тумаче помоћу пољског miedzyrzecze – међуречје. Од осталих назива и имена која звуче и славофоно и србофоно да споменемо још само неке: Svantovit, везано за острво Rügen и словенско светилиште у *Аркони* (свети Вид), Ploth је крај између Демина и Јармена и тумачи се или као словенско plot (ограда) или према пољском и доњолужичком bloto (глиб), затим Strumma, река, Nakel (у нас у повељама *Након вас* и више назива *Накло*), Brochot (забележен под год. 1136), на другом месту забележена *Брохотина Цетла* (Брохотина седла?). У Албанији, између Охридског језера и планине Томор византијски писац *Скилица* (XI век) спомиње планину *Брохот.* И Томор и Брохот су у раном средњем веку припадали словенским жупама. Истоветност назива у Померанији и у Албанији показује несумњиву језичку сродност. Међу даљим бројним називима Хазелбах и Косегартен спомињу и име losiza и град Loiz са околином у значењу баровити предео, према вендској речи luza, бара, мочвара од чега је, кажу, и област Lausitz добила назив, Lusica.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

AITHIKOS, Die Kosmographie des Istrier Aithikos in lateinischen Auszuge des Hieronymus. Aus einer leipziger Handschrift zum Erstenmale besonders herausgegeben von Heinrich Wuttke, Leipzig 1853

August Ludwig Schlözer. Fortsetzung der Algemeinen Welthisorie durch eine Geselschaft von Gelehrten in Teutschland und England ausgefertiget. Ein und dreysigster Theil, verfafasset von A.U. Schlözer, Halle 1771

Aeneae Sylvii Historia Bohemica a principio Gentis usque ad Georgium Bojebracium. Ambergae Anno MDXCII (1592)

Arnold Toynbee, Constantinus Porphyrogenitus and his World, London 1973

Alberti Kranzii, Wandalia... Coloniae agrippinae anno Sal. MDXVIII mense septembri (на другом месту стоји Coloniae impressa MDXVIIII)

Alberti Kranzii Rerum germanicarum historici claris Saxoniae. De Saxoniae gentis vetusta origine... cum praefatione D. Nocolai Cisneri... Francofurti ad Moenum MDLXXX (1580)

[Anonymus (Scymnus?) XV] – према саопштењу др Бранка Гавеле

ATLAS PENTRU ISTORIA ROMANIEI

Bohuslav Horák a Dusan Trávníček, Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii (t.zv. Bavorsky geograf). Rospravy Československé Akademie VED, Ročník 66, Sešit 2, Prha 1956

Божидар Ферјанчић, Константин Порфирогенит, Византиски извори за Историју народа Југославије, том II, Београд 1959

Brandenburgischer Atlas der Geographische Beschreibung der Chur Marck Brandenburg und die dasigen Adels. Aus den Landes Urkunden verfertiget von Jacob Paul Gundling... Potsdam 1724

Bacic Jakov, The Emergence of the Sklabenoi (Slavs), their arival on the Balkan Peninsula, and the role of the Avars in these events: revised concepts in a new perspective. Columbia university, Ph. D. 1983

Bacic Jakov, Some notes on the early history of the Serbs. Serbian studies, published by the north american Society for Sebian studies, Volume 2, numbers 2/3, Spring/Fall 1983

Blondi Flavii Foroiuliensis Historiarum de inclinatione Romanorum. Impressarum Venetiis Thomam Alexandrinum anno Salutis MCCCCLXXXiiii (1484) Kalendis Julii. Tu i Abreviatio Pii Pont max. suprа decades Blondi ab Inclinatione Imperii usque ad tempora Joannis Vicesimi tertii Pont. max.

Chronica von dem Antiquiteten des Stifftes/der Romische Burg und Stadt Marseburg/an der Salach by Türingen/mit viel alten schöne Historien und Geschichten/als sich etwan vor alten Zeiten in Sachsen/Türingen/Meissen/und zu Wenden begeben... Gedruckt zu Budisin durch Nicolaum Wolrab MDLVI (1556)

Chronicon Hollandiae de Hollandorum Repub. et Rebus Gestis commentarii Hugonis Grotii, Jani Dovsae patris, Jani Dovsae filii, Lugduni Batavorum 1617

Conjectus introductionis, in notitiam Regni Hungriae Geographicam, Historicam, Politicam et Chronologicam, inde a prima Gentis et Regionis Hungaricae Originibus usque ad aetatem nostram. Breviter et succinte, per successionis temporum, productam Studio et Opera Joannis Tomka Szászky, Posonii 1759

Caroli Sigoni Histriarum de Occidentali imperio, libri XX... Cum Indice copiosissime rerum et Verborum, Basileae MDLXXIX (1579)

Christophori Cellarii Smalkandensis Geographia Antiqua... 1687

Chronici Zelandiae libri duo. Auctore Jacobo Eyndio. Domino Haemstode et Midolburgi. Ex officino moulertiana MDCXXXIV (1634)

Codex Pomeraniae diplomaticus. Herausgegeben von D. Karl Friedrich Wilhelm Hasselbach... und D. Johann Gottfried Ludwig Kosegarten, Greifswald 1862

Chronicon Mundi. Прави наслов: Regisrum huius operis libri chronicorum cum figuris et imaginibus ab initio mundi. Norimbergae MCCCCXCIII (1493)

Chronici Carionis a Philippo Melanthone aucti et expositi... (1532). Од стране 459 наслов: Tertia pars Chronici Carionis a Casparo Peucero expositi et aucti. Anno 1581. Постоји и издање из 1593 [Wittebergae] MIϽXCIII (1593)

Cyriacus M. Spangenberg, Quenfurtische Chronica. Historischer Bericht, von der Aelten und Loblichen Herrschaft Quernfurt in Sachsen... vor und nach der Geburt Christi... In vier Bücher zusammengebracht durch M. Cyr. Spang. MDXC (1590)

Свето писмо Старога Завета

Dauidis Chytrej Chronicon Saxoniae et vicini orbis arctoi. Pars prima. Ab anno Christi 1500 usque ad 1524 cum indice. Rostochii anno CIϽIϽXCII (1592)

Dissertatio de Lecho et Slavorum origine video meliora, proboque. Acta Societatis Jablonovianae de Slavis Lecho Czechoque. Item de Veris Zichis. Anni CIϽIϽCCLXXI (1771)

Ђорђе Сп. Радојичић, О књизе Птоломеја (два стара српска географска „Тлкованија"), Историјски часопис, VI, Београд 1956
Ђорђе Бранковић (Гроф Ђорђе Бранковић), Славено-сербске хронике, том I (у рукопису)
Ernst Schwartz, Das Vordringen der Slawen nach Western, Südost-Forschungen, Band XV, München 1956
Ernestus Brotuff, Chronica von den Salz-Bornen und Erbauung der Hall an der Sala... (Weiland J.J. 1554) in zwei Büchern Verfaset und Fleiss beschrieben. Hall in Sachsen 1679
Фрањо Баришић, Прокопије, Византиски извори за Историју народа Југославије, том I, Београд 1954 (даље: Извори)
Фрањо Баришић–М. Марковић, Теофилакт Симоката (Извори, I)
Francis Dvornik, The Making of the Central and Eastern Europe, London 1949
Franz Martin Pelzels Geschichte der Böhmen, von ältesten bis auf die neuesten Zeiten. Aus den besten einheimischen und auswärtigen Geschichtsschreibern, Kroniken und gleichzeitigen Handschriften zusammen getragen, Erster Theil, Vierte fortgesetzte Auflage, Prag 1817
Францис Конт, Словени, Catena Mundi, I, Краљево 1992
Franz Grabler. Aus dem Geschichtswerk des Laonikos Chalkokondilos. Europa im XV. Jahrhundert von Byzantinern gesehen. Byzantinische Geschichtsschreiber, Graz–Wien–Köln (1954)
Friderici Wideburgii, Origines et antiquitates Marggraviatus Misnici... Halae Salicae 1734
Francisci Foris Otrokosci, Origines Hungaricae seu, Liber, quâ vera Nationis Hungaricae Origo et antiquitas,e veterum monumentis et linguis panduntur: ... Opus hactenus desideratum. Labore et studio F.F. Otrococsi. Pars prima, Franequere MDCXCIII (1693)
Franc. Xav. El. B. De Pejacsevich, Historia Serviae seu colloquia XIII de Statu Regni et religionis Serviae ab exordio ad finem, sive a saeculo VII ad XV. Auctore F.X. El. B. de Pejacsevich. Colocae MDCCXCVI (1796)
Georg Vernadsky, Der Sarmatische Hintergrund der germanischen Völkerwanderung, Saeculum, Band 2, Jahrgang 1951, München
Герард Лабуда, Учешће Венеда у етногенези Словена (Etnogeneza i Topogeneza Slowian, Materialy z Konferencji naukowej w Poznaniu w dniach 8–9. XII 1978. PWN, Warszava–Poznan, 1980 (превео Владан Продановић)
Гојко Вукчевић, О поријеклу Илира, Подгорица 1992.
Howorth. The Spread of the Slaves, The Journal of the Antropological Institute of Great Britain and Ireland, vol. IX, London 1880, Part III The Northern Serbs or Sorabiens and the Obodriti
Imre Boba, Moravia's History reconsidered. A Reinterpretation of medieval Sources, The Hague 1971
Herbert Jankuhn, Die Wenden in Ostholstein, Geschichte Schleswig-Holsteins, Driter Band, Erste Lieferung. Neuminster, Mai 1955

Херодотова Историја, I, превео са старогрчког Милан Арсенић, Београд 1980
Heinrich Kunstmann, Über die Herkunft der Polen von Balkan. Die Welt der Slawen, Halbsjahresschrift für Slavistik, Jahrgang XXIX, Heft 2, IV F. VIII, 2. München 1984
Hana Skalová, Topografická mapa území Obodricú a Veletu–Luticu ve svetle místních Jmen. Vznik a počátky Slovanú. Pracha 1965
Joan Christopori de Jordan... De originibus Slavicis... Vindobonae MDCCXLV (1745)
Joannes Simoni Vandalia a 1598. scripta. Mon. Rer. germ. praecipue Cimbricarum et Megapolensium... T. I, Lipsiae 1739
Joannes Bugenhagius, Fragmentum de migrationibus et mutationibus gentium in Occidentis imperio... publice recitate VVitebergae J. Bug. Professore
Joannis Bacmeisteri... Animadversiones Genealogico-Chronologico-historico in Mareschalci Thurii Annalium Herulorum et Vandalorum libros septem. У збирци: Mon. ined. R.G. praecipue Cimbricarum, et Megapolensium... erui... Ernestus Joachim de Westphalen... Tomus I, Lipisae 1739
Johann Georg Essigs Kurze Einleitung zu der allgemeinen und besonderen Welthistorie, aufs neue übersehen, vermehrt, und bis auf gegenwärtige Zeit fortgesetzte, von M. Johann Christian Walz, Prof. der Historie am Herzogl. Gimnasio. Zehnte Ausgabe, Stuttgart 1777
Јован Рајић, Историја разних славенских народов наипаче Болгар, Хорватов и Сербов... во свет исторически произведенаја Јоанном Раичем, В Виене 1794
Јадран Ферлуга, Кекавмен (Извори, III)
Karl Gottlob Anton, Erste Linien eines Versuches über die alten Slawen Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse. Ausgearbeitet von K.G. Anton, D. Leipzig 1783
Karl Gottlob Anton, Geschichte der Teutschen Nazion, Erster Theil... Geschichte der Germanen, Leipzig 1793
Karl Penka, Origines Ariacae, Linguistisch-ethnologische Untersuchungen zur ältesten Geschichte der arischer Völker und Sprache. Wien und Teschen 1883
Константин Николајевић, Критичко покушеније у периоду од првих седам векова српске историје... Србски летопис за годину 1861–1872
Laskaris Kananos, Die Nordlandreise des Laskaris Kanons (Byz. Geschichtsschreiber)
Ludwig Giesebrecht, Wendische Geschichten von der Karolingerzeit, Baltische Studien, Sechsten Jahrgang, Zweites Heft, Stettin 1839
Lubomir E. Havlík, Einige Fragen der Ethnogenese der Slawen im Lichte der römischen und byzantinischer Historiographie (I. Hälfte des 1. Jahrtausends), Berichte II (1970), Band III, Berlin 1973

Љуба Стојановић, Стари српски родослови и летописи, Београд–Сремски Карловци 1927

Милош С. Милојевић, Одломци Историје Срба и српских-југословенских-земаља у Турској и Аустрији, I, II свска, Београд 1927

Martin Kromer, De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX (1555)

Mauro Orbini, Il regno De gli Slavi Hoggi corrottamente detti Schiavoni... In Pesaro MDCI (1601)

Мавро Орбин, Краљевство Словена, Београд 1968

Monumenta Germaniae Historica... Edidit G.H. Pertz. Tomus I–VI, 1826–1844

Niko Županić, Srbi Plinija i Ptolemeja? Зборник радова посвећен Јовану Цвијићу, Београд 1924

Nikolaus Volrab, Chronica von den Antiquiteten des Keisrlichen Stiftes/der Römische Burg und Stadt Marseburg... (Budišin 1556)

Neuve Chronica Turkischer Nation von Turken selbst beschrieben... Frankfurt am Mayn 1590

Олга Луковић–Пјановић, Бројне и драгоцене податке о имену Срби на класичним језицима, особито латинском, сакупила је и објавила др Олга Луковић–Пјановић у свом делу Срби – народ најстарији, том I–II, Београд 1990. Њено дело је незаобилазно у напорима да се што више сазна о пореклу и далекој прошлости Срба.

Ottonus Sperlingius, M. Adami Bremensis Historiae Ecclesiasticae libri I, Capita XXXII, Notis Ottoni Sperl. illustrata. Mon. ined. R.G. praecipue Cimbr. et Meg. T.I, 1739

Pomponii Melae de Chorographia libri tres recognovit Carolus Frick. Lipsiae 1880

Петар Скок, Константинова Србица у Грчкој. Топономастичка студија, Глас СКА CLXXXI, Београд 1938

Pauli Orosii Historiarum adversus paganos, libri primum, caput alterum. Geographi latini minores. Collegit, recensuit, prolegomenis instruit Alexander Riese, Heilbronae 1878

Petrus Albinus, Meissnische Land und Berg Chronica... Gestellet durch P. Albinum, Dresden 1580

P.J. Schafariks Slawische Alterthümer, II, Leipzig 1844

Повестъ врменных лет, часть первая, текст и перевод, Москва–Ленинград 1950

Quandt, Herkunft der Baltischen Wenden. Baltische Studien, 24 Jahrg., Stettin 1872

Ravennatus Anonymi Cosmographia et Gvidonis Geographia, ex libris manu scriptis, Ediderunt M. Pinder et G. Partey. Accedit Tabula 1860

Реља Новаковић, Бранковићев летопис, Београд 1960. Рукописни Зборник манастира Никољца налазио с педесетих година у манастиру Никољцу код Бијелог Поља. Из рукописа је штампан само тзв. Никољски летопис (Р. Новаковић, Никољски летопис, Зборник Филозофског факултета, књ. III, Београд 1955, 155–171)

Реља Новаковић, Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво, Београд 1977

Реља Новаковић, Где се налазила Србија од VII до XII века, Београд 1981

Реља Новаковић, Балтички Словени у Београду и Србији, Београд 1985.

Реља Новаковић, Још о пореклу Срба – И са србска идолу служаше Дагону, ИПА „Мирослав", Београд 1992.

Reinecius Reinerius. De Misenorum origine, rebus gestis, mutatonibus, variis dominatibus, et adventu in Germaniam. Commentarius germanice scriptus a Reinerio Reinecio Historico clarissimo. Latine nunc conuersus interprete Elia Reusnero Laurino. У делу: Georgii Fabricii Chemnicensis V. Cl. Rerum Germaniae Magnae et Saxoniae... Tomus II, Lipsiae MDCIX (1609)

Rerum Germanicarum Epitome. Auctore Jacobo Wimphelingo... Explicatio: Bilibaldo Pircheymero auctore. Item Germaniae inferioris historiae et loca aliquot declarata, auctore Gerardo Nouiomago. Hanoviae 1594

Scriptores rerum Merovingicarum, Tomus I, Hannovere MDCCCLXXXV. Ediderunt W. Arndt et Br. Krusch, Tomus II, Hannoverae MDCCCLXXXVIII (1888)

Schurzfleischii C.S. Opera historica politica... Berolini CDDICX

Ст. Станојевић и В. Ћоровић, Одабрани извори за српску историју. Доба од VI–X века, Београд 1921

Свето писмо Старога Завета

Србија и суседне земље на старим географским картама, Београд 1991.

Vibius Sequester de Fluminibus fontibus lacubus memoribus paludibus montibus gentibus quorum apud poetas mentio fit... Jes. Cac. Oberlinus... Argentorati MDCCLXXVIII (1778)

Веселин Чајкановић, Да ли су стари Срби знали за идоле. Живот и обичаји народни, књ. 13. Студије из религије и фолклора. Српски етнографски Зборник (СЕЗ) XXXI, Београд 1924

Веселин Чајкановић, Сахрањивање под прагом. СЕЗ, XXXI, Београд 1924

Веселин Чајкановић, „Пуштање воде" о Великом Четвртку, СЕЗ, XXXI, Београд 1924

Wilhelm Martens Dr., Jordanes Gothengeschichte nebst Auszügen aus seiner römischen Geschichte, Leipzig 1883

Zakonici drevne Mesopotamije, nezavisna izdanja, Beograd 1985. Zakonike s engleskog preveo, studiju i komentar sačinio Marko Višić

САДРЖАЈ

УВОД 1

I Осврт на неке значајније изворе у којима је реч о Србима 71

II Хроничари и историчари XV века о пореклу и значењу имена Срби 140

III Размишљања и закључци о Србима у историографији XVI века 160

IV Уз напомене 183

О месопотамским Србима 183

О старости Венеда у Европи 186

Нека запажања о Сарматима, Словенима и Србима 188

Шафарик о неким питањима из словенске прошлости 192

О Србима из Азијске Сарматије 196

О постојбини Словена и о њиховој појави у Европи 199

Мавро Орбин о Словенима и Вендима 203

Срби у једној турској хроници из XV века 204

О Свевима и Србима 205

Венеди, Словени и Срби између Лабе и Рајне 210

О Словенима у области Балтика 217

Срби на тлу старе Холандије 218

О Словенима на панонском простору 220

Да ли је Људевит био хрватски или посавски кнез 223

Срби и Расцијани 226

Целаријус о Хрватској, Славонији и Далмацији . 227

Срби у Мајсенској области 229

Србофони трагови на тлу старе Германије 231

Извори и литература 234

КАТАЛОГ ИПА „МИРОСЛАВ"

БИБЛИОТЕКА „СВЕТЛОСНА ФОРМУЛА"

У продаји је ново допуњено издање књиге „СЕТЛОСН
аутора Спасоја Влајића. Ова књига је састављена из два
под називом „СВЕТЛОСНА ФОРМУЛА", а други „СВЕТЛ
ПОСМРТНЕ РАВНИ".
О овој књизи је већ речено да је једно од најзначајнијих д
о повезаности светлости, звука и значења. Међутим з
открића о српском народу и изузетном значају његов
невероватно тачном предвиђању онога што ће се у бу
дити, књига је изазвала отворену нетрпељивост код тад
идеологије.
И мада је, за само месец дана, продато више од 50% у
издања из 1984. године, књига се после изјава неких з
више појављивала у књижарама.
Сада вам се пружа прилика да књигу, у којој је дока
духовног света, а коју сте тако дуго чекали, коначно и

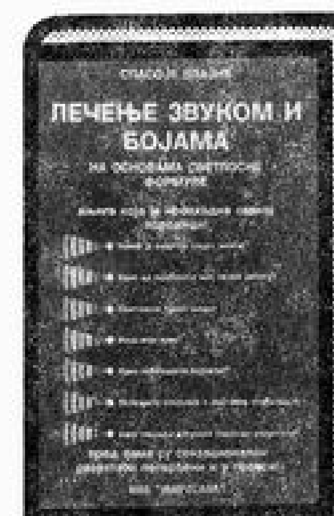
Цена ....

„НОВА (МЕТА)ФИЗИКА" – *Спасоје Влајић*

Открива до сада непознате или прећуткивање чињен
значају српскога језика за истраживање и потпуније раз
них основа човечанства. Књига веома аргументовано д
самобитност српског народа и значај његовог језика у ту
цивилизације. Ова књига на најбољи начин потврђује
аутора који сматрају да ће се тек дубинским истражи
језика открити његове суштинске вредности.

Цена ....

„ЛЕЧЕЊЕ ЗВУКОМ И БОЈАМА НА ОСНОВАМА СВЕТ
ФОРМУЛЕ" – *Спасоје Влајић*

Књига, која је потребна свакој нашој породици, дата су
и практична упутства како да на веома једноставан, п
можете ублажити своје телесне и духовне тегобе и знат
своје опште стање.
У књизи су изложени резултати дугогодишњег истраж
ма, њиховом значењу и утицају енергије имена на сво
А склад између имена и својства личности је један од
успешну особу.
Напоменимо нека поглавља: Каква је енергије вашег и
брати име своме детету? Речи које лече! Како побол
Како остварити пословну и емотивну стабилност? Како
ске спортске резултате? Светлосни тумач снова!

Цена ....